

Solveig Sagatun

Vanlig og uvanlig

Miljøarbeid hjemme med 14-18 åringer

Doktoravhandling
for graden doctor rerum politicarum

Trondheim, november 2005

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet

Doktoravhandling

for graden doctor rerum politicarum

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

©Solveig Sagatun

ISBN 82-471-7340-9 (trykt utg.)

ISBN 82-471-7339-5 (elektr. utg.)

ISSN 1503-8181

Doktoravhandling ved NTNU 2005:220

Trykt av NTNU-trykk

Forord

Denne avhandlingen er en empirisk studie om gutter i alderen 14-18 år og deres omgivelser, spesielt foreldre og miljøarbeidere. Datagrunnlaget er intervjuer med åtte gutter, deres mødre, fedre og miljøarbeidere som var engasjert av barneverntjenesten. Det er noen år siden intervjuene fant sted. Guttene er unge menn nå og miljøarbeidertiltakene er ganske sikkert avsluttet. Takk til dere alle som villig delte deres erfaringer med meg i lange intervjusamtaler to ganger med et års mellomrom mens tiltakene var i gang.

Arbeidet med avhandlingen startet i 2000/2001 da min arbeidsgiver Høgskolen i Agder (HiA) innvilget et års studiepermisjon. Senere har midler til fullt frikjøp fra undervisning, fra Sørlandets Kompetansecentrum til profesjonsforskning ved HiA (2002/2003) og til slutføringsstipend (2003/2004) gjort det mulig å fullføre prosjektet. På arbeidsplassen har jeg hatt anledning til å delta i spennende faglige samtaler med kollegaer og studenter. Flere av kollegaene har vært interesserte og engasjerte lesere og gitt mange innspill i løpet av arbeidsprosessen. Takk til dere!

Jeg vil også framheve samarbeidsforumet mellom ansatte ved Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag ved HiA og praksisfeltet i sosialtjenesten og barne- og familievern i regionen (PRAXIS- sør). Det er et inspirerende møtested hvor jeg ved flere anledninger har lagt fram problemstillinger knyttet til arbeidet med undersøkelsen.

Min hovedveileder forsker Agnes Andenæs, NOVA, har vært en inspirerende læremester, støttespiller og pådriver i hele prosessen. Kontakten til Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU, har vært ivaretatt av professor Jan Tøssebro, som også har vært veileder. Hans innspill og oppmuntring har hatt stor betydning for et jeg kom i mål med dette arbeidet. Stor takk til begge veilederne!

Familien min, mann og tre voksne sønner, har med sine erfaringer med arbeid med ungdom og betraktninger om livet som gutter og menn vært viktige samtalepartnere. Mannen min har også vært en tålmodig leser og kommentator underveis. Takk for hjelpen!

Innhold

1. HVA DET HELE HANDLER OM.....	6
Miljøarbeidertiltakene og bakgrunn for undersøkelsen	6
Et møte med miljøarbeideren til Gunnar	8
Utvikling av problemstillinger	11
Problemstillinger	16
Hvordan avhandlingen er bygd opp	17
2. TEORETISKE FORUTSETNINGER	19
Metateoretisk ståsted	19
Endring av teoretisk forståelse av utvikling	22
Endring av teoretisk forståelse av omsorg	26
Betydningen av kjønn i samspillsrelasjoner	30
Avslutning som peker framover	33
3. METODOLOGISKE REFLEKSJONER OG METODISK UTFORMING.....	36
Forskerposisjon	36
Tilgang og utvalg	38
Intervjuene.....	42
Intervjuform	42
Relasjonen informant og intervjuer.....	46
Analysearbeidet.....	49
Utskrift av intervjuene.....	49
Systematisering av materialet.....	49
Analysetemaer	52
Skriftlig presentasjon.....	53
4. PROBLEMFORSTÅELSER	55
Diagnostiske og interaksjonistiske måter å forstå problem på.....	55
Problemforståelser og innvirkning på handling	58
5. MOBILISERING AV FAMILIENETTVERKET	64
Få far på banen	64
Farskap med lite forpliktelse	70
Voldelige fedre.....	73
Samtaler med lydhørhet for vold.....	78

Ressurser i den utvidede familien	80
Miljøarbeidere som kompensasjon for fravær av medforelderen og andre i den utvidede familien.....	84
6. AUTORITETSPRAKSIS PÅ HJEMMEBANE	88
Grensesetting	88
Forskning om foreldres oppdragelsesstiler	90
Forskning om autoritetsforhold	93
Nedvurdering av mødre som autoritetspersoner	95
Anerkjennelse av fedre som autoritetspersoner	101
Familien som kontekst for autoritetsutøvelse.....	106
Styrking av foreldres autoritet med en instans utenfor familien	111
7. MILJØARBEIDERNE UTVIKLINGSSTØTTENDE VIRKSOMHET	116
Omsorg som utviklingsstøtte.....	116
Utviklingsstøtte som stillasbyggingsprosess	118
Fange opp og forsterke den veilededes interesse for oppgavene	121
Forenkle oppgavene	122
Understøtte retningen på oppgavene	125
Peke ut viktige sider ved oppgaven.....	127
Frustrasjonskontroll.....	130
Lette oppgavene ved ”modeling”	132
Unge gutter som aktive og skapende deltakere	135
Hva slags maskuliniteter kommer til uttrykk i miljøarbeidernes utviklingsstøttende virksomhet?	137
Tradisjonelle maskuliniteter med vekt på det tøffe	139
Varierte maskuliniteter med vekt både på det tøffe og det myke.....	142
Miljøarbeidere konstruerer seg selv som kjønn	144
8. GUTTENES PROSJEKTER MED Å GJØRE SEG STØRRE.....	147
Guttenes oppfatninger av hva som skjer	147
Utviklingsprosjekter	149
Samspill med jevnaldrende	154
Å fortsette i et gjengmiljø med slåssing	156
Å bryte et utviklingsløp med rusmisbruk og kriminalitet	163
Å bevege seg mellom streite og ikke-streite jevnaldrende.....	170
Husarbeid	176

En bevegelse mest i retning av gjensidig tilfredshet med det hver av partene får ut av relasjonen	177
Å gjøre seg større ved dominans og makt	179
Uavhengighet som ideal for relasjonen unge gutter- foreldre.....	183
Skole, utdanning og arbeid.....	184
Selvstendighet som markør for å gjøre seg større	184
Medisinering, nye erfaringer de knytter noe positivt til og tilbakemeldinger fra andre	191
Hvordan ser livssituasjonen til de åtte guttene ut ved andre intervju?.....	195
9. AVSLUTTENDE REFLESJONER OM UNDERSØKELSENS BETYDNING FOR FORSKNING OG PRAKSIS.....	198
Forskningssamtaler.....	198
Analyse og funn.....	199
Ulike tilnæringsmåter til forskning om hvordan tiltak virker.....	203
LITTERATUR	207
VEDLEGG 1: Informasjonsbrev til miljøarbeiderne	213
VEDLEGG 2: Informasjonsbrev til ungdommer og foreldre/foresatte.....	215

Kapittel 1

Hva det hele handler om

Miljøarbeidertiltakene og bakgrunn for undersøkelsen

Denne undersøkelsen handler om gutter i alderen 14-18 år og deres omgivelser, spesielt foreldre og miljøarbeidere. Guttene bor i en større bykommune i Norge. Det som er spesielt for disse guttene, er at det er satt inn hjelpetiltak i forhold til dem. Bakgrunnen for dette er at barnevernet har vurdert problemene deres med skulking, rømning, rusmisbruk, kriminalitet og vold som så alvorlige at det var behov for å sette inn tiltak. Tiltakene er hjemlet i Lov om barneverntjenester § 4-4, første og andre ledd: *Hjelpetiltak for barn og barnefamilier*.

Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak.

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien, for eksempel ved å oppnevne støttekontakt, ved å sørge for at barnet får plass i barnehage, eller ved avlastningstiltak i hjemmet. På samme måten skal barneverntjenesten også søke å sette i verk tiltak som kan stimulere barnets fritidsaktivitet, eller bidra til at barnet får tilbud om utdanning eller arbeid, eller anledning til å bo utenfor hjemmet. Barneverntjenesten kan videre sette hjemmet under tilsyn ved at den oppnevner tilsynsfører for barnet.¹

Jeg valgte å undersøke disse *hjelpetiltakene i hjemmemiljøet* fordi jeg da jeg arbeidet i barnevernet møtte mange ungdommer. En del av dem ble sendt på institusjon og klarte seg bra mens de var der, men så fort de kom tilbake til sitt hjemmemiljø, fortsatte mange der de slapp før de kom på institusjon. At barnevernet i dag i større grad bruker hjemmebaserte tiltak, som det etterlyses evaluering av, var også en motivasjon for undersøkelsen.

---

¹ Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992.

Flere forskere har lenge etterlyst vitenskapelige studier om hvordan tiltak i barnevernet virker (bl.a. Norges forskningsråd 2002, Backe- Hansen 2003) og både NOU 2000-12 og St.m 40 (2001-2002) etterlyser studier om dette.

Jeg var interessert i å høre hvordan alle som deltok i hjelpetiltakene opplevde miljøarbeidertiltakene. Derfor har jeg intervjuet både guttene, foreldrene og miljøarbeiderne i åtte familier. Jeg ville undersøke samspillet mellom dem og hvordan endringsprosesser med guttene pågikk i dette samspillet. Bakgrunnen for å intervju alle to ganger med et års mellomrom, var ønsket om å utforske disse samspillsprosessene over noe tid.

For å få innsikt i samspillet mellom de tre aktørene (guttene, miljøarbeiderne og foreldrene) var jeg interessert i å høre om hendelser knyttet til guttenes hverdagsliv i hjemmet, hendelser relatert til skole/arbeid, til fritidsaktiviteter og til jevnaldrende. Som et utgangspunkt for å kunne forstå det de fortalte om, ønsket jeg å høre hvordan foreldrene og miljøarbeiderne oppfattet hensikten med miljøarbeidertiltakene. Når jeg bad om deres oppfatning av målsetting med tiltakene, refererte de til barnevernets vedtak og tiltaksplaner². Deres oppfatning var at tiltakene handlet om at ungdommenes aggressive atferd hjemme og ute skulle reduseres, ungdommene skulle ta mer ansvar for praktiske gjøremål hjemme, de skulle forbedre innsatsen på skolen og på arbeid, slutte med kriminalitet og narkotika, eller redusere et stoffmisbruk. Guttene skulle også engasjeres i positive aktiviteter og etablere relasjoner til jevnaldrende uten den type problematikk som disse guttene beskrives med.

Om tidsrammen for tiltakene fortalte de at vedtakene ble fattet for tre måneder, med mulighet for fornyelse. Ved den andre intervjurunden fikk jeg oversikt over at varigheten på tiltakene varierte fra seks måneder til to og et halvt år. For syv familier ble timetallet fastlagt til 70-80 timer pr. uke, for en familie 35 timer. I denne familien var intensjonen at miljøarbeideren skulle forholde seg primært til foreldrene. I tre av familiene var timetallet på 80 timer fordelt på to miljøarbeidere, en som primært skulle forholde seg til foreldrene og en til guttene. I fire av familiene var det en miljøarbeider med et fastlagt timetall på 70-80 timer. Miljøarbeidernes opplevelse var at de var fleksible på tidsbruk, bl.a. at de var tilgjengelige på telefon stort sett hele døgnet, og at de brukte mer tid på familiene enn det som var angitt i vedtakene. Alle miljøarbeiderne hadde kontakt med flere familier samtidig, noen med flere familier i utvalget og andre hadde kontakt med familier utenom utvalget.

---

² Lov om barneverntjenester av 17.juli 1992 § 4-5. Oppfølging av hjelpetiltak. Når hjelpetiltak vedtas, skal barneverntjenesten utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Barneverntjenesten skal holde seg orientert om hvordan det går med barnet og foreldrene, og vurdere om hjelpen er tjenlig, eventuelt om det er nødvendig med nye tiltak.

Av opplistingen over om hvordan miljøarbeiderne og foreldrene oppfatter hensikten med tiltakene, kan vi slutte at deres forståelse handler om at tiltakene skal bidra til å bevege guttene mer i retning av det vanlige og sosialt aksepterte. For å gi et innblikk i hva slags fenomen, hvilke mennesker og sammenhenger datamaterialet dreier seg om, lar jeg først *en av miljøarbeiderne* komme til orde med sin fortelling om en av guttene og om samspillet med gutten og foreldrene hans. Grunnen til at jeg har valgt denne fortellingen er at den berører flere av problemstillingene for undersøkelsen, temaer som ble fokusert i samtalene med intervjupersonene og som er sentrale i analysen av datamaterialet.

Et møte med miljøarbeideren til Gunnar

Temaene som denne fortellingen tar opp er først: *forståelser av problemene* med Gunnar, så miljøarbeiderens opptatthet av å få moren til å *sette grenser* og *kreve* at Gunnar tar *ansvar for praktiske gjøremål hjemme*, *hva han gjør for å tilby* Gunnar *et alternativ til de relasjonene han har med jevnaldrende i nynazistmiljøet* og til sist hans forsøk på å *mobilisere faren* til Gunnar. Eksemplet fra datamaterialet presenteres som en kondensert fortelling tett opp til miljøarbeiderens språk, ilagt noen sitater fra intervjusamtalene og med noen hjelpesetninger som har min fortolkende stemme.

Da den første intervjusamtalen fant sted hadde miljøarbeideren i familien til Gunnar hatt kontakt med Gunnar (16 år) og moren hans i 4-5 måneder. De to bor alene. Gunnars eldre søster har flyttet ut. Foreldrene hans skilte lag da han var fem-seks år. Det jevnaldningsmiljøet Gunnar vanker mest i er et nynazistmiljø. Miljøarbeideren er opptatt av alle problemene med Gunnar hjemme, på skolen og blant jevnaldrende. Hjemme har Gunnar kontrollen og han behandler moren sin som en slave. Han oppfører seg som om han bor på hotell, får alt i nevene. På den videregående internatskolen Gunnar gikk noen måneder (avstanden til skolen er ikke lenger enn at Gunnar kunne bo hjemme) var det også mange problemer.

Det ble stadig krangler med lærerne og han trakk yngre med seg. De strakk seg langt på skolen, men til slutt var det ikke mer å hente. Etter en voldsepisode på skoletur p.g.a. alkoholbruk, ble han utvist fra skolen. (*miljøarbeideren til Gunnar*)

Blant jevnaldrende i gjengmiljøer på byen har Gunnar store problemer med aggresjon og vold.

Gunnar er den i miljøet som har flest voldssaker på seg. Han har flere voldsepisoder på rullebladet sitt, har sonet en dom for vold og har en betinget dom hengende over seg. Kommer han opp i flere voldsepisoder, ryker han inn igjen. Når han er full er han en potensiell bombe, har brukt jernstenger og køller og han har sparka. Han er meget aggressiv når han har drukket. *(miljøarbeideren til Gunnar)*

Miljøarbeideren er opptatt av å forklare problemene hos Gunnar med mangler ved oppdragelsen. Moren til Gunnar er ikke myndig nok.

Hun lar ham behandle seg som en slave. Det er absurd hva mora gjør for ham. Hun stiller vanvittig opp for ham, samtidig fratar hun ham alt ansvar. Han lærer ikke å ta ansvar. Hun steller og duller for ham. Du opplever at foreldre kanskje har litt dårlig samvittighet for måten de har levd på tidligere. Det kan ligge mange ting der som en aldri får vite. De kan ha vanskelig for å sette grenser, fordi de hele tida har dårlig samvittighet. De skal gjøre godt igjen fordi de har svikta tidligere. Det er veldig typisk og ofte noe vi ser med barnevernsbarn. *(miljøarbeideren til Gunnar)*

Miljøarbeideren prøver å bevege morens oppdragelse i retning av å være mer kontrollerende:

Jeg prøver å få henne til å tømme ut øl når hun oppdager ølbokser hjemme, å sette noen få ”muster”, få ham til å ta vekk nazisymbolene, som norsk flagg på veggen, musikken og klærne. Det er noe det er mulig for henne å kontrollere, fordi det er innenfor husets fire vegger. Jeg forteller henne at hun må følge opp fortløpende med å markere sin motstand mot at han havner på fylla og si hvorfor, at det er p.g.a. all volden han kommer opp i og folk han kommer bort i. *(miljøarbeideren til Gunnar)*

Han forteller moren til Gunnar at hun må stille større krav til ham og ta ansvar for praktiske gjøremål hjemme som angår ham selv.

Jeg forteller henne at hun må slutte å varte ham opp, at hun ikke skal godta at Gunnar behandler henne som en slave. For eksempel å ha faste måltider og hvis Gunnar ikke kommer la ham ha ansvaret selv for å smøre seg noen skiver, kanskje lage mat en gang i uka, begynne å delta litt i stedet for å få full oppvarning. Jeg ber henne overlate til Gunnar å ha ansvaret for rengjøring av rommet sitt. *(miljøarbeideren til Gunnar)*

I tillegg til å forklare problemene til Gunnar med en mor som ikke setter grenser, forklarer han problemene med noe som er knyttet til gutten selv. I oppveksten har han vært et mobbeoffer. Nå drikker Gunnar alt for mye, blander seg med nynazister og kommer stadig opp i voldsepisoder.

Alene er Gunnar en grei gutt, men han detter opp i situasjoner fordi han menger seg med "gale folk" og går kledd som dem. Med dårlig selvtillit er han et typisk eksempel på en som kan gli inn og bli tatt imot av de gale folka. Det er usikkerheten hans, som gjør at han sammen med andre kan si: "jævla nigger". Han har vært et mobbeoffer i hele oppveksten. Dette har vært med på å forme ham som en outsider. Han er svak teoretisk og verbalt. Mange års mobbing kan være grunnen til at han virker litt enkel. Han føler selvbildet styrka når han er rusa. Da føler han seg sterk og modig. Jeg vil nesten karakterisere Gunnar som alkoholiker. Alkoholproblemet er så stort at han trenger behandling for det. Alkoholbruken kan snu opp ned på hele livet hans. Når han drikker, kan han i verste fall skade folk alvorlig. *(miljøarbeideren til Gunnar)*

I samspillet med Gunnar forsøker miljøarbeideren å endre retningen for det Gunnar vil, fra å oppføre seg som det miljøarbeideren omtaler som en outsider, til å gjøre som mange andre unge gutter gjør. For eksempel å holde seg til vennene i nabomiljøet som er i ferd med å bevege seg ut av nynazistmiljøet, melde seg inn i en organisasjon eller begynne med andre aktiviteter enn det nynazistene holder på med.

Jeg forteller og forklarer ham hva som er fornuftig for ham å gjøre for at han skal unngå problemer, men det er hans valg. Små endringer av egen måte å være på som han kan gjøre selv. Jeg sier til ham at han kan styre seg unna "nasse"- miljøet, hvis han vil, ved å bruke de vennene han har i nabomiljøet. Ikke la seg provosere av at duster i antirasist- miljøet bruker lavmålsuttrykk for å provosere ham. Slutte å slenge med leppa om at han skal slå dem ned, fordi at med hans størrelse tar folk trusselen alvorlig. Melde seg inn i en klubb eller organisasjon med en eller annen form for aktivitet, hvor det er litt mer voksne mennesker. At han må forandre image, legge om stilen helt, gå helt annerledes kledd. Jeg forklarer ham at han må slutte å drikke, og jeg tar fra ham alkohol når han tar det med seg på turer. *(miljøarbeideren til Gunnar)*

Miljøarbeideren tar initiativ til å mobilisere faren til Gunnar. Han forventer at han tar ansvar i forhold til enkelte punkter i guttens hverdagsliv. "En meget kort periode i starten prøvde jeg å få far på banen. Få ham til å ta mer ansvar. Blant annet prøvde jeg å få ham med på tur sammen med Gunnar", forteller han. Han gav det fort opp, fordi faren hadde nok med egne problemer. "Faren fulgte ikke opp de tingene han lovt. Det ble slik at jeg måtte kutte ham ut, bare satse på mor. Han hadde så store rusproblemer at det ikke nyttet å satse på ham", sier han.

Vi har fått et lite innblikk i en miljøarbeiders kontakt med en gutt og foreldrene hans i et hjemmebasert tiltak. For å plassere denne undersøkelsen inn i en aktuell faglig debatt om barneverntiltak for ungdom skal vi vende oss til noen offentlige dokumenter og noe av barnevernlitteraturen som omhandler temaet.

Utvikling av problemstillinger

I en bok som handler om samarbeid i barnevernet legger Graham Clifford og Willy Lichtwarck (1996) vekt på at de massive anbefalingene som vi finner i offentlige utredninger i retning av å satse på ressurser i familien og det private nettverket, avspeiler en perspektivutvikling i forståelsesmåter i samfunnet³. Ideologien knyttet til forhold mellom samfunnets institusjoner og familien, forandret seg på 1980- og 1990-tallet. Det vokste fram en tvil om velferdsstaten kunne dekke alle behov hos befolkningen og det ble lagt større vekt på familiens og individets ansvar. De ideologiske strømningene betoner i enda større grad enn før viktigheten av at barn vokser opp i foreldrehjemmet. Dette ble også lagt vekt på i Lov om barnevern av 1953, men ble enda tydeligere i Lov om barneverntjenester av 1992, hvor terskelen for å sette inn hjelpetiltak i familien er senket betydelig fra forrige lov, nettopp for å unngå å ta barna ut av familiene. Intensjonen med loven er at det ønsket barnet har i forbindelse med vurdering av tiltak skal tillegges vekt⁴ og at tiltak skal iverksettes i nært samarbeid med familien. Den internasjonale barnevernlitteraturen bærer også sterkt preg av dette. Mye av forskningen på området er viet strategier for å redusere tallet på barn og ungdom under offentlig omsorg, tilbakeføring av omsorgsbarna til familier, osv. (Clifford og Lichtwarck 1996).

I de senere årene har det vært mye oppmerksomhet og faglig diskusjon om tiltak for barn og unge som beskrives som atferdsvanskelige, særlig har diskusjonen dreid seg om å redusere antall instusjonsplasseringer. Denne diskusjonen er i tråd med de ideologiske strømningene om viktigheten av at barn vokser opp i foreldrehjemmet, samtidig er det en viss oppgitthet fordi det ser ut som at det for mange ungdommer ikke virker å sende dem på institusjon. Denne oppgittheten kommer til uttrykk i NOU 2000:12. Ekspertkonferansen i regi av Norges forskningsråd i 1997, på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet og daværende Sosial- og helsedepartementet, var også et uttrykk for denne oppgittheten og et ønske om å redusere bruken av institusjon. På konferansen ble det nedsatt en ekspertgruppe som i 1998

---

³ For eksempel NOU 1995: 26 Barneombudet og barndom i Norge.

⁴ Lov om barneverntjenester § 6-3. *Barns rettigheter under saksbehandlingen.*

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Et barn kan opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende dersom det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder. Fylkesnemda kan innvilge et barn under 15 år partsrettigheter i særskilte tilfeller. I sak som gjelder tiltak for barn med atferdsvansker, skal barnet alltid regnes som part. Endret ved lov 1. august 2003 nr. 86 (i kraft 1. oktober 2003 iflg. Res 1. august 2003 nr. 991).

kom med en uttalelse om hva nyere viten kan fortelle oss om barn og unge med alvorlige atferdsvansker og om hva slags hjelp de trenger (Zeiner m.fl. 1998). Hovedkonklusjonen fra ekspertgruppen var at institusjonstilbud alene ikke egner seg for denne gruppen, i tillegg må en satse intensivt på tiltak der ulike deler av hjelpeapparatet blir dratt inn sammen med familie, skole, arbeidsliv og fritidsmiljø. Det anbefales at ulike tiltak prøves ut her i landet for denne gruppen. Flere tiltak som ble foreslått for barn og unge, var rettet mot familien og miljøet rundt familien.

Som ett resultat av forslagene i ekspertgruppens uttalelse fra 1998, er det satt i gang opplæring i og implementering av alternative metoder for å forebygge og stoppe problematferd hos barn og unge. Barne- og familiedepartementet og Helse- departementet samarbeider om å implementere en av metodene, *Multi Systemisk Terapi (MST)*. Målgruppen er unge som står i fare for å utvikle alvorlige atferdsproblem eller som har utviklet slike problem (Ogden 1998). I St.meld.nr.40 (2001-2002) s. 137 omtales denne behandlingsmetoden som en familiebasert metode som bygger på familiebevaring og myndiggjøring av foreldrene. Barne- og familie- departementet (BFD) har valgt en programorientering ved å etablere Atferdssenteret AS ved psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. Senteret har ansvaret for å implementere MST- metoden og forske på virkningene av den. MST startet i 1999 og er igangsatt i 16 av 19 fylker (Ogden og Halliday- Boykins 2004).

Med den sterke satsingen på MST- programmet, har BFD satt en standard for innhold i tiltak hjemme hos familier med ungdom som beskrives som atferdsvanskelige. MST- metoden kan således oppfattes som en rådende faglig forståelse om hva slags hjelp gruppen ungdommer som omtales som atferdsvanskelige og deres familier trenger. Derfor utvikles mine problemstillinger slik de presenteres i dette kapittelet noe med utgangspunkt i denne faglige forståelsen.

Miljøarbeid i hjemmet, nevnes også i St. meld. Nr. 40 (2001-2002) om barne- og ungdomsvernet, som et tiltak for å hjelpe foreldre og barn/ungdom til å videreutvikle egne ressurser, slik at de på en bedre måte kan mestre hverdagslivet. De tiltakene som denne undersøkelsen retter seg mot er eksempler på Miljøarbeid i hjemmet. Miljøarbeidere kommer inn i familiene for å støtte foreldrene i omsorgsoppgavene og har direkte kontakt både med foreldrene og ungdommene. I statistikken (SSB 2003) fremgår det ikke hvor mange barn i aldersgruppen 14-18 år som får Miljøarbeid i hjemmet som tiltak. Slik fordeler tiltakene seg for denne aldersgruppen:

Øk. støtte	36%
Barne- og ungdomshjem	24%
Støttekontakt	18%
MST	13%
Besøkshjem/avlastning	13%
Fritidsaktivitet	11%
Andre tiltak	51%

(SSB 2003)

Miljøarbeid i hjemmet spesifiseres ikke i statistikken som eget tiltak. Vi må dermed anta at disse tiltakene inngår i prosentandelen som angir andre tiltak.

Et annet tiltak som omtales i St. meld. Nr. 40 (2001-2002) er *Familierådslag* som er betegnelsen på en metode hvor den utvidede familie tidlig blir dratt inn i arbeidet med å diskutere og planlegge aktuelle tiltak. Resultatet blir en handlingsplan for arbeidet med barnet/ungdommen hvor den utvidede familien deltar (St. meld. Nr. 40, 2001-2002 s.119).

I barnevernet har begrepet atferdsvanskelig hyppig vært brukt om en gruppe barn og unge. Andre instanser bruker andre begrep om den samme gruppen. Elisabeth Storvold (1997) har gjort en kartleggingsundersøkelse om hvordan ansatte i hjelpetjenester som får kontakt med barn og unge omtaler problemer hos denne gruppen. Undersøkelsen omfattet ansatte i barnevernet, psykisk helsevern for barn og unge (BUP), den pedagogisk-psykologiske rådgivningstjenesten (PPT) og politiet. På grunnlag av sine erfaringer, ble de bedt om å beskrive barn og unge med alvorlige atferdsvansker. Beskrivelsene var noe forskjellig fra instans til instans, men noen kjennetegn gikk igjen. Bruk av rusmidler, kriminalitet, vold, stjeling/nasking, aggressivitet, utagering, konfliktfylt forhold til omgivelsene, svak sosial fungering, skoleskulk/dropout, dårlig mestring av skole, fysisk uro og emosjonelle vansker var det som gikk igjen (Storvoll 1997:3).

MST- metoden bygger på en kunnskap om at det finns mange årsaker til antisosial atferd. Henggeler viser til at flere forskningsgrupper har funnet at tilhørighet til avvikende kamerater alltid er en sterk prediktor for antisosial atferd. For det andre predikerer familierelasjoner, enten direkte eller indirekte, for antisosial atferd. For det tredje predikerer skoleproblemer kontakt med avvikende kamerater, og for det fjerde at naboskap og trekk ved samfunnet spiller direkte eller indirekte rolle for å predikere antisosial atferd (Henggeler, 1998).

I NOU 2000: 12 (2001-2002) refererer betegnelsen alvorlige atferdsproblemer til vedvarende konfliktfylte forhold til omgivelsene, noe som vises ved svak sosial fungering,

skoleskulk, dropout, dårlig mestring av skolegangen, rusmiddelmisbruk osv. I forskningslitteratur benyttes ofte begrepet "antisosial atferd" som et samlebegrep for utagerende handlinger som krenker andres eller samfunnets rettigheter. Fra et legalt perspektiv er antisosial atferd ofte identisk med lovbrudd og kriminalitet (NOU 2000:12:163).

Innblikk i forståelsene av problematikk hos guttene som utgjør utvalget i min undersøkelse, ønsket jeg å få gjennom intervju samtale. Fordi problemforståelser kan få konsekvenser for hva som foregår i miljøarbeidernes samspill med foreldrene og guttene, var jeg interessert i å innblikk i hvordan miljøarbeiderne og foreldrene omtalte problemer med guttene. Derfor ble intervjuene med dem lagt opp slik at det skulle gi et empirisk materiale som kunne si noe om dette.

Det er en utbredt oppfatning at barneverntjenesten i det forebyggende arbeidet, i for liten grad har benyttet seg av *ressursene i familien*. I NOU: 2000: 12 (2001-2002) legges det vekt på at barnevernet i større grad skal bygge på de ressursene barn og foreldre har. Det tases sikte på å identifisere disse ressursene. Det legges også vekt på at det skal trekkes veksler på barnets nærhetsmiljø, særlig gjelder det den utvidede familien. Det er store forventninger til hva den utvidede familien kan gi.

En viktig komponent i MST- metoden er å forsøke å gi foreldrene kunnskap, slik at de med de ressurser de har klarer de vanskeligheter som finnes, at de kan hjelpe sine tenåringer til å hankses med familie, jevnaldrende, skole og nærmiljø og de problem som kan oppstå der. I kontakten med familien, identifiseres de ressurser og problemer som ungdommen, familien og deres relasjoner har. Foreldrene skal myndiggjøres til å hankses med ungdommens problemer.

I Miljøarbeid i hjemmet, her forstått som de tiltakene jeg undersøker, setter barnevernet inn miljøarbeidere som i samspill med foreldre og ungdommer skal støtte dem i å bruke sine ressurser i de relasjonene de har.

Familierådslag har som mål å finne fram til løsninger som er forankret i den utvidede familiens egen definisjon av situasjonen, og som fungerer over tid. Prosessen i Familierådslag følger en bestemt prosedyre som omfatter selve møtet og tiden etterpå. Den utvidede familien deltar i gjennomføringen av tiltakene som blir besluttet i møtet (Einarsson 2002). Siden det i offentlige dokumenter om barnevernet legges så stor vekt på å mobilisere ressurser i den utvidede familien for løsning av problemer, var jeg interessert i å utforske hva barnevernet/miljøarbeiderne gjør, om de for eksempel tar i bruk Familierådslag for å mobilisere den utvidede familien, hva disse skal bidra med og hvordan dette går.

Oftest spesifiseres det ikke på alder hos barn i beskrivelser av hjelpetiltak i barnevernet, dermed blir det lite som dreier seg om innhold i omsorg for store barn/ungdom.

I MST som bygger på prinsipper om "familiebevaring" og "myndiggjøring" av foreldrene, taes det utgangspunkt i en *generell* kunnskap om hva slags oppdragelse som er bra. Når det taes utgangspunkt i en generell kunnskap om oppdragelsesstiler, blir det lite tydelig hva innhold i omsorg, spesifisert på barnets alder handler om. Stort sett dreier det seg om at "den myndige forelderen" er den beste oppdragelsesstilen. Som konsekvens blir en målsetting å endre oppdragelsesstil til den myndige. Den myndige forelderen skal ta kontrollen tilbake. Det lyder også som om den myndige forelderen er den beste i *alle* situasjoner. I en slik ramme blir innholdet ved omsorgspraksis for unge mennesker i *ulike* situasjoner utydelig.

I satsingen på hjemmebaserte tiltak som alternativ til institusjon, snakkes det også lite om hvordan det er å jobbe hjemme hos familiene. Det er lite fokus på forskjellen mellom tiltak hjemme og tiltak på institusjon. Når *konteksten er et hjem*, et familieliv, stiller jeg spørsmål om hvordan miljøarbeid kan utformes i ulike situasjoner? Kan en miljøarbeider som jobber hjemme hos familien gjøre omtrent det samme som på institusjon? Når institusjonene flytter inn i hjemmene, hvilke ideer om omsorg for ungdom forfølges da? En miljøarbeider har autoritet som offentlig ansatt, kan en miljøarbeider si at mor kan gjøre som han/hun? Hva blir en mor når hun gjør det samme som miljøarbeideren?

Jeg var ikke bare interessert i å forstå hva omsorg i ulike situasjoner for unge mennesker på *hjemmebane* handler om, men også i å forstå hvordan miljøarbeidere gjennom det de gjør, bidrar til å støtte opp om de unge guttenes utvikling i ulike situasjoner på flere områder i guttenes liv *utenfor hjemmet*. For å forstå og utforske dette har jeg lagt opp intervjuene slik at jeg kan få vite noe om hva slags situasjoner miljøarbeiderne inngår i og hva de gjør, når de forholder seg direkte til guttene. MST- terapeutene skal ikke forholde seg direkte til ungdommene. Ungdommene skal *påvirkes* gjennom påvirkning av systemene rundt ungdommen, familie, skole osv. (Hansson 2004). Foreldrene og den utvidende familien blir sett på som ressurser, mens barn og ungdom blir sett på som noen som skal forandres. Foreldrene blir faktorer for barns og ungdoms utvikling, de skal støttes til å være forandringsagenter. Dette blir lett en *objektivering* av unge mennesker, de sees på som passive mottakere som "utsettes for" påvirkning. Slik kan en stå i fare for å ikke se ungdommene som mennesker som prøver å få til noe, for ikke å se dem som sosiale aktører i eget liv. Konsekvensene av slik tenkning kan bli at unge mennesker får lite hjelp til å forstå hva de skal bli, at de skal bli personer som inngår i gjensidige relasjoner (Giddens 1993 og Haavind

1987). Det interessante med Miljøarbeid i hjemmet er at miljøarbeiderne inngår i relasjoner både til foreldrene og de unge guttene. Jeg var interessert i å forstå og utforske alle de involverte som aktører, derfor intervjuet jeg ikke bare miljøarbeiderne og foreldrene, men også ungdommene. De unge sees også på som aktører i de sosiale landskapene de beveger seg i. Et viktig aspekt ved en slik forståelse er at de unge selv øver innflytelse på den omsorgen de får, og ikke er passive mottakere av påvirkninger. Intervjuene ble lagt opp slik at jeg kunne få et empirisk materiale som gav grunnlag for å forstå og utforske hvordan de unge guttene går fram i sine utviklingsprosjekter i skapende samspill med mødre, fedre, miljøarbeidere og eventuelt andre som inngår i den sosiale konteksten de er en del av.

I tilnærmingene som omtales i NOU 2000: 12 (2001-2002), spesifiseres det heller ikke på kjønn hos foreldre og barn/unge. Det er kjønnsnøytrale begreper som foreldre, barn/ungdom som anvendes. SSB 2003 viser at i aldersgruppen 14-18 år som er i kontakt med barnevernet er 61 % gutter og 39 % jenter. Bosted for disse fordeler seg slik:

Bor hos mor og far	25%
Bor hos mor	29%
Bor hos far	5 %
Fosterhjem	9%
Institusjon	20%

Av statistikken kan en slutte at det ofte er alenemødre med gutter som er mottakere av hjelpetiltak i barnevernet. Det er i stor grad mødre som strever med omsorg for store gutter. For eksempel kan den indirekte forståelsen av at den myndige forelderen er den beste foreldrestilen, føre til en oppfatning om at mødre ikke er gode nok foreldre for vanskelige sønner. Jeg har vært nysgjerrig på hvilken betydning kjønn har i miljøarbeidernes relasjon til mødre og fedre, i relasjonen mødre/fedre og unge gutter, i miljøarbeidernes relasjon til de unge guttene og i guttenes utviklingsprosjekter. Intervjuene er lagt opp på en slik måte at det er mulig å forstå og utforske hvilken betydning kjønn får i samspillet mellom involverte aktører.

Problemstillinger

Hele opplegget for undersøkelsen, teoretiske perspektiver, undersøkelsens design og måter å intervju på er lagt opp for å forstå og utforske spørsmålene som kan oppsummeres slik:

- hvordan forklarer og begrunner miljøarbeiderne og foreldrene guttenes situasjon/ problematikk?
- hva gjøres for å mobilisere ressurser i den utvidede familien og hvordan går dette?
- hvordan deltar miljøarbeiderne i utøving av omsorgsoppgaver på hjemmebane?
- hvordan støtter miljøarbeiderne i direkte kontakt med guttene opp om deres utvikling på områder utenfor hjemmet?
- hvordan går de unge guttene fram i sine utviklingsprosjekter?
- hvilken betydning får kjønn i samspillsrelasjoner?

Hvordan avhandlingen er bygd opp

I kapittel 1 er fenomenene som utforskes i denne undersøkelsen introdusert: Samspillet mellom miljøarbeidere, gutter og foreldre og hvordan endringsprosesser med gutter pågår i dette samspillet. Ved å gi et innblikk i den faglige diskusjonen som har pågått de senere år om tiltak for barn og unge som beskrives som atferdsvanskelige, særlig dreiningen i retning av hjemmebaserte tiltak for å redusere antall institusjonsplasseringer, utvikles delproblemstillinger relatert til fenomenene som utforskes.

I kapittel 2 presenteres teoretiske perspektiver som bidrar til å videreutvikle problemstillingene til analytiske spørsmål som forfølges i resultatkapitlene 4-8. Presentasjonen omhandler sosialkonstruksjonisme som representerer en inspirasjonskilde for undersøkelsen, endringer av teoretiske forståelser av utvikling, endringer av teoretiske forståelser av omsorg og betydningen av kjønn i samspillsrelasjoner.

Kapittel 3 redegjør for metodisk utforming. Det reflekteres over hvordan metoden som ble valgt legger til rette for at de involvertes erfaringer kommer fram på en måte som åpner for å forstå samspill. Det redegjøres også for hvordan utviklingen av analytiske spørsmål har foregått i vekselviking mellom arbeidet med datamaterialet og teoretiske perspektiver. Flere steder i kapitlet synliggjøres etiske overveielser knyttet til forskningsprosessen.

Kapitlene 4-8 utgjør undersøkelsens resultatkapitler. Kapittel 4 er et første innledende analysekapittel som omhandler problemforståelser og innvirkning på hva miljøarbeiderne gjør i samspillet med foreldrene og guttene. Kapittel 5 handler om mobilisering av familienettverket. Kapittel 6 handler om miljøarbeidernes deltakelse i omsorg. Hvordan miljøarbeidere deltar i autoritetspraksis på hjemmebane fremstår som et sentralt tema. I

kapittel 7 er hensikten å få fram betydningen av at miljøarbeiderne ser ungdommene som aktører som prøver å få til noe, at de ser dem som sosiale aktører i eget liv. Det anvendes en analysemodell som tydeliggjør at samspillsprosessen er avhengig av begge parter. Kapittel 8 handler om hva guttene ser som viktig for seg i sine utviklingsprosjekter, og hva de tillegger betydning for at det gikk som det gikk.

I kapittel 9 reflekteres det over hva framgangsmåte og funnene i denne undersøkelsen har å bidra med til forskningen og praksisfeltet. Det avrundes med noen tanker om forskning av hvordan tiltak i barnevernet virker.

Kapittel 2

Teoretiske forutsetninger

Metateoretisk ståsted

I dette kapitlet tar jeg med en del teoretiske perspektiver som bidrar til å videreutvikle problemstillingene som presenteres i kapittel 1. Jeg løfter også fram teoretiske perspektiver og resonnementer og videreutvikler forskningsspørsmål senere i avhandlingen knyttet til empirien. Jeg har hatt med meg miljøarbeidernes, mødrenes, fedrenes og de unge guttenes historier i de teoretiske overveielserne, mens den skriftlige presentasjonen av prosjektet stort sett fremstiller teori, metode og analyser av empirisk materiale i nevnte rekkefølge.

Fordi hensikten er å forstå hvordan miljøarbeidere og unge gutter konstruerer seg selv i pågående samspill med sine omgivelser (Wertsch 1991), lener jeg meg til sosialkonstruksjonisme som metateoretisk kunnskapskilde. Inspirert av sosialkonstruksjonistiske tilnærminger utforskes både voksne og unge mennesker, som noen som handler, ønsker, vil noe, opplever og skaper mening, som sosiale deltakere i sin konkrete verden. Denne tilnærmingen ansporer til å anerkjenne den erfaringsbaserte kunnskapen til alle de involverte, som avgjørende kilder til informasjon. Den ansporer også til å anvende en metode for dataproduksjon som legger til rette for at de involvertes erfaringer kommer fram på en måte som legger til rette for å forstå samspill.

Utgangspunktet i sosialkonstruksjonistiske tilnærminger er at det finnes ulike måter å se verden på, og at oppfatningene vil være preget av eget ståsted og ulike typer kunnskap ⁵.

---

⁵ for eksempel Berger og Luchman, 2. utgave 1966. Berger og Luchman skiller mellom tre prosesser: **typeinndeling**, **istitusjonalisering** og **legitimering** som de mener er viktig for å forstå hvordan en hvilken som helst sosial gruppe konstruerer og vedlikeholder sin kunnskap om virkeligheten. De bruker en fjerde term, **reifikasjon**, for å gripe den overordnede prosessen som de mener de tre andre er en del av. Typeinndeling er den prosessen som folk bruker for å dele inn sine inntrykk i ulike grupper, klasse eller kategorier. Vår virklighetsoppfatning er i stor grad konstituert gjennom denne formen for typeinndeling. Den "typeinndelingen som vi lærer i våre omgivelser, opplever vi som "naturlig" og "sann", selv om vi vet at andre mennesker både i vårt eget samfunn og i andre kulturer skiller annerledes enn oss.

Institusjonalisering betegner prosessen hvor institusjoner vokser opp rundt sett av typer: eks. institusjonen moderskap. Legitimering henviser til prosessen som gir legitimitet til institusjoner og typeinndeling i et gitt samfunn. Reifikasjon er i følge Berger og Luckmann (s. 89): " .. å oppfatte produktene av menneskelig aktivitet

Ved hjelp av de tilgjengelige historiene om det å være gutt/mann, jente/kvinne, skaper vi kontinuerlig mening med våre erfaringer. Vi finner ikke et konsistent bilde av hva det er å være gutt/ mann og jente/kvinne, men en rekke helt forskjellige, til og med motsigende bilder (Wertsch 1991). Nigel Edly og Margaret Wetherell beskriver de forskjellige meninger og konkurrerende argumenter om hvordan f. eks. en mann skal være, som en ideologisk slagmark (Nigel og Wetherell 1996). I en kulturell sammenheng, med forskjellige bilder av hva det er å være mann, hva det er å være kvinne osv, skaper vi mening og vi gjør det på en personlig måte i samspill med andre (Wertsch 1991).

Begrepet sosialkonstruksjonisme har den fordel at det kan brukes som verb. Når vi for eksempel sier at en person konstruerer seg selv og sine omgivelser, blir begrepet prosessuelt og dynamisk. Konstruksjonister er opptatt av kreative, formende eller konstruerende aktiviteter. Begrepet brukes av forskere både i forhold til aktørens handling/praksis og språklige ytringer (Nilsen 2000). I denne undersøkelsen er hovedfokus på prosessene i handling/praksis, på hva som foregår.

Sosialt arbeid, som denne undersøkelsen er plassert innenfor, har mange kunnskapskilder. Jeg henter mest inspirasjon fra kulturpsykologisk kunnskap. Et par momenter knyttet til begrepet sosialkonstruksjonisme og fagene sosialt arbeid og psykologi skal derfor poengteres.

Malcolm Payne (1997) påpeker i en artikkel om sosialt arbeid og sosialkonstruksjonisme at ved å bruke sosialkonstruksjonismens ideer, kan en som sosialarbeider kontinuerlig være oppmerksom på den betydning vi har, ikke bare i å hjelpe mennesker vi arbeider med, men hvordan vi deltar med dem i en videre sammenheng ved å delta i sosial forandring. Vår deltakelse kan være i liten skala, men sosialkonstruksjonistiske ideer tilbyr oss en voldsom motivasjon ved å erkjenne at enhver handling og enhver deltakelse i sosiale prosesser, skaper en sosial bevegelse. Alt vi gjør har en betydning og innflytelse: Sosialarbeidere og mennesker som vi har kalt klienter, tar del i sosiale prosesser som gjør en forskjell. Sosialkonstruksjonisme gir grunnlag for å argumentere for at en sosialarbeider konstruerer og rekonstruerer sin praksis og at den konstruksjonen finner sted mellom praktikerens og deres klienter i den konteksten hvor interaksjonen finner sted (Payne 1997). Jeg retter oppmerksomheten mot hva miljøarbeidere gjør når de deltar i omsorg i samspill

---

som om de var noe annet enn menneskelige produkter- som naturlige fakta, resultat av kosmiske lover eller manifestasjon av en guddommelig vilje. Reifikasjon innebærer at mennesket er i stand til å glemme sitt eget forfatterskap i den menneskelige verden

med foreldrene og de unge guttene. Hvordan miljøarbeidere ser den enkelte gutt bevege seg framover og konstruerer sin praksis ut fra det de ser.

Innenfor psykologifeltet er den psykologiske essenstenkningen konstruksjonistenes angrepspunkt. Man er opptatt av å destabilisere forestillingen om en stabil indre og avgrenset kjerne i individet, og øke fokuseringen på selvet som et fleksibelt, prosessuelt og sosio-kulturelt spesifikt fenomen. Selvet fortelles som interaksjonell størrelse - som alt annet enn psykologisk essens (Søndergaard 1996). Mitt utgangspunkt for forståelse av for eksempel guttenes utviklingsprosjekter er ikke at "alt flyter", at det ikke finnes noe i personligheten som er stabilt. Jeg anvender det sosialkonstruksjonistiske perspektivet som en inspirasjon for å oppdage hvordan de involverte deltar i et skapende samspill med hverandre og andre. Det hjelper meg til å få øye på at den enkelte i ulike situasjoner og hendelser opptrer forskjellig.

For å forstå hvordan unge gutter bygger opp sin forståelse av seg selv og sine omgivelser og hvordan miljøarbeidere bygger opp sin forståelse av sin deltakelse i omsorg, vender jeg meg til psykologiske utviklingsforståelser som har vært mest rådende innenfor barnevernfeltet, og beveger meg videre fra disse til kulturspsykologiske forståelser som er sensitive for det kontekstuelle. Jeg vil bruke arbeidet med å forstå samspillsprosessenes betydning for guttenes utvikling i et forsøk på å tilføre sosialt arbeid noen nye faglige forståelser som kan bidra til å videreutvikle praksis i barnevernet.

Forståelsesmodeller i barnevernet henter elementer fra ulike skoleretninger innen psykologien, særlig utviklingspsykologien, og andre atferds- og samfunnsvitenskaper. Forskningsbasert kunnskap fra disse vitenskapene skal danne grunnlaget for å forstå konkrete saker. Forståelsesmodellene i barnevernet bærer også preg av etiske vurderinger, av lovverkets bestemmelser og av hvordan lovverket blir forstått og tolket. Det kan derfor være noe vanskelig både i teori og praksis å skille ut spesifikt faglige forståelsesmodeller fra oppfatninger basert på etikk, jus og andre forhold i samfunnet⁶.

Min fremstilling i det følgende er særlig basert på Johanna Wyn og Rob White (1997) og Val Gillies (2000) forståelse og kritikk av den tradisjonelle utviklingspsykologien.

---

⁶ NOU 2000:12 Barnevernet i Norge

Endring av teoretisk forståelse av utvikling

Det **første punktet** jeg vil peke på er at disse forskerne (Wyn & White 1997, Gillies 2000) viser til at *utvikling* innenfor den tradisjonelle utviklingspsykologien betraktes som klart identifiserbare *universelle prosesser* som alle mennesker gjennomgår. Innenfor denne forståelsen refererer begrepet ungdom til en serie utviklingstrinn som involverer mental, fysisk og psykisk modning som alle mennesker gjennomgår, og som generelt er identifisert til ungdomssalderen. En sentral antakelse er at det er en farlig tid; referert til som en tid med "storm and stress" (Hall 1904), hvor unge mennesker gjør valg om sin fremtidige identitet og "prøver ut" personligheter, før de finner sin passende plass i den sosiale orden. "Storm and stress"-modellen var også fremtredende i Erik H. Erickson's teori om faser i utvikling av identitet. Erickson's teori har hatt sterk innflytelse på forståelse av utvikling. Konflikt og forvirring ble betraktet som en naturlig reaksjon på fysiske forandringer som kjennetegner en "normal" overgang til voksenlivet (Erickson 1968). Selv om Erickson's og andres "storm and stress" - modeller er blitt kritisert, er fremdeles det biologiske et viktig tema i majoriteten av psykologiske tekster om unge mennesker.

Shweders (1990) bilde om at (nesten) alle mennesker har en liten motor som driver utviklingen fremover etter en oppskrift er uttrykk for en tenkning om universelle utviklingsforløp. Forskere innenfor denne tradisjonen postulerer at individet har et "selv" som må bli funnet og utviklet i ungdomsalderen og som vil være konstant resten av livet. Denne utviklingen antas å forløpe uavhengig av sosiale forhold. Ungdomsalderen blir dermed skarpt atskilt fra voksenlivet. Denne forståelsen gir lite rom for å tenke at det foregår en livslang endringsprosess som påvirker identiteten (Johnson 1993).

Parallelt med de dominerende utviklingsteoriene har det lenge eksistert alternative modeller. Vi har for eksempel teoretikere som Mead (1972) og Vygotsky (1978). Begge har en forståelse av individet som grunnleggende sosialt, på den måten at interaksjon med andre mennesker betraktes som en forutsetning for individuell utvikling. Selv om de ikke representerer noen enhetlig faglig tradisjon, ble det på 1970-tallet dannet miljøer for en kulturinkluderende utviklingspsykologi i kjølvannet av at den russiske vitenskapsmannen Leo Vygotskys tenkning ble kjent i Europa. Disse miljøene har en kontekstuell, relasjonell og samfunnsforankret forståelse av utvikling (Toverud m.fl. 2002)⁷.

---

⁷ For eksempel er Jerome Bruner og James Wertsch sentrale i dette miljøet.

Wyn og White argumenterer for et *relasjonelt syn på ungdom og ungdomstid*, som en kontrast til et ungdomsbegrep som en aldersbestemt kategori, begrunnet i fysiologiske, kognitive og emosjonelle endringer, som preger den tradisjonelle utviklingspsykologien. Deres kritikk av et kategorielt ungdomsbegrep går mest på de konsekvenser et slikt syn får for utforminger av programmer for ungdom. De mener at programmer/tiltak som bygger på et slikt syn tjener til å benekte betydningen av forskjeller i unge menneskers liv som sosial klasse, etnisitet og kjønn (Wyn & White, 1997).

Innenfor nyere kulturpsykologisk forskning er individ og kulturell kontekst som en uløselig enhet i forgrunnen. Kulturpsykologer er opptatt av at vi mennesker er i kontinuerlig samspill med, eller kontinuerlig innvevd i det sted og den tid vi er havnet i eller har plassert oss selv i. Å utforme seg selv og hverandre er ikke et ensomt arbeid som hver person gjør for seg selv, men det skjer i kollektiv ved etablerte tilhørigheter til eller i nye fellesskap med andre personer. Sosiale kategorier som kjønn, alder, klasse, etnisk tilhørighet, profesjonsmedlemskap, er ikke påklistret og utenforliggende til det som egentlig er meg. Dette er de gjengse meningsredskapene som vi alle må forholde oss til, ikke bare for at vi skal bli forstått av andre, men for å kunne forstå og kjenne de ulike sider ved oss selv (Haavind 2002b: 8).

En forståelse av person og samfunn som gjensidig konstituerende, er utgangspunktet for kulturpsykologi. Det dreier seg ikke om atskilte og autonome enheter som påvirker hverandre, men om fenomener som overhodet ikke kan tenkes uavhengige av hverandre. Den sosiale strukturen d.v.s. omgivelsene individet befinner seg i på et gitt tidspunkt, kan fortelle noe om hvordan individet forstås av andre og seg selv (Toverud m.fl. 2002: 20) ⁸.

Oppvekst involverer etablering av en identitet. Gjennom oppdragelse og samspill med andre formidles relevante trekk ved felleskulturen, og barn og unge blir gjort til kompetente aktører i de sosiale landskapene de beveger seg i. Et viktig aspekt ved en slik forståelse av utvikling er at barnet/ungdommen selv øver innflytelse på sine omgivelser. De er aktive medskapere av seg selv, ikke passive mottagere av påvirkninger. Dypt engasjerte i

---

⁸ I denne bruken av kulturbegrepet ligger en forståelse som er i tråd med Solheims definisjon av kultur som et bestemt system av meningssammenhenger, et univers av mening, som ordner og gir form til menneskelig erfaring og virkelighet. Et felles system av meningssammenhenger utvikles gjennom generasjoner, og bærer med seg mer og mindre reflekterte erfaringer og forståelsesformer. Disse er først og fremst nedfelt i språket, men er også knyttet til samfunnets materielle og sosiale organiseringsformer. Dette er de "objektiviserte" symbolstrukturer som enkeltindivider møter og innskrives i. Men kultur er også "subjektiv" symbolsk fortolkning som innebærer både individets tilegnelse av mening og produksjon av mening. "Objektiviserte symbolstrukturer" eksisterer på mange refleksjonsnivåer, fra de innforlivde selvfølghetene til de dagsaktuelle debatttemaene. Lokale eller subgruppevariantene eksisterer side om side, noen ganger i et dominans- underordning- forhold, andre ganger som parallelle, likeverdige varianter (Solheim, 1990).

samhandling med omgivelsene ”gjør de seg større”, noe som betegnes som selvsosialisering (Dencik 1999). I et slikt perspektiv er ikke identitet nødvendigvis fastlagt i ungdomstiden. Den kan gå igjennom betydelige endringer i løpet av ens liv. Det er de prosessuelle aspektene som vies størst oppmerksomhet i kulturpsykologiske studier av menneskers utvikling. Utvikling betraktes som samskapte lokale prosesser som gir det enkelte mennesket muligheter for *selvskapning* som noe som pågår gjennom hele livet, ikke som naturlige prosesser med universell gyldighet. Fokus er på hvordan utviklingsforløp formes av de som deltar i dem, og hvordan dette er knyttet til de materielle, sosiale og kulturelle forholdene (Toverud m.fl. 2002: 23).

Et slikt perspektiv hjelper meg til å oppdage hvordan de unge guttene tenker på seg selv som noen som har ønsker som peker framover i livet, utover ungdomsalderen. Det hjelper meg også til å oppdage hva de voksne som inngår i relasjoner til de unge guttene forteller om ønsker for guttene som peker framover, hvordan deres anstrengelser er motivert ut fra at de unge guttene skal komme i gang med noen endringer, som kan lede dem i retning av å leve et annerledes liv enn det de lever nå.

Den tradisjonelle utviklingspsykologien synes å være opptatt av problemer og vanskeligheter i møte med ungdom. Wyn & White (1997) argumenterer med at hovedtyngden av psykologiske tilnærminger har blitt spesielt viktig for å ordne og legitimere suksess og feilgrep som en individuell karakteristikk, og som en legitimering for involvering av profesjonelle i livet til unge mennesker og deres familier. De poengterer også at dette fokuset på individuelle karakteristikk og en kategorisering i en enkel differensiering av unge som "normale" og "avvikende", kontrasterer bemerkelsesverdig med de perspektivene som unge mennesker har på seg selv.

Det er interessant å legge merke til denne opptattheten av problemer som avvik, fordi den kan overskygge at unge mennesker som ikke alltid beveger seg i tråd med det normale og sosialt aksepterte, også vil noe langs den vanlige utviklingsveien. Det kan overskygge hvordan unge mennesker som av hjelpetjenester beskrives med et bredt spekter av problematikk, tenker om seg selv. Med utgangspunkt i lesning av litteratur om ungdomsutvikling, var min oppmerksomhet i planlegging av intervjuene skjerpet mot at problemfokusering kan overskygge at gutter som beskrives med ulike typer av problematikk, deler de samme kulturelle forståelser av aksepterte utviklingsveier som ungdommer flest i vårt samfunn. Jeg var interessert i å få tak i hva hver enkelt gutt oppfattet som viktig i sitt utviklingsprosjekt.

I den tradisjonelle utviklingspsykologien antas det at ungdomstiden representerer en periode for individualisering og løsrivelse fra foreldrene. Når det biologiske vektlegges så sterkt, er det for å støtte normative utviklingsteorier som forsøker å gi beskrivelser av "normal" utvikling som unge mennesker skal gå i gjennom. For eksempel betegnes ofte overgangen fra barndom til ungdom i termer som "utviklingsoppgaver", som handler om å oppnå individuell autonomi og uavhengighet fra foreldre. Vellykket utvikling avhenger av en "naturlig" løsrivelse fra foreldre. Alle unge mennesker må gå igjennom bestemte trinn og utføre sine utviklingsoppgaver for å bli en "normal" voksen. Disse oppgavene assosieres med fysiologiske utviklingstrinn som unge mennesker må gjennomgå, og får dermed status som essensielle og universelle trekk ved utvikling. Poenget om at ungdom representerer en periode for individualisering og atskillelse fra foreldre, preger mesteparten av psykologisk litteratur om unge mennesker og familieliv (Gillies 2000).

Burman (1994) poengterer at utviklingspsykologi er bundet til den kulturen som har produsert den, og som konsekvens kan modeller som forsøker å beskrive en enhetlig universell utviklingsprosess bare fange opp forskjeller i termer for avvik fra dominerende normer. Å bli ansvarlig i denne konteksten er avhengig av internalisering av dominerende sosiale verdier, og det er den oppnådde suksess eller tap på dette området som har fokus i mesteparten av psykologisk forskning (Gillies 2000). Generelt involverer det å oppnå individuell autonomi og uavhengighet av foreldre, internalisering av dominerende sosiale verdier og utvikling av en passende seksuell identitet. Betydningen som gis til autonomi og uavhengighet, reflekterer en individualistisk ideologi, som er sentral i vestlige sosiale og økonomiske organisasjoner. I andre kulturer betraktes overgangen til voksenlivet i termer som å utvikle større ansvarlighet til andre familiemedlemmer, heller enn et spørsmål om autonomi (Brannen et al. 1994, 1996 i Gillies 2000). Det foretas med andre ord en forveksling mellom en universell og en vestlig forståelse av utvikling (Gillies 2000).

Hanne Haavind legger til grunn et alternativt perspektiv til den type utviklingsbegrep som er basert på den individualiserte utviklingstankegangen. Hun beskriver utviklingsmessig bevegelse som en relativ bevegelse i retning av større gjensidighet, økt ansvar for egne funksjoner og for konsekvensene av egne handlinger (Haavind 1987). En lineær årsak-virkning-utviklingsmodell, fanger ikke opp samspillsprosessens gjensidighet, slik den alternative forståelsen av utvikling gjør. Når retningen for den utviklingsmessige bevegelsen forstås som individets voksende evne til å forstå seg selv i relasjon til andre og til å forholde seg stadig mer hensiktsmessig til andre, er oppmerksomheten rettet mot at utvikling handler om en bevegelse i retning av større gjensidighet. Det dreier seg om en prosess der individets

forståelse av seg selv som jeg og som deltaker, i sin sosiokulturelle kontekst, dvs. som en av oss, stadig utvides (Gulbrandsen 1998).

Dette alternative teoretiske grepet på utvikling, har vært brukt mest i forskning på mindre barn (for eksempel Haavind 1987, Andenæs 1996 og Gulbrandsen 1998). Jeg har ønsket å undersøke om dette grepet også er nyttig for forskning på større barn, på de unge guttene som utgjør utvalget i denne undersøkelsen. Jeg var interessert i hva guttene var opptatt av i prosessene mot å bli større gutter og nesten voksne menn, hvilken betydning gjensidighet og avhengighet/uavhengighet får for de unge guttenes prosjekter med å bevege seg framover mot voksenlivet. Dette er særlig fokusert i kapittel 8 om guttenes prosjekter med å gjøre seg større. Kunnskap om hvordan gutter som strever med å være på måter som gjør dem til attraktive sosiale deltakere for andre ungdommer og voksne, kan blant annet brukes til å videreutvikle tiltak i forhold til disse guttene.

Endring av teoretisk forståelse av omsorg

Det **andre punktet** jeg vil trekke fram ved Wyn & Whites (1997) kritikk av den tradisjonelle utviklingspsykologien er dens opptatthet av å *forklare avvik som rotfestet i foreldrenes oppdragelse*. Hensikten med mye av denne forskningen er å isolere og identifisere foreldres oppdragsstiler og egenskaper, som assosieres med patologiske eller uvanlige overganger til voksenlivet i motsetning til "normale". Aksepteringen av et ukritisk syn på sunn og avvikende atferd er sentralt i denne forskningen, sammen med premissene om at "normal" ungdoms atferd er avhengig av foreldrepraksis (Gillies 2000). Patterson et al. (1989) identifiserer et stort antall av familiefaktorer som assosieres med ungdomslovbrytere, inkludert ineffektiv foreldre disiplin. De fleste psykologiske studier prøver å fastslå årsaksfaktorer for lovbrudd med statistisk signifikant korrelasjon. Farrington mener at slike metoder etablerer en sammenheng mellom familierelasjoner og ungdomsavvik, men at det ikke er mulig å fastslå hva som kom først. Han argumenterer for at disse faktorene både kan være symptomer og årsaker. Kriminalitetsforhold kan knyttes til et antall av livsvariabler, inkludert kjønn, rase, naboskap, jevnaldrende, arbeidsledighet osv. Det primære fokus plassert på familierelasjoner reflekterer en forutinntatt "commensence" synspunkt, at avvik er rotfestet i oppdragelse (Farrington 1996).

Heller enn å vinne en signifikant innsikt i livet til ungdomsovertredere, tenderer tradisjonelle psykologiske studier til å produsere diagnostiske analyser av foreldres

omsorgspraksiser og anbefaler oppskrifter for forandring (Griffin 1993). Unge kriminelle portretteres for eksempel som depriverte på adekvat familiestøtte og i behov av behandling. Som et resultat blir ansvar og virksomhet tatt fra ungdommene selv, og plassert på foreldrenes skuldre. Denne kliniske forståelsesmåten rettfærdiggjør en betydelig profesjonell involvering bygd rundt overvåking og kontroll av unge mennesker og deres familier (Gillies 2000). Dette ser vi i programmer som skal styrke og gjenvinne foreldrenes ansvar og kontroll over ungdommene gjennom veiledning, som for eksempel i Multi Systemisk Terapi (MST). I en slik kontekst blir det lett utydelig hva innhold i omsorg er, utover en myndig oppdragelse. I beskrivelser av MST og evalueringer av denne behandlingen, underkommuniseres de forskjellige utgangspunkt foreldre og MST-terapeuter har for utøving av omsorg for ungdommene. At forståelse av foreldres omsorg for ungdom i vår kultur er forskjellig fra forståelser av terapeuters oppgaver blir derfor utydelig. Det underkommuniseres også hvilken aktiv innflytelse ungdom har på sin egen oppdragelse.

I følge Giddens kjennetegnes et kulturelt ideal for moderne parforhold av en relasjonskonstruksjon som innebærer et møte mellom autonome individer, der legitimiteten består av gjensidig tilfredshet, av hva hver av partene kan få ut av den. Gjensidighet skapes ved at begge parter fremstår som intensjonale, og at deres bidrag passer sammen. Han mener at disse pågående intimitetsendringene i vår kultur er i ferd med å bli mer relevante ikke bare i parforhold, men også i andre intime relasjoner som for eksempel mellom foreldre og barn. I denne relasjonen nedtones plikt, avhengigheter, behov og sårbarhet. Likestilthet er en implisitt premis i slike relasjoner og slik nedtones forskjellene mellom barn og voksne. Det er individet som vektlegges framfor generasjonsmessige og aldersmessige posisjoner. Frittstående selvforsynte individer representerer et tilbud til hverandre (Giddens 1993). Endringer i individualiserende retning, bidrar ikke bare til å "usynliggjøre" generasjonsmessige posisjoner i familien, men også til å "usynliggjøre" betydningen av kjønn i familierelasjoner.

I forbindelse med at familiestrukturen er endret ved individuering, intimisering og privatisering, har forskere blant annet reist følgende spørsmål: Hvordan defineres den nye familien? Hvordan fordeles autoritet og makt i den nye strukturen? Forhandlingsfamilier, avtalefamilier eller symmetriske familier, er begreper som oftest brukes for å definere middelklassefamilier (Jørgensen 1999). Trekk ved disse familiene er at oppgavefordelingen ikke er knyttet til kjønn eller alder, de er ikke gitte en gang for alle, men er gjenstand for forhandlinger. At oppgavene blir forstått som ikke å være knyttet til kjønn eller alder, gir familiene en mulighet til å utforme hverdagen alt etter som det passer for dem. Når

forhandlingsfamilier nevnes, er det ofte den demokratiske familiestrukturen som fremheves. Denne familiestrukturen blir fremstilt som en motpol til den patriarkalske familien (Hennum 2002).

Slike endringer i forståelsesmåter kan oppfattes som en demokratisering av forholdet mellom barn og voksne, en større grad av likestilling. På det deskriptive planet kommer slike tendenser fram i begreper som "forhandlingsfamilien", som betegner endringer i praksiser og idealer i retning av større demokrati og medbestemmelse i barns forhold til sine foreldre (Jørgensen 1999, Sommer 1997). Dette er en familie hvor foreldres posisjon i en struktur som rettferdiggjør en type oppdragelse basert på tradisjonell eksersis av autoritet og lydighet, har helt eller delvis blitt erstattet med pågående forhandlinger. Det er en familietype som reflekterer det økende fokus på barn som individer med deres egne behov og rettigheter. Inntredenen av en forhandlingskultur i familien stiller nye krav til fedres og mødres kompetanse, som å vise følelser for sine barn. Gerhards (1988) og Giddens (1991,1993), har berørt betydningen av den økende intimiteten i relasjoner som en egenskap ved moderniteten. Foreldreskap basert på rettigheter og krav er blitt transformert til et relasjonelt foreldreskap som er emosjonelt basert. Det kan stilles spørsmål ved om selve betydningskategoriene barn og voksen til en viss grad oppløses og blir irrelevante innenfor denne forståelsesmåten av relasjoner. Samtidig vil barnets avhengighet og underlegenhet i forhold til voksne framstå som mindre synlig innenfor denne forståelsesmåten. På den ene siden framstår barnet sterkere som individ og relasjonspartner, på den andre siden blir maktulikheten mellom familiære relasjonspartnere fra ulike generasjonsmessige kategorier tildekket (Ulvik 2002:62). Det å tenke seg grensesetting inn i disse familiene preget av forhandlingsstruktur, byr på utfordringer. Ikke minst blir det et spenningsforhold når barnet i familien er en ung gutt som nærmer seg myndighetsalder, slik tilfellet er med flere av de unge guttene i dette utvalget, og forelderen er en mor. Forståelse av oppdrageren som den myndige forelderen som skal ha kontroll over ungdommen, var ikke helt den type forståelse som jeg møtte i samtalene med mødrene og guttene. En av mødrene sier for eksempel at hun ikke godtok miljøarbeiderens metoder med bruk av maktmidler for å få sønnen til å adlyde. Hun viser i stedet til at sønnen vet at hun bryr seg om ham, som noe som har hatt betydning i forhold til at sønnen i større grad godtar hennes grensesetting. Ett område som peker seg ut for utforskning, er innholdet og meningsaspektene ved den omsorgen miljøarbeiderne deltar i. Hvordan miljøarbeiderne tar i bruk tilgjengelige forståelser av omsorg, med henblikk på autoritetsutøvelse, gjennom råd og veiledning til mødre og fedre og i sin direkte kontakt med guttene, er temaer som særlig trekkes fram i kapittel 6.

Vygotsky (1978) var opptatt av å studere barns utvikling som interaksjon mellom barnet og den voksne. Han skiller mellom et barns faktiske og potensielle utviklingsnivå. Det faktiske utviklingsnivået er det barnet kan mestre på egen hånd, mens det potensielle utviklingsnivået angir hva barnet kan få til med veiledning fra en voksen eller i hvert fall en som kan mer. Avstanden mellom de to nivåene kalte Vygotsky "zone of proximal development", eller sonen for den nærmeste utvikling. Dette begrepet kan tydeliggjøre hvordan kommunikasjon og samarbeid med andre driver barnets utvikling framover. Mediært, formidlet aktivitet er et annet nøkkelbegrep for å knytte menneskelig fellesskap og den enkeltes utvikling sammen. Hans forskning har inspirert til modeller om hvordan kommunikasjon og samarbeid, mellom en voksen og barnet (som for eksempel "scaffolding"-modellen) driver et barns utvikling videre. Scaffolding er et begrep for hvordan et barn gjennom voksehjelp kan lære å utføre en oppgave eller løse et problem som i utgangspunktet ligger utenfor barnets mestringsområde; den voksne støtter opp om barnets aktivitet inntil barnet er i stand til å utføre aktivitet uten støtte (Wood et al. 1976).

Vygotsky var i sin forskning opptatt av samspill mellom voksne og *mindre* barn. Vi skal se om hans tenkning også kan knyttes til *ungdomstiden*, og om et slikt blikk er nyttig til å studere hvordan samspillet mellom miljøarbeiderne og guttene, fungerer som en støtte i guttenes bevegelser langs en vanlig utviklingsvei. Utviklingsstøtte har et kulturelt innhold som handler om at barn skal bli i stand til å fungere sammen med andre i det samfunnet de lever i, som Agnes Andenæs uttrykker det for de små barna (Andenæs 1996a). Denne forståelsen av utviklingsstøtte anvender jeg for å søke å forstå hva som foregår i samspillet mellom miljøarbeidere og de store guttene i utvalget. Da miljøarbeiderne inngår i direkte kontakt med guttene var jeg interessert i å forstå hvordan det de gjør bidrar til å støtte opp om guttenes utviklingsprosjekter i ulike situasjoner både på hjemmebane og utenfor hjemmet. Jeg var interessert i hvordan den kulturelle organiseringen av miljøarbeidernes omsorg skaper muligheter for de unge guttenes utvikling og gradvis leder dem mot å bli voksne menn, med de ferdigheter og forståelser som kreves for å fungere innenfor det samfunnet de lever i. Dette er temaer for kapittel 7.

Betydningen av kjønn i samspillsrelasjoner

Det **tredje punktet** jeg vil rette oppmerksomheten mot er at Wyn & White påpeker at bruken av den tradisjonelle utviklingsmodellen ikke tilbyr noe grep på *konstruksjon av kjønnete identiteter* hvor maktrelasjoner er sentralt (Wyn & White 1997). Det er tydelig å se at betydningen av kjønn blir viktig for å forstå mer av hva som foregår i miljøarbeidertiltakene, når vi vet at nesten alle miljøarbeiderne var menn, alle ungdommene var gutter og nesten alle foreldrene var kvinner. Det har vært uttalt mye kritikk av barnevernet og av sosialt arbeid for ikke å legge vekt på betydningen av kjønn (Bache- Hansen 2001, Kolfjord 1997, O'Hagan, K & Dillenburger, K. 1995, Swift, K. J. 1995). At ingen av de åtte guttene i utvalget bodde sammen med begge foreldrene, at det i de fleste tilfellene dreide seg om mødre og sønner, skjerpet min interesse for hva kjønn betyr i relasjonen foreldre- store og nesten voksne gutter og i mannlige miljøarbeideres samspill med foreldre og gutter. At det er viktig å utforske betydningen av kjønn tydeliggjøres enda mer på bakgrunn av at det synes som mødre har fått skylden når det går galt med barn og ungdom. Elisabeth Backe-Hansen påpeker at de bilder som tegnes av mødre i barnevernet viser primært til bilder av utilstrekkelighet og patologi (Bache-Hansen 2001). Hun påpeker at dette ikke er særegent for barnevernet, men at også barnepsykiatrien har en lang tradisjon med det amerikanske og engelske forfattere kaller "mother-blaming" (for eksempel Featherstone, 1997, Farmer & Owen 1998, Milner 1993).

Når konteksten for autoritetsutøvelse som omsorgspraksis er den demokratiske forhandlingsfamilien, kan det være vanskelig å se hvilken betydning de generasjonsmessige posisjonene får. Søndergaard påpeker at endringer i demokratisk retning bidrar til en "usynliggjøring" både av *kjønn* og *generasjon* i intime relasjoner, og utgjør derfor nye analytiske utfordringer. Når forskjellene mellom kvinner og menn, barn og voksne, neddempes i aktørenes egen forståelse, må en søke nye grep for å analysere fram hvordan disse sosiale kategoriene tillegges mening (Søndergaard 1996). Kjønn fungerer som tidligere påpekt som et kulturelt betydningssystem. Det vil si et organiserende prinsipp for hvordan kvinner og menn forstår hverandre og seg selv, og slik skaper mening til virkeligheten de lever i. Kjønn er et meningsinnhold, sier Hanne Haavind (2000). Et kjønnsperspektiv tar utgangspunkt i at kjønn blir til i ulike menneskelige relasjoner, og opprettholder relasjoner. På den måten kan en vise hvordan kjønn preger situasjoner, det vil si at kjønn forstått som et perspektiv som man ser og forstår verden ut fra, åpner for en problematisering av tilsynelatende kjønnsnøytrale temaer, områder og situasjoner/handlinger (Widerberg 1992:290). Med et slikt perspektiv unngår en å behandle kjønn som en variabel som

innebærer en objektivisering av kjønn, hvor en ser bort fra hvordan kjønn er en aktiv del av relasjoner mellom mennesker og konstituerer og opprettholder relasjoner. Kvinnelighet og mannlighet er for Haavind deskriptive begreper, ikke knyttet til forestillinger om hvordan kvinner og menn bør være. De er tomme for innhold inntil man går ut og undersøker menns og kvinners liv. Innholdet i kvinnelighet og mannlighet blir følgelig kulturspesifikt og foranderlig (Haavind 1977).

Både teorier som legger sterk vekt på det biologiske grunnlaget for plassering av en person i den ene eller den andre kjønnskategori, og teorier som legger vekt på tidlig utvikling som grunnlag for kjønnete livsløp, fokuserer gjerne på forskjeller mellom jenter og gutter, kvinner og menn. Det er det som er forskjellig, som oppfattes kjønnen, og det er det som trenger forklaring. Når man så forklarer forskjellen mellom kjønn, har man gått en runde uten å komme videre (Toverud m.fl. 2002:27). Fordi kjønn er bevegelig og vanskelig å gripe trengs det en kompleks tilnæringsmåte, påpekes det i innenfor kulturpsykologi. Noen kulturelle meningssystemer taler tydelig om sitt nærvær, mens andre er virksomme ved uuttalte selvfølgeligheter. Kulturpsykologers forståelse er rettet mot begge deler. Kulturelle meningssystemer kan ofte være både faste og flytende overfor samme fenomener, slik er det for eksempel med betydninger knyttet til hvordan være jente/kvinne og gutt/mann. Innholdet i anvisningene for hvordan være jenter/kvinner og gutter/menn kan være skiftende, mens formen, at det må være to kjønn, likevel kan fastholdes med stor konsekvens. Alle kulturmedlemmer vet hva som antar et kvinnelig og et mannlig betydningsinnhold, selv når de bryter med det. Likestilling kan være et uttalt mål, med stor oppslutning, men mannlig dominans og kvinnelig underordning blir fremdeles reproduisert, gjerne med andre begrunnelser (Haavind 2002b: 10 og 11). Et analytisk blikk for kjønnets betydning i miljøarbeidernes samspill med mødre/fedre og i direkte kontakt med guttene når det handler om autoritetsutøvelse blir trukket fram i kapittel 6. Å forstå foreldreskapet med henblikk på hvilken betydning kjønn får, blir viktig kunnskap for foreldre, for miljøarbeidere som av barneverntjenesten engasjeres for å gi råd og støtte til foreldre, for barneverntjenesten som ansvarlige for tiltak og for forskere.

Robert Connells (1987, 1999) teoriutvikling har vært sentral innenfor forskningen på menn og *maskuliniteter*. Han er en av flere forskere som representerer et konstruksjonistisk perspektiv, som handler om å studere den sosiale konstruksjonen av ulike typer maskuliniteter. Konstruksjon av kjønn forstås som ulike praksisformer. Den metodologiske interesse rettes mot sosiale strukturer og kulturelle diskurser som personer inngår i, og mot de sosiale praksiser og det personlige meningsinnhold som de skaper (Haavind 2002b: 12-13).

En slik definisjon av maskulinitet er åpen og kan fylles med empiriske beskrivelser av forskjellige maskuliniteter, til forskjell fra en essensialistisk kjønnsforståelse hvor betydning av kjønn har et fast innhold.

Connell tar høyde for at kjønn både er strukturert og noe vi skaper gjennom våre egne handlinger i bestemte situasjoner, at det skapes i relasjon til andre, at det er foranderlig, men samtidig underlagt samfunnsmessige føringer. Han uttrykker maskulinitet i flertallsform, som overordnede og underordnede maskuliniteter. Han har fokus på skillet mellom kulturelt dominerende maskulinitetspraksiser, ”hegemonisk maskulinitet”, og ”underordnede” eller ”marginaliserte” maskulinitetspraksiser (Connell 1999). Begrepet ”hegemonisk” viser til dominerende kulturelle idealer, som ikke behøver å være i overensstemmelse med praksisformer til flertallet menn.

Hegemonisk maskulinitet forstått på denne måten er ikke en låst karaktertype som alltid og overalt ser likedan ut. Snarere er det slik at maskuliniteter opprettholder den hegemoniske posisjon i et visst mønster av kjønnsrelasjoner, en posisjon som det alltid kan stilles spørsmål ved. Hegemoniet er historisk foranderlig. Parallelt med dominerende maskulinitetspraksiser vil det derfor hele tiden være konkurrerende maskulinitetskonstruksjoner. Hegemonikonstruksjoner vil være relative ettersom det alltid vil skapes motstand og variasjoner som både kan representere brudd og kontinuitet. Claes Ekenstam sier at den mannlige karakteren åpenbart aldri er noen helt enhetlig eller varig skapning, ikke en gang over en viss periode. Til det er klassemessige og individuelle variasjoner altfor store (Ekenstam 1998). Flere teoretikere innen mannsforskningen problematiserer begrepet maskulinitet, og velger å snakke om maskuliniteter i flertall. Heidi Eng peker på at de siste års feministisk forskning har vist at mange menn ønsker seg vekk fra sider ved sin kjønnete posisjon, ønsker å omdefinere seg til noe som kan assosieres med annet enn vold, krigføring, kynisme og maktmisbruk. Hun stiller spørsmålet om det er den sterke bindingen menn = maskulinitet som ligger bak behovet for en omdefinering av menns verden beskrevet i termer av maskuliniteter, for slik å utvide det maskuline spillerommet. Hvis det for eksempel ikke kan benevnes som maskulint å vise følelser, at følelser blir beskrevet som en feminin respons, kan en mene at det maskuline mister en dimensjon. Det kan altså være et ønske om å utvide definisjonen av mann gjennom å utvide definisjonen på hva som er maskulint, som ligger bak utvidingen av begrepet maskulint til flertallsform (Eng 2000:177-118). Jeg henter inspirasjon fra Engs arbeid slik hun beskriver maskulinitet i artikkelen: Menn = maskulinitet? (Eng 2000). Å tenke om maskuliniteter som posisjoner gutter/menn lever, framfor noe de *er* eller *må være*, er en språkliggjøring som åpner for å

oppdage at deres måter å fremstå på ikke er statiske og uforanderlige. Denne måten å tenke på fungerer som en ledesnor i tolkningen av de unge guttenes og miljøarbeidernes fortellinger.

I utforskningen av hvordan de unge guttene går fram i sine utviklingsprosjekter ble jeg gjennom lesning av datamaterialet fra samtalene med guttene og miljøarbeiderne oppmerksomhet på de kjønnskappende prosessene, slik de ble næret av guttenes samspill med jevnaldrende, forelderen og miljøarbeideren. Det var fortellinger om hvordan guttene markerte seg blant jevnaldrende, at det for eksempel var viktig å fremstå som tøff og sterk. Det var fortellinger om tøffe og utfordrende aktiviteter som miljøarbeiderne prøvde å engasjere guttene i. Det var fortellinger om relasjoner til mødrene, om maktkamper, hvem som skulle bestemme. Å være gutt og skulle bli mann fremstår som et viktig aspekt for hvordan de unge guttene oppfatter at de kan være, og for hvordan miljøarbeiderne oppfatter at guttene kan være. Et analytisk grep for kjønnets betydning blir viktig når jeg utforsker hvordan de unge guttene beveger seg gjennom døgnet og hva slags støtte de får gjennom samspillet med miljøarbeiderne i ulike situasjoner på flere områder i guttenes hverdagsliv. Dette blir særlig trukket fram i kapittel 7 om miljøarbeidernes utviklingsstøttende virksomhet og i kapittel 8 om guttenes prosjekter med å gjøre seg større. Som det blir viktig å forstå foreldreskapet med henblikk på hvilken betydning kjønn får, blir også økt kunnskap om betydningen av kjønn, som viktig aspekt ved forståelsesgrunlaget for gutters/menns oppfatning av hvem de er og kan være, viktig kunnskap. Den blir viktig for unge gutter, for miljøarbeidere, for barneverntjenesten som ansvarlige for igangsetting av tiltak og for forskere.

Betydning av kjønn gir et altså et inntak til å forstå foreldreskapet som et kjønn arrangement, guttene som kjønnete individer, miljøarbeidernes måter å forholde seg til mødre og fedre på og til å forstå miljøarbeidernes måter å forholde seg til guttene på.

Avslutning som peker framover

For å utvikle noen nye tilnærminger som kan være både teoretiske, praktiske og metodiske har jeg orientert meg i retning av å forstå samspill. Jeg har en relasjonsorientering med dette kunnskapsprosjektet. Ut fra mangler jeg ser ved forståelsesmåter i barnevernet, har jeg gått til nyere forskning, teoretiske retninger som er compatible, legger vekt på det relasjonelle og er sensitive for det kontekstuelle. I et møte med praktiske problemer og problemstillinger, prøver jeg ut noen lovende trekk ved teoriutviklingen, som kan være viktig for å komme videre i de

praktiske problemstillingene relatert til hjemmebaserte tiltak for ungdom. Jeg vil vite hva miljøarbeidere gjør og hvordan det går, og få innsikt i livet til de unge guttene i utvalget, men jeg ønsker også å utvikle noen nye forståelser som kan tilflyte barnevernfeltet.

Styrken ved mitt prosjekt er at jeg vil se *alle* de involverte, også ungdommene som sosiale aktører i eget liv. Mens samfunnsforskningen (for eksempel Prieur 1999 og Willis 1977) ser på grupper av ungdommer (ungdomsgjenger), er det et mål i denne undersøkelsen å få fram hvordan det "å gjøre seg større" på ulike livsområder, fortoner seg for den enkelte gutt. Å utvikle kunnskap om ungdomsgrupper, er nødvendig, men det er ikke nok, det er begrenset hva praksisfeltets mange hjelpetjenester kan nyttiggjøre seg av denne kunnskapen. Derfor er det behov for noen alternativer. Annick Priuer er en som bidrar med kunnskap om et slikt landskap som guttene i min undersøkelse vandrer i, mens jeg prøver å forstå en og en gutt. Å utvikle kunnskap om hvordan livet arter seg for den enkelte gutt som vandrer i ulike jevnaldringsgrupper, kan bidra til å gjøre den generelle samfunnsforskningen relevant og tilgjengelig for ansatte i de mange hjelpetjenester for barn og unge. Slik kan denne alternative forskningen bygge bro mellom samfunnsvitenskapelig forskning og praksisfeltet.

Det er noen utviklingstrekk i det praktiske barnevernet og i barne- og ungdomsforskningen som handler om å høre på hva ungene har å si. Det er noen endringer i det kulturelle landskapet og i forskningsverdenen som handler om å se barna som aktører. Jeg plasserer de unge guttene mer sentralt enn for eksempel MST gjør i sin behandlingsmodell. I mitt forskningsprosjekt er jeg opptatt av å se dem som noen som aktivt skaper seg sjøl, ikke bare som gjenstander som skal gjøres noe med, som skal påvirkes. Jeg vil bevege guttene fra objektposisjon til subjektposisjon.

Behandlingsmetoden MST har vist gode resultater i en rekke amerikanske studier. Det er foretatt mange effektstudier som viser til gode resultater i form av redusert kriminalitet og fengsling. MST er for tiden gjenstand for evaluering i Norge, og resultatene som er målt umiddelbart etter avslutning av MST-behandlingen er svært lovende. Funnene fra denne undersøkelsen støtter effektiviteten av MST-behandling, relatert til de vanlige tjenestene som er tilgjengelige for ungdom med alvorlige atferdsproblemer. Det planlegges innsamling av data for en oppfølgingsundersøkelse for å avgjøre stabiliteten av behandlingseffektene i Norge (Oden, T. & Boykins, C.A. 2004).

I MST ligger evalueringsverktøyene i form av spørreskjemaer veldig tett opp til manualene (instruksjonene for tilnærmingen). Jeg har en bredere tilnærming i min undersøkelse av Miljøarbeid i hjemmet. Denne undersøkelsen er ikke bare en evaluering av hvordan det gikk med ungdommen, men det er en utforskning av et hjemmebasert tiltak, med

de forskjellige involverte partene som informanter, mens arbeidet pågår. Undersøkelsen min er ikke en effektstudie, men fokus er på prosessen, *hva som foregår* i miljøarbeidernes samspill med foreldrene og guttene relatert til hendelser i guttenes hverdagsliv. Inspirert av kulturpsykologisk teori, er jeg opptatt av å fange inn noen av de komplekse prosessene mellom individer og kulturell kontekst. Jeg tar for meg de særlige utfordrende situasjonene som ungdomsgutter, deres mødre og fedre og miljøarbeidere kommer i når de vanlige kulturelle oppfatninger om ungdomsgutter, omsorgsoppgaver og om miljøarbeid, settes på prøve. Uvanlige situasjoner og relasjoner kaster et særlig skarpt lys over hvordan det vanlige oppfattes, hva som utgjør de selvfølgelige kulturelle oppfatningene om hvordan folk bør leve.

Den type forskning som jeg gjør er en kontrast til forskningen som er gjort på MST-metoden. De to måtene å forske på bygger på forskjellige kunnskapskilder. Jeg vender meg i til en annen type forskning som fungerer som satsplanke, en forskning jeg kan bygge videre på i analysen av datamaterialet. Noe av denne forskningen er presentert i dette kapitlet, men som nevnt trekkes også annen relevant forskning fram i analysekapitlene.

Når en har en oppfatning om at utvikling handler om å tilegne seg ferdigheter og forståelser som kreves for å fungere innenfor det samfunnet en lever i (Andenæs 2000), må en legge opp til en type undersøkelse som gir et datamateriale som er egnet til å analysere utvikling som kontekstuell samspill. Det neste kapitlet handler om hvordan undersøkelsen er lagt opp.

Kapittel 3

Metodologiske refleksjoner og metodisk utforming

Forskerposisjon

Å være klar over egen biografis betydning for forskningsprosessen er sentralt innenfor forskning i sosialt arbeid. Både mine yrkesmessige og private erfaringer ligger bak valg av fenomenfeltet for denne undersøkelsen. Med mange års erfaringer fra arbeid i barneverntjenesten, var jeg interessert i en undersøkelse om bruk av tiltak hjemme hos familier. Jeg har hatt mange ungdommer som klienter, og da jeg nært i tid også hadde erfaringer med tre tenårings sønner i huset, var jeg mer interessert i hjelpetiltak for ungdom enn i hjelpetiltak for familier med små barn. Jeg bruker erfaringene mine for å prøve å forstå og komme nært inn på det som skjer i det feltet jeg undersøker. Sosialantropologen Marianne Gullestad påpeker at en rimelig grad av refleksivitet over egen biografis betydning for valg av tema og for arbeidet i de ulike fasene i forskningsprosessen, ikke er selv-eksponering, men en vital del av systematisk vitenskapelig arbeid (Gullestad 1994).

Steinar Kvale beskriver to posisjoner forskeren kan innta, som ”gruvearbeider” eller som ”reisende”. For gruvearbeideren ligger kunnskapen skjult som edelt metall som graves fram i dagen. Kunnskapen ligger skjult i informantenes indre som kvantifiserbare fakta, eller som essensiell mening, og det gjelder ikke å forurense metallet med for eksempel ”ledende spørsmål”. Gjennom forskerens prosedyrer blir metallet foredlet til stadig reinere form. En annen posisjon intervjueren kan innta er som den reisende, den som utforsker nye landskap og gjør nye erfaringer der hun kommer. Reisens mål er å ha en historie å fortelle når en kommer hjem. Gruvearbeideren gjenkjennes som en positivistisk, essensialistisk posisjon, mens den reisende henspeiler på en postmoderne, konstruksjonistisk posisjon. En viktig forskjell er om kunnskapsproduktet blir sett som *funnet* eller *skapt* (Kvale 1997).

Det er posisjonen som reisende jeg tilstreber i denne undersøkelsen. Intervjumetoden hadde til hensikt å oppmuntre informantene til å fortelle slik at jeg som forsker kunne lære

noe nytt om fenomenene jeg var interessert i. Jeg var forskningsmessig opptatt av omsorg og utvikling som kulturelle fenomen, hvordan omsorg og utvikling henger sammen med dagliglivets handlinger og samhandlinger. I forskningsprosessen har det foregått en vekselvirkning mellom aktuell kunnskap om disse forskningstemaene, metode og temaer som fremsto som sentrale i datamaterialet. Empirien som presenteres i analysekapitlene ble valgt på bakgrunn av gjentatte gjennomlesninger av datamaterialet, og lesning av aktuell teori på området. Det endelige kunnskapsproduktet som presenteres i denne teksten kan derfor betraktes som *skapt* i en *interaksjon* mellom den valgte metoden for produksjon av data, det skriftlige datamaterialet og teori. Forhåpentligvis vil kunnskapsproduksjonen fortsette i leseres *kommunikasjon* med teksten (Haavind 2000).

Fortellingen til en av miljøarbeiderne i innledningskapitlet berører mange av temaene som fremsto som sentrale i utskriftene fra intervjuene. Det er temaer som dreier seg om miljøarbeiderens deltakelse i omsorg. Fokus i undersøkelsen er på hvordan miljøarbeidere gjennom sin deltakelse i omsorg skaper muligheter for guttenes utvikling av ferdigheter og forståelser som skal til for å fungere innenfor det samfunnet de lever i. For å kunne belyse den kulturelle organiseringen av omsorg som miljøarbeidere inngår i for unge gutter, og hvordan den skaper muligheter for guttenes utvikling, måtte jeg få kontakt med noen som kunne lære meg noe om dette. Det var ikke nok at miljøarbeidere og foreldre fortalte om tiltakene. Jeg måtte også ha intervjuer med unge gutter som var mottakere av slike tiltak. Et datamateriale som også presenterte de unge guttenes synsvinkel kunne hjelpe meg til å få større kunnskap om utøving av omsorg, dens relasjon til unge menneskers egne utviklingsprosjekter og kunnskap om hvor de unge guttene var på vei.

I kvalitative intervjuer er det mulighet for å få fram informantenes egne formuleringer, og vektlegge det de selv anser som viktige og sentrale aspekt i relasjon til de ulike fenomener en er opptatt av. Det er mulig fordi de gis anledning til å uttrykke og utdype det de mener er relevant i forhold til temaer som er i fokus i samtalen. Informantene velges nettopp ut på grunnlag av at en tenker at nettopp deres erfaringer og opplevelser er vesentlige som ledd i å forstå fenomenene som en er forskningsmessig interessert i (Kvale 1997). Jeg valgte å intervjuer unge gutter med miljøarbeidertiltak, deres foreldre og miljøarbeidere, *mens tiltaket pågikk*. Jeg antok at det åpnet opp for at det kunne oppleves som relevant for dem å snakke om tiltaket og dele sine erfaringer fra dagliglivet. Dette var en måte å sikre et utvalg av informanter som var *relevante* for formålet med undersøkelsen. Når jeg valgte informanter og intervjuform måtte jeg også ta hensyn til at jeg skulle få et datamateriale som var *rikt på*

detaljer og samtidig ikke ble større enn at det var *overkommelig* å gjennomføre en inngående analyse av det (Andenæs 2000a).

Tilgang og utvalg

Dette avsnittet har fokus på framgangsmåten for å få kontakt med informantene og etiske overveielser knyttet til det å etablere kontakt med ungdommene. Noen etiske overveielser som ble gjort i de andre trinnene i forskningsprosessen fremkommer under avsnittene som følger i dette kapitlet (jf. også Sagatun 2001).

For å få tilgang til klienter i barneverntjenesten var det nødvendig med tillatelse fra Datatilsynet og den kommunale barneverntjenesten. For å lette arbeidet med tilgang, valgte jeg *en* kommunal barneverntjeneste i en større bykommune. Utvalget av miljøarbeidere ble foretatt av denne barneverntjenesten, ut fra min bestilling om at jeg ønsket kontakt med miljøarbeidere som var engasjert for å jobbe med ungdommer som bodde sammen med biologiske foreldre. Jeg hadde i utgangspunktet et ønske om å ha både miljøarbeidere og ungdommer av begge kjønn som informanter. Barnevernlederen fikk dette presentert. De fleste miljøarbeiderne som var engasjerte i forhold til ungdommer på det dette tidspunktet var menn. Disse ansatte miljøarbeiderne hadde, med et unntak, kontakt med gutter. Barnevernlederen oppgav navn på ansatte miljøarbeidere og tillatelse til å kontakte dem. Ved muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet gav alle miljøarbeiderne som barnevernet formidlet kontakt til, skriftlig samtykke til å delta i undersøkelsen. Miljøarbeideren som arbeidet med en ei jente og foreldrene hennes, fikk nei da han spurte dem om å delta i undersøkelsen. Foreldrene uttalte at de ikke hadde overskudd til å ha kontakt med flere personer enn de som var involvert allerede i forhold til datteren.

Etter avtale med barnevernlederen formidlet miljøarbeiderne et felles informasjonsbrev til ungdommene og foreldrene, og de fungerte således som såkalte døråpnere⁹ ¹⁰. En miljøarbeider mente at en av familiene han jobbet med var så belastet at informasjonsbrevet ikke burde leveres til dem. Gutten og foreldrene ville ikke tåle å bli intervjuet. De aktuelle intervjupersonene fikk dermed ikke selv anledning til å vurdere om de var for belastet til å delta i prosjektet.

---

⁹ Sentrale personer som avgjør om en kan slippe til eller bli utestengt fra kontakt med informanter omtales ofte i metodelitteraturen som døråpnere eller "gatekeepers" (Hammersley og Atkinson 1992).

¹⁰ Vedlegg 1 og 2.

Før jeg kunne begynne med intervju var jeg avhengig av at alle aktørene i en familie hadde gitt samtykke til deltakelse. Foreldre måtte også samtykke til intervju med miljøarbeiderne og ungdommene. Når voksne deltar i forskning er det vanlig at det er de aktuelle informantene selv som ut fra informasjon avgjør om de vil være med i undersøkelsen. Det særegne ved forskning når barn deltar, er at det er andre enn kildene selv som gir tillatelse¹¹. Uansett hvordan man får tilgang til mindreårige som informanter, vil det til syvende og sist være foresatte som må gi tillatelse til at barna deltar. Foresatte har en legitim rett til å beskytte ungdommen når denne er under 16 år, og de må informeres om hva ungdommen skal delta i. Kravene til informasjon blir særegne når de som vurderer deltakelse, ikke bare gjør det på egne vegne, men også for barnet. Planen var at jeg skulle ta kontakt med foreldrene for avtale om samtale når svarslippen på informasjonsskrivet kom i retur, men det skjedde ikke alltid slik. Når det gikk noe tid uten svar, kunne grunnen være at de aktuelle intervjupersonene ikke ønsket å være med, men det kunne også være andre grunner. Jeg ba miljøarbeiderne om å minne familiene om brevet. Noen meldte via miljøarbeideren at de ønsket mer informasjon før de ville ta stilling til deltakelse. Noen ba også om at jeg gav mer informasjon direkte til gutten. Det første møtet med noen gutter har foregått sammen med miljøarbeiderne etter at guttene har godkjent det. Etter disse bli kjent - oppleggene gjorde jeg avtale om intervju.

Foreldre kan være skeptiske til at barna deltar i forskning fordi de ikke ønsker innsyn i private forhold (jf. Sandbæk 2002). Ungdommene kan også kvie seg for å snakke om hvordan de har det hjemme, og dette beskytter mot innsyn i familielivet. Den delen av forskningsprosessen som dreier seg om å innhente informert samtykke, er i barneforskningen stort sett behandlet som et forhold mellom forskeren og barnets foreldre. Juridisk sett har foreldrene ansvaret for barnet. I denne undersøkelsen som dreier seg om store gutter mellom 14 og 18 år, handler det om ungdommenes integritet og frihet til å opptre på egne vegne. Det dreier seg ikke om å bli stilt til rådighet til forskning, men om selv å velge om de vil være med. Det presiseres i informasjonsbrevet at både foreldrene og ungdommen må skrive under på samtykkeerklæringen, hvis de ønsker å delta. Dersom det skulle være interessekonflikter om hvordan forhold skal presenteres, kan ungdommens vegring for å snakke om sitt hverdagsliv minskes ved at de vet at foreldrene også formidler sine erfaringer om hverdagslivet med ungdommene til forskeren. Informasjonsskrivet som ble sendt til ungdommene og foreldrene, var ment å skulle gi dem grunnlag for å kunne bestemme om de

---

¹¹ Samtykke fra foresatte er vanligvis nødvendig når barn opp til 16 år skal delta aktivt i forskning. Fra barn er 12

ønsket å delta. Hva som er et informert samtykke er ikke uproblematisk. Brevet inneholdt de formelle kravene til informasjon som skal kunne gi informanter grunnlag for å vurdere om de ønsker å delta¹² (se vedlegg 1 og 2). I startfasen av et prosjekt er det imidlertid umulig å gi fullstendig informasjon om prosjektet i sin helhet. Den fleksibilitet som preger kvalitative studier, innebærer at verken forskeren eller informanten i utgangspunktet kan vite hvordan forskningsprosessen vil utvikle seg. Samtykket kan derfor ikke være basert på fullstendig informasjon (Thagaard 1998).

Jeg fikk etter hvert kontakt med åtte gutter i alderen 14 - 18 år og foreldrene deres. Ingen av guttene bodde på intervjutidspunktene sammen med begge foreldrene. Den eldste gutten på 18 år hadde bodd tre år på rusinstitusjon, en annen gutt et år på internatskole, og en tredje et halvt år på barnevernsinstitusjon. Ved andre intervju var den eldste gutten i utvalget i det militære, og to som ikke tidligere hadde bodd utenfor hjemmet var flyttet til institusjoner. Den ene bodde på et kollektiv for rusmisbrukere, og den andre på en barneverninstitusjon for ungdom. Guttene ble ikke valgt ut som representative for unge gutter som har tiltak fra barneverntjenesten. Jeg ser på dem som *representanter* for unge gutter i denne alderen som har hjelpetiltak fra barneverntjenesten. Den forståelsen om utviklingsmessige bevegelser som disse unge guttenes historier bidrar til å bygge opp, kan dermed ha gyldighet ut over deres konkrete situasjon.

Seks mødre og to fedre utgjør utvalget av omsorgsforeldre. Utvalget av medforeldre består av en mor og tre fedre. En mor med daglig omsorg hadde samboer, ingen av omsorgsfedrene¹³. For moren som hadde samboer hadde forholdet startet mindre enn et år før første intervju. Denne morens samboer er ikke intervjuet og hans deltakelse i omsorgsarbeidet med gutten tematiseres ikke. Da det bare var en av omsorgsforeldrene som hadde samboer på intervjutidspunktene, er dette temaet utelatt av anonymitetshensyn. Mødrene og fedrene sees som *representanter* for mødre og fedre til unge gutter som har hjelpetiltak fra barneverntjenesten. Således kan den forståelse av omsorg og utviklingsstøttende virksomhet i

---

år har de en særlig rett til å bli hørt i spørsmålet om de vil delta (NESH 1999, punkt 11).

¹² De formelle kravene gjelder informasjon om hvem forskeren er, hensikten med undersøkelsen og hva jeg ønsker å snakke med dem om. Det informeres om at undersøkelsen vil bli publisert i en rapport hvor de som deltar ikke kan gjenkjennes. Et eventuelt nei til deltakelse vil ikke innvirke på kontakten med personer i hjelpeapparatet. Videre at det selvfølgelig er frivillig å delta i undersøkelsen og at det er mulig å trekke seg underveis. At lydbånd og navnelister som brukes i forbindelse med intervju vil bli slettet når undersøkelsen er slutt. Det opplyses om hvor lang tid samtalen antas å ta og at det vil være fint å snakke med dem 2 ganger med ca. et års mellomrom (NESH, 1999). Brevet er kortfattet, med svarslippen er det på en side.

¹³ Den foreldereren som gutten bor hos omtales som omsorgsforelder. Den andre foreldereren omtales som medforelder.

samspill med unge gutter som mødres og fedres historier bygger opp, ha gyldighet ut over deres konkrete situasjon.

Utvalget av miljøarbeidere består av syv menn og en kvinne. Den ene kvinnen var engasjert i forhold til to mødre med daglig omsorgsansvar. Guttene i disse to familiene hadde i tillegg mannlige miljøarbeidere. I en tredje familie som hadde to mannlige miljøarbeidere var det en klar arbeidsdeling. Den ene hadde et særlig ansvar for å gi støtte og veiledning til faren som hadde den daglige omsorgen, og den andre hadde et særlig ansvar for å følge opp gutten. En mannlige miljøarbeider var engasjert i forhold til tre gutter og deres omsorgsforeldre, to mødre og en far. De to siste familiene hadde hver sin mannlige miljøarbeider.

Sammenligning av betydning av kjønn hos mannlige og kvinnelige miljøarbeidere kunne vært et interessant analysetema, men jeg har utelatt dette. Da det bare er en av miljøarbeiderne som er kvinne, er grunnen til utelatelsen hensynet til anonymitet. Hadde det vært flere kvinner i utvalget av miljøarbeidere hadde jeg tatt temaet med i analysearbeidet.

Miljøarbeiderne sees som *representanter* for miljøarbeidere som er engasjert av barneverntjenesten. Den forståelse om omsorg og utviklingsstøttende virksomhet i samspill med unge gutter som miljøarbeidernes historier bygger opp, kan på samme måte som guttenes og foreldrenes historier ha gyldighet ut over deres konkrete situasjon.

Med noen få unntak ble alle informantene intervjuet to ganger i løpet av et år. En gutt ønsket ikke å delta andre gangen. En mor som er medforelder ble intervjuet bare en gang. Det skjedde da de andre i familien ble intervjuet for andre gang. En av guttene som bodde hos faren, ønsket ikke at jeg tok kontakt med morens hans. Tre fedre som medforeldre er ikke intervjuet. Mødrene ønsket ikke at jeg tok kontakt med disse fedrene og begrunnet det med at guttene hadde svært lite eller ingen kontakt med dem. Jeg hadde avtale med miljøarbeiderne om at dersom tiltaket ble avsluttet i løpet av året, skulle de ta kontakt for intervju så nært som mulig i tid til opphør av tiltaket. I fire familier ble tiltaket avsluttet før året var omme. I tre av familiene ble miljøarbeiderne intervjuet før det var gått et år fra forrige intervju. I den fjerde familien gav ikke miljøarbeideren beskjed da tiltaket ble avsluttet. Han ble som de andre intervjuet et år etter det første intervjuet. I alt ble det foretatt 62 intervjuer med en varighet for hvert intervju fra en til tre timer.

Intervjuene

Intervjuform

I starten av intervjuet med guttene sa jeg at jeg var interessert i å høre hvordan det var å ha miljøarbeider, og hvordan de hadde det i hverdagen hjemme, på skolen, på arbeid, og i fritida. Jeg sa også at jeg var interessert i å høre om aktiviteter de deltok i, og om kontakt med jevnaldrende. Til foreldrene sa jeg at jeg var interessert i å høre om hvordan det var å være mor og far i deres hverdag, og hvilke omsorgsoppgaver miljøarbeideren involverte seg. Dette ble sagt både til omsorgsforeldrene og medforeldrene. Til miljøarbeiderne sa jeg at jeg var interessert i å høre om hvordan det var å være miljøarbeider tett på guttenes og foreldrenes hverdagsliv. Innledningen på intervjuene ble en repetisjon og en utdyping av intervjutemaer som var nevnt i informasjonsbrevet som de fikk ved forespørselen om å delta i undersøkelsen. (jf. Thagaard 1998). Før vi gikk i gang med intervjusamtalen gjentok jeg spørsmålet om bruk av båndopptaker, som de hadde svart ja til ved samtykke om deltakelse.

I begynnelsen eller i løpet av intervjuene passet jeg på å få innsamlet nødvendig biografiske data:

- Innhold i vedtak og handlingsplaner, inkludert omfang av tiltaket (antall timer pr. uke) og tidsrammen (varighet).
- For foreldrene: Sivil status, økonomisk grunnlag, boform, avtaler med den andre forelder.
- For guttene: Alder, skolegang, arbeid, bosted nå og tidligere; hos mor, far, evt. annet sted.
- For miljøarbeiderne: Faglig bakgrunn, erfaring, ansettelsesforhold til barneverntjenesten, annet lønnet arbeid, vedtaket som gjaldt den konkrete gutten; antall timer og mål med tiltaket.

For å få innblikk i miljøarbeidernes deltakelse i omsorg og i guttenes utviklingsprosjekter, var det nødvendig å legge til rette for at informantene kunne fortelle om sine erfaringer i dagliglivet på en slik måte at også *begrunnelsene* for hvorfor de gjorde som de gjorde kom fram. Jeg var ikke bare opptatt av hva informantene fortalte, men *hvordan* det ble fortalt, hvordan de skaper mening med sine erfaringer (Wertsch 1998).

Fortellinger er en viktig form for både å formulere og formidle erfaringer, og derfor har det vært viktig å få til intervjusituasjoner hvor informantene fikk fortelle om sine erfaringer. Fortellinger, eksempler og beskrivelser sier ofte mer og er mer informative om intervjupersonenes erfaringer og måter å strukturere verden på enn synspunkter og holdninger (Mishler 1991). Fortellinger binder det individuelle og det kollektive sammen ved at fortelleren bruker konvensjoner for å gjengi personlige erfaringer. Fortellinger er en måte

mennesker reflekterer over sine erfaringer på, og et middel som kan brukes til å formidle dem til andre (Hydén & Hydén 1997). Det er slik jeg bruker begrepene fortellinger og historier i denne undersøkelsen. De dekker ikke velordnede, sekvensielle beretninger som samler seg rundt en hendelse og følger en bestemt struktur, slik begrepet narrativer gjør (Hydén 1995).

I intervjuene tok jeg utgangspunkt i en måte å intervju på som omtales som *livsformintervju*. Denne formen for intervju ble først lansert av Hanne Haavind (1987). Agnes Andenæs har senere tilpasset det til samtaler med små barn og deres omsorgspersoner (1996a), og senere er det en rekke forskere som har benyttet seg av det ved å tilpasse det til sine formål (Gulbrandsen 1998, Solberg 2003, Ulvik 2002, 2003). Dette er ikke en standardisert metode for datainnsamling, men heller et idégrunnlag for å få tak i konkrete episoder og konkrete handlinger. Å spørre om for eksempel gårsdagen er et hjelpemiddel til å få samtalen til å handle om konkrete hendelser og til å se informantene som handlende. Gangen i intervjuet blir de enkelte hendelsene i kronologisk rekkefølge. Dette gir anledning til å spørre detaljert omkring mange episoder i løpet av dagen, ofte episoder som har skjedd kort tid før intervjuet fant sted. Stikkord er *hvem gjør hva* og *hvor*, og *hvordan* er relasjoner mellom de involverte i gjøremålene (Andenæs 2000a). Livsformintervjuene justeres etter det som er kunnskapsformålet for den konkrete undersøkelsen. Mine intervjuer ble en variasjon i forhold til at det var vanskelig å holde informantene fast i å fortelle om en bestemt dag, for eksempel gårsdagen. Både guttene, miljøarbeiderne og foreldrene var i starten av intervjuet mer opptatt av å fortelle om konflikter, vanskelige hendelser og situasjoner i hverdagen, enn å fortelle kronologisk om hendelser gjennom et bestemt døgn. Alle var opptatt av å fortelle om hvordan problemer hadde utviklet seg over tid og om hvordan tiltakene med miljøarbeider var kommet i stand. De fortalte om problemer hjemme og ute, skoleproblemer, rusproblemer og om kriminalitet. Både guttene, foreldrene, og miljøarbeiderne fortalte også om ønsker for fremtiden. Ingen omtalte ungdomstiden slik den nå er som et sluttprodukt. Alle ser framover, særlig dreier det seg om hvordan livet for guttene skal være når de blir 18 år og myndige, og kan bestemme selv. Guttene ser fram til å bestemme helt selv, til ikke å bli bestemt over, og foreldrene ser fram til å fullføre omsorgsoppgavene. Miljøarbeiderne forteller om at de ønsker å hjelpe guttene og foreldrene over en kneik. I alle fortellingene dreier det seg om at guttene skal bli i stand til å ta vare på seg selv. Det dreier seg om et ønske om at det skal gå bra med dem. Når barna er blitt så store som guttene i dette utvalget og vanskeligheter har økt over tid, er det ikke rart at det er historier bakover i tid, og ønsker om forandringer framover som er i fokus, mer en hvordan for eksempel gårsdagen forløp. Etter en innledende fase, brukte jeg ideer fra livsformintervjuet som hjelp til å holde informantene fast i hverdagssekvenser

gjennom døgnet. Selv om fokus ikke var på et bestemt døgn, fikk jeg beskrivelser av hendelser og handlingssekvenser knyttet til morgensituasjoner, fram og tilbake til skole/arbeid, middag, ettermiddager, kvelder og netter, det som vanligvis skjedde og det uvanlige. Det ble stilt en rekke oppfølgingsspørsmål for å få informantene til å utdype sine beskrivelser av hendelsesforløpet. Denne måten å intervju på gav informantene anledning til å snakke om temaer jeg ikke hadde fantasi til å bringe på banen. Et eksempel er vold. Vold fra fedre var ikke noe jeg hadde tenkt på som et aktuelt tema. Måten å intervju på fikk fram slike fortellinger. Dette nevnes også i neste avsnitt og blir et sentralt tema i kapittel 5 om mobilisering av familienettverket.

Intervjusamtalene ble også en variasjon i forhold til at samtalene beveget seg *fra* å handle om det vi forbinder med mer *uvanlige* situasjoner og hendelser, *til* det vi forbinder med mer *vanlige*, ikke motsatt slik det oftest skjer når en samtaler om konkrete hendelser gjennom dagen i kronologisk rekkefølge. Det første informantene fortalte om, særlig foreldrene og miljøarbeiderne, var vanskelige og problematiske situasjoner. Ved å få fram mange hendelser, knyttet til sekvenser i løpet av døgnet, kom det imidlertid fram at guttene ikke *alltid* setter seg på tverke av krav og forventninger til dem. I ulike situasjoner på forskjellige livsområder handler de også i tråd med det vi vanligvis forventer av gutter i denne alderen. En tilpasset bruk av livsformintervjuet viste seg således å være egnet til å se unge mennesker, som omtales som atferdsvanskelige, som noen som prøver å få til noe langs den vanlige utviklingsveien. Et eksempel fra intervjuene er beskrivelser av morgensituasjoner. Det var vanlig at moren i denne familien ikke fikk sønnen opp før hun gikk på jobb. Miljøarbeideren kom hver dag hjem til dem for å kjøre gutten til et tilrettelagt skoleopplegg for ham alene. Fortellingene til moren og miljøarbeideren gav inntrykk av at miljøarbeideren vanligvis også måtte vekke ham. Ved å spørre om det *alltid* var slik, fikk jeg tak i hendelser som var *annerledes*. Miljøarbeideren og moren fortalte om noen unntak. I det første intervjuet med gutten fortalte han at dagen før hadde han vært oppe før moren sin, og var klar da miljøarbeideren kom. Guttens fortelling fremstår som et uttrykk for at han ønsker å bryte med det vanlige mønsteret. Han gir uttrykk for et ønske om å ta ansvar selv for å komme opp og være klar når han blir hentet. Foreldres og miljøarbeideres beskrivelser av hendelser og begrunnelser for hvorfor de foregikk som de gjorde, kunne senere utforskes i analysen av deres forståelser av miljøarbeidernes deltakelse i omsorg. Guttens beskrivelser av hendelser og begrunnelsene for disse, kunne utforskes i analysene av deres utviklingsprosjekter.

Ved gjennomgang av alle intervjuene *før* andre intervjurunde laget jeg en "huskeliste" over sentrale temaer i de første samtalene, og som jeg ønsket å følge opp. Jeg laget en

skissemessig framstilling av handlingssekvenser og involverte aktører på et ark. Denne tegningen virket konkretiserende for situasjonen for et år siden, og den gav et konkret utgangspunkt for det andre intervjuet. Denne tilbakemeldingen ble brukt til å justere eller bekrefte mine inntrykk fra de første samtalene, men først og fremst til å få informasjon om endringer siden forrige intervjurunde, både om endringenes art, og hvordan de var kommet i stand. Intervjuet beveget seg omkring de samme temaene som i forrige samtale, også denne gangen med konkrete hendelsessekvenser gjennom døgnet som struktur for samtalene. Når jeg ba informantene om å beskrive situasjonen *nå*, viste det at det var konkret levd liv jeg var interessert i.

I den andre intervjurunden snakket vi også om fremtid. Ut fra erfaringene med de første intervjuene var jeg forberedt på å gjøre fremtid til tema, i tillegg til aktuell situasjon. Jeg spurte om hvordan informantene så for seg det som skulle komme i guttenes liv framover. Spørsmålene ble relatert til de konkrete temaene som var i fokus i samtalen. Å snakke om fremtid er en hjelp til å få fram hvor de unge guttene skal, hvilke ønsker informantene har for guttenes utviklingsprosjekter.

Ved å intervjuer de samme informantene to ganger med et års mellomrom, fikk jeg et rikere utvalg av ferske episoder, noe som øker sjansen for å få *nøyaktige* eller *presise* data (Gulbrandsen 1998). To intervjuer med alle informantene gav også et utfyllende bilde og det gav mulighet til å få tak i prosesser. Fortellingene kunne legges opp på hverandre. Da de unge guttene og de voksne utgjør hverandres hverdag og betingelser, kunne jeg se deres fortellinger i lys av hverandre.

Oppleggene rundt intervjuene var så ensartet som mulig og ble gjennomført i samarbeid med intervjupersonene hvor jeg også tok hensyn til deres ønsker om tid og sted for intervjuene. Informantene ble intervjuet hver for seg. I de fleste tilfellene foregikk intervjuene med guttene og den forelderen de bodde hos i deres hjem, med medforeldrene og miljøarbeiderne på mitt kontor. En gutt ble første gangen intervjuet i fengslet, en annen på institusjon den andre gangen. En av medforeldrene ble intervjuet i sitt hjem.

Da de tre aktørene som skulle intervjues står i så nær kontakt med hverandre, informerte jeg ved det første møtet om at det som fortelles i intervjusituasjonen ikke bringes videre til de andre. Særlig en av guttene som ble intervjuet mens han satt i varetekt, var opptatt av dette. Han sa ved slutten av intervjuet at jeg ikke måtte nevne for foreldrene alt det han hadde fortalt. Jeg sa også i den første samtalen at selv om jeg ikke bringer informasjon fra det ene intervjuet til det andre, kan de andre få informasjonen fra intervjuene dersom de senere leser forskningsrapporten. Jeg forklarte også at selv om de som har deltatt i undersøkelsen

anonymiseres, er det nesten umulig og vel heller ikke ønskelig at intervjupersonene selv ikke kan gjenkjenne sine utsagn og de to andre aktørenes utsagn.

Undersøkelsen omfatter åtte gutter, deres mødre, fedre og miljøarbeidere. Ut fra det som er sagt om intervjuet kan en vurdere om den er et pålitelig, presist, og dekkende undersøkelsesinstrument i forhold til dette prosjektets problemstillinger og kunnskapssiktemål. De åtte guttene, deres foreldre og miljøarbeidere dekker et bredt register av måter å organisere hverdagen på. Analysene i kapitlene som følger baserer seg derfor på beskrivelser av mange hendelser fra disse åtte familienes hverdagsliv. Det er ikke først og fremst en og en miljøarbeider og en og en gutt, men forskjellige strategier (måter å gjøre det på) og forskjellige måter å fremstå på som er presentasjonsenheter.

Relasjonen informant og intervjuer

Det var en utfordring å etablere relasjoner til intervjupersonene, stille klare spørsmål og hjelpe dem til å utvikle sine fortellinger (Kvale 1997). Det var ikke alle informantene som kom i gang med å prate engasjert med det samme. De fleste formulerte seg godt og var interesserte i å fortelle, men noen få var knappe og avvisende, særlig kunne noen av guttene være slik. Uansett så var det min oppgave å motivere intervjupersonene til å gi rikholdige beskrivelser og bruke meg selv som forskningsredskap.

Når foreldre for eksempel fortalte om konfliktsituasjoner kom private erfaringer som mor til tre tenåringssønner til nytte. Jeg tilkjennegav at jeg var mor til tre gutter og visste noe om hvordan det oppleves å stå i konflikter med dem, og gav noen eksempler som lignet det foreldrene fortalte om. Med miljøarbeidere kunne jeg ha litt small talk om fag, og referere til egen erfaring som tidligere barnevernarbeider. En av miljøarbeiderne tok et par ganger kontakt med meg for å drøfte anonymt noen aktuelle situasjoner i arbeidet med andre familier enn dem min undersøkelse omfattet. Henvendelsene opplevde jeg som uttrykk for at det, på grunnlag av mine yrkesmessige erfaringer, var etablert et tillitsforhold mellom oss.

Når jeg noen få ganger opplevde at de unge guttene var avvisende, kom erfaringene både som mor og barnevernarbeider til nytte. For eksempel hadde jeg erfaringer med at å ikke la seg avvise, kunne være en måte å vise at det de hadde å fortelle var viktig. Et utsagn fra en av de første guttene som ble intervjuet, hjalp meg også til ikke å ta en avvisning som uttrykk for at de ikke ønsket å snakke med meg. Denne gutten refererte teksten på en plakat som han hadde sett i en barnehage. På plakaten hadde det stått: " Når jeg sier at jeg hater deg, så ikke

tro meg, hvis du slutter å bry deg, er jeg død". Han mente at dette utsagnet ikke bare gjaldt voksnes relasjon til barn i barnehager, men også relasjonen mellom unge mennesker og voksne. I ettertid kan jeg se at jeg formidlet trygghet til guttene på minst to måter. Den ene var ved ikke å la meg avvise, den andre ved å vise hvor lite kjennskap jeg hadde til deres hverdagsliv, for eksempel hva som foregikk i ulike gjengmiljøer.

En av guttene virket avvissende, når vi skulle begynne å snakke sammen. Han inviterte meg inn på rommet sitt. Datamaskinen sto på og han satte seg ned ved den. Mitt spørsmål om å slå den av, mens vi snakket, ble avvist. Mens han så på skjermen, begynte han å snakke om temaer som jeg introduserte. Når jeg utfordret ham til å utdype, kastet han et avvissende blikk på meg og sa: "Jeg gidder ikke å prate om det", eller han sa: "Det kan du spørre mamma om, hvorfor skal du prate med meg om det"? Etter noen runder med nettsøking og småprat om det, prøvde jeg meg på nytt med temaer jeg var kommet for å snakke med ham om. Da jeg etter en stund avsluttet samtalen, virket gutten fornøyd. Da intervjuet ble skrevet ut, viste det seg å inneholde ganske mye informasjon om forskningstemaene. Erfaringer med at unge mennesker kan veksle mellom å være avvissende, kontaktsøkende, og åpne i en og samme samtale, gjorde at jeg ikke avsluttet samtalen på et tidlig tidspunkt. Ved å vise respekt for at det var han som bestemte hvordan samtalen skulle foregå på hans rom, og ved å oppmuntre ham til å snakke om sine erfaringer med å ha miljøarbeider, formidlet jeg respekt for ham og hans synspunkter.

Jeg ble mer trygg i en rolle som uvitende etter hvert, og formidlet gjennom det at jeg var genuint interessert i hva de hadde å formidle om sin situasjon. Per Olav Tiller sier om forskning med barn som informanter, at det at barn er eksperter og formidlere av kunnskap til forskeren, gir dem en status som er verdifull for selve kontaktforholdet mellom barnet og forskeren (Tiller 1991). En av de andre guttene brukte mange spesielle uttrykk i intervjusamtalen. "Hva betyr det?" spurte jeg flere ganger. Til slutt sa han: "Hvis du skal snakke med flere ungdommer fra antirasistmiljøet, så må du vite hva disse ordene betyr. Det nytter ikke å snakke med folk uten å kunne det". "Nei, det har du sikkert rett i", svarte jeg. "Nå er du den første jeg snakker med som bruker disse ordene. Du må forklare meg hva de betyr, så slipper jeg å være så dum neste gang". Han forklarte ivrig og ble etter hvert så trygg i samtalen at han fortalte om mange ulike situasjoner og hendelser i hverdagen. Utlegningen om hva de forskjellige ordene betydde gav også mye informasjon om antirasistene som jevnaldersmiljø, og om hvilken betydning dette miljøet hadde for hans måter å fremstå på som ung gutt.

Interaksjonen mellom intervjupersonen og intervjueren bestemmer hvordan fortellingen blir. Fortellingen ligger ikke klar til å fortelles, den blir til i samtalen. Det er mens intervjupersonen forteller fortellingen at det skapes mening (Bruner 1990). Det foregår en *medrefleksjon*, en tilrettelegging av intervjusituasjonen hvor intervjupersonens forståelse blir utfordret. Meningen fremkommer i samtalen mellom intervjueren og intervjupersonen (Mishler 1986). Eksempler fra samtale med den samme gutten viser hvordan intervjupersoner gjennom samtale forstår mer av det de opplever mens de forteller, og hvordan medrefleksjonen som finner sted mellom intervjupersonen og intervjueren bestemmer hvordan fortellingen blir (Mishler 1986). Da han hadde fortalt at han skulle treffe faren sin senere på dagen, utløste spørsmålet mitt om hvor mye kontakt han hadde med faren refleksjoner om relasjonen deres. Foreldrene hadde skilt lag før han ble født. Kontakten med faren hadde vært sporadisk fram til han ble tolv år. Da flyttet han til ham og bodde der i halvannet år. ”Jeg kunne ikke fortsette å bo der, han var så aggressiv og slo meg”, fortalte han, og samtalen vår fortsatte slik:

Jeg synes det er litt vanskelig å bli intervjuet sånn på den måten for det er litt vanskelig å forklare masse, sånn, hvis du skjønner, for det er jo bare hverdagslige ting egentlig, som du opplever, på den måten.

(Ja, og så skal du..)

Det er ikke så veldig enkelt liksom, du tenker ikke på at du skal bli intervjuet om to måneder og skal si akkurat det liksom.

(Nei, når vi snakker om dette her, så må du plutselig tenke på hvordan du skal forklare ting.)

Ja, da kommer du på ting som har skjedd, du gjør det, ikke sant?

(Ja, så det gir deg på en måte en anledning til å tenke igjennom ting)

Ja.

(ja, du skjønner kanskje mer av det du prater om når du begynner å sette ord på det?)

mm, men du gjør jo det, det merker jeg jo allerede nå det, egentlig.

(ja, du gjør det?)

Ja.

Refleksjoner rundt betydningen av relasjonen til faren fortsatte i intervjusamtalen året etter. Historien om relasjonen til faren ble bundet sammen med en ny fortelling som dreide seg om at miljøarbeideren hadde tatt initiativ til at kontakten med faren ble gjenopptatt. ”Det ble lite ut av kontakten som miljøarbeideren prøvde å få til”, sa han. Denne gutten så kanskje nye sammenhenger i livet sitt, på bakgrunn av egne beskrivelser. Eksemplet viser en viktig egenskap ved fortellinger: de skapes av fortelleren og lytteren sammen (Bell 1988).

Analysearbeidet

Utskrift av intervjuene

Intervjuene ble tatt opp på bånd. Jeg har hatt sekretærhjelp til å skrive ut ni intervjuer, resten har jeg skrevet ut selv. Omfanget av utskriftene er for begge intervjurundene til sammen på ca. 1500 sider. Det er krevende både å håndtere og analysere et så stort materiale, men det er ikke umulig. Det er også helt nødvendig med et visst omfang for å oppnå tilstrekkelig variasjonsbredde i informasjonene for at analysen skal bli meningsfull (Kvale 1997).

Intervjuene ble langt på vei skrevet ut i sin helhet, ordrett fra båndene. Denne utskriften ble beholdt under hele analysearbeidet. Alle personnavn og stedsnavn ble anonymisert. Intervjuerens spørsmål og kommentarer ble satt i parentes fortløpende. Slik fremkommer utskriftene som samtaler. Når hele samtaler skrives ut, blir det tydelig hvem som introduserer nye temaer, når intervjueren avbryter en tankerekke hos intervjupersonen, og hvem (intervjueren eller intervjupersonen) som vender tilbake til tapte temaer. Hvis intervjupersonen selv tar opp igjen tapte temaer, kan de fremstå som sentrale poeng i samtalen. Hvordan samarbeidet mellom intervjueren og intervjupersonen om tolkning pågår i samtalen, blir også tydelig når alt blir skrevet ut (Reissman 1997).

Utskriving og bearbeiding av intervjuene startet umiddelbart etter de første intervjuene med hver informant. Parallelt med utskrivning av intervjuene ble temaer som samtalesekvensene handlet om, notert i marginen. Jeg kunne da senere lett finne tilbake til temaer og se hvordan de skiftet og ble utdypet på ulike steder i samtalen. Disse temaene ble fulgt opp i samtalen med informantene året etter, justert og bygd ut.

Systematisering av materialet

Det er vanskelig å vise hvordan jeg har gått fram i analysearbeidet med den metoden jeg har valgt. Men for at leseren skal kunne vurdere om arbeidet fram til den endelige teksten er til å stole på, vil jeg i det følgende forsøke å vise fram noen av trinnene i analysearbeidet fram til den presenterte teksten i resultatkapitlene (Andenæs 2000a).

Jeg har ikke benyttet noe databehandlingsprogram. Noe systematisering har jeg foretatt manuelt, uten at det har gått på bekostning av helhet og bevaring av kontekst. I de tidlige fasene i analysen av miljøarbeidernes deltakelse i omsorg, og av guttenes

utviklingsprosjekter, ble alt datamaterialet fra begge intervjuerundene støvsugd for alt som kunne belyse dette. Jeg festet meg ved at miljøarbeiderne forholdt seg til flere områder i de unge guttene liv, og lette igjennom alle intervjuene for å finne *hvilke* områder som fremkom. Som et empirisk resultat på første analysenivå ble fem områder identifisert:

- Område 1:   Strukturering av hverdagen
- Område 2:   Tilrettelegging av jobb- skole- utdanning (inkl. lekser)
- Område 3:   Stoppe kriminelle handlinger (vold, rus, tyveri osv.)
- Område 4:   Involvering i interesser og introdusere nye
- Område 5:   Involvering i vennskap

Listen over ble laget som en form for *resultat*, et forslag til en systematisk måte å betrakte materialet på. Den fungerte som en modell for de neste rundene, som besto av flere systematiske gjennomganger av datamaterialet med nye analytiske spørsmål (Haavind 2000).

Som et hjelpemiddel på veien fram til den endelige teksten som presenteres for leseren, laget jeg en skjematisk oversikt som viser sammenhengen mellom intervjupersoner og temaer, og brukte språk og ikke tall. Under hvert av de fem områdene ble alle informantenes oppfatning om følgende spørsmål notert: Hvordan blir situasjonen på dette området forstått? Hva er formålet med tiltaket på dette området? Hvilke virkemidler ble brukt i direkte kontakt med gutten? Hvilke virkemidler ble brukt i kontakt med foreldrene? Hva omtales som forandringer i guttenes liv på dette området? Hvilke syn fremkommer om tiltaket/miljøarbeiderens framgangsmåter?

Alle informantenes oppfatninger om disse analysespørsmålene ble notert som sitater fra samtalene og som sammendrag. Denne måten å strukturere empirien på gav grunnlag for å få fram data som er relatert til problemstillingene: Hva miljøarbeidere gjør, deres deltakelse i omsorg og hva guttene selv gjør for å få til forandringer. Skjemaer ble fylt ut og lagret på datamaskinen med fyldige samtalesekvenser og sammendrag fra intervjuene, samtidig som intervjuutskriftene ble bevart i sin opprinnelige form. I tillegg ble A-3 ark fylt ut for hvert av de fem områdene, fem ark for hver familie (se matrisen under). Stikkord ble notert i matrisene for hvert av analysespørsmålene. Punkt F: syn på tiltaket, ble spesifisert med underpunkter som fremkom som aktuelle temaer: Styrking/svekking av foreldreautoritet, offentlig/privat, tilgjengelighet/ fleksibilitet, arbeidsdeling: miljøarbeider/omsorgsforelder og medforelder, miljøarbeider/gutt.

Eksempel: Familie A. Område 1: Strukturering av hverdagen

	Gutt	Mor	Far	Milj.arb.1	Milj.arb.2
A. Forståelse av situasjonen					
B. Formålet med tiltaket					
C. Virkemidler i direkte kontakt med gutten					
D. Virkemidler i kontakt med foreldrene					
E. Forandringer i guttens situasjon					
F. Syn på tiltaket/miljøarbeiderens framgangsmåter					

Ved hjelp av tekst i kolonnene i form av sitater og sammendrag fungerte skjemaene og matrisene som hjelpemidler til å få en oversikt over datamaterialet, *hva informantene sa om de ulike temaene*. Matrisene ble hengt opp på kontorveggen for oversiktens skyld.

Miles og Huberman (1984) hevder at tekster kan bli upresise og vanskelige å forstå. De bruker tabeller i form av tekstmatriser, men gjør teksten så liten som mulig. De erkjenner at det de finner i sine undersøkelser ikke alltid lar seg kvantifisere (Miles og Huberman 1984 i Nielsen 1994). Mens Miles og Huberman nedtoner teksten og legger vekt på presentasjon i form av matriser, bruker jeg tekstmatriser som et hjelpemiddel i en prosess mot en endelig tekst. De fungerer som hjelpemiddel, men kan ikke erstatte den endelige teksten i resultatkapitlene eller legge en demper på den. De gikk ikke på bekostning av arbeidet med å fremstille en tekst (Nielsen 1994).

Analyssetemaer

Intervjuspørsmål og *analyse spørsmål* er forskjellige ting. Intervjuspørsmålene skal få informantene til å fortelle om hendelser i hverdagslivet. Det materialet som fremkommer blir så gjenstand for tolkning ved hjelp av analytiske spørsmål. De er forskerens beste forslag til spørsmål som datamaterialet kan gi svar på. Materialet ble gjennomgått mange ganger og forståelsen av det endret seg, ved hjelp av stadig utvikling av de analytiske spørsmålene. Jeg beholdt utskriftene av intervjuene i sin opprinnelige form, dermed hadde jeg anledning til å arbeide med flere forslag til tolkninger (Haavind 2000).

Miljøarbeidernes deltakelse i strukturering av hverdagen døgnet igjennom fremsto som et overordnet tema. Som en del av dette teamet inngår styrking av foreldreautoritet, noe som avspeiler et sentralt tema diskusjonen i det offentlige rom: Ungdom trenger tydelige voksne som kan sette grenser. Dette aktualiserte nye analytiske spørsmål både om hva miljøarbeidere gjør i forhold til strukturering av hverdagen for de unge guttene, og om hvordan guttene opptrer på hjemmebane og i forhold til skole/ arbeid:

- hva slags strategier tar miljøarbeidere i bruk, i kontakt med foreldrene og i direkte kontakt med guttene for å strukturere hverdagen; opp om morgenen, til skole/arbeid, lekselesing, deltakelse i oppgaver hjemme, rutiner for fritidsaktiviteter og innetider om kvelden?
- hva slags forståelsesmåter om relasjoner mødre/unge gutter, fedre/unge gutter, og om hvordan unge gutter i vår tid kan fremstå, fremkommer i begrunnelser for miljøarbeidernes handlinger?
- hva slags forståelser om hvordan unge gutter kan fremstå, gjør de unge guttene relevante for seg på hjemmebane og i forhold til skole/jobb?

At betydning av kjønn i samspillsrelasjonene måtte bli sentralt i analysen, ble tidlig tydelig da alle miljøarbeiderne, unntatt en, var menn, nesten alle foreldrene var kvinner og alle ungdommene var gutter.

Jevnaldningsmiljøer sto også fram som et viktig sosialt felt ut fra alle informantenes omfattende beskrivelser av det. I disse beskrivelsene kom det fram fortellinger om guttenes rusmisbruk, kriminalitet og voldshandlinger. At kjønn har betydning i det sosiale samspillet de unge guttene har med jevnaldningsmiljøer var åpenbart. Dette aktualiserte spørsmål relatert til jevnaldningsmiljøer som:

- hva slags strategier miljøarbeiderne tar i bruk i forhold til guttenes jevnaldningsmiljøer

- hva slags forståelsesmåter, om hvordan unge gutter i vår tid kan fremstå, miljøarbeidere gjør tilgjengelig for guttene
- hva slags forståelsesmåter, om hvordan unge gutter i vår tid kan fremstå, de unge guttene gjør relevante for seg

Jeg har søkt på *langs* i intervjuutskriftene etter sammenhenger og motsetninger i hver informants måter å fortelle om seg selv og sine omgivelser på. Fra person til person til person på *tvers* i materialet har jeg prøvd å finne hva som er felles og hva som er forskjellig (Haavind 2000). I denne fasen av analysearbeidet ble det skrevet en mengde analysenotater, foreløpige forsøk på tolkninger av miljøarbeidernes deltakelse i omsorg for guttene, og for måter gutter beveger seg framover i livsløpet på med fokus på at dette foregår i kontekstualisert samspill. På grunnlag av disse foreløpige tolkninger, ble det gjort foreløpige fremstillinger som gav både en oversikt over resultatene og detaljene i disse. På veien fram har det vært mange utprøvinger av analytiske perspektiv og spørsmål, nedskrivning av svar og formulering av foreløpige tekster, før jeg kom fram til endelige konkrete analytiske spørsmål som ble retningsgivende for den endelige teksten. De endelige analysespørsmålene i resultatkapitlene er utarbeidet i et skjæringspunkt mellom teori og informantenes beretninger (Haavind 2000).

Skriftlig presentasjon

Fra starten av arbeidet har jeg vært interessert i å utforske hvordan miljøarbeidere som kom inn i hjemmesituasjonen til unge gutter deltar i omsorgsoppgaver, hvordan de i kontakt med foreldre og gutter bidrar til å støtte opp om guttenes utvikling i en mer sosialt akseptert retning. Og jeg har vært interessert i hvordan de unge guttene går fram i sine utviklingsprosjekter. Å få svar på disse spørsmålene er det grunnleggende formålet med avhandlingen. De har vært retningsgivende for å intervjuer både guttene, foreldrene og miljøarbeiderne og for valg av intervjuform, måter å analysere datamaterialet på, og for den skriftlige presentasjonen hvor resultatene relateres til annen kunnskap på området.

Sitater fra intervjuene brukes for å beskrive hendelser og for å gi eksempler på informantenes vurderinger og begrunnelser. Sitatene er bare redigert i minimalt omfang. Intervjupersonens talespråk er stort sett bevart i sin opprinnelige form. Der hvor intervjupersonene forteller en sammenhengende historie, eller historien fremkommer i

samtalen, blir slike utdrag anvendt i den endelige analysen i sin helhet. De benyttes når de gir mer levende bilder enn gjenfortalte fortellinger om aktuelle hendelser. Samtidig demonstreres intervjuemetoden slik at leseren får et inntrykk av hva slags data som ligger til grunn for analysene, og hva slags kommunikasjonsprosess som leder fram til denne typen data. *Kondenserte fortellinger* er lagt så nært opp til informantenes språk som mulig, og anvendes når det som skal beskrives ikke fremgår i datamaterialet som samlede beretninger. (Gulbrandsen 1998).

I fremstillingen har guttene fått andre navn enn de har i virkeligheten. Foreldrene omtales som for eksempel moren til Anders og faren til Anders. Miljøarbeiderne omtales på samme måte, som for eksempel miljøarbeideren i familien til Anders. Intervjupersoner er også anonymisert ved å utelate navn i noen kapitler, slik at ikke leseren kan sette sammen delene og kjenne igjen personer. Jeg har prøvd å legge vekt på å framstille foreldrenes oppgaver, miljøarbeidernes arbeid, og de unge guttenes liv på måter som ivaretar deres personlige grenser. Det er gått noen år siden intervjuene fant sted, og livet har gått videre for de som har deltatt i undersøkelsen. Likevel kan de som kommer mest til orde kanskje kjenne seg igjen og informantene i hver familie kan kanskje gjenkjenne hverandre, men de vil ikke være allment gjenkjennelige.

Teksten som formidles i kapitlene som følger er ment å skulle være åpen slik at kommunikasjonen kan fortsette med leseren. Jeg har et ønske om å bidra med en videreutvikling av kunnskapssituasjonen på barnevernfeltet, og har først og fremst hatt forskere og utøvere i dette feltet i tankene som aktuelle lesere. I den sosialkonstruksjonistiske tenkningen flyttes fokus for hva kunnskap er, og vurderingen av den som et adekvat bidrag til den vitenskapelige erkjennelse, inn i de kommunikative prosesser som flyter mellom mennesker. Refleksiviteten blir sentrum for kunnskapsidealene, både ved fremskaffing av data, i arbeidet med datamaterialet og i kommunikasjonen mellom den endelige teksten og leseren (Ricoeur 1992). For å gjøre teksten gjenkjennelig for leseren har jeg utforsket forståelsesmåter i barnevernfeltet, åpnet opp for flere potensielle posisjoner ved å vitalisere flere stemmer med nære eksempler hentet fra informantenes fortellinger og ved å tilby alternative måter å forstå aktuelle fenomen på. Spørsmålet om hvilken overføringsverdi denne undersøkelsen har, må knyttes både til de tykke beskrivelsene av informantenes erfaringer og til de alternative forståelsesmodellene (Haavind 2000).

Kapittel 4

Problemforståelser

Diagnostiske og interaksjonistiske måter å forstå problem på

Dette er det første innledende analysekapitlet. Kapitlet handler om problemforståelser og konsekvenser for hva miljøarbeiderne gjør i samspillet med foreldrene og guttene. Før vi i de neste kapitlene går løs på analyse av hva miljøarbeiderne gjør i samspill med foreldrene og guttene, skal vi i dette kapitlet utforske hvordan miljøarbeiderne og omsorgsforeldrene forstår guttenes situasjon/problematikk og hvordan miljøarbeidernes måter å forstå problemer på virker inn på deres handlinger.

I de kvalitative intervjuene med omsorgsforeldrene og miljøarbeiderne, ble det lagt vekt på at de skulle beskrive guttenes bevegelser gjennom døgnet, både når de selv var til stede, og sine tanker om hva som foregikk når de ikke var til stede. Når hele døgnet var i fokus, gav intervjuformen rom for beskrivelser av guttenes samspill med forelderen hjemme, miljøarbeideren, lærere og medelever, arbeidsgivere og jevnaldrende som guttene var i kontakt med i ulike sammenhenger. Foreldrene og miljøarbeiderne ble ikke spurt direkte om hvordan de oppfattet problemene med guttene og årsakene til dem. *Måter* å forstå problemer på, hvordan de forklares og begrunnes, fremkommer av deres beskrivelser av forskjellige hendelser i guttenes liv gjennom døgnet. Forståelsene ligger i fortellingene deres. Begrunnelsene fremkommer gjennom refleksjoner over de mange hendelsene som de beskrev i intervjusamtalene.

De første samtalene med alle foreldrene ble først gjennomgått med fokus på hvordan de beskriver problem og hvordan problemene begrunnes, så tok jeg for meg de første samtalene med alle miljøarbeiderne med de samme spørsmålene og til slutt tok jeg parene av miljøarbeidere og foreldre. De enkelte miljøarbeidernes måte å forstå problem på, ble holdt

sammen med forståelsen til forelderen i den familien de var engasjert for å arbeide med. Her kom det fram at det er noe som er likt og noe som er forskjellig i disse aktørenes forståelser.

Etter utforskningen av foreldrenes og miljøarbeidernes måter å forstå problemer på, ble begge samtalene med alle miljøarbeiderne gjennomgått, med fokus på spørsmålet om hvordan de forstår hva som skal til for å skape endringer og hvilke tanker de har om sin egen deltakelse i slike endringsprosesser. Dette var den første grove gjennomgangen av datamaterialet med fokus på miljøarbeidernes forståelser av sine oppgaver i forhold til foreldrene og guttene. For å forstå hvordan foreldrene og miljøarbeiderne begrunner problemer gjennomgikk jeg datamaterialet for å se om begrunnelser ble knyttet til gutten selv og om de forbindes med noe i omgivelsene. Gjennomgangen av alle samtalene med både foreldre og miljøarbeidere viser at problemer forstås som noe gutten *er* og *har* uavhengig av kontekst, medfødte skader, psykiske plager og sykdommer. Foreldre og miljøarbeidere forstår også problemer som noe som er *avhengig av kontekst*, av hvem gutten er sammen med og hvor han er.

Terje Halvorsen påpeker, i en lærebok som brukes i undervisning i studier som kvalifiserer for arbeid som miljøarbeidere, at et grunnleggende spørsmål som miljøarbeidere må ta stilling til er om en ungdoms personlige eller atferdsmessige problemer skyldes biologiske faktorer eller forhold i det sosiale miljøet. Han bruker begrepene medisinsk og samfunnsvitenskapelig om måter å forklare problemer på (Halvorsen 2001). Innenfor den medisinske forklaringsmodellen forstås personlige problemer og atferdsmessige avvik som resultat av fysisk og psykisk skade eller sykdom, og personer blir tildelt en diagnose¹⁴ (Halvorsen 2001). Samfunnsvitenskapelige forklaringer brukes om forhold i det sosiale miljøet som dreier seg om betydningen av omsorg, oppdragelse, sosialt nettverk, utstøtingsmekanismer, stigmatisering osv.¹⁵. Jeg velger å bruke betegnelsen *diagnostisk*, om informantenes forståelser som omfatter både fysisk og psykisk skade og sykdom, og som faller inn under det Halvorsen betegner som medisinsk. Problemer som forstås som noe som *viser seg* i kontekst og forklares med forhold i det sosiale miljøet, omtaler jeg som en *interaksjonistisk* måte å tenke om problemer på. Når jeg velger betegnelsen *interaksjonistisk* om problemforståelser som er knyttet til forhold i det sosiale miljøet, er det for å legge vekt på at det handler om personers *interaksjon med det sosiale miljøet*. Det dreier seg for eksempel om forståelse av problemer som noe som oppstår i de unges interaksjon med foreldre, med

---

¹⁴ Det henvises til Gjerrum & Ellertsen 1993; Smith 1996 om medisinske forklaringer som dreier seg dels om medfødte skader og dels om skader påført etter fødselen.

¹⁵ Goffman 1972a, b; Englund 1979; Killèn 1991.

jevnaaldrende på skolen og i gjengmiljøer på byen, og i interaksjon med lærere i den ordinære skolen og på ulike skoleprosjekt.

Mennesker er forskjellige og kan ikke inndeles i to kategorier. Derfor er todelingen ikke så enkel å bruke på personer. Forståelsene som fremkommer i datamaterialet er heller ikke så rendyrkede som den kategoriseringen Terje Halvorsen (2001) gjør om årsaker til problemer hos ungdom og som han mener det er viktig for miljøarbeidere å ta stilling til. Fortellingen til miljøarbeideren til Gunnar, som vi ble presentert for i innledningskapitlet, viser at det i virkelighetens verden, ikke er så enkelt å forklare årsakene til problemer enten som det ene (diagnostisk) eller det andre (interaksjonistisk). Miljøarbeideren problemforståelse går i retning av å diagnostisere når han sier om Gunnar: "Jeg vil nærmest karakterisere ham som alkoholiker". Han gir i fortellingene sine flere begrunnelser for problem som er knyttet til gutten selv, som noe han *er* og *har*. I tillegg til at Gunnar har et alkoholproblem, har han et dårlig selvbilde, er usikker, er svak teoretisk og verbalt og han har lite kunnskap. At han har disse problemene og virker litt enkel mener han kan forklares med at Gunnar har vært gjenstand for mobbing av medelever på skolen gjennom flere år. At han havner bort i det miljøarbeideren betegner som feil folk, begrunner han også med noe Gunnar er og har. På grunn av dårlig selvbilde og usikkerhet er den statusen Gunnar får i nynazistmiljøet veldig viktig for ham. "Den gir ham trygghet", sier han. Problemene begrunnes også med svikt fra foreldrene, en traumatisk barndom med en far som har alkoholproblemer, som har vært fraværende i guttens oppvekst og en mor som fratar Gunnar alt ansvar. Slik forklarer han Gunnars problemer med forhold knyttet til omsorg og oppdragelse. Det blir foreldrenes skyld at Gunnar har problemer. Slik heller miljøarbeiderens forklaringer også i retning av en interaksjonistisk problemforståelse.

Vi kommer til å møte miljøarbeideren til Gunnar, moren hans, Gunnar og andre miljøarbeidere, mødre, fedre og gutter i kapitlene som følger. I dette kapitlet skal vi la korte utdrag av fortellingene til den ene forelder som guttene bor hos og miljøarbeiderne i familiene til Bård, Jens, Inge og Helge, lede oss noe nærmere inn på innholdet i *måter* å forstå problemer på. Som resultat av utforskningen av hva miljøarbeidere gjør, holdt sammen med deres problemforståelser, presenteres en kondensert fortelling om noe miljøarbeideren til Jens gjør og noen fellestrekk ved de andre. Mer fyldig datapresentasjon kommer i kapitlene som følger hvor miljøarbeidernes strategier i samspill med foreldre og gutter er tema for analysene.

Problemforståelser og innvirkning på handling

Gjennomgangen av datamaterialet viser at foreldrene mest fremstår med en diagnostisk problemforståelse (fire foreldre). Den samme tendensen til å forklare og begrunne problem mest ut fra en diagnostisk tenkning finner vi i miljøarbeidernes fortellinger, selv om innholdet i begrunnelsene kan være litt forskjellige fra foreldrenes (tre miljøarbeidere).

Moren til Bård og miljøarbeideren forteller om problem som noe som viser seg både hjemme, på skolen og med jevnaldrende (uavhengig av kontekst). Hjemme er Bård (14 år) hyperaktiv, han er høyt og lavt og er borte i alt. På skolen har han konsentrasjonsproblemer, greier ikke å jobbe med skolearbeidet og klarer heller ikke å konsentrere seg om leksene. Han gjør ville ulovlige aktiviteter sammen med en kamerat. De kjører mopeder og biler ulovlig. Og de har også begått innbrudd og prøvd seg på hasjrøyking. Både moren til Bård og miljøarbeideren begrunner problem biologisk, moren til Bård med en liten hjerneskade og miljøarbeideren med noe biologisk arvelig. Moren til Bård mener at han *har* ADHD. ” Han har alltid vært hyperaktiv, hatt uro i kroppen, grimaser i ansiktet og problemer med diare og oppkast”, sier hun. Miljøarbeideren mener han *er* en spennings søker. En av grunnene til at han tror det, er at faren til Bård har fortalt mye om seg selv.

Jeg ser Bård veldig mye i faren. Han er en kopi av faren. Det er arvelig å være spennings søker. Bård har et ekstremt behov for spenning. For et spenningsmenneske bygger det seg opp et ubehagelig trykk i kroppen som er ubehagelig helt til du får ut trykket i kroppen ved spenningsaktivitet. En føler at en lever når en gjør disse spenningsutløsende aktivitetene og får selvtillit av det. For Bård gir det seg utslag i stjeling, innbrudd, bilkjøring. (*miljøarbeideren til Bård*)

Miljøarbeideren mener at Barne- og Ungdomspsykiatrien tar feil. Han viser til at BUP mener at problemer med Bård skyldes samspillet mellom moren til Bård og Bård (mest en interaksjonistisk problemforståelse). Han forteller at BUP hadde gitt barneverntjenesten råd om å ta Bård ut av hjemmet p.g.a det negative samspillet.

Etter at jeg har sett samspillet mellom mor og Bård, er jeg mer og mer sikker på at BUP har lite grunnlag for påstanden om at det er mor som er problemet. Jeg kan ikke se noe spesielt negativt i samspillet mellom mora og Bård. Jeg burde ha sett det hvis det var det, for jeg har hatt kontakt med henne i snitt en gang i uka i ca. et halvt år. Jeg har også truffet Bård hjemme sammen med mora, mens BUP- psykologen stort sett har hatt samtaler med Bård alene på kontoret. (*miljøarbeideren til Bård*)

Denne miljøarbeideren fremstår med stort sett den samme forståelsesmåten som forelderen. Begge heller mot en diagnostisk problemforståelse.

Noen foreldre fremstår i sine fortellinger mest med en interaksjonistisk måte å tenke om problem på. Det vises ikke til begrunnelser knyttet til noe ved gutten selv (to foreldre). Når vi sammenholder disse foreldrenes forståelser med miljøarbeidernes finner vi også samsvar i måter å forstå problem på (to miljøarbeidere).

Fortellingene til moren til Inge og miljøarbeideren er et av tilfellene i datamaterialet hvor problem forklares og begrunnes som noe som oppstår i forholdet til bestemte andre, uten å vise til en fysisk eller psykisk medfødt eller påført skade, til tross for at Inge har en medfødt fysisk skade. Moren til Inge viser ikke til denne fødselsskaden, som begrunnelse for problemene. Hun forteller om at Inge, som ved første intervjurunde er 16 år, *ble gjort til spesiell* da han begynte på ungdomsskolen.

Da møtte han lærere og elever som opplevde ham spesiell. Han ble mobbet og markerte seg ved å tøffe seg. Var ikke trygg på skolen lenger. På spesialskolen som han ble sendt til, taklet de ham ikke og problemene forverret seg. (*moren til Inge*)

Miljøarbeideren begrunner heller ikke Inges problem med den medfødte skaden. Som moren begrunner han de med at han ble gjort til spesiell av skolen. Først ved at det ble satt inn ekstralærer og igangsatt spesialundervisning da Inge begynte på ungdomsskolen, dernest ved å sende ham til en internatskole.

Han gikk jo i syvende klasse og så begynner de å plassere en gjeng av sånne ekstralærere på ham hele tida. Det var jo ingen av elevene som han gikk sammen med som kunne skjønne hvorfor han skulle ha så mye ekstra lærere og ekstra timer og spesialundervisning og gjøres spesiell. Altså er poenget at han hadde en fødselsskade og det var spesielt nok. Han prøvde så godt han kunne, men jeg vil vel si at her har mange fagfolk sagt at; vi må gjøre sånn og vi må gjøre sånn. Og så har han vært veldig sårbar i forhold til dette med å være annerledes, bli stempla som en tulling. Og når han da har opplevd det, så har han tatt igjen med å lage faenskap for å markere seg. Han er ikke en liten tullete en, han er en tøffing, så da kan han knuse vasker og tenne fyrverkeri i skolen og hele den pakka der. Så blir han da sendt vekk og så går det skeise-veien. Og de sendte ham på spesialskole, en liten flis av en guttunge, 14 år gammel, aleine på internat hvor det foregår mye rare ting. Så da tok han jo helt ut i forhold til rus og kriminalitet. Han var helt desperat, han mestra jo ikke det han. Og i tillegg til at foreldrene er på vei til separasjon og diverse, ikke sant? (*miljøarbeideren til Inge*)

Miljøarbeideren er skeptisk til tiltakene som har vært prøvd ut.

Og så kommer han tilbake igjen, og så blir han satt på med spesialtiltak. Han begynner da på et skoleprosjekt hos tantene, må jeg vel si.

(Hva mener du med å kalle dem tantene?)

Ja, jeg vil kalle de det. Jeg syns det er et paradoks at når du får en kjeltring eller en ungdom med problemer, som blir sendt til et skoleprosjekt fordi det er den riktige skolen, og når han gjør disse tingene som han skal gjøre, ting som en gutt med problemer gjør, så må de utvise ham. Jeg syns det er helt fantastisk altså. Hvorfor i all verden har de skoleprosjektene da, hvis de skal ha normalungdom, for de skulle gått i vanlig skole de. *(miljøarbeideren til Inge)*

Etter dette sørger miljøarbeideren for at Inge kommer tilbake til ungdomsskolen, til klassen han opprinnelig gikk i sammen med barndomskameratene sine, og han fullfører ungdomsskolen der.

I tillegg til å begrunne problem som noe som oppstår i interaksjon mellom Inge og ulike skoleopplegg, begrunner miljøarbeideren problem med noe som skjer i samspillet med jevnaldrende. Når Inge slår gjør han det for å vise seg som tøff, ha et image som tøff blant kamerater, særlig gjaldt det kjæresten.

Han planlegger og gjennomfører ran og voldshandlinger for å vise seg fram for kamerater som en tøff, tøff gutt, også for kjæresten, fordi hun så på andre gutter som han oppfatta som kjekkere eller større i kroppsstørrelse. Det var sånne signaler som ble gitt da. Han er jo ikke noen antirasist han, han var jo bare ute etter å slå.

(Han var bare ute etter å slå?)

Ja, Inge skulle vise hvor tøff han kunne være, han skulle bygge imaget som tøff kar, blant annet fordi kjæresten hadde reist fra ham. *(miljøarbeideren til Inge)*

Der hvor foreldrene tydeligst har en sammensatt forståelse (to foreldre) viser fortellingene til miljøarbeiderne at de tenker likt som foreldrene (to miljøarbeidere). Der hvor problemer begrunnes med noe gutten har og er, legges det samtidig vekt på å begrunne problemene med interaksjon med andre. Faren til Jens snakker om at problemene startet i overgangen til ungdomsskolen. Jens er 18 år ved første intervjurunde.

Problemene startet momentant da Jens begynte på ungdomsskolen. Han hevdet seg for å komme unna et mobbepress og falt inn i en rolle tvunget fram av omstendighetene. Det førte ham i kontakt med dårlige kamerater, hardbarka personer, som påvirket ham. Han gled inn i kriminalitet og utviklet et rusproblem. *(faren til Jens)*

Parallelt med denne forståelsen, at problem oppstår som en reaksjon på et samspill med andre preget av mobbing, og med at han påvirkes av dårlige kamerater, snakker faren til Jens om at Jens har psykiske plager, svære konsentrasjonsproblemer og at han *er* rastløs.

Miljøarbeideren fokuserer på symptomer. Han er skadet av traumatiske opplevelser i barndommen. Forståelser om at Jens er påført psykiske skader overtar han fra institusjonen Jens har vært på.

Institusjonen har gitt ham en diagnose. Han lider av et såkalt post- traumatisk stress syndrom. Han har pr. i dag ikke noe behandling i forhold til det. Han er følelsesmessig lammet. Institusjonen hadde mistanke om at han muligens var noe hyperaktiv. Min tanke er at post- traumatisk stress - syndrom er ettervirkninger av en eller annen traumatisk situasjon tidligere. Han har opplevd noe i barndommen som han har skjult så godt at han på en måte fornekte det. Dette har medført dramatiske atferdsmessige handlinger som endte med at han ble plassert på institusjon. Folkelig vil jeg karakterisere gutten som nervøs og med litt sånn mangelfull impuls kontroll som oppstår når han får disse tankene eller bildene, som at han hører stemmer utenfor om natta og hører at det er folk i huset, uten at det er noen der. Det er på en måte noe unormalt og plutselig kan han gjøre irrasjonelle ting. *(miljøarbeideren til Jens)*

Samtidig med en diagnostisk måte å forstå problemer på, har miljøarbeiderens problemforståelse også trekk fra en interaksjonistisk tenkning. Jens *gjøres til syk*, sier han og han begrunner problemene Jens har med en far som har vært fraværende i oppveksten og med en mor som ikke har brydd seg nok om ham.

Etter foreldrenes skilsmisse da Jens var seks år har faren vært perifer. Han har vært for opptatt med jobb og egne interesser og ikke prioritert sønnen nok. Moren, som Jens bodde hos etter skilsmissen, etablerte et nytt forhold med barn og har ikke brydd seg nok om ham. Stefaren har vært veldig opptatt av disiplin. *(miljøarbeideren til Jens)*

Miljøarbeideren forklarer problemene i forholdet mellom Jens og faren med at Jens ble påført psykiske skader da han i oppveksten ble avvist av foreldrene.

Det er ett *unntak* hvor det er tydelig i fortellingene omsorgsforelderen og miljøarbeideren forstår problemene forskjellig.

Moren til Helge mener at sønnens hyperaktivitet, konsentrasjonsproblemer og asosialitet viser seg både hjemme, på skolen og i forhold til jevnaldrende. ”Han sitter bare hjemme på rommet sitt og han er asosial på skolen”, sier hun. Problem oppstår slik hun forstår det uavhengig av kontekst. Hun mener Helge har ADHD. Handlingene hans, for eksempel at han truer og slår henne, skyldes skade under svangerskapet.

Miljøarbeideren begrunner problem mest med noe som oppstår i interaksjon med andre, særlig gjelder det interaksjonen med moren, men også som noe som oppstår i undervisningssituasjonen på skolen.

Han blir fortalt av moren at han er unormal, syk. Han slo mora fordi han var fedd up. Når han skulker skolen, er det fordi han føler at han ikke lærer så mye slik undervisningen er lagt opp. (*miljøarbeideren til Helge*)

Guttens mor forstår problem mest ut fra en diagnostisk tenkning, mens miljøarbeideren forstår problemene mest ut fra en interaksjonistisk tenkning.

Når Halvorsen (2001) påpeker at det er stor usikkerhet knyttet til å plassere problemforståelser innenfor de to kategoriene, er det overraskende at han argumenterer for at det er av stor betydning at miljøarbeidere tar stilling til spørsmålet. En kunne vente at han fulgte opp med å vise til hvilke konsekvenser de to ulike problemforståelsene får for valg av metodiske tilnærminger for å få til endringer med ungdommene. Det gjør han ikke. Han påpeker imidlertid at å ta stilling til om problem skyldes biologiske skader har betydning i forhold til at virkningen kan fjernes eller dempes ved hjelp av medisiner. Og at en erkjennelse av en slik årsaksforklaring, vil kunne frata foreldre skyld. Dersom det er slik at problem har rot i biologiske forhold, anbefaler han varsomhet i forhold til å framheve samfunnsvitenskapelige forklaringer. En slik fremheving vil gjøre foreldrene urett, påpeker han. Det kan virke som han lanserer de to kategoriene av problemforståelser for å gi et *kart* å peile seg inn etter i forhold til for å forstå og forklare problem (Halvorsen 2001).

Det ser ut til at mitt utvalg av foreldre og miljøarbeidere peiler seg inn i forhold til et slikt kart, for måter å forstå problem på. Men problemforståelser er ikke helt atskilte i to kategorier og forståelser er i bevegelse. Når en ser problemer fra flere posisjoner ser en mer, og forståelser endrer seg. Når miljøarbeiderne både kommer nært inn på ungdommene i hjemmet og i jevnaldningsmiljøer, er inntrykket at de ser og forstå mer enn for eksempel en hjelper gjør fra sin posisjon på et kontor.

Miljøarbeidernes måter å snakke om seg selv og det de gjør, ble holdt sammen med deres måter å forstå problem på. Der hvor deres problemforståelser er mest av det diagnostiske slaget og der hvor de tydeligst er sammensatte, snakker miljøarbeiderne om behandling som noe som skal til for å skape endringer, i tillegg til noe de selv kan bidra med. De snakker ikke om seg selv som behandlere. Behandling fremstår i deres fortellinger som noe andre driver med. De snakker om utredning, medisinsk og psykologisk behandling som noe guttene trenger. Det de forstår som sin deltakelse i forhold til behandling, er å støtte foreldrene i forhold til hjelpeapparatet for å få guttene utredet for eksempel i forhold til ADHD, arbeide for å få guttene til å ville utredes for ADHD, til å ville ta medisiner der det blir aktuelt og de forstår sin deltakelse som å ta initiativ til å henvise til psykologisk behandling, der hvor de blir enige med gutten og forelderen om det.

Fortellingen til miljøarbeideren til Jens viser hvordan en miljøarbeider, som forstår guttens problem som sammensatte, tenker om det han gjør. Han snakker om at han gjentatte ganger har ringt til fengselslegen, til BUP og til fylkesbarnevernet, uten at noen tok tak i det han etterspurte på vegne av Jens, utredning for ADHD og psykologisk behandling. Jens hadde snakket med en fengselslege om utredning for ADHD, mens han satt varetektsfengslet i to måneder. En privatlege, som miljøarbeideren tok kontakt med da Jens ble løslatt, henviste til psykolog, men de fikk ikke noe svar. Da sa miljøarbeideren til Jens og faren: "Jeg tror faktisk vi må feie for egen dør, vi må ordne opp i disse tingene sjøl". Selv om miljøarbeideren mener at gutten trenger en utredning med tanke på en diagnose, eventuelt medisiner og psykologisk behandling, tenker han at han har noe å tilby.

Om det er sammenfall i problemforståelser hos foreldre og miljøarbeidere, at begge for eksempel har en diagnostisk problemforståelse, er ikke alt sagt. Det er ikke så enkelt at selv om det er sammenfall, så er det et enkelt svar på hva som skal til for å få til endringer. Når problemforståelser hos foreldre og miljøarbeidere er forskjellige, kan det bli konflikt om hva som skal til, slik det gjør mellom moren til Helge og miljøarbeideren (kapittel 6), men det er ikke gitt at det blir det. Det er også eksempler i datamaterialet på at foreldre og miljøarbeidere i enkeltsituasjoner snakker forbi hverandre, men likevel finner fram til strategier for å prøve å få til endringer.

Miljøarbeidernes handling er ikke avhengig av deres problemforståelser. Det går litt på kryss og tvers hva miljøarbeiderne gjør. Selv om problem begrunnes med en diagnose, for eksempel med ADHD, trenger ungdommer mye tilrettelegging av hverdagen. Den første grovsorteringen av datamaterialet med spørsmålet om hva miljøarbeidere gjør, viser at uansett måte å forstå problem på, snakker miljøarbeiderne om seg selv som noen som har noe å tilby guttene og foreldrene. Om guttene har en diagnose, eller får en diagnose, ser de ikke sin oppgave som mindre viktig av den grunn. De abdiserer ikke, i alle fall ikke før de har gjort noe for å endre retningen på guttenes bevegelser. Gjennom analysene av datamaterialet fra samtalene med miljøarbeiderne ser jeg at de tenker at unge gutter uansett problem, trenger noen som ser til at livet ser litt skikkelig ut, noen som ser til at de beveger seg i retning slik unge gutter vanligvis beveger seg i vår kultur. I de neste kapitlene (kapittel 5, 6 og 7) går vi tettere på informantenes fortellinger for å utforske og forstå hva miljøarbeiderne gjør, i samspill med foreldrene og guttene, for å styrke guttenes motivasjon for å bevege seg framover i livsløpet langs en vanlig utviklingsvei.

Kapittel 5

Mobilisering av familienettverket

Få far på banen

Dette kapitlet handler om mobilisering av familienettverket. Det er følgende spørsmål i problemstillingen som utforskes: Hva gjøres for å mobilisere ressurser i den utvidede familien og hvordan går dette?

Vi har sett i kapittel 1 at det i offentlige dokumenter om barnevernet legges stor vekt på å satse på ressurser i den utvidede familien. Ut fra en oppfatning om at barnevernet i for liten grad har benyttet seg av disse ressursene er det store forventninger til hva den utvidede familien kan gi¹⁶. Når det er snakk om ressurser i familienettverket, er det antakelig mest besteforeldre, tanter og onkler det tenkes på. Når miljøarbeiderne i denne undersøkelsen satser på ressurser i den utvidede familien, er det mobilisering av *fedre* som medforeldre det særlig dreier seg om. Dette kapitlet handler derfor mest om hva som gjøres for å mobilisere fedrene og hvordan dette går. Jeg har også et blikk på om og i tilfelle hva som gjøres i forhold til å satse på ressurser hos de to mødrene som er medforeldre. Til slutt pekes det på at noe av det miljøarbeiderne gjør som fremstår som kompensasjon for fravær av støtte fra personer i den utvidede familien.

Intervjuformen som la opp til at informantene skulle fortelle om guttenes bevegelser gjennom døgnet, fikk fram fortellinger om deltakelse fra personer i familienettverket i forskjellige i situasjoner og hendelser. Samtaler med et års mellomrom som la til rette for refleksjoner over hendelser bakover i tid og for å uttrykke ønsker framover, fikk fram informantenes erfaringer med disse personene over tid, deres deltakelse og fravær. Ved at jeg har flere kilder, at jeg har intervjuet foreldre, gutter og miljøarbeidere som hører sammen, forstår jeg noe som jeg vanskelig ville ha forstått ved bare å intervju en av partene. Ved å bruke datamaterialet fra flere aktører i samme familie som kilde, får vi et utvidet bilde.

---

¹⁶ NOU. 2000: 12 (2001-2002). St.meld. Nr. 40 (2001-2002).

I tre av de åtte familiene i dette utvalget ble det arrangert et *familierådslag*- lignende møte før miljøarbeidertiltaket kom i gang. Når barnevernet inviterer fedrene til familierådslag er det, slik det beskrives, guttenes aktuelle situasjon som er på dagsorden. Fedrene vies lite oppmerksomhet utover spørsmålet om hva de kan bidra med på enkeltpunkter i omsorgen for guttene. Slik er det også når miljøarbeiderne tar initiativ til å mobilisere fedrene, når det ikke har vært arrangert familierådslag. Det ser ikke ut til at fedrene blir undersøkt for måter de har utøvd omsorg på mens de bodde sammen med guttene og som medforeldre etter opphør av samlivet med mødrene (Milner 1993). Noe jeg søker å forstå i dette kapitlet er hvordan miljøarbeiderne konstruerer fedrene, hvordan de forstår fedreskapet, fedrenes deltakelse i omsorg. Jeg vil utfordre ideen om fedre som et ubetinget gode for unge gutter som bor hos mødrene. Jeg vil ha fram hvilken betydning miljøarbeiderne tillegger fedrene. Hva er det fedrene kan gi guttene av erfaringer, opplevelser og struktur i hverdagen som mødrene ikke kan?

Betegnelsen familierådslag brukes både om prosessen fram til familien har truffet en beslutning og om det som foregår etterpå. Prosessen har en bestemt prosedyre som kan deles inn i tre faser; planlegging, gjennomføring av møtet og oppfølging. En nøytral person, en koordinator, skal bistå familien med å planlegge og gjennomføre familierådslaget. Selve møtet har tre faser. I den første er både profesjonelle og familien til stede. Barneverntjenesten og evt. andre profesjonelle, gir en kortfattet informasjon. På grunnlag av problemstillinger som er gjort kjent for deltakerne på forhånd, formulerer barneverntjenesten noen åpne spørsmål som familien skal ta stilling til i den neste fasen av møtet. Da fortsetter familien uten de profesjonelle og koordinator, og drøfter disse spørsmålene på grunnlag av informasjon som fremkom under møtet. De utarbeider en handlingsplan som skal inneholde punkter om hvilke tjenester familien trenger og hvem som kan gi slik bistand. Planen presenteres for koordinator og saksbehandler i den tredje og siste fasen av møtet. I planen skal det også fremgå hvem i familien som skal gjøre hva, og hvilke oppgaver det offentlige skal stå for. Den skal også inneholde punkter som sikrer oppfølging av tiltakene og planer for rapportering dersom de ikke fungerer (Einarsson 2002).

Informantenes omtale av møtet som ble arrangert før miljøarbeidertiltakene kom i gang gir ikke full forståelse av om innholdet i de ulike punktene i prosessen for familierådslag ble fulgt. En grunn til det kan være at møtene fant sted i en tidlig fase av utprøvingen av denne metoden i Norge (Einarsson 2002), og at jeg i intervjuene ikke var spesielt opptatt av å spørre om dette. Når det kom fram var det fordi informantene, når de snakket om

miljøarbeidernes deltakelse i omsorg i forhold til guttene, fortalte hvordan medforeldre og andre i den utvidede familien ble trukket inn og hva disse skulle bidra med.

De fleste foreldrene til guttene skilte lag tidlig i guttenes liv, før guttene var seks år gamle. Ett parforhold ble oppløst allerede før barnet ble født, og ett par flyttet fra hverandre etter at miljøarbeidertiltaket startet. Som allerede nevnt, bodde seks av guttene hos mødrene og to hos fedrene når de første intervjuene fant sted. Flere av guttene har enten før bruddet eller i perioder etter bruddet bodd sammen med fedre og stefedre som mødrene og guttene i intervjusamtalene omtaler som alkoholisererte, rusmisbrukende og voldelige. Miljøarbeiderne trekker noen av disse fedrene inn i arbeidet med guttene.

Guttene i de tre familiene hvor det ble gjennomført familierådslag, bodde hos mødrene, de var i 14- 15 års- alderen og de yngste ungdommene i utvalget. To av dem var til stede på familierådslag. Christian, som det skal handle mest om i dette kapitlet, var til stede under hele møtet. Det var også faren hans, men ingen andre fra den utvidede familien. Christian og familien hans brukes i dette kapitlet som et gjennomgående eksempel. Det er bare ham, foreldrene og miljøarbeideren hans det brukes fingert navn på her. De andre guttene anonymiseres ytterligere ved ikke å gi dem fingerte navn.

Den andre gutten som var med på familierådslag, forlot møtet da familien alene skulle drøfte situasjonen hans og hva familien kunne bidra med. Faren, storebroren og en onkel (mors bror), som tidligere hadde fungert som avlastningshjem, var til stede. I den tredje familien hvor det ble arrangert et slikt møte, var verken gutten eller faren til stede, men to onkler (morens brødre) med ektefeller møtte.

Disse tre familiene utarbeidet handlingsplaner. I familien til Christian ble det bestemt at faren skulle delta på månedlige ansvarsgruppemøter og at han i forbindelse med disse skulle ha en dag sammen med sønnen sin. I den andre familien ble det bestemt at faren skulle gjennomføre vanlig samværsordning, ha sønnen hos seg annenhver helg og finne fram til aktiviteter som han og sønnen kunne holde på med. I tillegg skulle han ha ansvaret for å få struktur på lekselesing. En fast ettermiddag pr. uke skulle de gjøre lekser sammen. Onkelen til gutten skulle også ta ansvar for gutten noen helger. Ha ham hjemme hos seg eller ta noen turer, men han ville ikke binde seg til noe fast. Storebroren skulle ta broren med seg på treningsstudio. Moren i denne familien har opplevd at guttens far har vært fraværende i guttens oppvekst og brukte møtet som en anledning til å konfrontere faren med dette.

Det ble et voldsomt oppvaskmøte. Faren syntes han hadde hatt sønnen masse. Jeg ble sinna, min bror ble irritert og fortalte ham hva han mente; at faren hadde vært helt

fraværende. Han har sett hvordan det har vært. Han og kona er de eneste som av og til har hjulpet meg, når jeg har vært veldig sliten. De sa seg villige til å ha gutten en og annen helg, men ikke noe fast. (*mor*)

I den tredje familien var det to onkler som, etter å ha gitt uttrykk for at de opplevde situasjonen med nevøen så vanskelig at de tvilte på om de hadde noe å bidra med, gikk inn på å ta ham med på turer.

Barneverntjenesten startet med å ha et møte hvor to av brødrene til moren med ektefeller var til stede. Det som skjedde på det møtet der, var at huller i guttens hverdag ble klarlagt; at han mangla skoletilbud to dager i uka og at han mangla noe å gjøre sammen med voksne. Alle fakta ble lagt på bordet og det ble stilt spørsmål om hva familien og barnevernet kunne gjøre med dette? Med det samme reagerte familien med aggresjon. Det ble ampert. Hvordan i all verden kan dere invitere oss til å gjøre noe med dette som er så store problemer? Når alle slags mulige eksperter har vært inne i bildet her og ikke kunnet gjøre noe, skal vi sitte igjen med det? Hva kan vi gjøre for noe med det? Det var en sånn frustrasjon. Ved å snakke om at familien er der alltid, roet det seg veldig fort ned. Det er en ny måte å tenke på. Det er egentlig å bruke det gamle, at før var det alltid familien som tok affære når det var noe og mobiliserte. Etter dette trakk alle de offentlige seg tilbake. Så lot de familien finne ut; Hva gjør vi med dette? Det ble besluttet at gutten skulle bli med to onkler på jakt eller fisketurer, fjellturer var det i alle fall. (*miljøarbeider*)

I de tre familiene hvor fedre og personer fra den utvidede familien i familierådslag har påtatt seg oppgaver, følger miljøarbeiderne opp fedrene. I forhold til personer fra den utvidede familien som inngår i handlingsplaner, gjør miljøarbeiderne ikke noe for å påse at de holder avtalene. I tre av de fem gjenstående familiene hvor det ikke ble arrangert familierådslag, tok miljøarbeiderne initiativ til å mobilisere medforeldrene, to fedre og en mor. Ikke i noen av disse fem familiene ble det tatt noe initiativ til å mobilisere andre personer fra den utvidede familien.

Alle miljøarbeiderne møter familiene i utgangspunktet med en forståelse om at det finnes noen ressurser der ute i familienettverket. Mest handler historiene om fedrene. Seks av de åtte medforeldrene er fedre, derfor må det også bli flest historier om fedre. Det er ikke overraskende at det blir slik, da det i barnevernets arbeid med ungdommer i hjemmemiljøet mest handler om gutter og mødre. I MST, for eksempel, er det stor overvekt av ungdommer som bor sammen med mor eller mor og ny partner¹⁷.

---

¹⁷ Terje Ogden, Atferdskonferansen 27.-29.mai, 2002.

I alle familiene hvor miljøarbeiderne mobiliserer fedrene, tilbys fedrene å delta i aktiviteter sammen med guttene. Det handler om fysisk utfordrende aktiviteter som brettseiling, alpinsport, dykking, motorcross, trening i jujutsi og på treningsstudio. Miljøarbeidernes begrunnelser for å trekke fedrene mer aktivt inn i forhold til guttene er guttenes behov for en strukturert hverdag, tid sammen med fedrene og for å oppleve at begge foreldrene bryr seg. Argumentasjonen miljøarbeiderne bruker for at fedrene må vise at de bryr seg ved å prioritere tid sammen med guttene, framfor jobb og egne interesser, er at aktivitetene skal fungere som en kontroll for å holde guttene borte fra kriminalitet og rusmisbruk.

Når miljøarbeiderne i starten mobiliserer fedrene, vektlegges deres betydning som rollemodeller i form av å gi guttene erfaringer og opplevelser som mødre ikke kan. De aktivitetene som miljøarbeiderne tilbyr fedrene, sammen med guttene, handler om spenningsaktiviteter og fysisk utfordrende aktiviteter. Dette er aktiviteter som understreker fysisk styrke som mannlighet. På denne måten bringer miljøarbeiderne fedrene inn som et ideal for mannlighet. Når det blir viktig for miljøarbeiderne at fedrene mobiliseres, skimter vi en psykologisk forståelse som handler om at de unge guttene befinner seg i en selvstendigjøringsfase hvor fedrene spiller en viktig rolle i guttenes sosialisering. Gutten trenger far for å bli større gutt på sosialt aksepterte måter (Nielsen og Rudberg 1989).

Senere års studier innenfor området social studies of childhood/sociology of childhood ser med stor skepsis på sosialiseringbegrepet (Nilsen 2000). En side ved kritikken er at begrepet henspeiler på at vi har å gjøre med passive barn, uten handlingsdyktighet (agency). Sosialiseringbegrepet betegner en deterministisk prosess som går i en retning. Fra de med makt (voksne) til de uten makt (barna) (Thorne 1993). Det hindrer oss i å se og anerkjenne barn som sosiale aktører. Det er en tendens til at miljøarbeiderne, når de starter arbeidet i familiene, tenker slik: Fedre med mer makt enn de unge guttene, skal kontrollere guttene. Guttene trenger hjelp og overvåking for å komme inn i sosialt aksepterte aktiviteter. De skal styres inn i lovlige aktiviteter.

Faren til Christian var til stede på et familierådslag- lignende møte som miljøarbeideren refererer til. Foreldrene til Christian skilte lag før han ble født. Det var sporadisk kontakt med faren inntil Christian var 11- 12 år. Da flyttet han til faren sin, hvor han bodde i halvannet år. Etter det har det nesten ikke vært noe kontakt, før faren ble invitert til møtet i barneverntjenesten. ”I dette møtet ordnet Christian opp i konflikten med faren sin”, sier miljøarbeideren. Det ble avtalt at faren skulle komme på besøk, ta Christian med ut når

han likevel var i byen i forbindelse med ansvarsgruppemøter en gang pr. måned. Dette inngikk i handlingsplanen som ble laget.

Miljøarbeideren følger opp avtalen som ble inngått om at faren til Christian skal være sammen med sønnen en dag i måneden, ved å sørge for at barneverntjenesten betaler hotellrom, slik at økonomiske grunner ikke skal hindre ham i å gjennomføre samværsavtalen. Hun gir ham også veiledning i å vise at han er der for sønnen. ”Faren er nok en slik type som holder seg litt borte hvis han blir avvist”, sier hun. Da en mannlig miljøarbeider etter hvert ble engasjert for å drive med aktiviteter sammen med Christian, ble faren invitert med på brettseiling.

I en annen familie handler det i tillegg om at faren ved siden av å drive med aktiviteter, skal delta med lekselesing. Det gjelder den andre faren som var til stede på familierådslag. I handlingsplanen inngikk lekselesing med faren en ettermiddag i uken, overholdelse av vanlig samværsordning og at faren trekker sønnen med i aktiviteter. Det dreier seg om å bidra til strukturering av guttens hverdag gjennom aktiviteter og lekselesing på fastlagte tidspunkt. Miljøarbeideren legger press på denne faren om å følge opp avtalen. Han legger også til rette for at faren og sønnen kan holde på med motorcross, en aktivitet som begge er interessert i, ved å sørge for at barneverntjenesten finner en ordning for finansiering av sykkel.

De to omsorgsfedrene utfordres på lignende aktiviteter. Den ene faren anbefales å kjøpe en båt som han og sønnen kan bruke til fiske. Den andre faren oppmuntres til å ta sønnen med seg på hytta hvor de kan drive med jakt og fiske.

I to familier gjør ikke miljøarbeiderne noe for å mobilisere fedrene som medforeldre. De har spesielle begrunnelser for ikke å gjøre det. I det ene tilfellet har miljøarbeideren forstått at faren er en belastning for familien, at både moren og sønnen er redde for ham. Denne familien var en av de tre hvor det ble arrangert familierådslag. ”Da det skulle avtales hvem som skulle delta, bad gutten barneverntjenesten om å slippe å ha kontakt med faren sin og han ønsket ikke å være til stede selv heller”, forteller miljøarbeideren. I den andre familien har det vært lite kontakt mellom far og sønn siden gutten var 1 1/2 år. ”Faren bor langt unna og er etablert med ny familie. Moren er opptatt av at sønnen skal ha kontakt med faren sin og har en konflikt gående om praktisering av en samværsordning som er fastsatt ved dom. Jeg ønsker ikke å blande seg inn i denne konflikten”, sier miljøarbeideren i denne familien.

Vi finner ingen historier om miljøarbeidere som tar kontakt med medforelderen om deres deltakelse i aktiviteter eller andre sider ved omsorg når medforelderen er en kvinne.

Likevel fremstår fortellingene til miljøarbeiderne også i disse familiene med en forståelse om at medforeldre må vise at de bryr seg.

En gutt som bor hos faren oppmuntres til å ta kontakt med moren sin.

Greie å snakke med sin mor, greie å ha kontakt - forsøke å få til en viss nærhet, noen følelser, få til noe ekte. At gutten som har opplevd å være alene så lenge, at han skal føle noe, at noen bryr seg. *(miljøarbeideren)*

Når medforelderen er en mor trekkes det fram at moren må engasjeres i en følelsesmessig relasjon til sønnen sin. Det handler om et spørsmål om hva som er "best for ungdommen". Den psykologiske forståelsesmodellen som skimtes hos miljøarbeiderne er at en ungdom har behov for kontakt med foreldre av begge kjønn, og at dette er noe man skal prøve å få til så langt som mulig.

I den andre familien hvor medforelderen er en mor taes det ikke initiativ til å få henne mer involvert. Miljøarbeideren begrunner det med at han er kritisk til morens grensesetting når gutten er på besøk hos henne. "Da er det ikke noe poeng å trekke henne mer inn", sier han (kapittel 6). Å ikke sette grenser er for miljøarbeideren et uttrykk for ikke å bry seg nok om hva sønnen holder på med.

Farskap med lite forpliktelse

Det viser seg at det ikke er så enkelt å få fedrene med og der hvor fedrene blir trukket inn, blir engasjementet mindre etter hvert. I alle de fem familiene hvor miljøarbeiderne gjør noe for å mobilisere fedrene, viser det seg at deres bidrag blir mindre etter hvert. Det gjelder de fire fedrene, både de to hvor det er inngått avtaler i familierådslag, og de to andre. Der det fungerer best, fortsetter faren å ha kontakt med sønnen om aktiviteter som omfatter motorcross med kjøring til og fra trening og konkurranser. Han har også begynt som leder i en motorklubb hvor ungdommene pusser på og reparerer motorsykler. Det gjør han for å være sammen med sønnen sin og andre ungdommer med samme interesse. Hjelp med lekselesing som var godt i gang, ble det imidlertid mindre av i løpet av året. Praktiseringen av avtalen om samvær med faren annen hver helg fungerte heller ikke året etter, slik sønnen forteller om det.

Jeg gjør ikke lekser sammen med pappa lenger fordi han har så mye å jobbe med nå, har så dårlig tid. Er sammen med ham litt, men ikke så veldig mye. Jeg er litt mindre

hos ham fordi han har så mye å gjøre, han jobber i helgene og så har jeg selv en del å gjøre også. (*gutt*)

Farens deltakelse med lekselesing ble midlertidig. Da miljøarbeideren avsluttet tiltaket gav faren ansvaret for dette tilbake til moren.

Jeg har bedt ekskona om å overta den delen. Jeg regner med at hun har passet på det, hun har i alle fall like gode muligheter som meg til å gjøre det. Med jobben og mekkeklubben, har det ikke vært mulig å få tid til lekselesing. (*far*)

Faren deler sønnens interesse for motorsport og reparasjon av sykler. De morsomme tingene som han liker selv, som motorcross og motorklubb, følger han opp, resten overlates til moren. ”Jeg har selv interesse for motorsport. Det hadde ikke vært like lett å følge ham opp hvis det hadde vært fotball han var interessert i”, sier han. Gutten i denne familien hvor samværet med faren fungerer best, er den yngste i utvalget og den best fungerende. Faren hans har bodd i nærheten siden foreldrene skilte lag da gutten var 4-5 år. Selv om farens oppfølging av samværsordningen har variert, har det vært en del kontakt siden skilsmissen.

Denne moren hadde liten tro på at faren ville følge opp avtalene som ble inngått i familierådslag. ”Når miljøarbeideren er ute vil dette dabbe av”, sa hun i det første intervjuet. Det var med oppgitt mine hun fortalte om erfaringer opp igjennom årene med at faren ikke fulgte opp avtaler. Det er tydelig at hun mener at en bør kunne forvente av en far at han følger samværsavtaler og prioriterer sønnens behov foran jobb utover normal arbeidstid. Et halvår etter at miljøarbeidertiltaket var avsluttet, hadde avtalen om lekselesing sklidd ut og gutten hadde vært hos faren en helg.

De gangene han var hos faren på lørdager, måtte han bare være med på jobb. Det syntes han var kjedelig. ... er så stor nå at han ikke har så lyst til å være hos faren sin når han skal jobbe så mye. (*mor*)

Dette eksemplet hvor oppfølging av gutten fungerte best, viser at det kan være ganske mye som skal til for å få fedres involvering i forhold til unge gutter til å fungere over tid. Faren omtales som arbeidsnarkoman. Moren beskriver at han har vist lite interesse for et forpliktende farskap tidligere, at han viste en del interesse mens miljøarbeideren var inne i bildet, men at det dabbet av når tiltaket ble avsluttet.

I to familier fremkom det historier om fedre som ikke greide å holde det de lovte på grunn av rusproblemer. Begge miljøarbeiderne forteller at de i begynnelsen prøvde å få

fedrene til å ta mer ansvar. I den ene familien hvor foreldrene har vært skilt siden gutten var fem - seks år, tok miljøarbeideren kontakt med faren og inviterte ham med på turer på fjellet sammen med sønnen for å drive med alpinsport. ”Jeg gav fort opp å få faren engasjert, fordi han ikke holdt det han lovet”, sier miljøarbeideren.

Moren forteller om lang erfaring med en fars manglende interesse.

Miljøarbeideren ville jobbe med faren, få ham på banen. Men jeg sa at han var blitt for gammel, at det ikke kunne nytte å forandre på ham. Han skaper mer problemer enn han er til hjelp. Holder ikke det han lover. Kommer når det passer ham. Jeg har spurt mange ganger om han kan hjelpe meg, men det kan ikke nytte å spørre. Han gjør det ikke likevel. ....har hatt fryktelig mange skuffelser. Han har blitt lovet mye, men faren klarer ikke å holde det han lover på grunn av rusproblemer.(mor)

I den andre familien hvor det kommer fram at faren har et rusproblem, gikk foreldrene fra hverandre etter at miljøarbeidertiltaket begynte. Miljøarbeideren i denne familien lyktes bedre i starten med å få faren med på turer og aktiviteter. Blant annet deltok han sammen med sønnen på et dykkerkurs. Etter hvert sto han på sidelinjen.

Faren klarte aldri å komme i gang med trening i jujutsi. Han greide ikke å være så strukturert som han sa på møter. Det viste seg at han hadde så store problemer med alkohol at han ble sykemeldt og la seg inn til behandling. Da forsto jeg at jeg ikke kunne regne med ham. Da ble det moren til gutten, jeg og gutten, som holdt på for å gjennomføre strukturering av hverdagene, uten å kunne regne med faren. Etter behandlingen flyttet faren ut av byen. Av og til når han er i byen kjører han sønnen til jobben og henter ham etter trening, men det er mer som det faller seg. Det er ikke en fast avtalt struktur på det. (miljøarbeider)

Fedrene etterlyses som noen som kan inngå på enkelte punkter i guttenes hverdagsliv. Dette kan bidra til å ansvarliggjøre fedrene og synliggjøre dem som parter i barnevernsaker (Andenæs 2000). Kravene som stilles til fedrene er imidlertid små. De skal bidra til strukturering av hverdagen for guttene ved å komme inn på enkeltpunkter. Alt det andre overlates til mødrene. Miljøarbeiderne har mest oppmerksomhet mot mødrenes måte å utøve omsorg på, spesielt på deres autoritetspraksis i ulike situasjoner på hjemmebane (kapittel 6). Når fokus er på fedrenes ressurs til å bidra til struktur i guttenes hverdag og som modeller for mannlighet gjennom fysisk utfordrende aktiviteter, blir det lett å ignorere fedrenes arbeidsnarkomani, rusmisbruk og forhistorier om vold i forhold til guttene. På jakten etter forklaringer i datamaterialet på hvorfor det kom lite ut av miljøarbeidernes anstrengelser for å

få fedre på banen, fremkom det historier om farskap med lite forpliktelse og involvering; fedre som engasjerer seg så lenge barnevernet er inne med tiltak og fedre som ikke holder det de lover på grunn av rusproblemer. Når det kommer for en dag at fedre har et rusproblem intensiveres arbeidet med mødrene. Det er flere forfattere som har vist til at barnevernets arbeid er klart kjønnnet, ved at det er mødrenes mangler som vies oppmerksomhet, selv om det er menn som har utsatt barn for skade (Farmer & Owen 1995, Milner 1993). Fedrene i dette lille utvalget forsvinner ut igjen eller det overlates til dem selv å bestemme hva de vil og kan bidra med. At fedrene tidlig går ut av samarbeidsprosessen med miljøarbeiderne tilskrives fedrene, de unndrar seg kontakt og følger ikke opp avtaler de har inngått (Backe-Hansen 2001). Det kan stilles spørsmål ved om barnevernet følger opp fedrene lenge nok til å forplikte dem over tid.

Voldelige fedre

I fire av de åtte familiene i utvalget kommer det fram både forhistorier og her- og nå - historier om vold og trusler. Det gjelder i to av familiene hvor miljøarbeiderne gjør anstrengelser for å engasjere medforelderen, og i to av de tre familiene hvor det ikke gjøres noe fremstøt for å få dette til. Den omfattende volden som kommer fram i dette lille utvalget av familier med tiltak i barnevernet er tankevekkende. Slike forhistorier om vold viser viktigheten av å ikke ta for gitt at fedre og andre menn som har vært i fedres sted er et ubetinget gode og en ressurs.

Historiene om vold og trusler bidrar også til å forstå hvorfor det blir lite ut av miljøarbeiderens forsøk på å mobilisere medforelderen, hvorfor guttene viser lite interesse. For å få et innblikk i dette skal vi utforske guttenes fortellinger for å søke å forstå hvordan de forholder seg til fedre som har utøvd vold.

Da jeg hadde fått historier om vold i intervjusamtalene, var det også nødvendig å ha et analytisk blikk for dette ved gjennomlesning av datamaterialet for å få historiene fram i analysen. Ved å se etter hva guttene faktisk gjør når miljøarbeiderne tar initiativ til å få medforeldre på banen fikk jeg fram at det er flere måter å forholde seg til de voldelige fedrene på.

Det som blir mest synlig er for det første å *reservere* seg mot kontakt med dem som har utøvd vold og for det andre selv å ta ansvar for å *utvikle* kontakten med dem. En av guttene beskriver at han forholder seg til faren sin på begge disse måtene.

Christian begynte i det første intervjuet å fortelle om faren sin som han skulle treffe senere på dagen. Han hadde bodd hos ham i halvannet år fra han var tolv. I intervjuet begynner han å reflektere over betydningen av relasjonen til faren. ”Jeg kunne ikke fortsette å bo der, for faren min var så aggressiv og slo meg”, sier han. Refleksjoner rundt betydningen av relasjonen til faren fortsatte i intervjuet året etter. Da fortalte han mer om farens vold. At det kom fram mer om vold i dette intervjuet, kan være at det er avstand i tid fra første gang temaet så vidt ble berørt, men også fordi det var etablert en tillit til meg som intervjuer som gjør det mulig å følge opp temaet. Jeg utfordret ham også til å fortelle mer ved å be ham om å konkretisere. Denne gutten hadde også i løpet av året fått nye erfaringer med faren som ga mer materiale til å reflektere over betydningen av kontakten med ham. Christian som i andre intervju hadde bodd på kollektiv et par måneder, fortalte da at det ble lite ut av den kontakten med faren som miljøarbeideren prøvde å få til.

(Miljøarbeideren var opptatt av at faren din skulle ha kontakt med deg?)

Ja, men det var ikke så mye han gjorde. Han gjorde ikke noe spesielt, ikke som jeg kan huske. Han har egentlig aldri stilt opp for meg, han.

(Har han besøkt deg her?)

Han har vært her oppe en time en gang. Han ble invitert. Det heter gjerne invitert på denne plassen her. De tar alltid i mot gjester. Kollektivet er hyggelige mot alle.(*intervju med Christian*)

Det er flere sider ved farens vold som kom fram i fortellingen til Christian. Han mener både at han selv var vanskelig den tida han bodde hos faren, og at faren var veldig hissig. Begge disse sidene har betydning for at han opplever perioden hos faren som en vanskelig tid.

Det var ikke noen oppvekst det. Jeg bodde hos ham i to år. Det var ikke noen bra tid. Det var en veldig dårlig stemning, en veldig kjip del av oppveksten. Det var ikke noe! Å bo hos min far var ikke det mest positive egentlig. Jeg fikk rundjuling av ham, ikke sant, jeg fikk bank av ham, skikkelig, han slo meg i trynet og sånn, ikke sant, det er ikke noe å holde ut det, det er ikke noen oppvekst! Jeg har alltid vært vant med at min far har vært sånn, ikke sant, helt siden jeg var liten, har han alltid vært hissig

(Ja, for du har hatt kontakt med ham, fra du var liten?)

Ja jeg har det, men jeg har ikke kjent ham så veldig mye, jeg har ikke sett ham så ofte og sånn. Jeg har truffet ham, jeg har alltid visst hvem han var liksom, men jeg har aldri blitt skikkelig 100 % kjent med ham. Jeg fant jo på ganske mye tull (ler litt) når jeg var liten og, eller ganske liten da, men når jeg bodde der oppe, så

(Ja, hva?)

Jeg var jo frekk i kjeften og sånn ikke sant og. Jeg var stor i kjeften og fant på mye tull, da jeg bodde hos ham, han slo ikke hvis jeg ikke fortjente det. Jeg har jo aldri kjent min far, ikke sant, så da blir det jo en fremmed person, på en måte, hvis du skjønner,

(Ja, ja)

så det blir jo ikke så enkelt for meg heller og liksom, ja, høre på hva han sier, og såne ting
(Nei) (*intervju med Christian*)

Det er interessant å merke seg at miljøarbeideren er veldig opptatt av at Christian skal ha kontakt med faren. Da hun begynte å arbeide i familien, opplevde hun det som en selvfølge at en gutt på 14 år vil ha kontakt med sin far. Det er som å høre et ekko av et rop fra det offentlige hjelpeapparatet om at far må på banen.

Jeg har som mål å få faren på banen. Gutten ville i utgangspunktet ikke ha kontakt med ham. De hadde et veldig konfliktfylt forhold. Det var et alvorlig brudd på kontakten mellom dem. Han har bodd hos faren sin i halvannet år tidligere. Det gikk ikke. Politiet ble tilkalt.... Første gangen gutten tegnet nettverkskart var faren hans ikke med. Neste gang tegnet jeg faren inn og satte et stort kryss over ham. Jeg gjorde det for ham, ut og vekk med faren, han skulle ikke ha noe med dette å gjøre. Han var helt utmeldt. Utgangspunktet mitt for å tegne ham inn var at jeg tenkte at en gutt på 14 år selvfølgelig vil ha kontakt med sin far, at det sannsynligvis bare var noe utenpå at han ikke tegnet ham inn. (*miljøarbeideren*)

Det Christian sier, er at det som er viktig er om en person bryr seg. Derfor er morens samboer en mye viktigere person for ham enn faren.

Altså, jeg har ikke noe respekt, sånn sett for faren min, jeg har mer respekt for mamma. Han har ingen ting han skal ha sagt. Han har ikke myndighet over meg. Han har aldri stilt opp for meg, eller støtta meg. Jeg hører ikke på ham. Jeg hører på mora mi. Han hører ikke til familien. Det er mora mi som har myndigheten over meg. Han er bare faren min.

(Du hører ikke på ham?)

Jo, jeg både hører på ham og ikke hører på ham. Men det er mora mi og stefaren min jeg hører på, det er de som er familien min.

(Stefaren din også?)

Ja, og det er fordi han er den personen han er.

(Bryr han seg om deg?)

Ja han bryr seg. Han stiller opp for meg. Han er en spesiell type. Han har jeg tillit til og han stoler jeg på. (*intervju med Christian*)

En måte for Christian å forholde seg til faren på er å reservere seg fra hans involvering i livet sitt. Volden beskriver han som uttrykk for at faren ikke bryr seg om ham. Hans måte å forholde seg til disse vonde opplevelsene på er å avskjære faren fra å få innflytelse på livssituasjonen sin nå. En annen måte å forholde seg til faren på er å utvikle kontakten med ham. Han ønsker å snakke med faren om de vonde opplevelsene.

Jeg har en del ting jeg må ordne opp i med faren min. Jeg har noe jeg må snakke med faren min om. Jeg har fått så mye juling av ham, både at han slo og psykisk og. Han trakk bort privilegier som egentlig ikke var der. Han har aldri gitt meg noen spesielle privilegier, men han har liksom, vet ikke helt, gitt meg straff uten grunn og sånn som det der. Han er helt teit. Jeg er litt sånn sur på ham inne i mellom, men o key, jeg har jo tilgitt ham for det. Jeg har tenkt å ta en prat med ham om det, på grunn av, få en forklaring på det. *(Christian)*

Christian uttrykker et ønske om at faren skal erkjenne det han har gjort. Han reserverer seg for involvering fra faren, samtidig som han vil ta initiativ til at de to skal snakke sammen. Det kan tyde på at han både ønsker å få en bedre relasjon til faren og at han ønsker å bearbeide opplevelsene sine. For å bearbeide og gyldiggjøre opplevelser er det mye som peker i retning av at det er viktig å snakke om slike traumatiske erfaringer (Leira 1990).

Faren til Christian har en annen forklaring, enn at det er han som ikke bryr seg, på at det er blitt lite kontakt mellom ham og Christian.

Christian stilte ikke opp til avtaler med meg. Han stilte bare opp en gang. Hovedproblemet med Christian er hans avvisning. Han trakk seg unna alle hjelperne. Var ikke tilgjengelig. Han er en type som trekker seg unna. Det er ikke bare han som er sånn. Jeg kjenner det fra meg sjøl. *(far til Christian)*

Christian tar mye av ansvaret for å *utvikle* kontakten med faren sin, mens faren tar lite ansvar. Han forklarer manglende kontakt med sønnens avvisning. Det kommer ikke fram noen historier i datamaterialet fra samtale med faren om at han har utøvd vold mot sønnen.

I fortellingene til den ene av guttene i utvalget som bor hos sin far kom det fram historier om en voldelig stefar som i mange år var i fars sted. Fra foreldrenes skilsmisse da gutten var fire- fem år til han som 14- åring ble sendt på institusjon, bodde han hos moren som etablerte seg med ny mann. Gutten bodde tre år på rusinstitusjon, før han flyttet til faren sin.

Jeg hata ham (stefaren) så veldig for han var så, for det første, det er litt sånn dumt å si men, han var jævlig stygg og så var han jævlig frekk også, og så behandla han meg som en dritt også, såne ting så, så, han slo meg og sånn så. *(gutt)*

I den første samtalen kan vi lese ut av guttens fortellinger at han ønsker å ha en relasjon til moren sin, men at denne veien er stengt for ham.

I løpet av flere måneder, har jeg ringt til henne et par ganger. Jeg tror hun er bitter på meg, fordi jeg har stjålet en del hos de før. Ham har jeg ikke dårlig samvittighet for, han er en drittsekk, men jeg har dårlig samvittighet for mora mi, fordi jeg har gjort en del faenskap.(gutt)

Han *reserverer* seg fra å ha kontakt med stefaren, og dermed forhindres han også i å ha kontakt med moren. Året etter forteller han:

Jeg har ikke noe kontakt med moren min. Det er ingen ting. Det er bare tilfeldig når jeg vil opp der å jobbe hos dem. Det er det eneste jeg har kontakt med henne, det er ingen ting annet. Av og til er jeg der, er bare innom en tur og så drar jeg igjen. Jeg har ikke noe, jeg har ikke noe kontakt med henne, ikke noe særlig. Hun er jo mammaen min, men hun er ikke noe liksom, det er ikke noen sånn foreldrerolle.(gutt)

Som i forhold til fedrene blir det også lite ut av forsøket på å få til en relasjon med en mor som medforelder. I dette tilfellet synes det også å være vold som står i veien, stefarens. Vold fra en stefar kan påvirke en gutts relasjon til sin mor.

Historier om en truende far fremkom også i den andre familien hvor gutten bor hos faren. Det er i familien hvor miljøarbeideren ikke ser noe poeng i å trekke moren mer inn i den daglige omsorgen på grunn av manglende grensesetting. Guttens mor fortalte at hun måtte flytte fra familien da barna var små fordi mannen brukte psykisk makt. ”Jeg måtte ut av forholdet og visste at prisen var at jeg måtte gå fra barna”, sier hun. Gutten forteller om en far som slår og bruker trusler. Jeg går ikke mer inn på vold fra denne omsorgsfaren og hvordan gutten forholder seg til ham i dette kapitlet. Her avgrenses temaet vold til å forstå hvorfor det i noen familier blir lite ut av miljøarbeidernes mobilisering av *medforeldre*, og til å forstå hvordan guttene forholder seg til voldelige fedre/stefedre som medforeldre. Anne Solberg finner noe lignende i sine studier av barn i voldssituasjoner. De håndterer volden på hovedsakelig to måter; de intervenserer og distanserer seg (Solberg 2004).

Ungdom som har opplevd vold fra medforeldre og stefedre trenger at disse erfaringene tematiseres og blir tatt hensyn til, når barnevernet ivrer etter å få medforelderen på banen. Det trengs voksne med et våkent blikk og en lydhørhet for fenomenet for å få øye på det. Det blir viktig å stille spørsmål om det er blitt lagt til rette anledninger for å si i fra om vold, om for eksempel familierådslag er et sted å si i fra om dette. For Christian fungerte ikke familierådslag som en slik anledning. Miljøarbeideren forteller om en konflikt til faren som Christian ordnet opp i under møtet. I forskningsintervjuet med Christian kommer det fram mer enn en fortelling om en konfliktfylt relasjon til faren. Det kommer også fram en historie om at faren har utøvd vold mot Christian.

Vi har sett at vold finnes i flere familier. Det handler ikke bare om fraværende fedre på grunn av manglende interesse og rusproblemer. Det handler også om at det har vært et påtrengende nærvær med vold. Det handler ikke bare om å ha lydhørhet for historier om vold, men også en lydhørhet for guttenes måter å forholde seg til de som har utøvd vold. I noen tilfeller er det ikke hjelp til å utnytte evt. ressurser hos medforeldre familier trenger, men hjelp til å holde en brysom ekspartner og far, som de er redde for, på avstand.

Samtaler med lydhørhet for vold

At jeg har sett at vold forekommer i familien til Christian og i flere av de andre familiene, viser hvor viktig det er å ha lydhørhet for fenomenet. Det viser betydningen av å ha et våkent blikk for det, for å kunne oppdage det og for å forstå hvilken betydning det har for unge menneskers kontakt med medforeldre. Å ha dette våkne blikket for det, er særlig viktig fordi det kan oppleves som sårt og vanskelig at fedre og stefedre har påført ungdommene belastning i form av vold og trusler. Det blir en tilleggsbelastning som det kan være vanskelig å snakke om både for omsorgsforelderen og ungdommen. Det kan også være vanskelig å snakke om rusmisbrukende og kriminelle fedre. Forskningsintervjuene som fikk slike historier fram kan gi innsikt i muligheter for å legge til rette for at barn og ungdom gis anledning til å snakke om slike erfaringer, noe barneverntjenesten kan gjøre seg nytte av.

At guttene som bor sammen med mødrene hadde vært utsatt for vold og trusler fra fedre var ikke noe jeg var ute etter å få vite noe om. Derfor spurte jeg heller ikke direkte om det. Selv om jeg ikke spurte direkte om det, fikk min måte å intervju på fram historier om mye vold overfor guttene. Anne Solberg (2004) har en lignende erfaring med sin undersøkelse med barn som lever i familier der det har vært vold mellom voksne. Hun intervjuet barna slik at det kom fram at mange av barna selv hadde vært utsatt for vold. Hun hadde heller ikke tenkt på dette på forhånd og derfor ikke spurt direkte om det. Forskningsintervjuet som jeg hadde med guttene ga dem en anledning til å snakke om vold, til tross for at jeg ikke hadde tenkt på at vold kunne være et tema i samtalen. Guttene ble oppmuntret til å fortelle om situasjoner og hendelser i hverdagslivet. De ble fortalt at de ved å fortelle om sine erfaringer kunne lære barnevernet noe som kunne komme andre ungdommer i samme situasjon til nytte. Når jeg fortalte at jeg snakket med mange gutter som var i en lignende situasjon, fikk de en opplevelse av at det er flere som har de samme erfaringene. Kanskje var det også lettere å

snakke med en person som ikke skulle bruke kunnskapen om det de fortalte til å gjøre noe med deres situasjon (Solberg 2004).

Forhistorier om trusler kom også fram i den familien hvor miljøarbeideren ikke gjorde forsøk på å involvere faren fordi hun hadde forstått at både moren og sønnen var redde for ham. Det var miljøarbeideren og moren som fortalte om guttens far som hadde vært voldelig. Miljøarbeideren fortalte om en far som både gutten og moren var redde for og omtalte faren som kriminell og rusmisbrukende. Dette fortalte ikke sønnen noe om. Det kom fram i morens fortelling at faren kunne komme uanmeldt på døra hos dem og at hun ønsket å holde ham på avstand. Hun begrunnet hvorfor sønnen er livredd for ham. ”Da sønnen var liten, før vi skilte lag, opptrådte han flere ganger truende”, sier hun. Hun forteller om en episode som hendte før de ble skilt, og om en episode senere da sønnen var på besøk hos faren.

Han vil ikke være med ham når han plutselig dukker opp. Han liker ham ikke. Han er livredd for ham.

(Når han bare var fire- fem år da dere skilte lag, husker han vel ikke så mye?)

Jo, han husker spesielle ting, negative ting. For eksempel var det en gang da han og søsteren fant på noe tull etter at de var lagt. Jeg husker ikke akkurat åssen det var, men han ble jo så forbanna han faren vet du, han er jo helt gal, så er han så rå i kjeften. Så en annen gang etter vi var skilt skulle han overnatte hos faren. Dagen etterpå skulle jeg hente ham. Da skjelte han og brølte på ham, han var helt vill. Gutten var livredd. Jeg turde ikke kjøre helt bort til døra en gang, på grunn av at han gapte og hylte og skjelte ham ut. Jeg forsto ingen ting, så gutten kom bare løpende bort til bilen, så kjørte vi bare. Så det var liksom bare på grunn av en halv brødkive han ikke hadde villet spise. Helt sånn sprøtt. Nei, så etter det så har han ikke villet være med ham.

(Nei, hvor gammel var han da denne siste episoden skjedde?)

Nei, han var ikke så gammel da, han var vel bare en ca. 6 år. *(intervju med mor)*

Da jeg møtte denne gutten til den andre samtalen året etter, hadde jeg hatt intervjusamtaler med alle i familien en gang, og hadde hørt morens historie om vold og trusler fra faren. Etter at vi hadde snakket om andre han hadde kontakt med, spurte jeg: ”Hva med din far?” ”Hva med ham?” svarte han. ”Jeg har ikke noe kontakt med ham”. Intervjuutskriftene viser at jeg forlater temaet, uten å stille noen utdypende spørsmål om hans erfaringer med kontakt med faren. Gjør jeg det fordi det er lett å la være å snakke om hendelser som ikke passer med våre bilder av hvordan barn bør ha det? Prøver vi å beskytte barn mot hendelser ved å la være å snakke om dem? (Andenæs 2002). Ved ureflektert ikke å stille utdypende spørsmål, fikk jeg ikke vite hvordan gutten selv tenkte om det å ha en far som har opptrådt truende og som han er redd for. Kanskje er det også et slikt brudd med våre forestillinger om hvordan utveksling mellom ungdom og medforeldre, og voksne som er i foreldres sted, vanligvis er, som gjør at

jeg i intervjusamtaler også med noen av de andre guttene, ikke var opptatt av temaet vold før de selv begynte å snakke om det, slik Christian gjorde? Forskning synes å vise at barnevernet også nøler med å se og engasjere seg i saker hvor vold er involvert (Andenæs 2004, Solberg 2004).

Den samtaleformen jeg har brukt i forskningsintervjuene åpner for å få fram historier om vold når en følger opp beskrivelser og hendelser både i fortid og nåtid med oppfølgings spørsmål som forankrer hendelsene i tid og sted, hvem gjør hva, når på døgnet, hvor hendelsen foregår, hvem som utfører den, hva ungdommen gjør og tenker i situasjonen. Samtaleformen kan være en god måte å gi ungdommene anledning til å snakke om traumatiske opplevelser. Når barnevernet har samtaler med barn og unge, slik de i økende grad har (Juul 2004), kan kanskje barnevernet benytte seg av den kompetansen som mange forskere har utviklet gjennom anvendelse av livsformintervjuet i forskningssamtaler (jf. kapittel 3).

Ressurser i den utvidede familien

Selv om alle miljøarbeiderne i utgangspunktet møter familiene med forventninger om at det finnes ressurser i familienettverket, er det ingen som gjør noe for å mobilisere personer fra familienettverket utover medforeldrene i fem av de åtte familiene.

I de to familiene hvor guttenes onkler deltok på familierådslag, og disse inngikk med konkrete oppgaver i handlingsplanene, overlates oppfølgingen av disse til familien selv. I disse to familiene ble det et magert resultat. I den ene familien hvor en onkel som tidligere hadde fungert som avlastningshjem skulle ha gutten en og annen helg, ble dette ikke noe av. En storebror til gutten holdt en stund sin del av avtalen. Brødrene trente sammen både hjemme og på treningsstudio, inntil storebroren flyttet ut og etablerte seg i egen bolig i nabobyen. I den andre familien har det heller ikke blitt noe av samvær med guttens onkler på jakt- og fisketurer. I løpet av året har en av onklene tatt gutten med seg på fotball-tur til London. Barneverntjenesten finansierte guttens utgifter.

Det er ingen av miljøarbeiderne i de andre familiene som tar initiativ til å mobilisere andre fra den utvidede familien. Likevel kommer det fram i fortellingene til alle omsorgsforeldrene at de møter forventninger fra miljøarbeiderne om at det finnes noen uutnyttede ressurser i den utvidede familien. Alle, så nær som en omsorgsforelder, er opptatt av å begrunne hvorfor det er lite å hente hos den utvidede familien. Hva er

omsorgsforeldrenes begrunnelser for hvorfor personer i den utvidede familien i liten grad følger opp oppgavene de påtok seg i familierådslag? Hva er deres begrunnelser for å mene at det er lite å hente i den utvidede familien i familier hvor det ikke ble arrangert familierådslag?

Det er mange motforestillinger hos aktørene selv for å involvere personer fra den utvidede familien, men det er et par unntak. En mor beklager seg over å ikke ha noen å be om hjelp. Hun og sønnen har ingen å spørre. Foreldrene hennes er døde og hennes søsken bor alt for langt unna til at de kan være til noe hjelp. En annen av omsorgsmødrene har et familienettverk som stiller opp. Guttens besteforeldre på begge sider og hennes søsken med familier, kjenner til alle problemene. De stiller opp med å bo hos henne i helger så hun kan få litt fri, sønnen overnatter hos dem og hennes søster går med henne for å lete etter sønnen når han forsvinner. Men ellers handler motforestillingene for å involvere personer fra den utvidede familien om at familien er oppbrukt, har nok med egne problemer, omsorgsforeldrene vil klare seg selv, og det handler om manglende interesse hos guttene.

For det første er det en av fedrene som har den daglige omsorgen som mener de personene i familienettverket som kunne være aktuelle å spørre om å bidra, er oppbrukt. Han forteller at ingen vil ha sønnen hans. Denne gutten, som er den eldste i utvalget, har ødelagt alle tillitsforhold.

Hvis det har vært et eller annet med sønnen min, så har miljøarbeideren vært den nærmeste å henvende seg til. Jeg har jo ikke noen andre å spørre, ikke sant? Det er jo bare meg og sønnen min, og så er det miljøarbeideren. *(far)*

I to av familiene hvor det ble arrangert familierådslag, begrunnes fraværet av støtte fra personer i den utvidede familien med at de selv har tunge omsorgsoppgaver og egne problemer. At flere i familien til Christians mor har egne problemer, lå bak hennes ønske om ikke å invitere dem til familierådslag. Det går fram av fortellingene hennes at hun har opplevd at miljøarbeideren likevel har forventet at søsknene hennes skulle bidra med noe i forhold til sønnen hennes.

Det som var bra med det miljøarbeideren gjorde, var at faren begynte å få øynene opp. Resten av familien stilte ikke opp, slik miljøarbeideren trodde de kunne. De gjorde jo ikke det, og det visste jeg jo. Vi har jo ikke så veldig mye kontakt, liksom. De har store problemer sjøl. *(mor til Christian)*

Den ene familien hvor det var to onkler som inngikk i en handlingsplan hvor oppgaven var å ha nevøen med på noen turer, sier moren om den ene av dem:

Jeg kan ikke forvente at han og kona skal avlaste meg, for de har det strevsomt selv med et funksjonshemmet barn som krever mye. *(mor)*

Den andre faren som har den daglige omsorgen argumenterer for at det ikke er behov for å involvere noen i den utvidede familien.

Jeg trenger ikke mer avlastning enn det jeg har gjennom den vanlige samværsordningen som barna har med moren sin, utover dette vil jeg klare meg selv. *(far)*

Kanskje handler det å ville klare seg selv også om skam og hemmeligholdelse. En mor sier noe om dette. Hun ville helst gjemme seg bort, når hun fikk kjennskap til at sønnen hadde et stoffproblem.

Da jeg skjønnte at sønnen min hadde et stoffproblem hadde jeg lyst til å grave meg ned. Jeg kan ikke snakke med hvem som helst om det. Jeg har ikke en gang turt å fortelle det til moren min som bor langt unna. Men da hun var på besøk, kunne hun se på meg at noe var galt. Det føltes godt å fortelle det. Men helst ville jeg skjerme henne for det, for jeg visste at hun ville bli skuffet, for hun er jo så opptatt av ham. *(mor)*

Et ønske om å skjule problemene kan også handle om å skjerme nær familie for skuffelser, slik det er for denne moren som ikke ville at guttens bestemor skulle få vite at barnebarnet har stoff- problemer.

Faren til den eldste gutten i utvalget, som mente at familien var oppbrukt, argumenterer også med at han ikke ønsker at familien skal få innsyn. Han vil ikke at sønnen skal bli et samtaleemne i familien. Han vil heller involvere en offentlig ansatt miljøarbeider som har taushetsplikt, enn egen familie i problemene med sønnen.

Det er ikke riktig overfor sønnen min å involvere en masse mennesker. Det eneste er at jeg har snakket noe med søsteren min, men det er ikke for at hun skal involvere seg. Jeg snakker ikke med venner, ikke med noen, for det er en privatsak. *(far)*

Guttene er så store at det også er vanskelig å overse den manglende interessen de selv har for å være sammen med personer i den utvidede familien. Det går fram av fortellingene til de to guttene hvor samvær med onklene inngikk som ledd i handlingsplaner utarbeidet i familierådslag at guttene ikke ønsker kontakt med dem. Den ene vil ikke besøke de to onklene sine som har invitert ham hjem til seg. ”De bor langt på landet. Jeg vil ikke dit i helgene. Jeg

vil være hjemme og ha kontakt med kameratene mine” sier han. Den andre gutten forteller om en uløst konflikt med onkelen sin, fra han var avlastningshjem for ham. ”Jeg liker ham ikke og vil ikke treffe ham mer enn det jeg må når vi er sammen i familien”, sier han.

I St. melding nr. 40 (2000), som vektlegger den utvidede familien som en uutnyttet ressurs, spesifiseres det ikke på barnets alder. Å trekke veksler på den utvidede familien er kanskje ikke like enkelt i forhold til ungdommer, som det er i forhold til yngre barn. Det er ikke like lett å elske en "vanskelig" ungdom, som det er å elske et mindre barn. Det er heller ikke enkelt å sende en ungdom på avlastning hos personer i den utvidede familien, når ungdommen selv viser liten interesse. Den det gjelder, ungdommen, må være med på det. For at unge mennesker skal nyte godt av ressurser hos medforelderen og andre i den utvidede familien, kreves det forarbeid. Når familierådslag arrangeres blir det viktig å fokusere på i hvilken grad ungdommen selv er med i beslutningsprosessen om medforeldres og andre personers deltakelse i omsorgen som angår dem.

Det må også være en lytteberedskap for at personer i den utvidede familien kan være oppbrukt, belastet med egne problemer og med tunge omsorgsoppgaver, noe som kan gjøre det vanskelig å innfri forventninger om å være en ressurs for ungdommen og omsorgsforelderen. Der hvor en kartlegging viser at det er noe å bygge på i den utvidede familien, er det et spørsmål om mødre og fedre med tunge omsorgsoppgaver for unge gutter, trenger støtte til å be om hjelp fra dem, hjelp til å bryte hemmeligholdelsen. Det trenges også oppfølging i lang tid for at støtte fra familienettverket skal fungere, det er mange forhold som peker i retning av at dette kan det bli lite ut av. Når tunge omsorgsoppgaver utøves alene av en voksen, er det ingen dårlig ide at det kommer andre inn. Dette utvalget av familier viser imidlertid at det ikke er en selvfølge at støtten fra andre skal komme fra personer i familienettverket.

Miljøarbeidere som kompensasjon for fravær av medforelderen og andre i den utvidede familien

Hvilken betydning medforelderen og andre i familienettverket kan ha når omsorgsoppgaver blir særlig krevende, blir spesielt tydelig når støtten fra disse uteblir. Som en mor sier: ”Hadde faren stilt opp slik miljøarbeideren gjør, hadde vi ikke trengt miljøarbeider”. Når det blir lite eller ingen ting ut av oppfølging, støtte og avlastning fra medforelderen og andre i familienettverket, kan miljøarbeiderens innsats forstås som *supplement* og *kompensasjon* for fraværet. Når foreldrene vurderer miljøarbeiderne, det han/hun har gjort og betydd, er det blant annet oppgaver vi vanligvis tenker at medforelderen skal gjøre. Miljøarbeiderne fremstår mest som noen som ligger et sted mellom en distansert hjelper og en person i det private nettverket.

For det første forteller alle foreldrene om miljøarbeidere som skaffer til veie *økonomiske ressurser* gjennom barneverntjenesten. Det handler om økonomisk bidrag til tiltak som kan føre guttene i riktig retning.

- Frikjøp av forelderen fra jobb noen timer om morgenen for å få gutten opp og på skolen
- Utgifter til aktiviteter og utstyr til aktiviteter
- Utgifter til turer med miljøarbeideren, fedre og andre fra den utvidede familien
- Dekking av utgifter til ferier for omsorgsforelderen og gutten

I barnevernet handler det mye om mødre når det settes inn hjelpetiltak i familier, det handler om fattige mødre som eneforeldre (Andenæs 2004). Å klare ekstra utgifter i forbindelse med barnas aktiviteter, turer og ferier er for mange en umulig oppgave.

Alle foreldrene forteller også om at miljøarbeiderne har et *kontaktnettverk* som de utnytter i arbeidet med guttene. Det handler om å finne personer som passer som ekstralærere, ordne skoleplass på internatskole gjennom en kjenning som er lærer på skolen, stå på og presse fram skoleplasser i ulike skoleprosjekt og finne jobber til guttene hos private venner. De forteller om miljøarbeidere som har god oversikt over gjengmiljøer, og enkeltpersoner i gjengmiljøer og gjennom det kjennskapet kan oppspore guttene når de uteblir om nettene. Det handler om miljøarbeidere som gjennom kontakter med positive ungdomsmiljøer og enkeltungdommer kan utvide og erstatte guttenes jevnaldningskontakter. En av fedrene sier det slik:

Jeg vet hvor mine kontakter slutter og hvor andres begynner og så kan jeg spille på det. Miljøarbeideren vil jeg bruke for det han er verd. Han kan åpne dører for sønnen min. Han har kontakter. Hvis ikke han hadde hatt de kontaktene så vet jeg ikke åssen det skulle ha gått, ikke sant. Han tar kontakt med potensielle arbeidsgivere, f.eks., og etablerer kontakt med dem, kommer i posisjon og rydder plass. Så der har han en fantastisk egenskap også. Han opparbeider et nettverk. Han er ikke redd for å gå nye veier.(far)

Seks omsorgsforeldre forteller om et lettere liv etter at de fikk miljøarbeidertiltaket. Miljøarbeiderne fungerer som *avlastere*.

Når han er sammen med miljøarbeideren faste ettermiddager og helger slapper jeg av. Da er jeg trygg og har det som plomma i egget. Jeg kan være meg sjøl som jeg ikke har vært på flere år og det er så herlig.(mor)

Det er to mødre som ikke er fornøyd med miljøarbeiderne som avlastere. Den ene av disse sier:

Det var meningen at miljøarbeideren skulle være en avlastning for meg når sønnen min var med på turer. Han har hatt ham noen helger, men fordi det ble så store konflikter på turene ble det lite ut av det. Miljøarbeideren har omtrent sluttet å ta ham med.(mor)

Det kan se ut som om at der miljøarbeiderne klarer å få en god relasjon til guttene, kan de også fungere som avlastning for foreldrene.

Med unntak av en mor, opplever alle omsorgsforeldrene miljøarbeideren som en *støtteperson* på møter med barneverntjenesten og andre instanser. Den ene moren som ikke gjør det sier at miljøarbeideren ikke holder hva han lover, han overlater til henne alene å stille på møter, selv om han har sagt at han skal komme. Moren til Christian forteller at hun kunne ha brukt miljøarbeideren mye mer som støtteperson for seg i samspillet med sønnen. Miljøarbeideren nesten maste på henne om det, men det var noe annet hun hadde mer behov for.

Du må bare bruke meg som en "søppelbøtte", hvis du er frustrert så må du bare bruke meg til å pøse ut all møkka, sa hun. Men jeg følte ikke behov for det liksom. Det var ikke det jeg egentlig trengte da. Egentlig så trengte jeg bare å få den hjelpa som vi måtte ha fra barnevernet. Det var jo først og fremst å få en miljøarbeider til sønnen min, det var jo det første da. Miljøarbeideren jeg fikk ble ikke noe særlig for sønnen min kan du si, selv om indirekte så hjalp hun til for å få en miljøarbeider for ham også. Det gjorde hun jo, men miljøarbeideren jeg hadde var ikke noe veldig

personlig opp i sønnen min. Barnevernet sa jeg trengte en som kunne støtte meg, men det jeg trengte var støtte mot barnevernet.(*moren til Christian*)

Å være forelder alene i møte med mange profesjonelle, er et annet utgangspunkt for forhandlinger om tiltak for ungdommen, enn å være to foreldre sammen.

Hun var veldig til hjelp for meg. De tingene som jeg mente, var hun faktisk enig med meg i. Hun sa du har rett, det er rett sånn som du ser det. Når jeg sa noe i møter med barneverntjenesten kunne hun støtte meg på det; ja, det er sånn jeg har sett det også. Jeg er enig med henne, jeg er enig at det er en god ide, og sånn burde bli gjort i forhold til gutten. De har liksom ikke trodd før at jeg har kunnet se virkeligheten. Og at jeg vet hva som trengs for å hjelpe sønnen min. Det kan være at de har vært redd for at det ikke er tilfelle. Og sånn støtta det veldig, for hun var jo enig med meg.(*moren til Christian*)

En av de andre mødre forteller at miljøarbeideren i møter fikk igjennom at PP - tjenesten tok ansvar for å få sønnen utredet for ADHD. Det var noe hun i mange år hadde prøvd å få BUP til å gjøre, mens sønnen gikk til behandling der. Hennes meninger var ikke blitt hørt og tatt hensyn til.

En av fedrene sier at han har gitt beskjed til barneverntjenesten om at han ikke stiller på møter uten å ha miljøarbeideren med seg. Det går fram at han opplever at barneverntjenesten mistenker ham for å være en voldelig overgriper. På møter med skolen, vil han også ha miljøarbeideren med. Hans kjennskap til lover og regler gjør at de, i møter med skolen, kan peke på hva som er skolens plikt i forhold til sønnen hans. Det er tydelig i alle omsorgsforeldrenes fortellinger, med unntak av den ene moren, at de opplever miljøarbeiderne som *alliansepartnere* på ulike møter med skole og hjelpeapparat.

Alle omsorgsforeldrene omtaler også miljøarbeiderne som *samtalepartnere* på en annen måte enn en offentlig ansatt i en hjelpetjeneste på et kontor. En av mødrene beskriver det slik:

Jeg har tillit til ham, kan prate om personlige, private ting. Det er annerledes å møtes hjemme. Han kommer ofte om kveldene og sitter og prater. Jeg føler at han bryr seg. Han tar meg på alvor. Vi kan prate om andre ting også enn det han er her for. Tenker aldri på ham som en av de andre i systemet. Til de andre passer en seg litt for hva en sier og måten en sier ting på. Jeg prater mye mer om private ting med ham, enn jeg gjør med de andre i BUP og på skolen for eksempel.(*mor*)

Alle snakker om kontakten med miljøarbeideren som en vennskapslignende relasjon. Særlig gjelder det i de første intervjusamtalene. De deler sine bekymringer med han/henne og kan

snakke om hva som er lurt å gjøre i forskjellige vanskelige situasjoner som oppstår med guttene. I tillegg kan de snakke om andre ting som ikke angår guttene, som for eksempel felles interesser, praktiske gjøremål med hus og hytte og om bøker de har lest.

I de neste kapitlene utforskes nærmere hva miljøarbeidere gjør når de deltar i omsorg og hvordan de gjør det.

Kapittel 6

Autoritetspraksis på hjemmebane

Grensesetting

Dette kapitlet handler om miljøarbeidernes deltakelse i omsorg i hjemmet. Datamaterialet fra samtaler med miljøarbeiderne inneholder mye om at de gir råd og veiledning til foreldre om å være voksne som setter tydelige grenser for ungdommene sine og også mye om hvordan de selv er grensesettende i direkte kontakt med ungdommene. Derfor fremstår autoritetspraksis som et sentralt tema i utforskningen av spørsmålet om hvordan miljøarbeiderne deltar i omsorgspraksis. I det offentlige rom er det oftest begrepet grensesetting som brukes når det dreier seg om utøvelse av autoritet i forhold til barn og unge. Det påpekes at ungdom mangler tydelige grenser, og at foreldrene unndrar seg som autoriteter i betydningen grensesettende personer. Dette settes ofte i sammenheng med økende ungdomsproblemer, særlig kriminalitet. I den vitenskapelige debatten er det endringer i familiestrukturere som i hovedsak blir brukt som forklaring på hvorfor foreldreautoritet er blitt et problematisk felt. Særlig endringer i kjønnsroller og økningen i antall skilsmisser, mange barn som vokser opp med aleneforeldre, særlig mødre, har vært fremstilt som problemskapende for utøvelse av foreldreautoritet overfor barn og ungdom innenfor familiene. I disse forklaringsmodellene er det farsautoritet som implisitt har blitt fremstilt som den tapte og truede autoritet. I denne samtalen kan det leses implisitt at mødre ikke er i stand til å gi den autoritet som barn, særlig barn i ungdomstiden, trenger, og at noen fedre ikke utøver den rette type autoritet (Hennum 2002a). Behandlingsmetoden Multi Systemisk Terapi (MST) er et eksempel på at det offentlige barnevernet nå har satt foreldrekontroll på dagsorden i forhold til barn og unge med atferdsproblematikk. "Foreldre må ta makten tilbake, ta ansvar for å utøve disiplin", uttaler lederen for MST-programmet i Norge (Ogden 2002)¹⁸.

Jeg utfordrer i dette kapitlet ideen om at foreldre skal ta makten og kontrollen tilbake. Hva slags rom blir det for å se og forholde seg til de unge som intensjonale, sosiale aktører

---

¹⁸ Terje Ogden, Atferdskonferansen 27-29. mai, 2002.

som vil noe, innenfor en slik ide om autoritetspraksis? Hvilken betydning får det når denne måten å utøve autoritet på skal utøves av en forelder alene, i de fleste tilfelle av en mor i relasjon til en ung gutt? Hvilken betydning får det at konteksten for autoritetsutøvelsen er hjemmet/familien?

Grensesetting er et begrep foreldre og miljøarbeidere bruker om håndheving av regler og rutiner gjennom døgnet i relasjon til guttene. Det kan dreie seg om:

- komme seg til skole og arbeid
- lekselesing
- deltakelse i arbeidsoppgaver hjemme
- innetider
- bruk av klær og symboler
- hvem de skal omgås
- bruk av rusmidler
- språkbruk

Måten de omtaler bruk av regler henspeler på at det dreier seg om foreldres og miljøarbeideres bruk av autoritet gjennom døgnet for å få hverdagslivet med guttene til å fungere, få til en struktur som er ment å skulle ha et utbytte for guttene i retning av å redusere eller hindre en fortsettelse av et påfallende utviklingsløp. Intervjusamtalene som dreide seg om guttenes hverdagsliv, fikk fram fortellinger om konfliktsituasjoner og hvordan miljøarbeiderne forholder seg til disse. Datamaterialet er derfor egnet til å utforske og forstå hvordan miljøarbeiderne gjennom råd og veiledning til foreldrene og gjennom direkte kontakt med guttene peker ut måter å utøve autoritet på for foreldrene. Analyseenhetene i dette kapitlet er de mange hendelsene og episodene gjennom døgnet som informantene forteller om, ikke en og en episode som finner sted ved praktisering av autoritet i forhold til de unge guttene. Ved bare å se på enkelte konfliktsituasjoner blir det mangelfull forståelse av forholdet mellom foreldre/ungdommer og miljøarbeidere/ungdommer. Her er det foreldrenes og miljøarbeidernes fortellinger som fokuseres. Der hvor det bidrar til økt forståelse, suppleres de med guttenes. Alle miljøarbeiderne som kommer til orde i dette kapitlet er menn.

Forskning om foreldres oppdragelsesstiler

I begynnelsen av 1970 årene ble det utviklet en typologi på foreldres oppdragelsesstiler som ble underbygget i en rekke studier om barns utvikling. Formulert på grunnlag av longitudinelle studier om virkningen av oppdragelsespraksis på barn (Baumrind 1971) betegnes de fire oppdragelsesstilene som myndig, autoritær, tillatende og forsømmende. De fire stilene beskrives på følgende måte:

Myndige foreldre responderer på barnets fornuftige, rimelige behov og ønsker, men stiller også modenhetskrav tilpasset barnets utviklingstrinn. Foreldre har klare og veldefinerte forventninger og regler i forhold til barnets skoleprestasjoner, deltakelse i husarbeid og interpersonlig oppførsel med familiemedlemmer, jevnaldrende, voksne og autoritetsfigurer utenfor hjemmet (lærere, andre slektninger, naboer osv.) Myndige foreldre assosieres med en rekke positive resultater hos barn og unge som akademisk utførelse, sosialt ansvar og positive relasjoner til jevnaldrende.

Autoritære foreldre er dirigerende, kontrollerende og krever en udiskutabel lydighet. Når barn avviker fra foreldre-regler, er det tendenser til at straffen er voldsom og ofte fysisk. Autoritære foreldre feiler også i å stille modenhetskrav. Ved at foreldrene rigid beskriver hvordan barnet skal oppføre seg, deltar barnet sjelden i å ta avgjørelser og har derfor liten mulighet til å gi seg i kast med konsekvensene av egne valg og avgjørelser (Baumrind 1989). Autoritær foreldrestil kobles med aggresjon hos barn, sosiale problemer med jevnaldrende, dårlig selvtillit og internalisert nedtrykthet (Baumrind 1989, Steinberg et al. 1994), med fortsettelse av slike mønstre i ungdomsalderen (Baumrind 1991, Steinberg et al. 1994).

Tillatende foreldre oppdrar barna sine med lite struktur og disiplin, og stiller få krav om modning. De er typisk varme og responsive, men ikke krevende. Tillatende foreldre settes i sammenheng med aggresjon, impulsivitet og mangel på sosialt ansvar og selvstendighet hos barna (Baumrind, 1989, 1991) mistilpasning i skolen, narkotika- og alkoholbruk, og forsterket orientering imot og verdsetting av aktiviteter og normer i jevnaldningsmiljøer i oppveksten (Baumrind, 1991, Steinberg et al., 1994).

Forsømmende foreldre viser lite kjærlighet og utøver lite disiplin, og har lite bekymring for barnet og liten interesse for oppdragelsen. Forsømmende foreldre er ikke responsive til rimelige behov og ønsker fra barna, og stiller heller ikke krav om ansvarlig aldersadekvat oppførsel med hensyn til oppgaver og interpersonlige relasjoner. Av de fire oppdragelsestypene, er forsømmende foreldre sterkt relatert til at barn lider nød. Barn fra forsømmende hjem er karakterisert av lavere oppfyllelse av mange indisier på fungering, enn

barn fra tillatende og autoritære hjem. Denne negative banen fortsetter gjennom oppveksten, og forsømmende oppdragelse er kombinert med målbar økning i kriminalitet og rusmisbruk (Steinberg et al. 1994).

Nyere forskning fortsetter å kaste lys over fordelene med myndig oppdragelse, og de skadelige effektene for barn og unge av forsømmende og autoritær oppdragelse. Dette på tvers av etniske og kulturelle kontekster (Baumrind 1991, Lamborn et al. 1991, Steinberg et al. 1994). Forestillinger om foreldrenes oppdragspraksis i tråd med denne kategoriseringen, er noe av det kunnskapsgrunnlaget som MST-tilnærmingen bygger opp sine resonnementer på. For MST-terapeutenes intervensjoner i familiene får dette kunnskapsgrunnlaget den konsekvens at de har som målsetting å endre foreldres oppdragspraksis til *den myndige* forelderens som skal ta kontrollen tilbake.

Disse tradisjonelle oppdragsstudiene har blitt møtt med kritikk. Det er fire innvendinger som går igjen. For det første gir en karakterisering av foreldres oppdragsstiler lite forståelse av *innholdet* i autoritetspraksis i forhold til barn og unge. Baumrinds (1991) karakterisering kan kokes ned til at det er bedre med gode foreldre enn dårlige. Den gir oss ikke noen særlig forståelse av hva som foregår. Vurderingen av hva foreldrene forstår og hvilke grenser de setter, blir usynlige i slike undersøkelser (Haavind 1987).

Den andre innvendingen er at foreldres oppdragsstiler framstilles i termer av generelle *kontekstuavhengige* lovmessigheter, som psykologisk teori ofte gjør. Hanne Haavind mener at selv om klassifikasjonssystemene er forskjellige, har slike undersøkelser det til felles at de forutsetter at foreldrene (les: mødrene) bruker hovedsakelig én oppdragsmetode, at de gjør det samme hele tiden uavhengig av kontekst. At de for eksempel enten bruker direkte makt, trusler om å trekke tilbake kjærlighet, eller forklaringer og overtalelser, uavhengig av hva som skjer i samspillet mellom foreldre og barn/unge i ulike situasjoner (Haavind 1987).

Et tredje punkt i kritikken dreier seg om at en opptatthet av oppdragsstiler leder oppmerksomheten mot *form* fremfor *innhold* i sosialiseringprosessen. I det lange løp vil anstrengelser for å oppfylle bestemte oppdragsstiler gå på bekostning av interessen for innholdet. At det er en større interesse for formtrekk enn for innholdsbeskrivelser, kan forklares med at det er lettere å lage en komplett beskrivelse av variasjonen av formtrekk ved hjelp av få kategorier, enn det er med innholdet. Det er lettere fordi kategorisering av formtrekk blir mer logisk. Fordi formtrekkene er mer abstrakte, kan de nettopp beskrives som mer uavhengig av kontekst enn innholdet kan. Innholdsbeskrivelser lar seg ikke så lett ordene

i kategorier med en innbyrdes logikk. Om en også skulle legge vekt på hvilken mening foreldrenes handlinger har for barnet og den unge, ville presentasjonen av foreldrenes oppdragelse ikke kunne fremstå som så ryddig og oversiktlig. Innholdstolkninger av foreldrenes oppdragelse er mer kontekstavhengige. Siden de i større grad er basert på subjektivt skjønn og dessuten nærmere forbundet med verdistandpunkter, ville de være lettere å kritisere (Haavind 1987).

Et siste punkt ved kritikken jeg vil trekke fram, er de ensidige antagelsene om at *foreldres oppdragelsesstiler bestemmer barnets oppførsel*. Det er en rekke barneoppdragelsesstudier som har bekreftet Baumrind's (1991) grunnleggende funn om betydningen av kontroll, kommunikasjon, krav om modenhet og oppdragelse i hjemmet. Disse barneoppdragelsesstudiene forsyner oss med bevis på at det er korrelasjon mellom foreldres oppdragelsesstil og barns oppførsel. Korrelasjonsstudier har store måleproblemer og presenterer forenklinger. På basis av disse studiene, kan vi spekulere på hvordan bestemte typer av foreldre/barn interaksjoner hjelper til å fostre utviklingen av bestemte atferdsmønstre hos barn og motsatt; hvordan bestemte typer av aktivitet fra barnets side, skjerper barneoppdragelsesmønstre hos foreldre. Korrelasjonsdata kan ikke hjelpe oss å avgjøre i hvilket omfang foreldre influerer på barnet, versus i hvilket omfang barnet influerer på foreldre. William Damon omtaler Diana Baumrind's karakterisering av foreldreautoritet og effekt på barn som et typisk eksempel på tradisjonelle foreldreoppdragelsesstudier som er bygd på ensidige antagelser om at foreldres praksis bestemmer barnets oppførsel, snarere enn vice versa. Andre har prøvd å redusere denne ubalansen ved å skjerpe den andre retningen og ved å demonstrere empirisk hvordan barn kan influere på sine foreldres valg av disiplineringsteknikker. En type data som viser barn som noen som har aktiv innflytelse på foreldrenes måte å utøve autoritet på, presenterer også foreldre/barn relasjonen fra barnets synsvinkel. Å undersøke data som presenterer barns synsvinkel vil hjelpe oss til å få en nødvendig balanse i en diskusjon om oppdragelsen og dets relasjon til barns sosiale utvikling (Damon 1983). I denne undersøkelsen legges det vekt på at både foreldre, miljøarbeidere og ungdommer skal komme til orde. Ungdommenes stemme kommer tydeligst fram i kapittel 8.

Lesning av teorier om oppdragelsesstiler og kritikk av disse, har skjerpet min oppmerksomhet mot å se etter *variasjoner* i måter å utøve autoritet på hos den samme forelder/miljøarbeideren i samspill med den samme ungdommen. Det har også vakt min interesse for å utforske og forstå *innholdet* i autoritet miljøarbeiderne peker ut for foreldrene og innholdet i miljøarbeidernes egen autoritetsutøvelse. Fokus er på innholdet i de rådene

miljøarbeiderne gir til foreldrene relatert til ulike situasjoner og hendelser i samspillet med guttene og på hva miljøarbeiderne selv gjør i samspillet med guttene.

Forskning om autoritetsforhold

Jeg går til en annen litteratur som er nyttig til forståelse av autoritetsforhold. Dette er en litteratur som bidrar tydeligere til å forstå *innhold* i autoritetspraksis og problemer knyttet til utøvelse av den¹⁹, enn Baumrind (1991) med fleres teorier som fokuserer mest på autoritetsformer.

Friedman beskriver to typer autoritetsforhold. Den første, *posisjonsbasert* autoritet, får en person i kraft av en stilling/posisjon i samfunnet (Friedman 1990). I den posisjonsbaserte autoritet ligger det en mulighet for bruk av maktmidler og det inngir frykt. Elias hevder at bortfall av fysisk makt ikke er et tegn på at det utøves mindre makt eller tvang enn før. Bortfall av fysisk makt er et tegn på at det har oppstått andre måter å utøve kontroll på, som ikke er så tydelige som fysisk makt, men som er like effektive. Han nevner blant annet at en person kan utøve makt ved å påføre skam på dem som ikke lever opp til autoritetens uuttalte forventninger (Elias 1973).

Den andre, den *kompetansebaserte* autoritet, får en person i kraft av en eller annen form for kompetanse (Friedman 1990). En person som har gode og kyndige vurderingsevner, som har evner til å utøve disiplin og er i stand til å vekke ærefrykt, en frykt som kommer av respekt og anerkjennelse av hans/hennes kompetanse, kan sies å være en person med kompetansebasert autoritet (Sennet 1980).

I praksis er det ikke et så entydig skille mellom posisjonsbasert og kompetansebasert autoritet, som fremstillingen til Friedman (1990) gir inntrykk av. Det finnes kombinasjoner av de to autoritetsformene, og noen kan for eksempel oppnå posisjonsbasert autoritet på grunnlag av kompetanse.

Autoritetsrelasjoner fremstilles i faglitteratur mer og mer som relasjoner basert på respekt og tillit, enn som relasjoner basert på makt og lydighet. Sennet er en av forfatterne som sier at autoritet først og fremst kan betraktes som en *relasjon* framfor en egenskap. Autoritet etablerer et bånd mellom mennesker i ulike posisjoner, et asymmetrisk forhold hvor den ene har myndighet over den andre. Poenget med autoritet i motsetning til andre former for

---

¹⁹ Litteraturen om autoritetsforhold er hentet fra Nicole Hennums dr. avhandling, ved NTNU. (Hennum 2002a).

maktutøvelse, er at autoritet produserer *frivillig* lydighet. Både makt og tillit, omsorg og krav er involvert i autoriteten. Autoritet er et *relasjonelt* begrep som ikke kan reduseres til enkle bilder av personer som har makt, mener han, det ville være å gjøre vold på et mangesidig begrep som kan beskrive ulike typer relasjoner. Det kan være relasjoner hvor makt er involvert, men makt er problematisk fordi autoriteten faller ved bruk av makt. Det er fordi tilliten brytes når makt realiseres (Sennett 1980).

En autoritets ansvar er å velge mellom verdier, dermed oppstår normer som gir utgangspunkt for å velge og tolke hva som er rett og galt. Slik beskrives autoritet som et ledd i å skape orden, og som et middel til samhold i et samfunn (Finnes 1990). Friedman mener at autoriteter skaper en kontekst for tolkning av handlinger ved å definere og avgrense verden. Grunnlaget for det er at autoritetsrelasjoner bygger på en felles forståelse av at kunnskap, innsikt og visdom er ulikt fordelt (Friedman 1990). Når vi anvender en slik forståelse om autoritetens oppgave og forutsetning i relasjoner mellom foreldre og gutter, betyr det at guttene må erkjenne at foreldrene har noe å tilby som er verdt å ha, og at foreldrene må erkjenne at de har noe å tilby når det gjelder styring og kontroll av guttenes bevegelser gjennom døgnet.

Kompetansebasert og posisjonsbasert anvendes i teksten videre som sensitiviserende begreper (Blumer 1954). Jeg tilstreber å ikke bruke begrepene for å karakterisere foreldre eller miljøarbeidere, slik Laura Baumrind karakteriserte foreldre som enten myndige, autoritære, tillatende eller forsømmende i sin grensesetting (Baumrind 1991). Begrepene presenteres hos henne som generelle kontekstuavhengige lovmessigheter. Å ha en sensitiviserende holdning innebærer å spesifisere, finne ut noe mer enn å si at noe er godt og dårlig, brukbart eller ikke brukbart. Begrepene anvendes om strategier i utøvelse av autoritet, om strategier miljøarbeiderne tilskynder/bekrefter og korrigerer hos mødre og fedre, og om strategier de selv anvender i direkte kontakt med guttene. Vekten legges på innholdet i det de gjør.

Autoritetsteoretikere som refereres i dette kapitlet (Sennett 1980, Friedman 1990) er enige om at *autoritet må legitimeres*. Uten legitimitet, ingen autoritet. Å ha en spesiell kompetanse, å være i en stilling eller posisjon, kan gi legitimitet. I følge Sennett er autoritet det følelsesmessige uttrykk for makt som bygges omkring bilder av styrke og svakhet. Autoritet kan generelt beskrives som et forsøk på å tolke maktens forutsetninger, og på å gi sosial kontroll mening ved å definere eller tegne et bilde av hva styrke er (Sennett 1980). Autoritet oppfattes som et begrep uten kjønn. I litteraturen om autoritet dreier det seg oftest om menn når det tegnes bilder som handler om styrke. Det er menn i posisjoner som håndterer

maktens symboler, f. eks. faren, sjefen, læreren og dommeren. Slik kompetansebasert autoritet blir beskrevet i litteraturen, inneholder den ikke bruk av sanksjoner og maktmidler i form av fysisk makt og trusler, men implisitt i denne autoriteten ligger det også en forståelse av ulikhet i makt mellom den som innehar autoritet og forhandlingspartneren. Autoritet i relasjon mellom personer i ulike posisjoner baseres nettopp på en erkjennelse av ulikhet. Mens det i den posisjonsbaserte autoriteten ligger en mulighet for å bruke maktmidler, innebærer den kompetansebaserte autoritet å utøve gode og kyndige vurderinger, frivillig disiplin, forhandlinger og kommunikasjon (Friedman 1990). For å utøve kompetansebasert autoritet må det derfor til en stor grad av anerkjennesle som autoritetsperson.

Jeg har latt meg inspirere av Nicole Hennums forskning om autoritetspraksis mellom to generasjoner i et hjem. Hun utforsker foreldrepraksis i forhold til ungdom. Hun har datamateriale mest fra foreldre som bor sammen, det er et par med en han og en hun, som skal forholde seg til motsetninger i måter å utøve autoritet på, valg mellom kjærlighet og autoritet (Hennum 2002a). I min undersøkelse er det ikke mødre og fedre som bor sammen som utøver autoritet i forhold til ungdom. Alle guttene bor sammen med den ene forelderen, seks med mødre og to med fedrene. Det er noen bidrag fra miljøarbeidere og medforeldre, men mest er det mødre og fedre som alene, med råd fra miljøarbeidere, skal håndtere autoritetsstrategier gjennom døgnet. Stort sett er det mødre alene som skal utøve autoritet i forhold til tenåringssønner, med råd fra mannlige miljøarbeidere.

Jeg utforsker hvordan miljøarbeidere gjennom det de gjør, bidrar til å legitimere autoritet hos mødre og fedre som alene utøver autoritet i hjemmet/familien og prøver å forstå hvordan kjønn gjør seg relevant i skillet mellom bruk av makt/sanksjoner og forhandlinger/struktur (posisjon og kompetanse).

Nedvurdering av mødre som autoritetspersoner

Den posisjonsbaserte autoriteten rangeres av alle miljøarbeiderne foran den kompetansebaserte. Hovedtendensen er at når mødre og fedre utøver posisjonsbasert autoritet med bruk av sanksjoner og maktmidler, anerkjennes den i alle relasjonene miljøarbeider/foreldre i de åtte familiene. Miljøarbeiderne ser at foreldre må ha en bit av den kompetansebaserte autoritetsstrategien, men den posisjonsbaserte må være på plass først. Det gjelder både når de gir råd til mødre og til fedre. Når omsorgsmødre baserer sin autoritet hovedsakelig på forhandling og kommunikasjon med guttene, diskvalifiseres mødrenes

autoritetsstrategi eller den tematiseres i liten grad. Disse mødrenes autoritetspraksis korrigeres i retning av posisjonsbasert med vekt på sanksjoner. Gjennomgangen av datamaterialet viser at miljøarbeiderne også i direkte kontakt med guttene handler ut fra en forståelse av at den posisjonsbaserte gir en mer generell, overordnet autoritet enn den kompetansebaserte.

Miljøarbeiderne forholdt seg direkte til syv av de åtte guttene i utvalget, fem som bor hos mødrene og de to som bor hos fedrene. I den åttende familien tok miljøarbeideren initiativ til å få samværsfaren inn som autoritetsperson i forhold til lekselesing.

Miljøarbeideren i familien til Helge er den i utvalget som legger mest vekt på å styrke morens autoritet ved å gi råd om bruk av maktmidler. Fortellingene om praktisering av autoritet hjemme, handler om å få slutt på at Helge er voldelig mot moren sin, få ham opp og på skolen, og om at han skal delta i oppgaver hjemme. For moren til Helge er trusler og vold fra Helge en del av hverdagen.

Han slo og trua med kniv. Han slo og sparka helt til jeg ble livredd. Jeg følte meg voldsutsatt. Jeg ringte barnevernvakta en kveld han hadde slått mye og trua med kniv og slik kom miljøarbeideren inn i bildet. *(mor)*

Hverdagen hennes handler også om strev med å få den 15 år gamle sønnen, med en voksen manns kropp, opp og på skolen.

Skolen mener det er mitt ansvar å få ham på skolen. Det hadde vært greit hvis han var liten og jeg kunne løfte ham ut av senga. Han er 1.90 høy og det er umulig for meg å få ham ut av senga, når han ikke vil. Noen ganger har jeg gitt opp og han har ligget til sengs en uke, uten å gå på skolen. *(mor)*

Miljøarbeideren gir henne råd om å bruke fysisk makt når Helge er voldelig mot henne.

Han mente jeg kunne ta igjen, sparke Helge en plass på leggen hvor det ikke ville sette blåmerker. Å bruke vold mot Helge, som miljøarbeideren foreslo, har jeg ikke gjort. Han ville at jeg skulle bruke vold og trusler mot sønnen min. Vold avler vold. Hvis en straffer folk vil de straffe igjen. Jeg vil ikke ha en sønn som igjen mishandler ektefelle og barn. Jeg nekter dette. Jeg tror på tillit. Jeg tror ikke det hjelper å skremme ham. Jeg har selv sår fra barndommen på grunn av en voldelig far. Det er bedre med noe positivt, enn med trusler. *(mor)*

For å få Helge til å stå opp foreslo miljøarbeideren også at moren skulle bruke straff som maktmiddel. Helges mor avviser miljøarbeiderens råd.

Jeg godtok ikke metodene hans med trusler om helvetestur og fulgte ikke oppfordringen om å kaste en bøtte vann i hodet på ham for å få ham til å stå opp. Det er at han vet at jeg bryr meg om ham uansett, og at han har sett at jeg har fightet i mot miljøarbeiderens metoder, atferdsterapi med straff, som har ført til at Helge har sluttet å utøve vold mot meg.(mor)

Miljøarbeideren forteller at han foreslår at moren til Helge skal holde tilbake belønning dersom Helge ikke gjør de arbeidsoppgavene hjemme som hun ber ham om.

Jeg har prøvd med lister over fordeling av plikter mellom Helges mor og Helge. Og vi gjorde avtale om hva slags belønning Helge skulle få når han oppfylte sin del av avtalen og reaksjoner når han ikke gjorde det som var avtalt. Han må minnes om å gjøre det som er avtalt, for eksempel tømme søpla. Og hvis han ikke gjør det, så må de konsekvensene som en har bestemt seg for, iverksettes, hvis ikke må en revurdere hele opplegget, finne andre konsekvenser. Det er noen konsekvenser som er helt fånyttede.
(miljøarbeideren)

I familien til Helge ser det ut til at miljøarbeideren også bruker maktmidler i *direkte kontakt* med gutten, både fysisk makt og sanksjoner for å få ham til å stå opp og gå på skolen, og for å få ham til å delta i praktiske oppgaver hjemme.

Jeg går hjem til dem om morgenen for å få Helge opp av senga. Jeg gjør det for å hjelpe ham å komme tidsnok på skolen. Jeg har sagt til ham at han skal gå på skolen når mora vekker ham. Dersom han skulker, kommer jeg på besøk neste morgen.(miljøarbeider)

Når miljøarbeideren sier han skal komme tilbake neste morgen dersom Helge ikke går på skolen, høres det ut som en trussel for å få Helge til å gjøre som moren bestemmer. ”Jeg hjelper ham til å forstå at det er mamma som bestemmer”, sier han. Han spør henne før beslutninger taes. Mens moren til Helge forteller at hun ikke godtar metodene til miljøarbeideren.

Som sanksjon når Helge ikke hadde gjort arbeidsoppgavene hjemme, tok miljøarbeideren ham ikke med på aktiviteter slik det var avtalt. ”En dag miljøarbeideren hadde avtalt å være sammen med Helge, gikk han igjen fordi Helge ikke hadde rydda rommet sitt”, forteller moren til Helge. Dette kan forstås som at miljøarbeideren fratir Helge privilegier, som straff.

Når miljøarbeideren i familien til Helge la stor vekt på bruk av maktmidler, som fysisk makt og sanksjoner, kan det forstås som at han oppfattet denne måten å utøve autoritet på

som fraværende hos moren. En slik autoritet mente han var nødvendig for å få Helge til å innfri kravene som han og moren var blitt enige om å stille til ham.

I sin opplevelse av avmakt, i situasjoner hvor ingen ting annet nytter, gir miljøarbeideren Helges mor råd om å bruke fysiske maktmidler. Miljøarbeideren gir moren råd om å handle slik han gjør som offentlig ansatt, bruke maktmidler. Moren til Helge forteller følgende om ikke å følge rådene til miljøarbeideren.

Han mente at jeg skulle ta fra ham dataen, TV, eller stereoanlegget som Helge bruker, hvis han ikke gjorde oppgavene sine hjemme. Jeg tar ikke vekk disse tingene, fordi at når han sitter inne på rommet og har det ille skal ikke jeg gjøre rommet hans til et fengsel, det er hjemmet hans.(mor)

Hun kjempet også i mot at miljøarbeideren brukte maktmidler i direkte kontakt med gutten. Når hun ikke lenger ønsket at miljøarbeideren skulle ha kontakt med Helge, begrunnet hun det overfor barneverntjenesten med at hun ikke kunne ha tillit til en person som gav råd om å bruke maktmidler og selv brukte det i kontakten med Helge. En posisjonsbasert autoritet ble uforenlig med hennes forståelse av innhold i autoritet i forhold til en ungdom i et hjem. Det kommer særlig til uttrykk i utsagnet: ”Jeg skal ikke gjøre rommet hans til et fengsel, det er hjemmet hans ”. Nicole Hennum påpeker noe lignende i sin undersøkelse. Det oppstår en kollisjon mellom makt og kjærlighet når grensene blir så tette at hjemmet blir omgjort til en borg. Da lider relasjonene mellom foreldre og barn så mye at løsningen kan være å slakke på kontrollen. Det vil som oftest være uttrykk for at foreldrene bevisst velger kjærlighet framfor maktutøvelse, men kan mistolkes som uttrykk for en la-det-skure-holdning (Hennum 2002b).

Samfunnet gir den kompetansebaserte autoritet forrang fram for posisjonsbasert autoritet, særlig når det gjelder ungdom. I følge Giddens kjennetegnes et kulturelt ideal om relasjoner i familien av gjensidighetsrelasjoner (Giddens 1993). I disse nye familiestrukturene som oftest omtales som forhandlingsfamilier, er autoritetsrelasjoner gjenstand for forhandlinger, barn og ungdom gis medbestemmelse. Når utviklingen i Norden har vist at posisjon ikke lenger gir foreldrene autoritet, men at posisjon er erstattet med kompetanse til å stå i kontinuerlige forhandlinger med barna sine (Hennum 2002a), kan det forståes som at miljøarbeideren i familien til Helge er i utakt med koder for hvordan autoritet utøves i hjemmet. Når det gis forrang til posisjonsbaserte autoritetsstrategier med vekt på maktmidler kan det se ut som at det i det offentlige barnevernet er et etterslep i forståelser i forhold til utviklingen i samfunnet ellers. Bruk av makt kan inngi frykt og skape lydighet i

enkeltsituasjoner, men er lite egnet som autoritetsform for utøving av kontroll og styring gjennom døgnet og over tid.

Miljøarbeideren kom om morran for å få meg på skolen. Han kom fordi jeg ikke gikk på skolen. Han klarte alltid å få meg til skolen, ellers ble det bare trøbbel. Han lagde bråk hvis jeg ikke gjorde som han sa. Han kom med trusler om skautur, pine meg, dra på langtur i skauen hvis jeg ikke gjorde som han sa. Jeg begynte å finne meg i det. Det hjalp med trusler. *(Helge)*

Selv om den posisjonsbaserte autoriteten gis tydelig forrang, gir miljøarbeideren også noe rom for den kompetansebaserte når han legger opp til samtaler mellom mor og sønn.

Jeg vil være en person fra det offentlige som han opplever at han kan ha tillit til. Helge klarte å ha en viss distanse til morens klaging. Når han gikk opp trappa og inn i leiligheten, ble han sur fordi han forventet å høre noe surt fra moren om noe galt han hadde gjort. Han forsøkte å skru på vær blid knappen når han gikk inn. Han pratet mye om følelsene sine i forhold til moren sin alene med meg. For eksempel sa han: Når jeg går ut hjemmefra tar det litt tid før jeg klarer å være blid, for da har jeg vært innstilt på å være sur og stålsatte meg så lenge, at når du kommer greier jeg ikke alltid å si hei og hå, nå skal vi ha det greit. Han reflekterer omkring mora og det lille samfunnet de to er og som de lever i. *(miljøarbeideren)*

Miljøarbeideren legger vekt på å lytte til og kommunisere med gutten om hans følelser for moren. I fellessamtalene med moren til Helge og Helge hadde miljøarbeideren fokus på Helges opplevelse av å bli såret av moren sin.

Jeg legger også til rette for samtaler mellom mor og sønn, slik at Helge skal få satt ord på hva han tenker og føler for mora. Målet er at han skal finne andre måter å få gitt litt igjen for alle de sårende, sviende stikkene fra henne, enn med vold og trusler. I fellessamtaler med mor og sønn greide ikke mor å ta imot det sønnen sa. Når jeg forsøkte å ta gutten på alvor, var det et par ganger jeg bad moren holde kjeft fordi jeg var lei av å høre på hennes tolkninger av sønnens meninger. En gang ble hun så sint at hun trampa i gulvet, slik min datter på fire år gjør når hun blir sint. *(miljøarbeideren)*

Miljøarbeideren gir Helge anledning til å sette ord på følelsene sine, mens han stopper moren. Han bruker rollespill for å rekonstruere konfliktsituasjoner for å få dem til å forstå at de kan forholde seg til hverandre på en annen måte.

Jeg repeterer konfliktsituasjoner ved rollespill, tar opp igjen hva som skjedde i situasjonene som utløste volden. Vi skrur på rewind-knappen og rekonstruerer situasjonen, og det kan hende vi må gjøre det flere ganger før gutten og mora finner ut at den måten å oppføre seg på er vanvittig teit. *(miljøarbeideren)*

Moren til Helge har lite tro på at disse rollespillene fører til noen endring på relasjonen mellom henne og sønnen.

Helge projiserer ting han opplever med miljøarbeideren på meg. Miljøarbeideren er veldig med grenser. Han kan si til Helge: Nå må du skjerpe deg og ikke oppføre deg sånn mot din mor, ikke være så sær. Hvis det har skjedd tre dager før, så kan Helge sette seg i sofaen og begynne å spille dette ut på meg, som om han befinner seg i et gedigent rollespill og si: Hvorfor mamma, er du så sær? (*mor*)

Helge overtar rollespillet som en strategi for å beholde kontrollen over moren sin.

Når miljøarbeideren legger til rette for situasjoner hvor Helge og moren skal klare å kommunisere med hverandre, handler han ut fra en forståelse som er i tråd med koden om intimfamilien og forhandlingsfamilien som en kontekst som krever kompetanse i formidling av følelser mellom foreldre og barn (kompetansebasert autoritet) (Giddens 1993). Han har fokus på å legge til rette situasjoner hvor Helge kan formidle frustrasjoner på en annen måte enn ved å slå og fremsette trusler.

Ved å be moren holde kjeft i konfliktsituasjoner med sønnen, når sønnen er tilstede, fremstår Helges mor som en ikke-autoritet. Miljøarbeideren fremstår som en som ikke styrker morens myndighet i forhold til sønnen. En forutsetning for foreldreautoritet er at alle involverte må anse foreldre som mer kompetente enn barna og ungdommene (Friedman 1990). Når miljøarbeideren oppfatter morens væremåte som barnslig og ettergivende i konfliktsituasjoner med sønnen, nedvurderer han henne som autoritetsperson.

Gjennom metodene miljøarbeideren bruker, f.eks. rollespill, bidrar han også til å gi Helge tilgang til nye strategier til å ta kontroll over sin mor. Det hun måtte ha av kompetanse basert på kjennskap og kunnskap om sønnen, formidling av følelser og evne til å forhandle, usynliggjøres og tematiseres ikke. I familien til Helge markerer miljøarbeideren at moren til Helge ikke makter oppgaven. Hanne Haavind viser til et lignende funn i undersøkelsen om Sosial deltakelse og utvikling i 12- til 14- års alder: "Vanlige" og "vanskelige" overganger. I følge Haavind ga barneverntiltak som noen av guttene i deres utvalg hadde, ingen støtte til foreldrenes bestrebelser i retning av å oppdra barna. Tiltakene førte til en tydeligere markering av at foreldrene ikke maktet sin oppgave (Haavind 2002a).

Når autoritetsutøvelse med maktmidler ble ubrukelig for moren til Helge, blir miljøarbeideren selv maktesløs i forhold til å støtte henne i hennes bestrebelser på å oppdra sønnen. "Når mødre ikke følger opp rådene, nytter det ikke å fortsette å arbeide med dem", sier han. Miljøarbeideren forstår situasjonen i familien til Helge som mangler ved morens

autoritetspraksis, hun bruker ikke maktmidler og sanksjoner for å få Helge til å innfri kravene hun stiller til ham. Miljøarbeiderens forståelse blir at hun er udugelig og ettergivende.

Miljøarbeiderne blir moraliserende når de ber mødre holde kjeft eller omtaler dem som sutrete, slik moren til Inge blir (Inges mor møter vi senere i dette kapitlet). Spørsmålet er om dette viser en svakhet ved miljøarbeidertiltakene, en mangel på kollegialt fellesskap hvor de kan luften ut og bearbeide sine negative følelser, slik at de negative følelsene ikke spilles ut i direkte møte med mødre. Når tiltak avsluttes uten særlige endringer i familiene og forklares med mangler hos mødrene, peker det i retning av at miljøarbeiderne i sin selvrefleksjon mangler faglige redskaper til å reflektere over sin egen praksis. Miljøarbeiderne blir helt vanlige, konvensjonelle i sin tenkning når de beskriver vanskelighetene som mødrene står i med at de verken kan eller vil samarbeide, at de er psykisk syke, for svake, og med at de ikke kan sette grenser.

Karen Jensen beskriver i sin bok om personalets arbeid innenfor hjemmebasert omsorg for psykisk utviklingshemmede, betydningen av å ha et forum for å bearbeide negative følelser, spenninger og dilemmaer personalet kom opp i. Personalmøter ble et utviklingssted som hjalp personalet til å bytte ut moralisering med fagbegreper (Jensen 1992). Underveis i arbeidet og i etterkant av arbeidet har utvalget av miljøarbeidere i min undersøkelse hatt få anledninger til å reflektere sammen med andre over mangler ved egen praksis. I hver enkelt familie som mottar hjelpetiltak fra barneverntjenesten, er det behov for *skreddersøm* av tiltak. En veiledningssituasjon, eller et team å reflektere i, kan bidra til at hjelpere lettere blir klar over dilemmaene, og det kan bidra til større forståelse av hva hver enkelt forelder og hver enkelt ungdom trenger for å hankses med de hverdagssituasjonene de står i.

Anerkjennelse av fedre som autoritetspersoner

Hos miljøarbeiderne dreier det seg hovedsakelig om to måter å utøve autoritet på, de som legger mest vekt på maktmidler og de som vektlegger mest en forhandlingslinje, i sine råd til foreldrene, selv om skillet ikke er entydig. Miljøarbeiderne til Helge og Karl representerer ytterpunktene i utvalget. De som anvender henholdsvis mest posisjonsbasert og mest kompetansebasert autoritet i sine strategier når de gir råd, og når de handler selv i direkte kontakt med guttene. Etter hvert legger miljøarbeideren i familien til Karl også i sin direkte kontakt med gutten vekt på å bruke fysisk makt.

Når de to omsorgsfedrene anvender sanksjoner og maktmidler anerkjennes deres autoritet, mens det også tematiseres å kommunisere og forhandle med guttene ut fra kjennskap om de konkrete situasjonene guttene står i. Særlig gjelder det faren til Karl som overskrider noen grenser i bruk av fysisk makt. Han er den i utvalget av omsorgsforeldre som får tydeligst råd om å legge mer vekt på å forhandle med sønnen.

Karl var 14 år da tiltaket startet. Da bodde han sammen med faren sin og ei søster på 12 år. Foreldrene skilte seg da han var fire år. Faren til Karl har hatt den daglige omsorgen og foreldreansvaret for begge barna etter skilsmissen. Han har alltid vært i full jobb med arbeidstid fra kl. 7-15. Karl og søsteren har vanlig samværsordning med moren sin som bor i nærheten. Miljøarbeideren forteller om hvordan han kom i kontakt med familien.

Barneverntjenesten fikk kontakt med gutten da læreren møtte opp med ham. På møtet i barneverntjenesten kom det frem at gutten ikke ville hjem fordi faren slo, og han var redd for faren. Faren og moren ble innkalt til samtaler hver for seg, med det samme, og konklusjonen ble at gutten skulle hjem til far med hyppig kontakt med meg mens undersøkelsessak ble satt i gang. Faren innrømmet at han hadde slått og sa han hadde behov for at noen kunne hjelpe ham med det. Gutten har hatt en reell frykt. Far slår når han ikke har flere argumenter igjen og sønnen bare svarer, eller lar være å svare. *(miljøarbeider)*

Faren til Karl bruker sanksjoner eller trusler om sanksjoner, fysisk makt og usynlig makt, med henblikk på å få Karl til å gjøre som han sier. Miljøarbeideren anerkjenner farens bruk av maktmidler, samtidig som han unnskylder at de får et for sterkt uttrykk, når han sier at faren selv har vokst opp med sterke grenser. Faren forteller:

Jeg har retningslinjer å gå etter. Faste tider med middag og mat og ... De har faste leggetider midt i uka og sånne ting. Jeg har truet og kjefta: Hvis du ikke slutter nå så får du juling eller husarrest. Når jeg blir frustrert sier jeg ting jeg ikke skulle ha sagt. En kveld kjefta jeg kolossalt på ham. Karl svarte frekt og jeg slo ham to ganger i låret. Dagen etter, da jeg kom hjem fra jobb, ringte barnevernet. Jeg fikk sjokk. Jeg håper at Karl slutter å løpe rundt å fortelle at han får juling for å få folk til å synes synd på seg. Det er veldig mye skrøner for å få oppmerksomhet. Det er mer at jeg har trua med bank, enn at jeg har banka ham. Kanskje han gjør sånt fordi han er redd for at jeg ikke er glad i ham. Jeg har sagt at jeg er glad i ham, men ikke i måten han oppfører seg på. Han gjør som han har lyst hele tida, ikke snakk om å rette seg etter andre. Hører ikke når jeg snakker til ham. Jeg har hatt konflikter tidligere og, men ikke som nå. Han er i en annen alder, midt i puberteten, midt i brytningen mellom barn og voksen, så det er mye hormoner som spiller inn. *(far)*

Miljøarbeideren formidler at Karl ikke overholder innetider. ”Når faren sier han skal inn kl. 21, kommer han konsekvent en halv time senere. Han er impulsstyrt, hvis han finner på å ligge i telt en natt med kompiser, kan han gjøre det uten å gi beskjed til faren”, forteller han.

Miljøarbeideren la vekt på at faren til Karl skulle lytte til Karl og vurdere situasjonen når sønnen ba om en halvtime ekstra på innetiden om kvelden.

Jeg har samtaler alene med begge og sammen. Snakker med far om adekvate reaksjonsmåter når han blir kjempesinna. Hva som er normalt for å unngå å slå. Jeg gir råd og tips og reflekterer sammen med far om hva han tror det er all right å gjøre. Og jeg hjelper Karl til å kommunisere med far i stedet for å stikke av, greie å si hva han tenker fordi han opplever at far møter ham og hører på ham i stedet for å bli kjempe forbanna. Snakker om at telefonsamtaler ikke skal avsluttes før begge har fått sagt hva de har å si. Når gutten har ringt hjem om kvelden for å spørre om å få være lenger hos en kompis, har far slengt på røret og gutten har ikke tørt å komme hjem fordi han tror at far er sinna. Jeg har samtaler med faren alene for å gi input, innspill på hvordan han kan møte gutten. Hvis Karl er til stede, kan han bruke det mot faren og si: Du kan jo ingen ting, du må ha råd av miljøarbeideren. Jeg skal ikke fornede far i hans rolle. Far er far og det er han som har den daglige omsorgen. Det er viktig ikke å signalisere til far at du er en på tryne far, men formidle at jeg opplever at han er en far som gjør så godt han kan. Derfor går jeg heller ikke inn med full tyngde og sier at nå må du gjøre sånn og sånn. (*miljøarbeideren*)

Miljøarbeiderens strategi er å bevege farens praksis bort fra å bruke fysisk makt, uten at faren skal føle at han er en dårlig far.

Mens miljøarbeideren korrigerer moren til Helge ved å gi råd om å bruke makt og sanksjoner, bruker miljøarbeideren i familien til Karl motsatt strategi. Han korrigerer farens autoritetsutøvelse bort fra bruk av maktmidler. Miljøarbeidernes ulike strategier kan forstås ut fra deres forståelse av mangler ved disse foreldrenes autoritetsutøvelse: Helges mor mangler fasthet og styrke til å få sønnen til å følge avtaler, mens faren til Karl tipper over, går for langt i bruk makt og kommuniserer ikke direkte og inngår ikke i forhandlinger med sønnen. Miljøarbeideren i familien til Karl er den i datamaterialet som mest gir råd om å bruke kompetansebasert autoritet. Han gir faren råd om å opprettholde kontakt med sønnen sin, kommunisere med ham i stedet for å bli sinna, true og kjeft. Og han gir ham råd om å forhandle med sønnen i konfliktsituasjoner i stedet for å slå.

Miljøarbeiderne i familiene til Helge og Inge anerkjente ikke disse *mødrenes* erfaringer med sønnene, som i stressede situasjoner gav seg utslag i sinne og bekymring. Miljøarbeideren i familien til Karl tok imidlertid både den psykiske og fysiske utmattelsen som *faren* til Karl opplevde alvorlig når han forhandlet med faren om autoritetsstrategier. Miljøarbeideren omtaler Karls far som nedkjørt og utslitt, ikke som barnslig og sutrete, slik

mødrene til Helge og Inge blir omtalt. Karls far ble ikke diskvalifisert som autoritetsperson, slik det var en tendens til at mødrene ble. Han snakket alene med faren når han oppmuntret ham til å kommunisere og forhandle med sønnen.

Mens miljøarbeideren i familien til Helge bidro til å diskvalifisere moren, bidro miljøarbeideren i familien til Karl til å styrke farens posisjon som overordnet sønnens. Miljøarbeideren gir faren råd om å forhandle med sønnen i konfliktsituasjoner i stedet for å slå.

Jeg prøver å få far til å bruke positive konsekvenser. Eks. si til sønnen at selv om han kommer for seint, så var det likevel godt du kom, for jeg var redd du skulle bli borte i natt. Eller bli enig med gutten på forhånd om at dersom du overholder innetider, skal du få ha med kompiser på hytta til helgen. Hvis du ikke holder innetider, drar vi på hytta, men kompiserne blir ikke med. (*miljøarbeideren*)

Miljøarbeideren bekrefter også denne farens bruk av sanksjoner, men han prøver å endre farens strategi til noe miljøarbeideren definerer som positiv sanksjonsbruk, belønning og fravær av belønning.

Miljøarbeideren har også i sin *direkte kontakt* med Karl fokus på relasjonen mellom Karl og faren. Han legger til rette for at Karl og faren skal kommunisere med hverandre og forhandle om for eksempel tidspunkt for innetider. Karl signaliserte en frykt for faren sin, en frykt som miljøarbeideren mente var reel. Etter hvert endret miljøarbeideren sin forståelse. Han gav faren rett i at Karl overdrev og snakket usant om krisene mellom seg og faren.

Gutten manipulerer. Han har ringt til helsesøster og til barneverntjenesten og fortalt at det er kjempekrise, men når barneverntjenesten snakket med ham direkte, smuldret det hele opp. Når han ble konfrontert med det han hadde sagt, kunne han innrømme å ha løyet. Etter hvert stakk Karl mer og mer hjemmefra. På slutten holdt faren bare munn, orket ikke mer. Kjørte seg sjøl ned på det. Så fort faren åpnet munnen, stakk han bare. Far ble sykemeldt en periode. Det ble lite søvn. Når Karl var ute, fikk han ikke sove, og han dro ut og lette og lette. Etter hver fikk faren større problemer med å hente ham inn. Han var utslitt. (*miljøarbeider*)

Faren omtales som nedkjørt og utslitt når han ikke orker mer. Også miljøarbeideren bruker fysisk makt når han henter gutten om nettene for å bringe ham hjem. Når han bruker fysisk makt for å ta Karl med seg, omtales det som å handle på vegne av faren.

En form for grensesetting var å hente inn Karl når han stakk av og uteble om kveldene og nettene. Når Karl var på rømmen og jeg observerte ham på byen sammen med ungdommer jeg kjente fra arbeidet mitt, hentet jeg ham inn fysisk, tok ham med meg

inn i bilen. Når jeg hentet ham fysisk så representerte jeg faren. Det var sånn jeg ønsket det skulle være, at jeg gikk inn som en støtte for far. Og det var jeg klar på overfor Karl. Jeg var fars representant.(miljøarbeider)

Miljøarbeideren anerkjente farens posisjonsbaserte autoritet med bruk av maktmidler, når han selv på vegne av faren, brukte fysisk makt for å hente Karl om nettene. Miljøarbeideren er den i utvalget som både i relasjonen til faren og i relasjonen til Karl, legger mest vekt på kompetansebasert autoritet. Likevel viser datamaterialet om denne familien samlet sett, at han både gir råd og handler selv i direkte kontakt med Karl ut fra en forståelse om at den posisjonsbaserte gir en mer generell eller overordnet autoritet.

At autoritet har et kjønnet innhold, illustreres ved fortellingene til miljøarbeiderne i familiene til Karl og Inge. De synliggjør samtalen om den fraværende autoritet, som en samtale som etterlyser fedre som autoritetsfigurer. Mens Inge bodde hos faren sin, anerkjente miljøarbeideren denne farens posisjonsbaserte autoritet, og han gav Inges far råd om å gjøre mer av det samme. Uttalelsen om at faren setter tydeligere grenser for sønnen enn moren, kom miljøarbeideren i familien til Inge med før han hadde erfaring med relasjonen mellom moren til Inge og Inge.

Handlingene til miljøarbeidere som handler slik miljøarbeideren i familien til Helge gjør, tyder også på at de har begrepet om den autoritære far som referanseramme når de bruker makt i enkeltsituasjoner i forhold til guttene. Når den autoritære far er fraværende og mor oppleves som udugelig når det dreier seg om å gjennomføre sanksjoner, handler de selv som den autoritære far. Utvalget i denne undersøkelsen synliggjør den offentlige *faglige* samtalen som etterlyser den autoritære far som autoritetsfigur. Som regel er den ene omsorgspersonen en dame som får tydelige råd om å være en ”strengere far”. Det finnes ikke noen tilsvarende samtale som etterlyser mor som autoritetsfigur (Hennum 2002a). Når den autoritære far er utslitt og ikke orker mer, som i eksemplet med familien til Karl, handler også miljøarbeiderne på vegne av den autoritære far. Om den autoritære far historisk er diskreditert, synes han å være en ønskelig figur i tider med økende kriminalitet og asosialitet blant ungdom, påpeker Nicole Hennum. Begrepet den autoritære far er en person som kan få barna til å gjøre det han ønsker ved å bruke maktmidler som skaper frykt. I situasjoner hvor han bruker makt og sanksjoner, ofte fysisk makt og avstraffelse, fratrar han barna muligheter til å delta i forhandlinger om beslutninger (Hennum 2002a).

Kjønn blir relevant i dette utvalget i spenningen mellom posisjonsbasert og kompetansebasert autoritet. Den posisjonsbaserte autoritet blir en verdsatt ressurs hos fedre, og også mødre styrkes i utøvelse av posisjonsbasert autoritet. Den kompetansebaserte

autoritet blir i liten grad verdsatt og tematisert hos mødre, mens den styrkes hos fedre når den posisjonsbaserte tipper over og blir for sterk.

Familien som kontekst for autoritetsutøvelse

Karen Jensen studerer hva som skjer når omsorgsrammene for funksjonshemmede endres fra institusjon til hjem, egen bolig. Hun viser til en oppfatning om at vårt moderne velferdssystem har skapt en todeling av omsorgen: den private, uformelle med nære pårørende som viktigste omsorgskilde, og det offentlige, formaliserte med ulike profesjonsgrupper som viktigste omsorgskilde. Denne todelingen har også nedfelt seg på et kunnskapsmessig nivå, og ført til at vi i dagens samfunn har flere kunnskapskilder å øse av når vi utfører omsorgsarbeid. Foruten den fag - og yrkesbaserte kunnskapen vi forvalter, har hver og en av oss en betydelig omsorgskunnskap fra egne liv. I dagens samfunn, eksisterer det imidlertid en spenning mellom disse to formene for kunnskap, en spenning som over tid har ført til at hverdagskunnskapen er blitt fortrent og til at de offentlige tjenestene er blitt tappet for viktige omsorgskvaliteter (Jensen 1992). Jensens analytiske utgangspunkt er en beskrivelse av offentlig omsorg som vesensforskjellig fra privat. Hun tenker seg at skillet går mellom ”livsverden” representert ved privat omsorg, betegnet som spontan, spesifisert, intim og personorientert hvor forpliktelse til å la solidaritet og fellesskapspremisser råde, og ”systemverden” representert ved offentlig omsorg som må forholde seg til det offentliges regelverk og de former for rasjonalitet som rår i det offentlige (Habermas 1984,1987).

Å tenke seg et skille som går etter en todeling av måter å utøve autoritet på, som en del av omsorgspraksis, mellom foreldre (privat omsorg) og miljøarbeidere (offentlig omsorg), er ikke mitt *analytiske utgangspunkt*. Jeg lar empirien komme til orde for å forstå innhold i autoritetsutøvelse hjemme i samspill med unge gutter. I Karen Jensens (1992) undersøkelse om miljøarbeid hjemme hos psykisk utviklingshemmede utøver de offentlig ansatte alene omsorg for beboerne i boligen. I min undersøkelse deltar miljøarbeidere i omsorg sammen med mødre og fedre. Å tenke en todeling mellom foreldres og miljøarbeideres måter å utøve autoritetspraksis på ville kunne dekke over og underkjenne likheter mellom foreldres (privat) og miljøarbeideres (offentlig) autoritetspraksis. Det som foregår i relasjonen mellom mødre, fedre og mannlige miljøarbeidere, og mannlige miljøarbeidere – unge gutter betraktes som forhandlinger mellom aktører om hva slags regler, logikk og koder for autoritetspraksis som skal gjelde når konteksten for forhandlingene er familien.

Vi får en utvidet forståelse av autoritetspraksis, ved å se på hjemmet som *sted* for autoritetsutøvelsen. At sterk vektlegging av posisjonsbasert autoritet blir problematisk, kan forstås når konteksten for den er hjemmet, familien. Intimfamilien eller forhandlingsfamilien er en kontekst som gir lite rom for bruk av maktmidler, sanksjoner og trusler. Når miljøarbeidere gir autoritet basert på maktmidler en overordnet posisjon, kan et slikt perspektiv forstås som at de handler som miljøarbeidere gjør, når konteksten er institusjon, det offentlige rom. Miljøarbeiderne som offentlige ansatte, innehar svak legitimitet til å utøve posisjonsbasert autoritet i hjemmene. I denne sammenhengen byr det på problemer, *både for miljøarbeidere og foreldre*, å bruke maktmidler. Dette blir en utvidet forståelse i forhold til en forståelse om at det skal sterkere skyts til når barn har blitt ungdommer.

En kombinasjon av autoritetsstrategier i forhold til guttene viste seg å være gunstig i flere av familiene. Miljøarbeideren i familien til Inge representerer miljøarbeidere som, både i råd til foreldre og i direkte kontakt med gutten, tar i bruk flere måter å utøve autoritet på. I forhandlinger mellom miljøarbeidere og foreldre justeres autoritetsstrategier etter hvert.

Inge er 16 år. Ved første intervju har foreldrene vært separert mindre enn ett år. Inge bodde først hos faren, da moren var den som flyttet ut. Meningen var at han skulle bo annenhver uke hos hver av dem, men etter hvert bodde han fast hos moren sin. I denne familien handler fortellingene mest om å få Inge opp om morgenen og på skolen og senere opp og til jobb. Og det dreier seg om innetider om kvelden.

Kontakten miljøarbeideren hadde med familien, var den første tiden avgrenset til faren og Inge. Miljøarbeideren beskriver faren som en som viser mer fasthet enn moren.

I starten måtte jeg få far skikkelig på banen bl.a. ved at far gav sønnen tidspunkt for når han skulle være hjemme på kvelden. Lage rammer for dagene og nettene uka igjennom. Jeg gav råd om belønning og fravær av belønning som konsekvens når sønnen ikke fulgte innetidene. Sanksjonene dreide seg om penger. Trening i å bruke regler og belønning, grenser og konsekvens, punkter som far skal følge opp, punkter som sønnen skal følge opp. Jeg la vekt på å gjøre reglene enkle, slik at det var mulig å følge dem opp. Forklare faren en del ting. Far fulgte med på hvor Inge befant seg, lette ham opp pr. telefon, ringte til kamerater og reiste og hentet ham. Far er mer på grenser enn mor. Mor står mer på sidelinjen. *(miljøarbeideren)*

Historien til Inges far er noe annerledes enn miljøarbeiderens. Historien hans om de dilemmaene han hadde med å gjennomføre de kravene miljøarbeiderne gir råd om å stille til Inge, representerer et eksempel på det som beskrives som en utvikling av familien i Norden. (forhandlingsfamilien). Faren til Inge beskriver hvordan en posisjonsbasert autoritet er lettere å

gjennomføre for miljøarbeideren som har en midlertidig relasjon til Inge, enn for ham som må leve videre med konsekvensene dersom Inge ikke innfrir kravene.

Inge skal stå klar utenfor når miljøarbeideren kommer for å kjøre ham til jobb. Det er en konsekvens miljøarbeideren praktiserer. Han går ikke inn. Han sier til Inge at det er hans jobb og hvis han mister jobben, er det han selv det går ut over. Men det som er mitt dilemma er: Den dagen Inge sier: Det driter jeg i og sover i stedet. Hva gjør vi da? Skal vi ofre den jobben hans, hva er alternativene? Skal han ligge her hjemme etterpå? Er det noe bedre? Hva gjør vi hvis denne sjansen med jobb ryker, fordi Inge ikke følger de reglene miljøarbeideren setter for ham? Hvordan skal jeg kunne takle en slik situasjon fra jobb flere mil unna? Hva gjør jeg når min egen jobb hindrer meg i å få Inge opp når han ikke følger kravet fra miljøarbeideren om å stå opp og være klar utenfor når han kommer og skal hente ham og kjøre ham til jobb? (*far*)

Også om gjennomføring av krav om innetid om kvelden forteller han at det er veldig tungt for ham å bruke konsekvens. ”Jeg tror ikke jeg klarer å være strengere. Vi kan f.eks. være enige om kl. 22 som innetid, men jeg vet jo bare at det bryr ikke Inge seg om. Så er spørsmålet, hva gjør jeg da? Det er jo da det skorter hos meg”, sier han. Slik er det også flere mødre som argumenterer. Det kan reises spørsmål om det offentlige hjelpeapparatet forventer at foreldre utøver autoritet ved makt og sanksjoner uten at samfunnet gir dem det legitime grunnlaget som skal til (Hennum 2002a).

Miljøarbeideren som representant for det offentlige hjelpeapparatet handler ut fra en forståelse om at far til Inge innehar en posisjon som rommer mulighet for å få igjennom krav og forventninger ved bruk av makt og sanksjoner. Med en slik forventning overser han en forskjell mellom seg og foreldre. Når miljøarbeidere sier ”gjør som meg”, overser de at de har en midlertidig relasjon til ungdommene, mens foreldre har et livslangt forhold hvor det viktigste av alt synes å være å beholde kontakten med ungdommene. Det en offentlig ansatt kan gjennomføre med bruk av maktmidler, hvor brudd på relasjonen ikke er en overveiende trussel, fordi relasjonen i alle fall er tidsavgrenset, kan bli umulig for foreldre å gjennomføre. De skal ha en livslang relasjon, og brudd på relasjonen må unngås. At den posisjonsbaserte autoriteten er lettere å gjennomføre for en person som ikke skal ha en livslang kontakt med ungdommen, tydeliggjøres i eksemplet med Inge og faren hans. Å si som miljøarbeideren i familien til Inge, at det er Inges problem om han mister jobben, det er ikke mitt problem, kan foreldre aldri si. De har et skjebnefellesskap med ungdommen sin. Det *kan* forbli deres problem praktisk og følelsesmessig hele livet, fordi de har en livslang relasjon til sønnen/datteren.

Fortellingen viser også hvordan posisjonsbasert autoritet kan være problematisk når barn er blitt ungdommer. Den viser hvor spesielt vanskelig forholdet mellom forståelser om en ungdoms rett til å bestemme selv og foreldres rett til å bestemme over ungdommen blir, når ungdommen ikke følger det vanlige forløpet mot en atferd som er sosialt akseptert.

Hvis han er i det gode hjørnet, ringer han kl. 22 og så sier han: Pappa vi ser en film, den er ikke ferdig før kl. 22.30, er ikke det o k? Det er et veldig pent eksempel. Da kan det være at han er i veldig godt humør, og da er det klart at jeg sier at det er o k, eller han sier at den ikke er ferdig før kl. 23, og da sier jeg også ok, for han har i alle fall ringt. Men hvis han er rusa og ikke ringer og jeg ringer til ham på mobiltelefon, kan den være avslått. Hvis han har den på og ser hvem som ringer, slår han den bare av. Hva pokker skal en gjøre da? Du kan godt si at han skal være inne på en bestemt tid, eller du kan si at han ikke får gå ut etter et bestemt klokkeslett, men det er jo bare det at en eller annen gang så må du sove, og det fins vinduer han kan komme seg ut gjennom, pluss at han har en hel gjeng med utspekulerte kamerater som er helt på linje med ham sjøl, så det er ikke noe problem. (*far*)

Fortellingen til faren til Inge illustrerer at ungdoms rett til å bestemme utfordrer foreldre på å akseptere at ungdom har kompetanse til å vurdere situasjonene de står i.

I følge Sennett er autoritet noe som endrer seg over tid og kan ta nye former, men den forsvinner ikke. Det betyr at autoritet ikke bare kan være *situasjonsavhengig* og *stedsavhengig*, men den kan også være *tidsavhengig*. Tid forståes i denne sammenheng både som livssyklus og som samfunnets tid. Sennett nevner at disse to former for tid er forskjellige. Rytmen i det offentlige er mer statisk enn i det private, og med det følger en viss rigiditet. Autoritet i det offentlige endrer seg ikke, eller endrer seg sakte. Det kan bety at autoritetsrytmen i det offentlige hjelpeapparatet ikke følger livssyklusen i familien (Sennett 1980).

Historien om familien til Karl aktualiserer spørsmålet om det offentlige, med den sterke satsingen på tiltak i hjemmene for å forhindre institusjonsplassering av ungdom, overser at hjemmet som ramme ikke rommer samme mulighet for utøvelse av posisjonsbasert autoritet som institusjon gjør. Faren til Karl hadde en oppfatning om at på institusjon kunne de gjennomføre sanksjoner som han ikke kunne drømme om å få til å fungere hjemme.

Det går greit når de har styring på han. Men han må ha styring.

(Ja, er det lettere å holde styring på ham der enn her hjemme?)

Der er det jo folk som er profesjonelle i dette her, og der har han atskillig strengere normer å gå etter enn det han har hjemme. Og der blir det slått ned på hvis han prøver seg på noe. For det er jo ikke noen fysisk avstraffelse. Det er helst at han får se at det er

konsekvenser av å ikke opprettholde sine forpliktelser. Jeg vet at der borte så fikk han et regime, kan du si, en slags A4-blokk å gå etter. Om at han hadde de og de retningslinjene, og de måtte han holde seg innen. Og når han oppfører seg greit, så får han det greit. Det er jo sånne ting jeg bare kunne drømt om å gjøre hjemme, uten at jeg hadde fått skikkelig leven.(far)

Hennum påviser i sin undersøkelse at bruk av maktmidler, sanksjoner og fysisk makt, ansees som legitimt på institusjoner, mens tvang i hjemmet kolliderer med relasjoner mellom foreldre og barn. Slike relasjoner som beskrives mer som basert på respekt og tillit, enn som relasjoner basert på makt og disiplin. At stedet for autoritetsutøvelsen er det offentlige rom, institusjon, påpeker hun gir de ansatte en posisjonsbasert autoritet som gir rom for maktutøvelse. Hun mener at miljøarbeidere på institusjon har en slik autoritet og at den er *stedsavhengig*. Det offentlige rom er en nødvendig kontekst for posisjonsbasert autoritet, mener hun (Hennum 2002a).

Foreldreautoritet, i betydningen styring og kontroll som en regulering av hele døgnet, får forskjellig innhold etter hvert som barna blir større. Innholdet i autoritetspraksisen justeres med hensyn til barnets alder. Når en ungdom ikke følger det vanlige forløpet mot det sosialt aksepterte, blir det særlig synlig at foreldre balanserer mellom hensyn til minst to kulturelle kontekster. Den første er forståelsen i det offentlige hjelpeapparatet om at foreldre må ta kontrollen, makten tilbake, den andre er forståelsen om hva det er å være ung i Norge i dag.

Det forventes av en ungdom i vår kultur at hun/han tar mer og mer ansvar for eget liv. At ungdommene har et eget ansvar, gjør det viktig at foreldre aksepterer ungdommenes kompetanse. I situasjoner hvor kontroll og styring skal markeres, kan forhandlingsevne, evne til å lytte, høre og vurdere forskjellige situasjoner, vise seg å være en nødvendig foreldrekompetanse. Det blir viktig at foreldres regulering og styring baseres på detaljert kunnskap om ungdommenes ferdigheter og forståelser (kompetanse), samt kunnskap om de situasjonene de er i. Dette innholdet ved foreldrekompetanse faller inn under det som omtales som kompetansebasert autoritet. Det kan bety at rommet for å utøve makt og sanksjoner minsker når barnet er blitt ungdom.

Styrking av foreldres autoritet med en instans utenfor familien

På grunn av alkoholproblemer som økte, fikk faren til Inge etter hvert nok med egne problemer og han la seg inn til behandling. Etter behandlingen flyttet han et stykke utenfor byen. I denne prosessen avtalte foreldrene at gutten skulle bo fast hos moren. Miljøarbeideren kommenterte situasjonen, like før endringen av bosituasjonen, slik: ”Inge fløyt fritt hos faren”. Om flyttingen fortalte Inges mor:

Som betingelse for å bo hos meg måtte Inge forholde seg til faste regler. Jeg ville ikke ha noe tull om morgenen, han skulle komme hjem midt på dagen og ha fast innetid på kvelden. Jeg har forsøkt å forklare ham at det ikke gjelder bare ham, det gjelder oss også: Vi har et liv vi skal leve, vi og. Vi kan ikke være så slitne at vi ikke kan greie jobben vår. At det skal gå over styr alt sammen. Jeg sa til ham at jeg ikke ville slite meg ut med å gå fra jobb for å vekke ham og få ham opp.*(mor)*

Ut fra sitt kjennskap til sønnen sin, bekymrer moren til Inge seg, når han ikke kommer hjem til avtalt tidspunkt på kvelden. Hun vet at han har brukt stoff helt fra han gikk i syvende klasse, og hun er redd for at han omgås rusmisbrukere i byen.

Da Inge begynte på ungdomsskolen, begynte han med hasj, og rusmisbruket økte mens han var på internatskolen. I helgene når han var hjemme på besøk, knyttet han kontakt med rusmiljøet i byen. Han var helt ute å kjøre og situasjonen var forferdelig. Røkte hasj og brukte annet stoff innimellom. Da Inge kom hjem fra internatskolen, gikk det venner og venninner som røkte hasj ut og inn hos oss. Vi ba om politirazzia hjemme fordi vi ville ha til livs hasjrøykinga i leiligheten. Vi følte at det var andre som prøvde å få inn stoff til Inge på rommet hans.*(mor)*

Miljøarbeideren sier følgende om den bekymringen moren til Inge har når Inge ikke kommer hjem til avtalt tid om kveldene:

Mor har slitt med å gjennomføre avtaler med sønnen for eksempel med å komme hjem på riktig tid. Mor har tendens til å distansere seg, si at hun er så sliten eller at alt er så forferdelig, at hun blir helt sprø eller et nervevrak. Da har jeg vært veldig direkte mot henne og bedt henne slutte å sutre, at hun ikke kan holde på sånn, at hun snart må se og tenke seg om og snu på det og først bekymre seg hvis han ikke er kommet 10 minutter etter avtalen. Hun må lære seg til å være litt romslig. *(miljøarbeideren)*

Når Inge ikke kom hjem til avtalt tid ble moren bekymret. På grunnlag av mange års erfaringer hadde moren til Inge detaljert kunnskap om sønnen og om utallige hendelser og situasjoner med rusmisbruk. Denne kjennskapen og erfaringen gav seg utslag i bekymring. Denne bekymringen omtalte miljøarbeideren som sutring og anerkjente på den måten ikke hennes kunnskap om situasjonene som Inge kunne være i når han var sen om kveldene.

Miljøarbeideren tilskynder og bekrefter sider ved morens kompetansebaserte autoritet, når han oppmuntrer henne til å forhandle med sønnen. Han kommer med forslag om å forhandle fram en avtale med Inge.

Da Inge hadde flyttet til mor kom jeg med forslag om å inngå avtale med Inge om å lage en månedsplan som blant annet inneholdt avtaler om fordeling av oppgaver hjemme, komme på tida til meldeplikt hos politiet og på jobb, og inn på tida om kvelden. *(miljøarbeideren)*

Moren til Inge inngikk en slik skriftlig avtale med Inge. Miljøarbeideren kom også med forslag om at Inges mor skulle bruke belønning og straff i form av penger og fravær av penger som middel til å få Inge til å holde avtalene de hadde inngått.

Mor innførte en ordning med disposisjon av Inges konto og avtale om belønning i form av penger og straff som tilbakeholding av penger, avhengig av om avtalen om oppgaver hjemme utføres eller ikke. *(miljøarbeideren)*

Etter at Inge hadde sittet i varetekt en periode sørget miljøarbeideren for at avtalen mellom moren til Inge og Inge også ble inngått med dommeren. I tillegg til at Inge skulle ha faste tider for når han skulle komme hjem om kvelden, fikk han meldeplikt hos politiet hver morgen og pålegg om urinprøver.

Mor har manglet litt makt bak ordene sine. Nå er hun mer trygg fordi hun har mer makt bak ordene sine fordi hun har et offentlig apparat i ryggen. Inge vet at hvis han ikke holder innetidene, vil det bli rapportert til KIF (Kriminal omsorg i Frihet), og mora slipper å bli sint og forbannet. Jeg kjører Inge til jobb hver morgen. Jeg sitter utenfor i bilen og venter til han kommer ut. Vi er innom politiet hver morgen før jobb fordi Inge har meldeplikt. Politiet tar urinprøver av ham. *(miljøarbeideren)*

Når miljøarbeideren i familien til Inge forhandlet med Inges mor om autoritetsstrategier, ble de justert etter hvert. Miljøarbeiderens oppfatning av morens mulighet for å få Inge til å holde avtaler om innetider var at hun manglet makt bak ordene sine. Han bidro til å styrke morens posisjonsbaserte autoritet ved at det i avtalen som ble inngått med dommeren etter at Inge

hadde sittet tre måneder i varetekt, ble tatt med regler for innetider om kvelden. Innetidene var et middel til å holde Inge borte fra rusmiljø og kriminalitet. Hvis ikke avtalen ble overholdt, måtte Inge møte i retten for kriminalitet han hadde begått og eventuelt bli pålagt straff og soning i fengsel.

Mens hovedtendensen er at miljøarbeiderne i sin *direkte kontakt* med guttene legger mest vekt på den posisjonsbaserte autoriteten, finnes det unntak i datamaterialet. Det er eksempler på situasjoner, hvor miljøarbeidere like mye bruker kompetansebasert autoritet. De vektlegger kommunikasjon og forhandling med guttene og lar styringen og kontrollen ligge i å få på plass rutiner gjennom døgnet, uten bruk av fysisk makt og sanksjoner i sin direkte kontakt med guttene. De gjør mer av det samme som mødre gjør i tilsvarende situasjoner.

Miljøarbeideren i familien til Inge deltar i styring og kontroll av hele døgnet ved hjelp av strukturering av hverdagen.

Avtale med dommeren som alternativ til fengsling etter varetekt om sommeren gikk ut på meldeplikt, urinprøve og tilbakemeldinger. Tett opplegg og faste rammer med jobb og samvær med meg, faren og moren om kveldene, som kan holde ham borte fra kriminalitet. Jeg har gjort avtale med Inge om å sperre kontoen hans og at mor disponerer over kontoen. I starten hentet jeg ham og kjørte ham til meldeplikt og til jobb. Han har meldeplikt hos politiet og urinprøve to - tre ganger pr. uke, i tre måneder. Gutten forpliktet seg til å ta urinprøver og han forpliktet seg til å være i et dagtilbud. Jeg laget rammer for dagene og nettene uka igjennom. Strukturering av hverdagene: Jobb hver dag, trening to ettermiddager på egen hånd, klatring eller annen aktivitet med meg to dager i uka og tur minst en helg i måneden. Klare innetider, kl. 22 på hverdager og kl. 01 i helgene. *(miljøarbeider)*

Fortellingen til miljøarbeideren inneholder mye om kontroll, men ingen ting om at han selv bruker maktmidler, fysisk avstraffelse eller sanksjoner, dersom Inge ikke innfrir kravene. I det å kjøre Inge til jobb, innom hos dommeren til meldeplikt og urinprøver, ligger det kontroll. Miljøarbeiderens deltakelse i strukturering av døgnet for Inge, inngår i avtalen med dommeren. Dersom Inge ikke innfrir kravene i avtalen, overlates sanksjonene til dommeren. Hvis han ikke holder seg borte fra stoffmisbruk og kriminalitet, blir det rettssak og eventuelt fengsling.

Ved å legge vekt på egne erfaringer fra sin ungdomstid og erfaringer med andre ungdommer, tar miljøarbeideren i bruk empatiske ferdigheter. Selv bruker han begrepene magesfølelse og commensense. Beskrivelsene hans passer til det som er viktige trekk ved en kompetansebasert måte å utøve autoritet.

Inge hadde en periode hvor han plutselig begynte å være lenger ute enn han pleide. Da jeg prata med ham, kom det fram at han var forbanna for noe med faren. Da prata vi sammen om det. Jeg prøver å gjøre Inge trygg ved grensesetting og klem. Jeg bruker det jeg kaller commensense, magefølelse, og jeg skjønner problemene der og da og hiver meg rundt og finner løsninger. En må huske hvordan det er å være tenåring. Hvis en ikke reflekterer over minner og hendelser fra egen ungdomstid, taper en overfor ungdommen. Sammen med de avskyelige må du gi faen i arbeidstid, ferie og klokka.(miljøarbeideren)

Inge omtaler miljøarbeideren som en som bryr seg. ”Det er det som er fett. Han gjør det på en kameratslig måte og litt på en sånn foreldreaktig måte”, sier han.

I sin direkte kontakt med Inge, handler miljøarbeideren på flere måter. Han utøver kontroll og styring gjennom å få på plass regler og rutiner på grunnlag av kunnskap om ulike situasjoner som gutten står i, noe som kan forstås som en kompetansebasert måte å utøve autoritet på. Inntrykket av vektleggingen av denne måten å utøve autoritet på forsterkes av hans omtale av sin innlevelse i de situasjonene Inge står i og vektleggingen av å kommunisere med ham. Han legger også til rette for bruk av makt og sanksjoner ved å kjøre Inge til kontroll hos politiet og overlate sanksjoner til dommeren.

Ved å legge bruk av sanksjoner til en person eller instans utenfor hjemmet, som ble gjort i familien til Inge, legitimerte miljøarbeideren denne morens autoritet. Morens posisjon ble styrket ved å legitimere hennes myndighet. Det skjedde ved at avtalen som ble inngått med Inge hjemme, ble forsterket med en avtale med dommeren. Dommeren er en mann i posisjon, som i tråd med kulturens koder, innehar autoritet i kraft av posisjon. Han innehar myndighet til å pålegge ungdommer en endret atferd. Hvis ikke avtaler med ham blir overholdt, kan ungdommer i situasjoner lik Inges, måtte møte i retten for å svare for kriminalitet de har begått.

Å legitimere den posisjonsbaserte autoriteten til moren til Inge med en instans utenfor familien, ble ikke en markering av hva denne moren ikke maktet. Det ble en støtte for henne i hennes bestrebelser på å oppdra sønnen. Autoritet er mer enn makt og sanksjoner. Når makten og sanksjonene ble lagt utenfor hjemmet, fikk mor være mor (Hennum 2002a). Hun fikk utøve autoritet som er mer enn makt og sanksjoner i enkeltsituasjoner, og hun fikk fortsette å utøve kompetansebasert autoritet blant annet i form av rutiner, styring og kontroll gjennom hele døgnet ut fra kunnskapen om situasjoner Inge står i.

Historien om denne familien viser hvordan den posisjonsbaserte autoriteten kan styrkes og legitimeres ved å legge sanksjoner til en instans utenfor hjemmet. Sanksjonene flyttes på den måten til en offentlig person og det offentlige rom, og fungerer som en

legitimering av foreldrenes krav, særlig mødrenes. Kulturen gir ikke mødre særlig kraft bak ordene. Denne gangen stiller kulturen opp med dommeren som i tråd med kulturens koder er i besittelse av en posisjonsbasert autoritet. I familien til Helge var en slik løsning med dommeren ikke aktuelt. Helge hadde ingen anmeldelser på seg. En kan tenke seg mulige andre instanser med autoritet, for eksempel fylkesnemda. Fylkesnemndas mandat er i henhold til Lov om barneverntjenester (1992) og Lov om sosiale tjenester (1991) avgrenset til å omfatte vedtak basert på tvang. En kan tenke seg at fylkesnemndas mandat kan utvides til å ha en kontrollfunksjon, en fremstillingsfunksjon, i forhold til hjelpetiltak for unge mennesker under 18 år som bor hjemme og beveger seg på kanten av loven.

Kapittel 7

Miljøarbeidernes utviklingsstøttende virksomhet

Omsorg som utviklingsstøtte

Barnevernet anvender begrepene *omsorg* og *behandling* om det som utøves av hjelpetjenester i forhold til barn og unge. Et forslag har vært å se på forholdet mellom omsorg og behandling ved å se på forholdet mellom barnevernet og psykiatrien, som Erik Larsen gjør. Barnevernet som er ideologisk og politisk forankret, skal sørge for at barn og unge som lider nød eller overlast fysisk og psykisk gis omsorg. Psykiatrien er teoretisk forankret og skal tilby barn og ungdom faglig assistanse i form av undersøkelse og behandling (Larsen 1993). At barnevernet er ideologisk og politisk forankret, mens psykiatrien er teoretisk forankret fremstår som en grov forenkling. Et utviklingstrekk i barnevernet på 1900-tallet har vært at vurderinger av foreldre og barn ble basert på psykologi og andre vitenskapelige disipliner. Diskusjonen om forholdet mellom omsorg og behandling har spesielt dreid seg om barneverninstitusjoner skal drive omsorg eller behandling. Utviklingen i institusjonene har gått mer og mer i retning av en faglig spesialisering. Fra å presentere seg med et klart moralsk anliggende (ta seg av barn i nød eller rette opp en manglende oppdragelse), fremstiller institusjoner for barn og unge seg i dag med et faglig innhold basert på barnas eller ungdommenes behov (Hennum 2002a). Begrepene omsorg og behandling fremstår imidlertid i en slik kontekst mest som administrative begreper. De gir lite hjelp til å utforske *hva* hjelpere *gjør* i forhold til barn og unge.

I barnevernlitteratur er omsorg først og fremst behandlet som et spørsmål om omsorgen er god nok. Det er behov for at begrepet gjøres om til noe som kan undersøkes empirisk. I vårt hverdagspråk er begrepet omsorg knyttet til verdier som å ta hensyn til og vise omtanke for andre. Vanlige honnørord som varme, innlevelse, sensitivitet, interesse, kompetanse og trygghet brukes til å karakterisere omsorg (Andenæs, 1996b). Kari Wærnes

skiller mellom *omsorg som arbeid* og *omsorg som service* (Wærnes 1982). Omsorgsarbeid defineres som omsorg for de av samfunnets medlemmer som etter allment aksepterte normer ikke er selvhjulpne i hverdagen, og som dermed er avhengige av og har rett til hjelp, og der omsorgsgiveren føler seg forpliktet til å gi den hjelpen mottakeren har behov for. Det karakteristiske ved servicerelasjoner er at mottakere vet hva slags hjelp de ønsker eller har behov for og forutsetter at mottakere selv kan overvåke at de får det de vil og har krav på innenfor rammen av hva servicetjenester har plikt til å yte. I motsetning til service forutsetter ikke omsorg som arbeid at mottakerne alltid har klare oppfatninger om eller kan gi uttrykk for hva de ønsker eller har behov for. Synet på barns manglende selvhjulpnehet og på forholdet mellom offentlig ansvar og familieansvar i barneomsorgen er annerledes enn når det gjelder andre ikke- selvhjulpne samfunnsmedlemmer, fordi omsorg for barn er foreldrenes ansvar (Wærnes 1989). Likevel er det å se på omsorg for barn som arbeid relevant, hvis ikke blir omsorg lett bare en følelse. Ikke minst er det hensiktsmessig når ungdommer ikke beveger seg i tråd med det som forventes. Da kan arbeidspreget ved foreldres omsorg bli særlig tydelig.

Det spesielle ved omsorg for barn og unge er at når det gjøres på den vanlige måten, følger utvikling som konsekvens. Framtidsaspektet er et spesielt kjennetegn ved omsorgen. Den utformes på en slik måte at barna og de unge etter hvert blir i stand til å ta vare på seg selv. Denne utviklingsbegrunnelsen kommer i tillegg til å begrunne omsorg med å ta vare på barnet og den unge ut fra hvordan de til enhver tid fungerer. Det som peker fremover i omsorgen for barnet og den unge omtaler Agnes Andenæs som utviklingsstøttende virksomhet. Det handler om å legge til rette for videre utvikling. Gjennom utviklingsstøtte settes barnet og den unge gradvis i stand til å innfri mer allmenne sosiale krav og forventninger og blir gjennom det medlem av et større sosialt fellesskap. Utviklingsstøtte har et kulturelt innhold som handler om at unge mennesker skal bli i stand til å fungere sammen med andre i det samfunnet de lever i. Det er en kontinuerlig virksomhet som rommer både den unges premisser og den voksnes kunnskap om de livsformene som etter hvert kan bli praktisk, sosialt og kulturelt tilgjengelige for ungdommen. Den voksne må se hvor ungdommen er på vei og hvordan akkurat denne ungdommen kan bevege seg framover (Andenæs 1996b, 2000b). Ut fra sin kunnskap om den unges kompetanse og de situasjonene de unge står i, peker den voksne ut retningen. *Kulturell korreksjon* kan vi derfor forstå som noe som inngår i utviklingsstøtten (Ulvik 2005).

Alle foreldre står overfor utfordringer med omsorg som utviklingsstøtte og kulturell korreksjon. I Mette Gulbrandsens refleksjoner over omsorg for funksjonshemmede barn, påpeker hun at i forhold til barn uten funksjonshemninger er utviklingsstøtte og kulturell

korleksjon bygd inn i dagliglivets rutiner og i alminnelige forventninger til gutter og jenter. Vanligvis tenker vi ikke over dagliglivets rutiner som en form for tilrettelegging for barns utviklingsmessige bevegelser. Vi innretter oss slik man gjør i barnefamilier i vårt nabolag og miljø. Dermed ser det ut til at barna beveger seg framover av seg selv (Gulbrandsen, 2000a). Når unge mennesker utvikler seg i tråd med kulturelt vanlige utviklingsforløp, trenger verken foreldre eller andre å ha et reflektert forhold til dette. Det er gjerne når ungdommen ikke beveger seg framover på noenlunde samme måter som andre at man stopper opp og spør seg hva som foregår, og om noe bør gjøres annerledes.

Jeg utforsker i dette kapitlet utviklingsstøtte empirisk, hva *miljøarbeidere* gjør, deres arbeidsmåter når de forholder seg til guttene i utvalget, på områder utenfor hjemmet. Det er miljøarbeidernes fortellinger som er grunnlaget for analysen i dette kapitlet. De kvalitative intervjuene med miljøarbeiderne ble lagt opp på samme måte som med foreldrene og guttene og rommet beskrivelser av et stort antall hendelser og situasjoner. For bedre å få øye på det kulturelle innholdet ved utviklingsstøtte, analyseres empirien også med fokus på hva miljøarbeidere gjennom sin praksis peker ut som akseptable og ønskelige måter å være gutt på i vår tid.

Utviklingsstøtte som stillasbyggingsprosess

Vygotskys (1978) perspektiver på læring og utvikling har inspirert til flere metaforiske begreper som har gitt bedre grep om det sosiale samspillet barns utvikling formes innenfor (kap. 2). Et av de metaforiske begrepene som nevnes er prosess of scaffolding eller *stillasbyggingsprosess* som illustrerer hvordan en som kan mer, stiller sin kompetanse til rådighet for en som kan mindre. I Woods et als. artikkel om prinsipper for en slik stillasbyggingsprosess understrekes det at tutor (veileder) må ha oppmerksomheten rettet mot den oppgaven lærlingen (den veiledede) har foran seg og hvordan den kan løses, samtidig som oppmerksomheten må være på den veilededes karakteristiske måte å utføre oppgaven på. Uten å ha oppmerksomheten rettet både mot oppgaven og den veiledede, kan veileder verken generere tilbakemelding eller overveie situasjonene hvor tilbakemeldinger vil være passende for *denne veiledede i denne oppgaven* og på *dette punktet* i oppgavemestringen. Det aktuelle mønster for effektiv veiledning eller støtte, vil derfor både være avhengig av oppgaven, problemet i situasjonen og den veiledede (Wood et al. 1976). Punktene under presenteres som

elementer for en slik stillasbyggingsprosess. Samlet utgjør elementene en modell for *hva* en med mer erfaring *gjør* når han/hun gir en form for støtte til en med mindre erfaring²⁰.

1. Fange opp og forsterke lærlingens interesse for oppgaven
2. Forenkle oppgaven
3. Understøtte retningen på oppgaven
4. Peke ut viktige sider ved oppgaven
5. Frustrasjonskontroll
6. Lette oppgaven ved ”modeling”

Gjennom disse elementene legger veileder til rette for at den veiledede skal greie oppgaven.

Woods et als.(1976) stillasbyggingsprosess er en modell for å få øye på *innhold* i utviklingsstøtte. I tillegg til å ha generell kunnskap om situasjonene de unge er i og om hva som kreves for å løse oppgaver de står overfor i ulike situasjoner, trenger voksne som skal gi utviklingsstøtte, detaljert kunnskap om og kjennskap til de unges ferdigheter og kompetanse til å løse oppgavene. Miljøarbeiderne i utvalget i min undersøkelse har generell kunnskap om situasjonene guttene er i utenfor hjemmet, på skole og i arbeidsliv. Det er en type generell kunnskap de tilegner seg gjennom miljøarbeid med flere ungdommer i samme kommune. Når de deltar i samarbeidsgrupper omkring hver ungdom, etablerer de kontakt med et nettverk innenfor skoleapparatet og hjelpetjenester. Gjennom kontakt med ungdommene og deres jevnaldningsmiljøer får de kunnskap om og kjennskap til gjengmiljøer, rus, kriminalitet og vold.

Ungdom overlates vanligvis etter hvert mer og mer ansvar på områder som skole, arbeid og jevnaldningsmiljøer. For eksempel er foreldre i liten grad direkte til stede i ungdommenes jevnaldningsmiljø. Derfor blir det viktig å basere seg på den tilliten som er bygd opp tidligere, og stole på det ungdommene forteller om sine bevegelser utenfor hjemmet. Når ungdommer har uvanlige overganger, er det rimelig å følge mer med på ungdommenes bevegelser utenfor hjemmet, enn det som er vanlig. Den utviklingsstøttende virksomheten blir dermed mer arbeidskrevende. Av slike grunner kan det også være hensiktsmessig at det kommer andre voksne inn for å støtte eller supplere foreldrene.

---

²⁰Egen oversettelse av elementene i en «scaffolding» prosess, beskrevet i artikkelen: The role of tutoring in problem solving , David Wood, Jerome S. Bruner and Gail Ross 1976.

Dette teoretiske grepet; å se på støtte eller veiledning som et interaktivt system av utveksling har blitt brukt i forskning på små barn (Wood et al. 1976). Vi skal se om et slikt blikk også er nyttig i forskning av utviklingsstøttende virksomhet i forhold til unge mennesker. I vårt prosjekt forstår vi det som å skape muligheter som gradvis leder unge gutter i retning av å innfri mer allmenne sosiale krav og forventninger og tilegne seg ferdigheter og forståelser i ulike situasjoner på flere livsområder. Miljøarbeiderne har en atskillig mer utfordrende oppgave i forhold til guttene i utvalget enn veileder i eksemplene som presenteres i artikkelen til Wood et al. (1976). Eksemplene i artikkelen handler om veiledning til små barn som skal løse en oppgave med byggeklosser. Ved å hente inspirasjon fra artikkelen får vi imidlertid hjelp til å utforske utviklingsstøtte til unge mennesker empirisk med spørsmålene: Hva gjør miljøarbeidere når de støtter unge gutter til å innfri sosiale krav og forventninger i ulike situasjoner? Hvordan stiller de sine fortrinn til rådighet? Hvordan har de oppmerksomheten rettet mot guttenes kompetanse og ferdigheter i konkrete situasjoner på ulike livsområder?

Analyseenhetene i dette kapitlet er hva miljøarbeiderne *gjør*, deres *handlinger*. Når miljøarbeidere omtaler konkret hva de gjør, når de peker ut en retning for sosialt aksepterte utviklingsveier, fremstår en del elementer ved arbeidsmåtene nærmest som tatt for gitt, som noe nesten alle miljøarbeiderne benytter seg av. Jeg bruker stillasbyggingsprosessen som en modell for å utforske og forstå miljøarbeidernes utviklingsstøtte. Dette analytiske grepet taes i bruk for å synliggjøre det som foregår. Jeg har valgt eksempler fra miljøarbeidere til fire gutter i utvalget. Miljøarbeiderne til tre av guttene er valgt fordi de gir noen detaljerte beskrivelser av måter å utøve utviklingsstøtte som er felles for de fleste miljøarbeiderne (miljøarbeideren til Christian og miljøarbeideren til Jens og Inge). Miljøarbeideren til den fjerde gutten taes med fordi han viser arbeidsmåter som avviker fra de andres (miljøarbeideren til Gunnar).

Fange opp og forsterke den veilededes interesse for oppgavene

Veilederens første tydelige oppgave er å fange opp og forsterke den veilededes interesse og engasjement for oppgaven (Wood et al. 1976).

Miljøarbeideren til Christian trekker fram at Christian er opptatt av å være kjent med og godt likt av alle. På bakgrunn av disse ønskene forklarer han Christian hvordan han må oppføre seg.

Jeg forteller på forhånd hvordan han skal oppføre seg når vi skal ut blant folk. Hele tida være i forkant. Det er som å lære opp en unge. Forklare ham at det er ikke slik det fungerer i samfunnet. Hvis jeg går på et diskotek og en kikker på meg, så går jeg ikke bort for å slå ham ned. Eller forklarer på forhånd at det kan være kø i skiheisen og at han da må være tålmodig og stå der. I kafeteriaen kan det være vanskelig å få plass. Jeg forteller ham det fordi han skal være forberedt på situasjonen, så han skal vite hva som kan skje og hva han skal gjøre. Hvis han ikke vet noe om situasjonen på forhånd, så greier han ikke å takle den. *(Miljøarbeideren til Christian)*

Miljøarbeideren til Jens og Inge viser til at begge disse guttene har noen ønsker langs en sosialt akseptert utviklingsvei. Det handler om å ha arbeid evt. ta kurs og utdanning, ha nære relasjoner til streite venner og utfordrende, fysisk krevende fritidsaktiviteter, som alternativ til et spenningsliv med rus og kriminalitet. Han har også en forståelse av Jens som en som ønsker en viss kontakt med moren sin, som han bodde hos før han kom på kollektivet. Derfor har han noen samtaler med Jens om å ta telefonkontakt med moren.

Hans måte å styrke guttenes interesse for å ha jobb, er ved å gjøre det mulig for dem å få en jobb og bli værende i den over tid. For å øke deres interesse for fysisk utfordrende aktiviteter, går han veien om å prøve å finne ut av hva guttene har vært borte i tidligere og hva de liker å holde på med. Han går så sammen med dem inn i aktivitetene og formidler at han også selv har glede av det. Ved selv å vise interesse for aktivitetene, ønsker han at interessen og gleden ved å gjøre aktivitetene skal bli større hos guttene. Han ønsker at de gjennom aktivitetene skal møte streite jevnaldrende som de kan etablere relasjoner til, og styrke relasjoner til streite jevnaldrende som de kjenner fra før. Flere miljøarbeidere bruker begrepet streite om jevnaldrende de ønsker at guttene skal ha kontakt med, og ikke-streite om jevnaldrende de ønsker å bevege dem bort fra.

Et kritisk punkt i starten av samspillet mellom miljøarbeidere og unge gutter, synes å være om miljøarbeidere har oppmerksomheten rettet mot guttenes interesser og mot deres tanker om hvordan livet skal se ut framover.

Miljøarbeideren til Gunnar handler ut fra en oppfatning av Gunnar som en som ønsker å komme bort fra konfliktsituasjoner med antirasister og som en som vil gå i fred på byen. Han prøver å bygge opp under en slik interesse ved å fortelle og forklare Gunnar hva han selv kan gjøre for å unngå problemer.

Jeg forteller og forklarer ham hva som er fornuftig for ham å gjøre for at han skal unngå problemer, men det er hans valg. Små endringer av egen måte å være på som han kan gjøre selv. Jeg prøver å forklare ham hvor stigmatisert han blir når han går kledd sånn og går sammen med nynazistene. De er jo veldig synlige da, når de går helt "rakt" på hodet, i bomber- jakker, bootsene og buksene og sånn. Politiet kom med informasjon om hvordan dette påvirka de andre miljøene som prøvde å få tak i nynazistene, så prøver jeg å forklare ham hvor dumt det er å holde på sånn, da. *(miljøarbeideren til Gunnar)*

I kravet og forventningene om at Gunnar skal styre seg ut av nynazistmiljøet, for å unngå problemer, ligger det også forventninger om at han må skaffe seg andre venner. Miljøarbeideren forteller Gunnar en del ting og kommer med forslag om hva som er lurt å gjøre for å få andre venner. Det ser *ikke* ut som miljøarbeideren i starten av samspillet har oppmerksomheten rettet mot om Gunnar selv ønsker å få andre venner enn dem han har i nynazistmiljøet.

Forenkle oppgavene

Veilederen forenkler oppgaven ved å redusere antallet egnede handlinger som kreves for å få til en løsning. Det betyr at veileder fyller ut resten og lar den veiledede perfektionere deler som han mestrer (Wood et al. 1976).

Å forenkle oppgavene innebærer at miljøarbeiderne legger til rette for at guttene skal få mulighet til noen nye erfaringer med at de mestrer de utviklingsoppgavene de har foran seg. Felles for miljøarbeiderne er at de fyller ut med noe selv som de oppfatter at guttene ikke kan klare på egen hånd, og heller ikke ved hjelp av familien. På den måten legger de til rette for at guttene kan fremstå i tråd med kulturens krav og forventninger. Dette er krav og forventninger som miljøarbeiderne synliggjør for dem, men som også guttene selv godt vet om.

På grunn av avbrutt skolegang og at de er uten erfaring fra arbeidslivet, mangler Jens og Inge kvalifikasjoner. Miljøarbeideren bruker sitt private nettverk for å skaffe guttene jobber. Han legger til rette for at de kan innfri forventninger om å ha jobb og tjene penger,

mobiliserer sine private forbindelser for å gi guttene jobb- erfaringer, rydder unna hindringer for at de skal få erfaringer med å mestre å jobbe. Miljøarbeideren lar ikke forsoving bli en hindring for Jens og Inge til å bli i jobben så lenge at de får erfaring med å mestre den.

Etter at Inge ble utvist fra et skoleprosjekt, fikk miljøarbeideren overtalt ungdomsskolen til å ta Inge tilbake som elev, med utplassering i arbeid to dager pr. uke. Det var det siste året på ungdomsskolen. Han brukte sitt kontaktnett til å finne arbeidsplassen. Etter en kriminell handling i sommerferien, ble Inge varetektsfengslet et par uker. Ved skolestart begynte han på videregående skole, men sluttet etter et par uker. "Da ordnet jeg med jobb samme sted som Inge hadde hatt arbeidsutplassering, som var det Inge ønsket", sier miljøarbeideren. Mens Inge bodde hos faren, hendte det at miljøarbeideren var hjemme hos ham, vekket ham og kjørte ham til skolen og jobben. Han fortsatte med å kjøre ham til jobben en periode også etter at han flyttet til moren sin.

I starten hentet han Jens også og kjørte ham til jobben og snakket mye med ham om å komme seg tidsnok på jobb. "Jeg gjorde det for å hjelpe ham over en kneik", sier han, "slik at han ble i jobben så lenge at han fikk erfaring med å mestre den". Når Jens stjeler på arbeidsplassen, støtter han ham til å komme inn på sporet i igjen med utviklingsoppgaven som handler om å jobbe. Han utnytter kjennskapet sitt til rusmiljøet for å forhindre at pengene forsvinner.

Og så skjer det en dag at safenøkkelen ligger på personalrommet. En av lederne har glemt nøkkelen. Jens prøver nøkkelen, for det var ingen folk der. Koden var ikke slått inn, så det var bare å vri om nøkkelen og han ser alle pengene som ligger der. Han tar pengene og drar hjem. Når sjefen får vite om dette, så finner han ut hvem som var på jobb og finner ut at det kan være to stykker som har gjort det. Jens er den ene. Den andre blir sjekket og sjefen finner ut at det mest sannsynlig er Jens som har gjort det. Arbeidsgiveren går hjem til Jens, ringer så til meg. Politiet kontaktes og politiet overlater Jens i min varetekt. Jeg måtte gå helt innpå Jens fysisk, opp mot ansiktet hans og si: Nå forteller du meg sannheten, jeg gidder ikke å høre mer visvas og halvsannheter. Du har fått en jobb, du har fått en sjanse til å tjene gode penger, du har det veldig greit. Det er forsvunnet penger, du vet det. Fortell meg det. Og så forteller Jens hvor pengene har tatt veien. En del har gått til en kompis. Jeg sørger for at mesteparten av pengene blir tilbakebetalt til arbeidsgiveren. *(miljøarbeideren til Jens)*

I denne situasjonen understreker miljøarbeideren også kontrollaspektet i relasjonen til Jens. Han markerer at han har kontroll over guttens handlinger.

Og jeg sa til Jens: Når jeg med en telefon kan få tilbake de pengene, så skal du vite at jeg har kontakter, jeg kjenner folk og jeg vet hva som skjer. Det er ikke noe vits i å forsøke å lure meg. Det var rett og slett en markering av at jeg har kontrollen over fortida di. Og

ikke at jeg misbruker det mot deg, men når du gjør sånne ting - at du misbruker min tillit og sjefens tillit, så bruker jeg det mot deg. Og så fikk jeg en avtale med sjefen - at pengene kom tilbake. Jens mistet jobben, men han ble ikke anmeldt. Han lander da på beina, uten noen anmeldelse. Han skylder arbeidsgiveren litt penger, for noen av pengene var brukt opp.*(miljøarbeideren til Jens)*

Dersom Jens hadde blitt anmeldt, ville han fått en dom. Han hadde uoppgjorte saker på seg fra før hos politiet. Miljøarbeideren og politiet ble enige om å prøve å holde Jens på sporet ved så raskt som mulig å få ham i jobb igjen etter oppsigelse. Etter et par måneders arbeidsledighet har miljøarbeideren skaffet ham en ny jobb. Også på den nye arbeidsplassen gjør Jens en jobb som arbeidsgiveren er fornøyd med. Etter å ha møtt punktlig opp på denne jobben i noen måneder, realiserer Jens planene sine om avtjening av militærtjeneste. ”Da har han til sammen fått et års arbeidserfaring som han ønsket seg”, sier miljøarbeideren. På eget initiativ tar Jens kontakt med forebyggingspolitiet, som gjennom sin anbefaling sikrer en plass for ham i det militære. Miljøarbeideren var i gang med å prøve å finne en lærlingeplass til ham. Når Jens velger militære framfor en lærlingeplass, støtter han fullt opp om Jens sitt valg. Han kontakter militære og nevner rusproblemet og at Jens i ulike situasjoner føler seg psykisk presset. Han gjør det for å forsikre seg om at Jens ikke ble møtt som en helt vanlig gutt og slik risikerte å bli sendt på hodet ut igjen etter tre dager. ”Det ville være et vanvittig nederlag for ham”, sier han. Han holder kontakt med sjefen hans i det militære og informerer om hvordan det har gått når Jens har vært hjemme på perm. Sjefen har tatt kontakt og spurt om han måtte ta spesielle hensyn når Jens skulle være med på skyteprøve første gang. Miljøarbeideren fortalte hvordan Jens har vært i situasjoner hvor han har blitt satt under press, og hvordan han har løst slike situasjoner. Han har sagt at han tror Jens vil greie det veldig bra, men at han bør bruke to minutter ekstra og vise omtanke for ham, vise at han bryr seg om ham.

Jens som er nesten 18 år, og har planer om å flytte på hybel, er engstelig for å være alene om nettene når faren er på jobbreiser. Det er en kneik for Jens, denne redselen for å være alene. Miljøarbeideren støtter ham over denne kneika ved å være tilgjengelig på telefon når som helst på døgnet, og ved å planlegge å ha helgene sammen med ham når faren er bortreist. ”Ved farens jobbreiser går jeg sterkere inn i kontakten med Jens. Har tett telefonkontakt og er sammen med ham ettermiddager og helger”, forteller han.

Miljøarbeideren prøver også å forenkle oppgaven for Jens med å ha kontakt med moren sin, ved å oppmuntre ham til å ringe til henne.

Greie å snakke med moren sin, greie å ha kontakt - forsøke å få til en viss nærhet, noen følelser, få til noe ekte. At gutten som har opplevd å være alene så lenge skal føle noe,

at noen bryr seg. At Jens skal behandle sin mor som en mor, gi henne respons på seg selv og respektere henne. (*miljøarbeideren til Jens*)

I samspillet mellom miljøarbeidere og gutter blir det viktig at guttene gjør erfaringer med å mestre ulike situasjoner på livsområder som har betydning for guttene selv.

Ved å ordne en skoleplass på en internatskole i nærheten, forenkler miljøarbeideren til Gunnar oppgaven med å holde seg unna nynazistmiljøet og skaffe seg nye venner. Å bo på internatet ville gi Gunnar mulighet til å komme seg ut av nynazistmiljøet. Skoleplassen ordner miljøarbeideren ved hjelp av en kjenning som er lærer på skolen. Han legger til rette for at Gunnar kan komme inn i et nytt miljø på internatskolen, men å skaffe seg nye venner overlater han til Gunnar selv. ”Jeg kan ikke skaffe nye venner til ham, det må han gjøre sjøl”, sier han. Han gir Gunnar mulighet for å ikke operere på kanten av loven med kamerater i nynazistmiljøet. Igjen tar miljøarbeideren lite utgangspunkt i guttens egne interesser. ”Gunnar bodde ikke på internatet. Han dro hjem hver ettermiddag, satt mye hjemme på rommet og gikk ikke inn i jevnaldningsmiljøet på skolen. Han fortsatte å være en del sammen med de gamle kameratene i nynazistmiljøet”, sier miljøarbeideren.

Understøtte retningen på oppgavene

På grunn av vegring og begrenset kapasitet blir det viktig for veileder å holde den veiledede på sporet og styrke motivasjonen. Mestring i en deloppgave kan føre til at den veiledede vil repetere det han er trygg på og vegre seg for å prøve å gå et skritt videre. Veileder må derfor i tillegg til å gi tilbakemeldinger på mestring, også støtte opp under retningen på oppgaven ved å gjøre det umaken verdt for den veiledede å risikere og ta sjansen på et nytt steg (Wood et al. 1976).

For å holde oppe interessen hos Jens og Inge for å bevege seg i retning av voksensamfunnets krav og forventninger til dem, sørger miljøarbeideren for at guttene får positive tilbakemeldinger når de løser oppgavene i tråd med det som forventes. Han legger dermed til rette for at guttene skal synes det er umaken verdt å ta sjansen på nye steg. For Jens gjør han det ved å samarbeide med arbeidsgiveren. Han gir arbeidsgiveren råd om å involvere Jens i ekte ansvarlighet ved å gi ham mer krevende arbeidsoppgaver etter hvert. Han anbefaler å bruke noen måneder på ham.

Det førte til at Jens fikk større ansvar på jobben. Han sto i kassa og tok hånd om penger. Det hadde han ikke turt tidligere. Han var redd for å stå der med mange

mennesker, ha hånd om penger og få ansvar for ting på ordentlig. Etter hvert gav arbeidsgiveren Jens mye feedback på at han var god til å jobbe. Arbeidsgiveren sa til Jens at han var gull verdt, at han var den personen han stolte mest på i forhold til utføring av oppgavene. (*miljøarbeideren til Jens*)

Sammen med Inge planlegger han hvordan Inge kan gå fram overfor arbeidsgiveren for å få igjennom ønskene sine om bedre lønn. De planla punkter som Inge kunne ta opp med arbeidsgiveren, og Inge fikk gjennomslag for alle ønskene sine.

Miljøarbeideren har samtaler med arbeidsgiveren, som er en god venn, et par ganger i uka, for å gjøre justeringer og forberede ham på eventuelle ting som kan bli problematiske med guttene. Blant annet tok han opp hvordan arbeidsgiveren skulle forholde seg til Inges ønsker om høyere lønn. Han gav råd om å behandle Inge som en vanlig arbeidstaker. De ble enige om at han skulle stille krav til ham om å møte på tida, skulk ble ikke godtatt, og Inge måtte slutte å fly på alle møtene med barnevernet, psykologer og rusomsorgen. Skal du være vanlig arbeidstaker, må du oppføre deg deretter, var parolen de ble enige om å holde fram for Inge. Arbeidsgiveren ble fornøyd med innsatsen hans og ansatte ham. Arbeidsgiveren overtok utbetaling av lønn som først kom fra arbeidskontoret. Inge fikk tilbakemeldinger om at han var flink til å jobbe. Arbeidsgiveren hadde også planer om å sende ham på oppgraderingskurs.

To momenter som viste seg å bli viktige i samspillprosessen var at miljøarbeiderne pekte ut neste trinn som innebar mer krevende oppgaver som guttene hadde foran seg, og at de sørget for at guttene fikk positive tilbakemeldinger når de mestret oppgavene (Wood et al. 1976).

Miljøarbeideren til Gunnar prøver å holde Gunnar fast i å bevege seg i retning av det som forventes av ham. Gjennom å framheve alternativene dersom Gunnar ikke tar nye steg i den retningen som forventes, holder miljøarbeideren Gunnar fast i å ha fokus på å styre seg ut av nynazistmiljøet og skaffe seg nye venner. Han snakker med ham om at han kan velge å slutte å drikke og minner ham stadig om at det er når han vanker i nynazistmiljøet at han drikker mye og blir veldig aggressiv. Det er da han kommer i konfliktsituasjoner og får voldssaker på seg hos politiet. Han forteller ham stadig om konsekvensene hvis han fortsetter:

Hvis du fortsetter, vil du bli fengslet på nytt. Hvis du ikke vil høre i det hele tatt, vil jeg gå til barneverntjenesten å si at det er bortkasta penger med miljøarbeidertiltak. Da vil du bli fengslet p.g.a. den betinga dommen du har hengende over deg, og jeg vil også si til barnevernet at du bør sendes langt av sted på en institusjon. (*miljøarbeideren til Gunnar*)

Miljøarbeideren til Gunnar peker også ut et nytt trinn, slutte å drikke, noe som synes å være for omfattende, og han holder fram for Gunnar konsekvensene ved *ikke* å gjøre det.

Peke ut viktige sider ved oppgaven

Veileder understreker på forskjellige måter særlige deler ved oppgaven som er relevante. Hans oppgave er å påvise avstanden mellom det den veiledede har mestret og hva han anser som en korrekt måte å løse oppgaven på. Han skal tolke avvikene og ta hensyn til den veilededes kompetanse til å mestre neste trinn (Wood et al. 1976).

Ved å påpeke avstanden mellom måter guttene fremstår på og slik unge gutter flest gjør, holder miljøarbeiderne fram avstanden mellom det guttene har klart og det som ansees som passende i situasjonene. Det er eksempler på at de tar hensyn til guttenes kompetanse til å mestre neste skritt.

Gjennom å legge til rette for kontakt med streite jevnaldrende som driver med idrett, peker miljøarbeideren til Christian på sosialt aksepterte måter å bevege seg framover på som et alternativ til stoffmisbruk og kriminalitet med ikke-streite kamerater på byen. Christians nyervervede kompetanse til å oppføre seg sammen med andre, viser han til som grunn for å utfordre Christian til å ta kontakt med streite ungdommer.

Tidligere var det ikke aktuelt å ha ham sammen med andre folk, han visste ikke hvordan han skulle oppføre seg i det hele tatt. Da var det bare en- til- en kontakt. Jeg har som mål å få Christian inn i et greiere miljø, få ham vekk fra rusmiljøet, slutte med alkohol og stoff. Få ham inn i et ungdomsmiljø hvor ungdommene driver med idrett og forskjellige ting som er mer fornuftig enn det ungdommene han har gått i sammen med driver med. Jeg inviterer noen med på turer. Hvis det er greit for Christian, så blir han kjent med dem, og så er det å bygge videre på det. Jeg har tatt de med noen ganger, så får vi se hva som skjer etter hvert, om Christian tar kontakt med dem eller de tar kontakt med ham. Det er ikke noe jeg kan tvinge dem til. *(miljøarbeideren til Christian)*

Miljøarbeideren til Jens og Inge peker også på bestemte måter å fremstå på. I forhold til Jens gjør han det ved å invitere sine voksne venner med på aktiviteter med Jens og i forhold til Inge ved å legge til rette for aktiviteter sammen med andre streite gutter.

Arbeidsgiveren til Jens, som er en kamerat av miljøarbeideren, har vært med på dykkerturer. En annen kamerat som har skaffet Jens småjobber på en festival, har vært med på bretturfing.

Jeg hamrer inn relasjoner til stabile voksne, venner av meg som tjener bra uten å ha gått så mye på skole. Han ser at det faktisk går an å jobbe målretta og ha det veldig bra: tjene penger, kjøpe bil, ta lappen. Og det er jo mye kulere å være sammen med disse her som har tøffe biler, som har lekre kjærester og all-righte leiligheter enn sammen med de subissene som driver og stikker nåler. Ikke at han skal bli en kopi, men at han skal se de positive verdiene ved å leve slik. *(miljøarbeideren til Jens)*

Miljøarbeideren viser fram sosialt aksepterte måter å fremstå på. Det ligger også et kontrollaspekt i det miljøarbeideren gjør når han introduserer Jens for sine venner.

Når du kjenner dem, så blir det flaut å bli observert i gågata kanon full. Det er det, det er nedtur det, så folk kan kanskje si at det er litt utspekulert, men jeg bruker det bevisst og hemningsløst for å være styrende på den enkelte. *(miljøarbeideren til Jens)*

Miljøarbeideren påviser avstanden mellom det Jens har greid og det han anser som en korrekt måte å løse oppgaven på. Jens har greid å ruse seg mindre på harde narkotiske stoffer, men det er fortsatt avstand til det som forventes av ham når han viser seg kanon full på et offentlig sted.

Gjennom aktiviteter og interesser sammen med Inges barndomskamerater legger miljøarbeideren til rette for at Inge kan bygge opp ferdigheter og forståelser som skal til for å fungere sammen med andre. Ved å styrke Inges relasjoner til gutter miljøarbeideren oppfatter som streite, peker han på bestemte foretrukne måter å fremstå på.

Jeg har som målsetting å få oversikt over hvem han omgås og hva de gjør og styrke båndene til barndomskompisene. Tok miljøet for meg. Ble kjent med flest mulig for å finne ut hvem som kunne dytte Inge mest mulig den riktige veien. Alle små spark blir noe som kan løfte ham den riktige veien. *(miljøarbeideren til Inge)*

Han inviterte Inges kamerater fra oppveksten med på turer og bygget opp aktivitetsarenaer med henblikk på å styrke bånd mellom dem gjennom felles interesser. Ved å lage surfebrett sammen som de etterpå kan bruke, åpnes det for at de kan få nærmere relasjoner til hverandre.

Jeg drar på lange turer med Inge og kameratene. Inviterer barndomskompisene hans med på surfeverksted, hvor de lager sine egne surfebrett. De lærer å jobbe med lim og glassfiber, forming av materialet og får et resultat som de står for sjøl. Og så drar vi på turer hvor de bruker surfebrettene. Det er Inge som fremmer ønsker om hvem han vil ha med på tur. *(miljøarbeideren til Inge)*

Når de jobber sammen, åpner han for at de kan snakke om alt mulig- også det guttene strever med og synes er vanskelig.

Når vi jobber sammen på surfeverkstedet, snakker vi, tøyser og har det greit. Av og til kommer det jenter som de kjenner og andre kompiser som de kjenner innom. Vi snakker om foreldre, regler, skolesystemet, om de har problemer med et eller annet, om alt fra hva som kan skje hvis kondomet sprekker, alle sånne ting spør de om. De tør å spørre om alt, for det er ikke noe vanskelig å spørre meg. Jeg vil være en all-right voksen å snakke med. Det gjør at jeg får en veldig god oversikt over relasjonene ungdommene har med hverandre. Det er viktig å sørge for at de greier å bygge bedre relasjoner til vennene sine. Det er vennene de fortsatt har når jeg som miljøarbeider forsvinner. *(miljøarbeideren til Inge)*

Miljøarbeideren omtaler interessene som utvikles i fellesskap mellom Inge og kameratene som noe han selv også har glede av å holde på med. Antakelig har Inge kontakter også i et rusmiljø i byen, mener miljøarbeideren. Han holder seg stort sett sammen med barndomskamerater, men enkelte ganger beveger han seg på en annen kant av byen med andre ungdommer som miljøarbeideren ikke har oversikt over. Han mener at Inge må få bevege seg blant jevnaldrende også uten at han er til stede.

Hvem man er bestevenn med og hvem man henger sammen med, forandrer seg hele tiden for ungdom, så Inge må få lov å prøve seg med samvær med andre også. Må få prøve seg uten at jeg er til stede. Vi kan ikke si til ham når han er 18 år, at nå kan du gjøre som du vil, han må få prøve seg gradvis. *(miljøarbeideren til Inge)*

Det blir viktig hvordan miljøarbeidere forstår unge gutters avvik, at forståelser knyttes til konkrete situasjoner og ikke blir altfor generelle. Hvordan avvik forstås, får betydning for muligheter for å finne enkeltoppgaver som guttene kan bevege seg videre på.

Når Gunnar velger å holde seg borte fra steder i byen hvor nynazister samles, påpeker miljøarbeideren at det fortsatt er noen steg å ta før han har beveget seg ut av nynazistmiljøet. Ved å kle seg som nynazist og bruke symboler som nynazistene gjør, vil han av andre ungdommer fortsatt bli oppfattet som nynazist. Uten å endre klesstilen vil han ikke oppfattes av andre som en vanlig ungdom. Når han fortsatt oppsøker nynazistmiljøer andre steder og deler ut løpesedler med nynazist- propaganda til yngre ungdommer i naboområdet, viser han at han fortsatt ikke har kommet seg ut av miljøet.

Han har dårlig rykte i antirasist- miljø fordi han har vært i en del slåsskamper, folk skal ta ham. Hans størrelse, kombinert med trusler han kommer med og alkoholrus, gjør at folk tar ham alvorlig. Han kommer opp i situasjoner fordi han menger seg med gale folk og fordi han går kledd som dem. Jeg prøver å få ham til å slutte å profilere seg på den måten. Enhver må få lov til å ha sine meninger, men jeg snakker med ham

om at han ikke skal gå ut med de meningene og provosere på den måten.
(*miljøarbeideren til Gunnar*)

Gunnar og flere av nabo- og barndomskameratene har en tilknytning til nynazistmiljøet, men Gunnar er sterkest knyttet til det. De andre er i ferd med å bevege seg ut av det.

Den første tida etter at tiltaket ble etablert, dro miljøarbeideren på fjellturer med Gunnar og nabokameratene. Ved å legge til rette for at Gunnar skulle få noen gode opplevelser sammen med nabokameratene, forsøkte han å styrke båndene til dem. Ved å vise dem sin egen glede ved en sosialt akseptert aktivitet som alpinsport, peker han på deltakelse i en utfordrende, spennende sportsaktivitet som en mer foretrukket måte å gjøre seg større på enn å oppnå spenning gjennom slåsskamper mellom gjenger på byen.

Etter hvert dro jeg alene med Gunnar på turer. Det var uten tvil det som fungerte best. Han kom aldri i opposisjon når han var alene, i en- til - en relasjoner fungerer han rimelig godt. Det handler i hvert fall om at de ungdommene jeg jobber med generelt er ganske skada ungdommer som har mista mye sosial tilhørighet, sosial intelligens eller varme, og at spranget over i normal tilværelse er stort og vanskelig.(*miljøarbeideren til Gunnar*)

Miljøarbeideren finner *ikke* fram til relevante oppgaver som Gunnar mestrer. ”Han klarer ikke å dra på turer med nabokameratene, da blir det slåsskamper”, sier miljøarbeideren. Han påpeker at Gunnars måte å fungere på sosialt ligger langt unna det ønskelige. Han angir mangler hos Gunnar som grunn for å gi opp å styrke båndene til nabokameratene, gjennom å skape en ny felles interesse hos dem for alpinsport.

Frustrasjonskontroll

Å gjøre oppgaven mer overkommelig for den veiledede handler om at oppgaven skal være mindre farlig og frustrerende med en ledsager enn uten. Risikoen er å skape for mye avhengighet til veilederen (Wood et al. 1976).

Mange av guttene har problemer med aggresjon. Miljøarbeideren til Christian går sammen med gutten på noen møteplasser med jevnaldrende hvor vold og aggresjon oppstår. Han forsøker å ledsage Christian gjennom kritiske situasjoner hvor gutten tyr til aggresjonshandlinger. Christian streifer i byen alene og sammen med barndomskameratene som også røyker hasj. Christian har prøvd seg på hardere stoffer og begår kriminalitet.

Han oppholder seg i et vanvittig dårlig miljø. Det går på hasjrøyking, speed, tabletter og alkohol og mye kriminalitet. Han har ikke vært en av hovedpersonene i det miljøet, men han har tøffa seg for dem, prøvd å bli like svær som de andre, og han prøver å hevde seg. De står og ler av ham, de andre. De syns det er dumt fordi han er så ung. De syns det er latterlig at han prøver å hevde seg. Christian skjønner det ikke. Hadde han gjort det, hadde han forandra seg. (*miljøarbeideren til Christian*)

Miljøarbeideren forbereder Christian verbalt på situasjoner hvor han vanligvis løser frustrasjon med aggresjon og vold, i form av banning og slåssing.

Han skjønner at det er dumt å prøve å hevde seg, jeg har terpa på det. Jeg går sammen med ham inn i situasjoner hvor Christian utfordres på oppførsel, roser ham når det går bra og forteller ham alternative måter å gjøre det på når det går dårlig. Christian er en person som må roses fram. Når han gjør det dårlig, sier jeg ikke at det var knall dårlig, men at han heller kan gjøre det på den måten der, så går det bedre. Og det godtar han. Jeg ber ham stoppe med banning og foreslår konkret hvilke andre ord han kan bruke i stedet for. Når han går bort for å slå ned folk som kikker på ham, forteller jeg ham at det er ikke sånn man gjør det. For ham er det normalt. Og jeg har måttet hindre ham i å gjøre det, ta ham med meg og si at det der er tull, det går ikke an å oppføre seg slik. (*miljøarbeideren til Christian*)

Miljøarbeideren til Christian følger tett på Christian i en del situasjoner når han er sammen med jevnaldrende på byen. Først og fremst forteller han hvordan en takler situasjoner uten å ty til vold og aggresjon. Gjennom å snakke med Christian om volden og aggresjonen, synliggjøres den. Han ansvarliggjør ham for volden og aggresjonen ved å forklare ham alternative handlingsmåter, som han har mulighet for å velge. Han gir ham ros når han unngår vold. Som siste utvei har miljøarbeideren også måttet ty til fysisk makt for å stoppe volden.

I Alternativ Til Vold (ATV) har de gjort erfaringer med å etablere relasjoner til ungdommer med volds- og aggresjonsproblemer. De påpeker at det er to viktige momenter ved frustrasjonskontroll. Det ene er å peke på alternative handlingsmåter, formulere tilbakemeldinger positivt framfor utelukkende negative tilbakemeldinger. Det andre er, med fare for å gjøre unge gutter avhengige, å gå med dem inn i enkelte frustrerende og aggresjonsfremkallende situasjoner (Bengtson m.fl. 2002).

Miljøarbeideren til Gunnar har opplevd hvor voldelig Gunnar kan bli når han har drukket og han har måttet stoppe ham. Han forteller om en situasjon sammen med nabokameratene hvor han måtte bruke fysisk makt for å stoppe Gunnar i en farlig situasjon.

Jeg hadde med meg to av naboguttene på turer. Når vennene ble med, var det bare alkohol og kaos. På en tur ble det alvorlig krangling mellom ungdommene, og det oppsto en truende situasjon hvor Gunnar i fylla trakk kniv mot meg. En av kameratene

gikk i mellom, og situasjonen ble roet ned da jeg greide å legge Gunnar i gulvet. Jeg ble redd og forsto hvor truende Gunnar kunne bli i fylla, noe jeg var blitt fortalt. Stort sett hadde Gunnar med seg alkohol på alle turer. Oftest fant jeg det med en gang og helte det ut. (*miljøarbeideren til Gunnar*)

Miljøarbeideren til Gunnar omtaler Gunnars vold som noe som oppstår når han har drukket for mye. Slik miljøarbeideren forteller om det, er det også når Gunnar har drukket for mye at han har raseriutbrudd med voldsepisoder blant jevnaldrende på byen. Han følger *ikke* tett på Gunnar når han vanker sammen med kamerater i nynazistmiljøet, blir full og kommer i slåsskamper med antirasister. Miljøarbeideren ansvarliggjør Gunnar når han har samtaler med ham om at han kan velge å ikke drikke. Mest legger han vekt på konsekvensene, hvis Gunnar fortsetter å drikke og kommer opp i nye voldssituasjoner i nynazistmiljøet, sendes han på institusjon eller blir fengslet.

Lette oppgavene ved "modeling"

Demonstrasjon eller "modeling" av løsningen på en oppgave innebærer mer enn en enkel utføring i nærvær av den veiledede. Ofte inneholder det en idealisert måte å utføre handlingen på, og det kan involvere fullføring eller utvikling av en løsning som allerede delvis er utført av den veiledede selv. I denne betydningen imiterer veileder en idealisert form som er prøvd av den veiledede, en handling som de har gjort bra, i forventning om at han vil imitere det tilbake i en mer anvendelig form for den oppgaveløsningen han står overfor i bestemte situasjoner (Wood et al. 1976).

Woods et als. (1976) beskrivelse av modeling samsvarer med Uri Bronfenbrenners omtale av modeling som en to-veis prosess. Det er ikke bare barnet som etteraper den voksne, men også den voksne som etteraper barnet. Det er av største betydning for et barns utvikling at det trekkes inn i slike gjensidighetsforhold, påpeker Bronfenbrenner, og understreker betydningen av den slags relasjoner for barnets psykiske utvikling. Det er en grunnleggende kjensgjerning at barn har bruk for mennesker for å bli menneskelige. Barn kan ikke trekke seg selv opp etter hårene. Ved å iaktta, leke, gjøre aktiviteter, arbeide, samtale og diskutere sammen med andre, som er eldre eller yngre enn de selv, lærer barnet å erkjenne hva de kan yte og hva de kan bli til, d.v.s. at det er på den måten de utvikler sine evner og sin identitet (Bronfenbrenner 1980).

Jens fremstår som en av de mest ensomme guttene i utvalget. Han har en kjæreste, og han har også litt kontakt med en kamerat som han har kjent fra før han kom på kollektivet. Tilknytning til et rusrelatert kriminelt miljø omtales mest i fortid. Kjæresten omtales av miljøarbeideren som all right. Hun har ikke vært borte i stoff, og hun går på skole. Miljøarbeideren er aldri sammen med Jens og kjæresten. Heller ikke med Jens og den gamle kameraten, men han har samtaler med Jens om hvordan en bygger opp vennsksapsrelasjoner og kjæresteforhold.

Jeg har samtaler med ham om at hvis jeg skal lage meg sterke og gode vennsksapsbånd, så må jeg stille opp, jeg må være sammen med dem, dra på tur med dem, jeg må godta at de har andre meninger, jeg må vise at jeg respekterer dem, selv om jeg syns at det de sier er noe tull. *(miljøarbeideren til Jens)*

Miljøarbeideren trekker fram at han legger til rette for at Jens kan utvikle sin kompetanse i å være i vennsksapsrelasjoner, ved selv å inngå i en vennsksapslignende relasjon til ham.

Min måte å jobbe på er at de ikke skal få en umiddelbar følelse av at jeg gjør dette for å få betalt. Det er ofte et dilemma, men jeg legger faktisk litt krefter i at det ikke er den opplevelsen de skal ha. Det er klart at en ungdom har følelser på utsida av kroppen sin, ting oppleves intenst, om det er kjæresteforhold, om det er vennsksapsforhold, om det er rus eller hva det er for noe. Hvis du går sammen i lange tider, med en betalt venn - hvis de opplever det sånn, så går det ikke så lang tid før de fleste ungdommer sier at de greier det ikke, det føles ikke som menneskelig. Det føles mer som menneskelig hvis det går an å ringe hverandre innimellom, når det passer. Det er fint å ha klare avtaler, men det går an å gå utover de avtalene, det går an å forandre på det, det går an å tilpasse det individuelt så det passer for den enkelte, og det er vel det jeg mener med humant. *(miljøarbeideren til Jens)*

Han er opptatt av å gjøre Jens bedre rustet til å inngå i nære vennsksapsrelasjoner til andre. Han *modellerer vennskap* ved å legge vekt på selv å være en venn og ved å vise fram sine egne vennsksapsrelasjoner når han involverer Jens i relasjoner til vennene sine. Han legger vekt på nærheten i vennskapet.

Det er ikke akkurat aktivitetene som er så viktig, det er mer det som skjer omkring- det nærværet - det som skjer oss imellom som jeg syns er viktig, det er ikke liksom det der fysiske. *(miljøarbeideren til Jens)*

At miljøarbeideren legger vekt på å ha en privatlignende vennsksapsrelasjon med Jens, synliggjøres også ved at han åpner for at Jens kan stikke innom ham hjemme. Han lar ham

delta i husarbeid, hvis miljøarbeideren er opptatt med det, og han får møte sønnen og kona. Sønnen er også av og til med dem på fisketurer.

I tillegg til å være en venn, har miljøarbeideren samtaler med Jens hvor de reflekterer over hva vennskap kan være. Gjennom samtaler om vennskap lærer Jens hva vennskap kan innebære, hva han selv kan yte og hva han kan bli til i relasjoner til kjæreste og andre kamerater (Bronfenbrenner 1980).

Når vi var på fisketurer, brukte vi å prate masse sammen, om jobb, hverdagsliv, om planer framover, jenter, kjæreste, rusing, foreldrene. Vi har hatt en del samtaler om vennskap. Vi har noen *øvelser* som vi holder på med der da, hvor vi diskuterer ting, hvor jeg tar opp ting fra mitt utgangspunkt. Jeg bruker min erfaring fra et miljø jeg selv var i fram til 15 års alderen. Det han trenger å trene på er, at hvis jeg sier til deg at du er en jævlig kul kis, så er Jens en sånn fyr at han trenger trening på å tenke over det, ja er han egentlig det. Hvis han er så veldig tøff, hvorfor speeder han seg bak et tre, nede i heia, hvorfor begår han innbrudd da. Altså i stedet for å ta folk sånn og si velkommen inn og alt er kult, så trenger han refleksjon, han trenger å tenke seg om, han trenger å se miljøer fra forskjellige kanter og se forskjellige muligheter. Det trenger han veldig mye av, han trenger hjelp til valg: at nei, jeg går ikke til byen i dag, fordi, ja, sånn helt fra de minste tinga til liksom større ting. (*miljøarbeideren til Jens*)

Gjennom aktiviteter på utsiden av jevnaldningsmiljøet legger han til rette for at Jens kan utvikle ferdigheter. Han gir ham anledning til å imitere seg (Wood et al. 1976) og utvikle sportslige ferdigheter som miljøarbeideren mestrer. "Når Jens mestrer klatring, har han blitt en som kan noe", sier miljøarbeideren. "Det gir anseelse blant jevnaldrende". Når miljøarbeideren også fremskaffer ressursene som skal til for å drive med den fysiske aktiviteten, kan kompetanse i klatring fungere som et mulig springbrett til å få kontakt med andre ungdommer. Kostnadene til innkjøp av utstyr utelukker ham ikke fra å drive med denne aktiviteten.

Jeg prøvde å finne ut av guttens interesser. Klatring hadde han drevet litt med på institusjonen. Det var noe han sjøl tok initiativet til, i tillegg til at han visste at det var noe jeg synes er moro. Jeg har sett det som min oppgave å bygge opp rundt ham, på en måte være med og tilføre ham gode holdninger og opplevelser av mestrings. Han gjorde noen jobber for meg innimellom, sånn at han - så fikk han lønn i klatreutstyr. For det var han interessert i. Jobbene kunne være at han hjalp meg på hytta, for eksempel ta inn båten, at han var med når jeg skulle vaske eller male huset. Jeg har forsøkt å ta ham med på hytta en søndag for eksempel utenom avtale: Jeg skulle ha gjort det og det, kan du tenke deg å hjelpe meg, vil du være med? Når jeg spurte ham om å være med å jobbe sa jeg: Hvis du er interessert, så kan du bli med meg og så får du lønn. Men du får ikke penger for dette i handa, du får utstyr. Fordi at du er så tydelig på at du er interessert i å klatre og trene, at du synes det er gøy. Og så får du utstyr sånn at du faktisk kan gå der etter hvert på egen hånd. Jeg skaffet ham utstyr billig direkte fra

Frankrike. Og dette har han brukt på egen hånd. Sist han var i Oslo, hadde han utstyret med og klatret i en klatrehall der. Før var han en som ikke kan noe, nå er han blitt en som kan noe. Og du kan si at nå er han jo blitt det. En del av aktivitetene har jo også vært å gi trening i å mestre ting. (*miljøarbeideren til Jens*)

Relasjonen miljøarbeideren og Jens etablerer gjennom aktiviteter omtales som gjensidig (Bronfenbrenner 1980). Det de gjør sammen skal være noe begge har utbytte og glede av. Når begge har erfaring med klatring, gir det rom for at miljøarbeideren kan stille sitt fortrinn til rådighet for Jens som kan mindre. Den mer erfarne kan etterape den som kan mindre og utfordre ham til å gå videre til en mer utviklet form for klatring (Wood et al. 1976). Når miljøarbeideren bidrar med at Jens blir en som kan noe, kan de nye ferdighetene fungere som springbrett for Jens til å etablere vennsksrelasjoner til andre.

For gutter som tilbys å inngå i trygge gjensidighetsrelasjoner med voksne åpnes det muligheter for å endre bevegelser fra uvanlige utviklingsløp i retning av sosialt aksepterte utviklingsveier. Når disse voksne er offentlige ansatte miljøarbeidere, blir det viktig å være fleksible i arbeidsmåter ut fra samspillet med den enkelte gutt.

Unge gutter som aktive og skapende deltakere

Hva gav denne analysen av utviklingsstøtte med inspirasjon fra stillasbyggingsmodellen?

Hva får vi øye på når vi bruker en slik analyse?

Denne modellen, som seks elementer i en samlet strategi, får fram konkrete og fyldige beskrivelser av hva miljøarbeidere gjør når de støtter guttene i deres utviklingsprosjekter. I et kulturpsykologisk perspektiv er ikke utviklingsprosessene noe som er forbeholdt perioden hvor man er barn og ungdom. Som vi snakker om en livslang utviklingsprosess, kan vi også snakke om utviklingsstøtte som noe som foregår gjennom hele livsløpet. Slik kan stillasbyggingsmodellen ha generell gyldighet for situasjoner hvor en med mer kompetanse i spesielle situasjoner på bestemte områder, stiller sin kompetanse til rådighet for en som kan mindre. Perspektivet hjelper oss til å få øye på utviklingsstøtte som *samspill* mellom miljøarbeidere som stiller sine fortrinn til rådighet og unge mennesker som aktive og skapende deltakere. Som veileder er miljøarbeideren orientert mot den andre og ser motivasjonen hos den andre. I dette utvalget har vi sett at det blir viktig at miljøarbeiderne i starten og videre i hele prosessen har oppmerksomheten rettet mot *den unges egne ønsker* for livet sitt. Det innebærer også at miljøarbeideren underveis kan la seg korrigere av den unge.

Gjennom å forenkle oppgavene og vise hvordan de kan gjøres, legger de til rette for at guttene skal greie oppgavene. Vi har sett betydningen av at miljøarbeiderne kan gi mest ros og oppmuntring som styrker guttene i å våge å ta neste skritt.

Modellen tillater oss å se på guttene som intensjonale, som aktive mottakere, i motsetning til passive mottakere av omsorg. Det gir oss mulighet til å se guttene som aktive medskapere av seg selv, som noen som gjør seg større. I dette perspektivet er det ikke makten det fokuseres på. Hvem som skal bestemme i konkrete situasjoner, er ikke hele tiden oppe til forhandling. De unge blir endret fra å være mennesker som blir oppdratt, til mennesker som også oppdrar sine oppdragere, en endring fra passivitet til medvirkning. Det åpner for å se at gutter også er med på å skape miljøarbeideres praksis, hva miljøarbeidere kan bidra med. Synet på barnet som handlende subjekt synliggjør barnet som en aktiv og skapende deltaker, både i sin egen utviklingsprosess og i samfunnet rundt seg (Brannen & O'Brien 1996, Lindén 2000).

Gjennom perspektivet som stillasbyggingsmodellen tilbyr, blir det tydelig at den unge skal overta mer selv etter hvert. Men modellen tilbyr også et videre perspektiv, fordi relasjonen mellom veileder og den veiledede settes inn i en kulturell sammenheng. Innholdet i utviklingsstøtte blir en kulturell orientering. Miljøarbeidere blir en oversetter og formidler av aktuelle krav til guttene. Modellen retter oppmerksomheten mot å hjelpe den veiledede til selv å lese kulturen, ikke gjøre alt for dem. Miljøarbeideren får også drahjelp av at unge mennesker, i ulike situasjoner på mange livsområder, godt vet om hva som forventes av dem. Når miljøarbeideren for eksempel peker mot jobb, forsterkes forventningene hans av kulturens koder om at en ungdom på vei mot voksenlivet skal ha en utdanning og komme seg i jobb. Det blir også lettere å stille krav til guttene når kravene forsterkes av positive tilbakemeldinger fra andre enn de som stilte dem. Det er for eksempel tilfelle når miljøarbeideren stiller krav til Jens og Inge om å møte opp punktlig på jobb og gjøre en jobb som arbeidsgiveren er fornøyd med. Når guttene innfrir kravene, utløser det positive tilbakemeldinger fra arbeidsgiveren. (Dette kommer vi tilbake til i kapittel 8).

Miljøarbeideren til Gunnar avviker fra de andre miljøarbeiderne i måter å utøve utviklingsstøtte på. Eksemplet viser at voksne har en tung oppgave med å bevege unge mennesker i retning av voksensamfunnets forventninger til dem, når de unge selv har gitt opp en slik retning og mest tenker i andre spor om hva som er viktig for seg. For Gunnar forsterkes en avvisning av miljøarbeiderens krav, av positive tilbakemeldinger fra jevnaldrende i nynazistmiljøet, som han ønsker å være en del av. Som vi skal se i kapittel 8, har Gunnar utbytte av å motsette seg samfunnets forventninger til sosialt akseptert atferd. Når

miljøarbeidere opplever slike situasjoner i samspill med unge gutter på ulike livsområder, får deres utviklingsstøttende virksomhet mer preg av *korrigeringsprosjekter* enn av samarbeidsprosjekter.

Hva slags maskuliniteter kommer til uttrykk i miljøarbeidernes utviklingsstøttende virksomhet?

Selv om Wood et al. (1976) i sin observasjon av barn som løser oppgaver i samspill med en voksen, ikke analyserer empirien ut fra kjønn, åpner stillasbyggingsmodellen for å gjøre det. Perspektivet legger til rette for, peker i retning av, og åpner opp for beskrivelser av utviklingsstøtte som relasjonelt, personlig og kulturell orientert. En viktig side ved det kulturelle er hvilken betydning kjønn får. Kulturen tilbyr forståelser om aksepterte og ønskelige måter å være ung gutt på, som miljøarbeiderne peker ut for guttene. Dorte Marie Søndergaard snakker om at enkelte personer og grupper kan fremstå som diskursprodusenter og får definisjonsmakt på et område. Andre kjemper forgjeves med å bli hørt - mens andre igjen tildeles eller tar en rolle som diskursbærere. Deres rolle er å formidle de dominerende forståelsesformene som er skapt av andre (Søndergaard, 2000). Når jeg anser det som viktig å stille spørsmålet om hva slags ideer om maskuliniteter som kommer til uttrykk i miljøarbeidernes måter å utøve utviklingsstøtte på, er det fordi de formidler forståelsesmåter som blant annet er skapt av det offentlige hjelpeapparatet. Dermed gjør de, gjennom sin praksis, tilgjengelig forståelser av maskuliniteter som kan få betydning for guttenes utviklingsprosjekter.

Maskulinitet er et sentralt begrep til forståelse av gutter som kjønn. Robert Connell snakker om maskulinitet i flertallsform som overordnede og underordnede/marginaliserte maskuliniteter. Han har fokus på skillet mellom kulturelt dominerende maskulinitetspraksiser, hegemonisk maskulinitet og underordnede eller marginaliserte maskulinitetspraksiser I likhet med at det finnes kjønnsrelasjoner mellom kvinner og menn, finnes det også kjønnsrelasjoner mellom menn. Et sentralt poeng hos Connell er at ulike maskulinitetskonstruksjoner kontinuerlig vil stå i innbyrdes kamp, der en form er hegemonisk. Hegemoni handler om kulturell dominans i samfunnet og er historisk forankret. Det som gjør Connells kategorier så brukbare for analyse av maskuliniteter, er at det er et åpent kategoriseringssystem. Kategoriene vil alltid være historisk foranderlige (Connell 1987).

I hans analyser omfatter den marginaliserte maskuliniteten menn som betraktes som ikke-mannlige. Visse heteroseksuelle menn og gutter er, i tillegg til homoseksuelle menn, utestengt fra legitimitetssirkelen. Prosessen markeres av en rik flora forsmødelser: taper, feig, ynkelig, mammas lille gutt, null. Her er det åpenbart at feminitet utgjør grunnen for den symbolske nedlatenheten, poengterer Connell (1999).

Når unge menn utformer overdrivelser av maskuline konvensjoner, omtales det som protestmaskulinitet. Connell har analysert livshistoriene til en gruppe unge menn i alderen 17-22 år, som har bakgrunn i de laveste sosiale lag av befolkningen i Sydney. Alle lever på arbeidsledighetstrygd og har i beste fall en sporadisk erfaring med arbeid. De unge mennene i hans undersøkelse forlot skolen i 15-16 års alderen. Noen ble utvist og noen skulket veldig mye, og til slutt forlot de skolen. Han har sett hvordan de unge mennenes relasjoner til arbeidsmarkedet (produksjonsstrukturen), til maktrelasjoner og til relasjoner bygd på følelser, gir seg uttrykk i de unge mennenes maskulinitetsprosjekter. Det han ser mest av, er det han omtaler som protestmaskulinitet. De kjønnspraksiser de utformer, handler om vold, motstand mot skolen, mindre lovbrudd, sterk bruk av drugs/alkohol, tilfeldig kroppsarbeid, motorsykler eller biler og korte heteroseksuelle forhold. Connell legger vekt på at protestmaskuliniteten ikke er en enkel stereotyp mannsrolle. Den er for eksempel også forenlig med respekt overfor - og omtanke for kvinner (Connell 1999 s. 137).

I analysen av miljøarbeidernes utviklingsstøtte i samspill med guttene har vi tatt for oss de særlig utfordrende situasjonene miljøarbeiderne kommer i når vanlige kulturelle forestillinger om ungdomsgutter settes på prøve. De uvanlige relasjonene og situasjonene som miljøarbeiderne og guttene står i, kan kaste lys over hvordan det vanlige oppfattes, over selvfølgelig og kulturelle forestillinger om hvordan unge gutter bør leve. I kulturen finnes flere forståelsesmåter om dette. I dette avsnittet skal vi søke å forstå miljøarbeidernes ideer om hvordan unge gutter bør leve. Med utgangspunkt i analysen av miljøarbeidernes utviklingsstøtte i samspill med guttene skal vi utforske hvordan ideer om maskuliniteter kommer til uttrykk i miljøarbeidernes praksis. Oppmerksomheten rettes mot at det både finnes forskjeller mellom miljøarbeidere og at miljøarbeidere gjør komplekse og varierte maskuliniteter relevante i sin praksis.

Tradisjonelle maskuliniteter med vekt på det tøffe

Miljøarbeideren til Gunnar legger vekt på å forklare og fortelle Gunnar hva han kan gjøre for å unngå voldssituasjoner. Han appellerer til fornuften og viljen hos Gunnar. Med fornuften og viljen kan Gunnar styre seg ut av nynazistmiljøet, kontrollere alkoholinntaket og aggresjonen. Miljøarbeiderens logikk er, hvis jeg bare får forklart ham, vil han skjønne. Når Gunnar ikke gjør som han sier, fremstår Gunnar som dum for miljøarbeideren. ”Jeg forklarer ham hvor dumt det er det han gjør, han virker litt enkel, litt lite intelligent”, sier han. I hans arbeidsmåter handler det om å appellere til selvkontroll og styrke, og om å bruke fornuften og viljen for å oppnå mål. At han også legger vekt på at Gunnar skal fremstå med fysisk styrke, viser han ved at han prøver å få Gunnar til å dele den interessen han selv har for alpinsport. Slik kan Gunnar få utløp for sin fysiske styrke på en mer legitim måte enn ved slåsskamper på byen.

Er det slik at Gunnar har stort utbytte av å utforme sin kjønnspraksis som protestmaskulinitet og at miljøarbeideren har vanskelig for å få Gunnar til å se at han har mer å hente i det han tilbyr ham? Det ser ut som Gunnar har skjönt hva miljøarbeideren tilbyr ham, men at han har sitt eget maskulinitetsprosjekt. Dermed blir den informasjonen Gunnar får, om å ta av seg bootsene og bomberjakka, slutte å drikke, vise fysisk styrke gjennom alpinsport som alternativ til slåssing, ikke en informasjon Gunnar kan nyttiggjøre seg.

Når miljøarbeideren til Gunnar prøver å forsterke interessen hos Gunnar for å unngå konfliktsituasjoner med antirasister på byen, ved å *appellere til fornuft, selvkontroll og fysisk styrke*, iscenesetter han en maskulinitetsforståelse som han deler med mange andre. Som vi har sett, finner vi også trekk av en slik maskulinitetsforståelse hos miljøarbeideren til Christian når han prøver å fange opp interessen hans for ikke å bli upopulær og for å hjelpe ham med å få kontroll over aggresjonen sin, ved å forklare hvordan Christian skal oppføre seg ute blant jevnaldrende.

Claes Ekenstam mener at å nesten helt ”leve med sitt hode” er et karakteristisk trekk ved mange mennesker, og framfor alt menn i vår vesterlandske kultur. Han kritiserer denne rasjonalitetsformen for dens atskillelse fra følelseslivet, og for dens problemer med å ta menneskets ”indre verden” på alvor. Han hevder at denne tendensen står som en viktig bakgrunnsfaktor for opprettholdelsen av rigide mannlige maktstrukturer og bidrar til et trekk av upersonlighet i det moderne samfunnets sosiale relasjoner (Ekenstam 2001). Når miljøarbeideren til Gunnar heller mot å legge mest vekt på fornuft, vilje, styrke og selvkontroll og gir lite rom for de følelsesmessige aspektene ved at Gunnar handler som han gjør, får relasjonen et litt upersonlig preg.

I terapien som drives i regi av stiftelsen Alternativ Til Vold (ATV), handler det om å få tak i ungdommens prosjekt; hvilke vansker og ønsker han eller hun forsøker å mestre gjennom bruk av vold. Utgangspunktet er en forståelse av at ungdommene opplever en livssituasjon preget av avmakt, og at de fremstiller seg som om de er passasjerer i eget liv. Det er sentralt å alliere seg med ungdommens ønske om autonomi. Det får de bare til når de stiller seg i en posisjon der de blir ungdommens medhjelpere og ledsagere, med ungdommen som en sentral aktør i de valgene som blir gjort og den endringen som finner sted (Bengtson m.fl. 2002). Terapeutene i ATV legger vekt på å være sammen med ungdommene der de oppholder seg, ha samtaler med dem på et beskrivende plan om hva som skjedde i voldssituasjoner og reflektere sammen med ungdommene rundt egne handlinger og egne valg.

Miljøarbeideren til Gunnar går ikke sammen med Gunnar i frustrerende situasjoner på byen. Det er heller ikke noe som viser at miljøarbeideren reflekterer sammen med Gunnar over hva som er hans prosjekt, selv om han gjør det i intervjuene med meg. Han går ikke inn i refleksjoner sammen med Gunnar om hva slags utbytte Gunnar har av å være i nynazistmiljøet. Han gir dermed Gunnar lite rom for å gå inn i, eller trekke med seg de følelsesmessige aspektene ved å handle som han gjør. Når Gunnar fortsetter i nynazistmiljøet kan de følelsesmessige aspektene for eksempel handle om tilhørighet og trygghet ved å være regnet med i en gjeng, og følelser av frykt og avmakt kan ligge bak voldshandlingene. Når miljøarbeideren ikke åpner for å ta Gunnars indre verden på alvor, gis Gunnar liten mulighet til å utvide repertoaret for hvordan han kan fremstå som ung gutt. En utvidelse av repertoaret kunne innebære maskuliniteter med mer rom for følelser.

Miljøarbeideren til Christian gjør noe som ligner mer på det AVT-terapeutene gjør. Han går sammen med Christian i situasjoner hvor han utfordres i samspill med jevnaldrende på byen. Ved å være sammen med ham i truende situasjoner gjør han situasjonene mindre farlige og frustrerende for Christian. Han har samtaler med Christian på et beskrivende plan om hva som kan skje før de sammen går inn i situasjonene, og reflekterer sammen med ham i etterkant over det som skjedde. Han peker ut for ham alternative handlinger som Christian kan velge. Gjennom samtalene hvor han peker på alternative handlingsmåter gjør han ham til aktør i valgene som angår ham selv.

I måten miljøarbeideren til Gunnar omtaler sin praksis på, demonstrerer han kjønnsrelasjoner mellom menn som over- og underordnede relasjoner. Det gjøres gjennom prosesser hvor Gunnar fornedres. For eksempel forteller han ham hvor dumt det er, det han gjør. Ved å stille krav og peke på konsekvensene dersom kravene ikke innfris, fremstår miljøarbeideren som den mektigste. Dersom Gunnar ikke følger reglene han setter fram,

fremholder han konsekvensene; institusjon eller fengsel. Miljøarbeideren prøver å styrke Gunnars motivasjon ved trusler. Det blir en kontrast til det som fremheves i stillasbyggingsprosessen om å vektlegge positive tilbakemeldinger. Når konsekvensene fremsettes i form av trusler, blir Gunnar objekt for miljøarbeidernes arbeidsmåter. Han spiller ikke på lag med Gunnars ønske om å bestemme selv, om selv å stå ansvarlig for valgene han gjør for livet sitt. Som bærer av legitime maskuliniteter i vår kultur, gjør miljøarbeideren maskuliniteter tilgjengelig for Gunnar som Gunnar må opponere mot, for å fremstå som selvstendig. Dersom Gunnar gjør som miljøarbeideren sier, fremstår han ikke med de legitime mannligheter miljøarbeideren gjør relevante for seg. Gunnar blir en ikke- selvstendig og avhengig person. Hvis han gjør som miljøarbeideren/voksensamfunnet krever, vil han også risikere å fremstå som en feig person for kameratene sine i nynazistmiljøet. Dermed gis Gunnar lite rom for å endre retning i sine maskulinitetsprosjekter, til å komme ut av en ikke-legitim protestmaskulinitet. For å beholde opplevelsen av å bestemme selv og ikke bli oppfattet som feig (ikke- mannlig) av kameratene, blir det mest nærliggende valget å opponere mot det miljøarbeideren sier at han skal gjøre (Connell 1999).

Protestmaskuliniteten som Gunnar forblir i, rommer den samme logikken som miljøarbeiderens maskuliniteter. Logikken i både Gunnars og miljøarbeiderens maskuliniteter er å gjøre krav på makt og styrke, som vår kultur forbinder med tradisjonell maskulinitet. I samspillet mellom dem gjør miljøarbeideren for eksempel krav på å legge premissene for hvordan Gunnar bør leve, og Gunnar gjør krav på å bestemme selv. Han vil fremstå som selvstendig. Ved å opponere mot miljøarbeiderens krav og forventninger, gjør han den logikken som miljøarbeideren gjennom sin praksis gjør tilgjengelig for ham, relevant for seg. Som vi skal se i kapittel 8, gjør han det ved å vise en overdrivelse av maskuline konvensjoner gjennom det Connell betegner som protestmaskulinitet (Connell 1999). I nynazistmiljøet gis det rom for å fremstå som sterk og tøff. Menn som fremstår med synlige dominerende maskuliniteter, er også en underordnet maskulinitet. De er ikke innenfor det som er den dominerende (hegemonisk) maskulinitet for tiden (Connell 1999).

Miljøarbeideren gjør som mange andre voksne i vår kultur gjør i forhold til unge mennesker som ikke fremstår i tråd med det sosialt aksepterte. Han handler som han gjør for å hjelpe, men frembyr ikke mulige alternative maskuliniteter i sin utviklingsstøttende virksomhet i samspillet med Gunnar. Når miljøarbeideren ikke oppnår noe langs den linjen han legger opp til, gir han opp. "Gunnar har skjønt litt, men vil ikke forandre på noe", sier han i det siste intervjuet. Når Gunnar ikke vil gjøre som han sier, trekker han seg.

Varierte maskuliniteter med vekt både på det tøffe og det myke

Miljøarbeiderne som vi møtte i analysen av miljøarbeidernes arbeidsmåter som stillasbyggingsprosess fremfører for guttene den tradisjonelle maskuliniteten hvor mannlighet knyttes til kroppsstyrke. Det miljøarbeideren til Jens og Inge gjør, er det samme som miljøarbeiderne til Gunnar og Christian. Han tar også utgangspunkt i den samme logikken som i protestmaskuliniteten. I denne maskuliniteten gjør de krav på å fremstå som tøffe og sterke på en aggressiv og fiendtlig måte. Gunnar, Christian, Jens og Inge, skal tømmes for å fremstå som tøffe og sterke gjennom ulovlige aktiviteter og fylles med noe annet. Den maskuline posisjonen til å fremstå som riktig gutt, skal oppnåes gjennom kroppsstyrke, fart og spenning på lovlig vis, fysisk utfordrende aktiviteter som alpinsport, klatring og brettseiling.

Miljøarbeiderne til Gunnar og Christian har intensjoner om å knytte ungguttene sterkere til nabokamerater og til nye streite venner. Når de drar sammen med guttene, nabokamerater og ”noen fornuftige gutter som driver med sunn idrett”, som miljøarbeideren til Christian sier, fremstår ikke det å knytte ham til streite venner som den viktigste begrunnelsen. Det miljøarbeiderne gjør, handler mest om å holde Gunnar borte fra slåsskamper mellom nynazister og antirasister og Christian borte fra et rusmiljø med kriminalitet. Å vise seg som tøff og sterk gjennom ulovlige spenningsaktiviteter, skal erstattes med en annen og lovlig måte. Den interesse for, og kompetanse i, fysisk utfordrende aktiviteter som miljøarbeideren til Jens og Inge viser, henspeler også på en forestilling om at mannlighet har sitt utspring i kroppen og er knyttet til fysisk styrke.

Miljøarbeideren og Jens gjør flere aktiviteter sammen. Miljøarbeiderens intensjon er at han skal mestre aktiviteter som kan fungere som et springbrett til å inngå i relasjoner til andre med samme interesser. Miljøarbeideren legger imidlertid mer vekt på samværet mellom dem enn på aktivitetene. Han gjør seg tilgjengelig på telefon, slik at Jens kan snakke om angsten han får når han er hjemme alene. Miljøarbeideren åpner for å snakke om det indre livet og tar Jens sitt følelsesliv på alvor.

Det felles prosjektet med andre gutter som miljøarbeideren trekker Jens og Inge med i; brettverkstedet hvor guttene lager sine egne seilbrett, fremmer sosiale relasjoner og vifølelse og har noen underliggende følelsesmessige aspekter. Miljøarbeideren omtaler surfeverkstedet som et sted hvor Inge og barndomskameratene kan snakke om alt mulig, om problemer hvis de har det. Det er et sted hvor guttene bygger bedre relasjoner til hverandre og til miljøarbeideren. Det ligger lite prestasjonspress og konkurransementalitet i aktivitetene miljøarbeideren gjør sammen med dem. Det er mer fysisk aktivitet som lek. Når han omtaler

aktivitetene, ligner det på det Ulf Mellstøm forteller om maskinen som et "passionsobjekt" i artikkelsamlingen; Sprickor i fasaden. Mannligheter i förändring (Ekenstam m.fl. 2001). Han viser til hvordan bilen eller motorsykkelen og mekkingen på maskinene kan fungere som overgangsobjekt i mange mannlige kollektiv. Med det mener han at aktiviteten er med på å bygge opp under følelsesmessige relasjoner. Det felles prosjektet rommer sosiale relasjoner og vifølelse (Mellström 2001).

De tøffe fysisk utfordrende aktivitetene som miljøarbeideren gjør sammen med Jens og Inge, og som han også, ved å tilføre ressurser, setter dem i stand til å gjøre sammen med andre, fungerer også mest som springbrett for å inngå i menneskelige relasjoner. Innlæring av ferdigheter i klatring, brettseiling og fremskaffingen av ressurser, slik at guttene kan holde på med aktivitetene på egen hånd, styrker deres muligheter for å inngå i sosiale relasjoner til jevnaldrende.

At miljøarbeideren til Jens og Inge legger mer vekt på de følelsesmessige aspektene i relasjoner guttene inngår i enn aktivitetene i seg selv, fremgår også i miljøarbeiderens begrunnelse for å foreslå for faren til Jens at han kjøper en båt som er grei til fiske, og som han og Jens kan bruke sammen. Han snakker samtidig med faren på en forsiktig måte, sier han, om at han bør bruke mer tid til å være sammen med og prate med sønnen sin.

Når miljøarbeideren oppmuntrer Jens til å ringe til moren sin, er det de følelsesmessige aspektene ved relasjonen som betones. Han snakker også med Jens om relasjonen til kjæresten, om hvordan en skal bygge gode vennskapsbånd til ei jente. Slik viser miljøarbeideren at å være ung mann ikke bare, eller først og fremst, er relatert til enkjønnede sammenhenger, men menneskelige, der gode relasjoner til jenter/kvinner oppfattes som en sentral del.

Miljøarbeiderne til Gunnar, Christian, Jens og Inge iscenesetter mer legitime mannligheter enn protestmaskuliniteten. Måter de gjør det på er ikke entydige. Miljøarbeideren til Gunnar er den som tydeligst iscenesetter maskuliniteter basert på styrke. Miljøarbeideren til Inge og Jens iscenesetter maskuliniteter som også rommer følsomhet og nærhet i relasjoner både til menn og kvinner. Samtidig som han betoner de følelsesmessige aspektene og en familieorientering, ved å involvere Jens i husarbeid og barneomsorg, bevarer han kjønnsdikotomien. Han gjør det kvinner gjør, og dette viser han fram for Jens, men han vokter seg vel for ikke å bli for myk. Det som dominerer, er den emosjonelle og sosialt kompetente mannen. Når han velger aktiviteter, er det macho-aktiviteter. Den maskulinitet han iscenesetter passer inn i enkjønnede jevnaldningsmiljøer. Han erstatter guttenes enkjønnede verden med å åpne en ny enkjønnet verden, hvor macho-aktiviteter fungerer som

et middel til å etablere mannlige fellesskap. Begge miljøarbeiderne bidrar til reproduksjon av maskuliniteter som rommer det tøffe.

Hos miljøarbeideren til Jens og Inge ser vi ulike maskulinitetsforståelser komme til uttrykk hos samme person. Det er ikke et enten eller, men et både og. En reproduksjon og en omformulering av maskulinitetsforståelser virker side om side. Marie Nordberg skriver i sin artikkel om tre menn i kvinnedominerte yrker at man i moderne samliv streber etter relasjon, i stedet for posisjon, og at følsomhet, nærhet og kommunikasjon er vitale deler av relasjonens indre liv (Nordberg 2001). Miljøarbeideren til Jens og Inge åpner et større mulighetsrom for hvordan guttene kan leve maskuliniteter enn det miljøarbeideren til Gunnar gjør. Maskuliniteter som rommer fornuft og fysisk styrke kombinert med åpenhet for følelser kan og bør være egnet til å sette unge gutter i stand til å inngå i nære menneskelige relasjoner til både gutter/menn og jenter/kvinner. I dagens norske samfunn fremstår slike maskulinitetskonstruksjoner som hegemonisk maskulinitet. Det blir viktig at de som skal hjelpe ungdommer følger med i hva som er innholdet i den hegemoniske maskuliniteten nå for tiden.

Miljøarbeidere konstruerer seg selv som kjønn

La oss nå se litt nærmere på hvordan miljøarbeiderne skaper seg selv som kjønn. De har gått inn i et omsorgsarbeid, som fra den kommunale barneverntjenesten er ment å skulle supplere foreldrenes. Omsorgsarbeid for barn, både i familien og i offentlig omsorgsarbeid, oppfattes i vår kultur som kvinnelig. Når menn gjør sin inntreden i omsorg, kan det medføre et behov for å bekrefte kjønns grensene, av å fremstå i tråd med de tradisjonelle maskulinitetsforståelser (Connell 1999).

De mannlige miljøarbeidernes inntreden i den utviklingsstøttende omsorgen for de unge guttene, medfører et behov for legitimering. I den kommunale barneverntjenesten betones menns betydning for unge gutter. Det forventes at de mannlige miljøarbeiderne har noe å tilføre guttene som kvinnelige miljøarbeidere og mødre ikke har. Dette kommer til uttrykk når barneverntjenesten i to av familiene engasjerer både en kvinnelig og en mannlige miljøarbeider. Den kvinnelige miljøarbeiderens oppgave er å være en støtteperson for moren og den mannliges å være en støtteperson for gutten. I de andre familiene er det bare mannlige

miljøarbeidere som forholder seg både til foreldrene, i hovedsak mødre, og guttene. Som nevnt tidligere, bor ikke guttenes biologiske foreldre sammen.

At mannlige miljøarbeidere har noe ekstra å tilføre gutter som bor med mødrene, taes for gitt i barneverntjenesten. For eksempel taes det for gitt at mødre ikke kan sette grenser (kapittel 6), mens mannlige miljøarbeideres betydning for gutter, som bor med fedrene, legitimeres med svikt fra fedrene, slik det synliggjøres av miljøarbeideren til Jens:

Barneverntjenesten sier, vær forsiktig, i forhold til hva du gjør i forhold til far, for vi har opplevd at han sier at han er så på banen og skal være med så mye og bla, bla, bla, men når det kommer til stykket, så opplever vi ingen ting allikevel. (*miljøarbeideren til Jens*)

Mannlige miljøarbeidere oppfattes som viktige, nettopp fordi de er menn. Som guttene, skaper også miljøarbeiderne seg som kjønn. Hvis bare guttene får noen ordentlige menn som forbilder, kan de også skape seg selv som ordentlige menn. Derfor må miljøarbeiderne også etterlyse fedrene. Mødre kan ikke bekrefte gutter som menn. Fedrene forventes å inngå i tøffe mannlige aktiviteter sammen med sønnene sine. Miljøarbeiderne legitimerer sin betydning som menn, med fedre som svikter (kapittel 5). Når miljøarbeiderne går inn i det vi oppfatter som kvinnedominerte omsorgsoppgaver, iscenesetter de en tradisjonell maskulinitet som rommer styrke og tøffhet.

Fra på 1970-tallet å ha likestilling som kjønnsoverskridende likhet, har motivet for at menn er ønsket i barneomsorg og sykepleie på 1990 tallet mer fokusert på positiv ulikhet mellom menn og kvinner. Menn forventes å være bærere av visse kjønnsrelaterede egenskaper, bare for at de kategoriseres som menn (Nordberg 2001). Dette synliggjøres også med forventningene til de mannlige miljøarbeiderne. De blir positivt vurdert, nettopp fordi de er menn i dette arbeidet med unge gutter.

Hvilke maskuliniteter de mannlige miljøarbeiderne skal fremstå med, defineres ikke av forventningene fra barneverntjenesten. Den overlates miljøarbeiderne åpen for tolkning. Miljøarbeidere kan gjøre som miljøarbeideren til Gunnar gjør. Han går mest ut fra ideer i tråd med den tradisjonelle maskuliniteten, slik Connell omtaler den. I den tradisjonelle maskuliniteten betraktes områder som fornuft, kroppsstyrke og dominans som mannlige (Connell 1999). De kan også gjøre som miljøarbeideren til Jens og Inge; fremstå med et større repertoar av maskuliniteter der de tradisjonelle kjønns grensene utfordres, samtidig som de passer vel på å fremstå som riktig mann, gjennom betoning av macho- pregede aktiviteter.

Kroppen blir et tegn som mannlige miljøarbeidere justerer seg etter, selv om de, i posisjonene de inntar i forskjellige situasjoner, slutter seg til ulike maskuliniteter.

Hjelpeapparatet har et problem, når det skal gjøre noe for de vanskeligste. Når guttenes vanskelige måter å gjøre seg større på, skal kanaliseres over til andre og bedre, mer vanlige og sosialt aksepterte, er det lett at guttene ikke gis et større handlingsrom for å være gutt enn det de har gjennom protestmaskuliniteten. For de "tøffe" guttene hadde det antakelig ikke slått helt an med den mer entydig myke mannen. Det er imidlertid en fare for at miljøarbeidere først og fremst oppmuntrer og viser fram den tradisjonelle maskuliniteten, som etter hvert blir den marginaliserte i vårt samfunn.

Denne analysen blir redskap til å utforske og forstå *veilederens årvåkenhet for guttenes egne prosjekter*. De viser ikke hva den veiledede gjør ut av samspillsprosessen med veileder. Hvordan guttene går fram for å gjøre seg større og således også er med på å skape sine omsorgsgiveres praksis, utforskes i det neste kapitlet, hvor det er guttenes fortellinger som er grunnlaget for analysen.

Kapittel 8

Guttenes prosjekter med å gjøre seg større

Guttenes oppfatninger av hva som skjer

Hos unge gutter som ruser seg og begår handlinger som tyveri, ran og vold, kan det være vanskelig å oppdage noe annet enn et jag etter å sette seg på tverke av krav og forventninger. Dette kapitlet handler om hva guttene ser som viktig for seg i sine utviklingsprosjekter, og hva de tillegger betydning for at det gikk som det gikk. Hensikten er å vise hvor viktig det er å ha et blikk for unge gutters utviklingsprosjekter, ønsker de kan ha om å gjøre seg større langs det som oppfattes som vanlig for velfungerende ungdommer. Det handler også om hvor viktig det er å legge til rette for at guttenes motivasjon for å ville noe langs den vanlige utviklingsbanen kommer frem, fange den opp og styrke den, for eksempel ved å gi dem nye erfaringer i denne retningen.

Som vi har sett i kapittel 7 om miljøarbeidernes utviklingsstøtte på områder utenfor hjemmet, har miljøarbeidere større mulighet for å lykkes med å styrke og endre guttenes prosjekter til å ville noe langs den riktige veien når de har et blikk for det hos guttene som peker i denne retningen. De har større mulighet for å lykkes når de greier å legge seg på disse prosjektene, matche det som betyr noe for guttene og gi dem noen nye erfaringer som guttene knytter glede og begeistring til. Da blir miljøarbeidernes strategier noe mer enn et rent *korrigeringsprosjekt*. Samspillet mellom miljøarbeidere og unge gutter blir i mye større grad et *samarbeidsprosjekt*.

I kapittel 1 omtales poenget med miljøarbeidertiltakene som å endre guttenes bevegelser på livsområdene jevnaldningsmiljø, hjem og skole- arbeidsliv. I kapittel 6 og 7 har vi sett hvordan miljøarbeidere formidler forventninger om retningen for guttenes bevegelser på disse livsområdene. Det er ikke mulig å påvise en direkte årsak - virkning sammenheng mellom miljøarbeidernes strategier og guttenes bevegelser. Guttene i utvalget fremstår som

aktører som påvirker sine omgivelser. De reflekterer over livet sitt og medvirker aktivt til utformingen av det. Samtidig formes refleksiviteten og livene deres av kontekstene de inngår i.

I dette kapitlet er det guttenes beretninger som står i sentrum. Der hvor det bidrar til økt forståelse, suppleres guttenes fortellinger med datamaterialet fra samtalene med foreldre og miljøarbeidere. Det empiriske materialet fra samtalene med guttene inneholder fortellinger om forhold de var opptatt av å fortelle om og om forhold jeg syntes det var verdt å spørre om. At guttene og jeg hadde felles temaer som vi var opptatt av, avspeiler at vi deler allmenne kulturelle forestillinger om hva som er viktig i unge gutters liv. Vi må likevel ha i tankene at selve intervjusituasjonen med en voksen forsker som spør om hverdagslivet, *kan* føre til at ungdommene tydeligere artikulere ønsker om å handle etter det som forventes av voksensamfunnet.

Med arbeidserfaring fra kommunal barneverntjeneste og erfaring som mor til tre tenåringsgutter har jeg hatt innsyn i mange andre gutters utviklingsprosjekter. Likevel gjorde forskjellene i livserfaring mellom guttene i utvalget og meg som dame i 50-årene det umulig å introdusere alle temaene som guttene var opptatt av. Intervjuformen kom meg til hjelp. Ved å be guttene fortelle om hva som skjer på ulike tidspunkt gjennom døgnet, hva de gjør og hvem de er sammen med i ulike situasjoner, ble det mulig for dem å ta opp temaer jeg ikke hadde fantasi til å bringe på banen. Jeg fikk konkrete beskrivelser av dagliglivets hendelser, det som vanligvis skjer og det uvanlige²¹. Jeg oppfordret dem også til å fortelle om viktige hendelser forut i tid og om deres ønsker fremover. Guttenes oppfatninger fikk plass i form av løpende kommentarer til det de fortalte om. Slik bidrog guttene til informasjon ikke bare om *at* noe skjer, men også hvem som inngår i sosiale prosesser og *hvordan* de forløper. Intervjuene har gitt et empirisk materiale om guttenes samspill i forskjellige kontekster og over tid; blant jevnaldrende, i hjemmet, på skole og i arbeid. Det har også gitt et empirisk materiale om forhold som dreier seg om rus, tyverier, vold, og om hvilke områder i deres bevegelser utenfor hjemmet miljøarbeidere involverer seg i, slik det oppfattes av guttene selv.

I analysen brukes datamaterialet til *fortolkning* av hvordan de omtaler forskjellige forandringer, og hva de ser som bidrog til at det gikk som det gikk. Et datamateriale som dekker et lengre tidsspenn i guttenes liv, gir et grunnlag for å få dette frem. Intervjuer med et

---

²¹ Seksualitet var et tema som omtrent ikke ble berørt i intervjusamtalene. Forskjell i kjønn og alder kan ha medført at dette ble et vanskelig tema å ta opp.

års mellomrom, hvor de også ble oppfordret til å fortelle om viktige hendelser bakover i tid og ønsker fremover, har gitt et datamateriale som rommer et lengre tidsspenn.

Dette kapitlet har likhetstrekk med kapittel 7 hvor det er miljøarbeidernes fortellinger som er i fokus. At det blir slik, avspeiler også at miljøarbeidere og gutter deler allmenne kulturelle forestillinger om hva som er viktig i unge gutters liv og at den anvendte intervjuemetoden, som var lik for intervjuene med miljøarbeiderne og guttene (og foreldrene), var egnet til å fange opp slike forestillinger. Om temaene guttene er opptatt av stort sett er de samme som miljøarbeiderne er opptatt av, er det *guttenees omtale av sine utviklingsoppgaver* som har fokus i dette kapitlet.

Utviklingsprosjekter

Samfunnsforskere som er opptatt av hva som preger *det moderne*, peker blant annet på at tradisjonene ikke lenger gir gyldige svar på hvem du er og hvem du skal bli, og at identitetsskaping er blitt en oppgave for den enkelte. Moderne mennesker må skape seg selv, og selv organisere sin avhengighet og uavhengighet til andre. Identitet er noe som bygges opp i samspill med andre. Det handler om hvilket inntrykk jeg skaper hos andre, og de andres reaksjoner på meg, og hvordan jeg oppfatter deres reaksjoner (Mead 1972). Gjennom dette utvikler individet sammenhengende oppfatninger av sine egne muligheter til å influere på viktige forhold i egne omgivelser (Bjerrum –Nielsen og Rudberg 1989). Synet på barnet/den unge som handlende subjekt synliggjør barnet/den unge som en aktiv og skapende deltaker, både i sin egen utviklingsprosess og i samfunnet rundt seg (Brannen & O'Brien 1996, Lindèn 2000). Barnet/den unge *gjør seg større* gjennom selvkonstruksjoner og samhandling med omgivelsene. De ser ut til å være dypt engasjert i en prosess, som kan betegnes som barnets/den unges selvsosialisering (Dencik 1999).

Catharina Bjørke og Kari Gutterud (2000) anvender begrepet "*å gjøre seg større*" i sine analyser av utviklingsprosjekter til gutter i alderen 12-14 år, i et delprosjekt i et større prosjekt: "Sosial deltakelse og utvikling i overgang fra 12-14 års- alder: vanlige og vanskelige utviklingsprosesser" (Haavind og Gulbrandsen 1996). Fokus i delprosjektet er på hvilken betydning problemskapende handlinger har for gutter i alderen 12- 14 år. Gutter ble intervjuet over en periode på halvannet år. Ved å sette sammen alt guttene fortalte om sine aktiviteter på ulike sosiale arenaer, fant de forskjellige betydninger problemskapende handlinger har for gutter i denne alderen. Noen bruker problemskapende handlinger som utgangspunkt for

felleskapsprosjekter, og som redskap for å gjøre seg større som gutt. Drop out fra skolen er et markant kjennetegn for denne gruppen. Noen av dem involverer seg i flere og mer alvorlige problemskapende handlinger gjennom intervjuperioden. De ser ikke mulighet til å gjøre seg større gjennom fellesarenaer, som for eksempel skolen, og lager seg egne steder der voksne ikke får innsyn. Disse stedene fylles med problemskapende aktiviteter som gir dem status i et marginalisert ungdomsmiljø. Eldre ungdommer gir dem innpass i slike gjengskapende miljøer og fremstår som modeller for guttene. For noen av Bjørkes og Gutteruds informanter ser overgangen fra barn til ungdom ut til å bli en mulig begynnelse på en videre kriminell løpebane. For andre har problemskapende handlinger mer preg av å være alderstypiske, og de tillegger dem heller ikke samme betydning for seg. Disse guttene trekker frem andre arenaer de kan gjøre seg større gjennom, som skolen eller sportsarenaen. De trekker også frem deltakelse i et familiefelleskap som viktig for seg. De som beveger seg fra drop outs og inn i skolen igjen, eller skjærper seg i forhold til skolen, orienterer seg også inn i familien (Bjørke og Gutterud 2000).

Når jeg er blitt så begeistret for denne tilnærmingen til ”gutter i trøbbel”, er det fordi den har fokus på hvordan livet fortøner seg for den enkelte gutt. Innfallsvinkelen til Bjørke og Gutterud viste seg nyttig for å få mer kunnskap om hvilken betydning problemskapende handlinger har for å gjøre seg større for gutter i overgangen 12-14 år. Det som slår en i deres analyse, er hvor opptatt guttene er av å bli større. Forskerne har klart å holde fast på utviklingsprosessen eller bevegelsen. I et kulturpsykologisk perspektiv forstås endring og utvikling som noe som foregår gjennom hele livet. Når søkelyset settes på gjensidig skapende samspill med den sosiale konteksten vi er en del av, blir det rom for å tenke at det foregår en livslang endringsprosess (Johnsen 1993).

Guttene i mitt utvalg har beveget seg litt lenger frem i livsløpet og har gjort mer alvorlige handlinger enn guttene i undersøkelsen til Bjørke og Gutterud (2000). Det denne undersøkelsen har lært oss om gutter i overgangen 12- 14 år, gjør at jeg tenker at disse forskernes faglige blikk, å tenke om gutter som noen som ser ulike muligheter i sine utviklingsprosjekter, også er fruktbart for å få tak i hvilke muligheter guttene i mitt utvalg ser for seg. Ved å tegne noen bilder fra en periode i deres liv vil vi kunne få noen inntrykk av måter unge gutter i *alderen 14-18 år* gjør seg større på, når henholdsvis; ønsker om å ville det riktige er der i utgangspunktet, når motivasjonen endres til å ville det riktige, og når ønsker om å ikke ville være innenfor det som oppfattes som vanlig for velfungerende ungdommer endres lite.

Jeg er opptatt av å få frem hvordan utvikling ikke er et individuelt prosjekt, bare drevet frem av en motivasjon som ligger inne i individet, men at det er et kulturellt prosjekt. Når utvikling sees på som et kulturellt prosjekt, har det betydning å utforske hva som skal til for bli anerkjent som eldre gutt og nesten voksen mann i vår tid. Antropologen Jean Briggs (1991) uttrykker et kontekstforankret og innholdsfridd utviklingsmål slik: I enhver kultur tilstreber de store at barn skal bli sosialt upåfallende, eller unremarkable, som hun uttrykker det. Informantene i denne undersøkelsen, både de voksne og guttene, uttrykker utviklingsmål på forskjellig vis. Som oftest brukes begrepet *vanlig*. Hva som i vår kultur forstås som vanlige overganger til voksenlivet, blir særlig tydelig når det omtales av gutter for hvem det selvfølgelig - å følge de vanlige sporene - ikke blir selvfølgelig.

Å ha dette utviklingsblikket, at de *gjør seg større*, på alle guttenes fortellinger, gjør det mulig å utforske hva de ser som viktig for seg i overgangen til nesten voksne. Fordelen ved å se på utvikling, vekst (*growing*), ved hjelp av begrepet *å gjøre seg større* (*doing*) fremfor begrepet *å bli større* (*being*), er at denne vridningen i det teoretiske grepet bidrar til at aktørperspektivet taes på alvor. Det blir enklere å ta på alvor at å være menneske, er å være meningsskapende (*sense making persons* (Bruner 1990)). Menneskets egenart er at det produserer mening, at dets tale og handling er meningsbærende fordi de uttrykker intensjon. Menneskene er meningsproduserende aktører. Det er guttenes *meningskonstruksjon* som utforskes i dette kapitlet. Ikke bare *hva* guttene forteller om hendelser og episoder på ulike livsområder, men også *hvordan* den enkelte gutt forteller om det. Det utforskes hvordan de selv skaper forbindelseslinjer mellom hendelser og episoder, hva som forstås å ha sammenheng med hva. Slik blir det å ha et aktørperspektiv noe mer enn et honnørord.

I kulturen er flere forståelsesmåter for hvordan unge gutter kan fremstå tilgjengelige. I dette kapitlet om guttene dreier det seg om hvilke forståelsesmåter *guttene* gjør relevante for seg, ikke om hvordan den ene eller andre forståelsesmåte dominerer. For å forstå de unge guttene i utvalget som individer som aktivt medvirker til utformingen av sitt eget liv, samtidig som livene deres formes av de kontekstene de inngår i, utforskes *hvordan* guttene går frem for å bevege seg fremover mot voksenlivet og *hva* de tillegger betydning når de konstruerer sin egen forståelse av seg selv og sine omgivelser. For å få frem dette utforskes datamaterialet med fokus på hvilke ønsker de har for seg og hva de legger i å bli større, hvordan de inngår i forhandlinger om hvordan de kan fremstå som unge gutter som bestemmer selv. Det handler om hvordan guttene omtaler hva som har skjedd i perioden de forteller om, hva de ser som har bidratt til at det gikk som det gikk. Når det går godt, hva er det de selv ser som har hjulpet

dem? Hva er det de ser som har bidratt når bevegelser går i retning av å gjøre enda mindre det som forventes av dem?

Jeg har valgt å se på områdene; livet blant jevnaldrende, husarbeid og skole/utdanning/arbeid, *fordi det var disse livsområdene guttene i utvalget snakket om når jeg ba dem fortelle om hverdagslivet sitt*. Guttene er deltakere i forskjellige kontekster som er preget av kulturell variasjon med hensyn til; hvordan de kan fremstå blant jevnaldrende, deltakelse i husarbeid og med hensyn til betydning av skole, utdanning og arbeid. Guttene fortellinger viser at de på forskjellige måter strever i sine voksengjøringsprosjekter på disse områdene.

Datamaterialet fra begge samtale med alle guttene ble først ordnet etter livsområdene; mellommenneskelige ferdigheter som særlig dreier seg om relasjoner i jevnaldningsmiljøer, kjæresteri og ulike aktiviteter i jevnaldningsmiljøer, praktiske gjøremål i dagliglivet hjemme, skole, utdanning og arbeid. Etter denne grovsorteringen ble datamaterialet gjennomgått på nytt med spørsmål om hva guttene ønsker å få til, hva de ikke bryr seg om å få til på det enkelte område, hva de er fornøyd med at de får til, hva de knytter glede og begeistring til og hva de knytter sorg, skuffelse og fortvilelse til.

Denne gjennomgangen viser at hos alle er det noe som peker i retning av å ikke ville være innenfor det sosialt aksepterte, selv om alle også har noe som peker i retning av å ville være det. Måtene guttene omtaler forandringer på, viser at hos noen endres retningen for det de vil. Fra å fremstå mest som uvanlige, endrer noen retning til å ville være mer innenfor det vanlige og sosialt aksepterte når miljøarbeideren sørger for at de får noen nye erfaringer langs denne utviklingsveien. Mens hos andre endres retningen på det de vil lite, selv om de gis muligheter for nye erfaringer. De vil fortsatt mest noe som peker i retning av ikke å ville være innenfor det vanlige og sosialt aksepterte, og hos noen øker også intensiteten i denne retningen. Ved presentasjon av guttens fortellinger er hensikten også å få frem hva guttene omtaler som noe som bidrar til at det gikk som det gikk, med oppmerksomhet rettet mot hva som fremgår om miljøarbeidernes bidrag. Dette siste er et biperspektiv som ikke har fremtredende plass i dette kapitlet. I en kultur på et gitt tidspunkt er det noe som er en sosialt akseptert utviklingsvei. Miljøarbeiderne tydeliggjør dette for guttene. Men dette er også noe guttene vet om. De vet når de er på ville veier. Noen idylliserer å bryte med det sosialt aksepterte, mens å være innenfor det sosialt aksepterte trenger man ikke å idyllisere, for da er man på lag med ungdomsgutter flest.

Jeg lar fortellingene til noen av guttene vise hvordan noen i den ene enden av utvalget har bevegelser som peker i retning av å ville mer langs den vanlige utviklingsveien, når de får

noen nye erfaringer langs denne veien, og andre, i den andre enden av utvalget, har bevegelser som fortsetter og som øker i intensitet i retning av å ikke ville være innenfor det sosialt aksepterte, til tross for at de gis muligheter for noen nye erfaringer langs denne utviklingsveien.

Jeg forsøker å få frem helhetlige og omfattende forståelser i datamaterialet, ikke ved å utelate og nedtone variasjoner, men ved å skape forståelser som i størst mulig grad rommer variasjonsmulighetene for fenomenet, *å gjøre seg større*, på de forskjellige livsområdene. Når guttene forteller om seg selv og samspill med andre i ulike kontekster, forteller de om relasjoner som både likner hverandre og som er forskjellige. Jeg forsøker å utnytte både likheter og forskjeller i fortellingene analytisk. Likhetene bruker jeg som en fremheving av det generelle og også som indikasjoner på det som taes for gitt, mens jeg anvender forskjellene som analytiske kontraster som bidrar til å utdype beskrivelser av de forskjelliges utviklingsprosjekter heller enn å skape atskilte kategorier. Faren ved å bruke kontraster i guttenes fortellinger analytisk, er at guttene identifiseres for sterkt med sine respektive forskjelligheter. For ikke å overdrive forskjellene forsøker jeg å presentere disse guttene som personer med ulike posisjoneringsmuligheter i ulike kontekster og over tid²². De mange hendelsene og episodene som guttene forteller om i intervjusamtalene, viser at de i ulike kontekster og over tid tilbys ulike repertoarer og gjør ulike repertoarer, for måter å fremstå på, relevante for seg. For å få frem variasjoner i datamaterialet supplerer jeg to gutters historier, som fremstår som kontraster, med fortellinger til noen gutter som bidrar til å utvide bildet av måter å gjøre seg større på.

På livsområdet jevnaldrende prøver jeg å forstå guttenes *ideer om maskuliniteter* gjennom å utforske hvordan de fremstår i samspill med jevnaldrende. På området som handler om husarbeid søker jeg å forstå betydningen av *kjønn* og *generasjon*, derunder *avhengighet/uavhengighet*, i samspillet gutter- mødre og gutter- fedre. På området skole, utdanning og arbeid forsøker jeg å forstå og utforske betydningen av *å bestemme selv/selvstendighet* og betydningen av *tilbakemeldinger fra andre*.

La oss først se litt på *sammenhengen mellom livsområder* de gir betydning som redskap for å gjøre seg større og *hvordan det går med dem*.

De som endrer retning fra å gjøre seg større ved skulking, rusmisbruk og kriminalitet blant jevnaldrende, finner andre livsområder som de kan gjøre seg større på. De gir betydning

---

²² Å bruke kontraster i fortellinger analytisk har jeg bl.a. fra Mette Gulbrandsen, slik hun beskriver det i artikkelen: Samspill mellom barn som kjønnskapede og kjønnskapede prosesser i Haavind, H. (2000): *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*.

til skole, utdanning, arbeiderfaring, større deltakelse i praktiske gjøremål hjemme i samspill med forelderen og lovlige utfordrende fysiske aktiviteter, som redskap for å gjøre seg større. Positive tilbakemeldinger fra lærere og arbeidsgivere og medisinerer for ADHD tilskrives betydning for endringen i retningen på deres utviklingsprosjekter. Det dreier seg om positive tilbakemeldinger fra andre enn de som fremsatte krav og forventninger; forelderen og miljøarbeideren. Men også for disse guttene er fremdeles fellesskapsprosjekter med jevnaldrende viktige redskaper for deres utviklingsprosjekter. De beveger seg fra spennende, ulovlige aktiviteter med ikke- streite jevnaldrende, til lovlige fysisk utfordrende aktiviteter med streite jevnaldrende. Særlig de eldste guttene gir også betydning til nære relasjoner til foreldre, streite kamerater, kjæreste og til miljøarbeideren, for at de beveger seg mer i retning av det sosialt aksepterte. Det handler om å ha noen som bryr seg.

De guttene som fortsetter å gi betydning til rusmisbruk, kriminalitet og voldshandlinger som redskap for å gjøre seg større, har mange negative opplevelser knyttet til skolegang. Etter å ha vært plassert i flere skoletiltak med mindre grupper og individuelle opplegg, dropper noen skolen helt. Disse guttene gir ikke det å gå på skole betydning for sine utviklingsprosjekter i intervjuperioden, men når de beretter om ønsker for seg fremover, har også disse guttene ønsker om en utviklingsbane langs en vanlig utviklingsvei som handler om skolegang og jobb. For gutter som gjør rusmisbruk, kriminalitet og vold som viktig for seg, og ikke beveger seg i tråd med det sosialt aksepterte, ser slike handlinger ut til å fungere som utgangspunkt for å gjøre seg større. De får status i gjengmiljøer ved å opponere mot voksne og gjøre som de selv vil. For noen av guttene som det blir viktig for å iscenesette en tradisjonell maskulinitet, fremstå som tøffe og sterke, blir det problemer på livsområdene skole og hjem. Særlig blir det tydelig i samspillet med foreldre (mødre) om deltakelse i praktiske gjøremål.

Samspill med jevnaldrende

I dette avsnittet er det guttenes prosjekter med å gjøre seg større i samspill med jevnaldrende som er tema. Den første gjennomgangen av datamaterialet viser at alle snakker om seg selv ut fra forskjellige slags *vi* og *de*, om gjenger de assosierer seg med og om gjenger de tar avstand fra. De snakker også om mindre enheter av jevnaldrende som ordentlige venner og om andre som ikke- ordentlige venner, krimme- kamerater eller kamerater de gjør gale ting sammen

med. Hanne Haavind påpeker at de unge danner og snakker om seg selv ut fra forskjellige slags "vi", for å gi tyngde og retning til hvem jeg er. Dermed viser de også hvorfor "slik" og "ikke slik" kan stå for meg (Haavind 2002b:9). Selv om guttene i utvalget bruker forskjellige betegnelser på gjenger eller noen få de har kontakt med, deler de fleste det sosiale landskapet av jevnaldrende i to; i det guttene betegner som streite og ikke- streite venner, dog ikke alltid med helt atskilte grenser mellom dem. Ved for eksempel å fortelle om kamerater de gjør gale ting sammen med og om krimme- kamerater, gir guttene uttrykk for en væremåte motsatt av hvordan de forstår at det forventes at de bør og skal være ute blant jevnaldrende. De tar i bruk den allmennkulturelle forståelsen om ungdomstiden som en brytningstid preget av utforskning, opprør og opposisjon til krav og forventninger. Når flere etter hvert tar avstand fra gale ting de gjorde før, og fra krimme- kamerater, viser de et ønske om å gjøre det riktige, det som forventes. Når de beskriver noe de tar avstand fra, uttrykker det en forståelse av noe uvanlig ved slike måter å gjøre seg større på. Noen få fortsetter å assosiere seg med ungdommer som ikke beveger seg slik andre ungdommer gjør. De fortsetter å sette seg på tverke av det som forventes og beveger seg på den måten enda lenger vekk fra den vanlige utviklingsbanen.

I det sosiale landskapet som guttene beveger seg i, gjøres flere forståelsesmåter for mannlighet/maskulinitet tilgjengelig. For å få innblikk i guttenes forestillinger om maskuliniteter, er fortellingene til alle guttene også utforsket med fokus på hvilke maskuliniteter de gjør relevante for seg. Det fremgår som sentralt for alle i de første intervjuene å fremstille seg selv som tøffe og sterke. De fremstår med en ikke- legitim maskulinitet, hvor de prøver å fremstå med en kontrollerende og mektig maskulinitet gjennom ulovlige handlinger i samspill med jevnaldrende (Connell 1999). Ved å leve i denne posisjonen fremstår de som tøffe karer og oppnår å gjøre seg større i egne øyne.

I løpet av året bryter flere mer eller mindre ut av denne måten å leve på. Da handler fortellingene deres ikke lenger, og de handler ikke bare, om å fremstå som tøff kar i samspill med jevnaldrende. De har fått andre og flere forestillinger om hvordan de kan fremstå. De gjør seg større gjennom et utvidet repertoar for mannligheter/maskuliniteter.

I historiene som fremkommer i de første samtalene med alle guttene, er *likhetene* i fortellingene utnyttet til å fremheve det generelle, det som taes for gitt. Likhetene omhandler at guttene lever en tradisjonell maskulinitet, som handler om å gjøre krav på å fremstå som de mektigste. I historiene som fremkommer i samtalene året etter, utnyttes også *forskjellene* mer for å utdype beskrivelsene av deres måter å leve maskuliniteter.

I dette avsnittet skal Jens og Gunnar være de første fortellerne, fordi deres fortellinger om samspill med jevnaldrende fremtrer som svært ulike. Gunnar presenterer seg som en som i samspill med jevnaldrende ikke ønsker å være innenfor det sosialt aksepterte, som en som ikke endrer retning, og som en som viser en maskulinitet som mest handler om å fremstå som sterk og mektig. Jens presenterer seg som en som ønsker å være innenfor det sosialt aksepterte, en som beveger seg videre langs en slik utviklingsvei og utvider repertoaret for maskuliniteter. Med sine forskjeller fremstår disse to guttenes historier som kontraster i datamaterialet, men historiene deres er ikke bare forskjellige. Vi skal også presenteres for Inges historie. Selv om den likner de to andres, viser hans fortellinger nyanser og variasjoner i måter å gjøre seg større. Han beveger seg litt på kryss og tvers mellom streite og ikke- streite jevnaldrende.

Å fortsette i et gjengmiljø med slåssing

Det som skiller Gunnar ut fra de fleste guttene i utvalget, er at i datamaterialet fra begge samtalene med et års mellomrom, er temaer som omhandler å sette seg på tverke av krav og forventninger fra voksne det mest sentrale. Han snakker om nynazistene som vi og oss, og om antirasistene som de og dem. Ved å snakke om seg selv som en del av nynazistmiljøet og ved å ta avstand fra antirasistene, gir han tyngde og retning til hvordan han ønsker å fremstå. Han vil fremstå som rasist og nynazist. ”Miljøet er rasistisk, vi liker ikke utlendinger”, sier han. De han omgås i nynazistmiljøet, beskriver han skiftevis som venner, kamerater og som vi kortklipte.

Alle miljøarbeiderens forslag om å styre seg ut av nynazistmiljøet blir ubrukelige for Gunnar. Når det er så viktig for ham å avvise miljøarbeiderens krav og forventninger, må han ha noe å hente i dette miljøet. Hva handler Gunnars utviklingsprosjekt om? Hva slags idealer for mannligheter figurerer i nynazistmiljøet og blir så viktige i Gunnars prosjekt med å gjøre seg større? Hva slags utbytte har han av å fremstå som nynazist? Eller har han rett og slett ikke skjønt hva som forventes av ham? Gunnar har skjønt, han er ikke dum. Han vet godt hva som forventes av ham.

De sier at det eneste jeg kan gjøre for å unngå bråk, er å begynne å gå sammen med antirasistene. Uvennene dine som du har hatt hele livet, som har plaget deg hele livet, så plutselig skal du begynne å gå sammen med dem, bli bestevenner med dem? Det gjør jeg aldri. (*Gunnar*)

Hva handler det om, når Gunnar snakker om plaging? Han omtaler seg selv som objekt for plaging og forteller en historie om å leve i en posisjon som offer. Historien hans om å føle seg truet går mange år tilbake. Den starter med en hendelse i 5. klasse på barneskolen og går frem til han er ferdig med ungdomsskolen. Den begynner med at han plager en utlending i klassen og ender med en historie om seg selv som mobbe- offer.

Det var noen utlendinger i klassen, da jeg gikk i 5. klasse. Da var det lett å si jævla svarting. Det er lett å si det til dem, for de tar det så veldig innover seg. Jeg ble stempla for rasisme allerede da. Det var en som kom og sa han skulle drepe meg. Vi krancla på fritidsklubben. Politiet ble kobla inn. Det var oppe i konfliktrådet, og jeg ble sendt til min far på Vestlandet. De overreagerte så forferdelig. På ungdomsskolen så hadde jeg de på meg hele tida. Jeg så at jeg ikke kunne gå rundt å slenge dritt til folk fordi om de var utlendinger, for de var jo mange flere enn meg, så da valgte jeg å skjerpe meg, men det hjalp ikke. Da var det for seint. Det var ikke mange gangene jeg tok skolebussen hjem, p.g.a de folkene som skulle ta meg. De var 7-8 gutter, utlendinger på skolen, som kom i krangel med nynazistene. (*Gunnar*)

Også miljøarbeideren forteller at Gunnar har vært gjenstand for mobbing. Han omtaler Gunnar som et mobbeoffer. Mobbingen startet i 5. klasse og fortsatte helt inn i videregående skole. Den ble utført av andre elever. Etter 14 dager i videregående droppet Gunnar skolen helt. ”Han har vært et mobbeoffer i hele oppveksten. Dette har vært med på å forme ham som en outsider. Mange års mobbing kan være grunnen til at han virker litt enkel, litt svak teoretisk og verbalt”, sier han.

Miljøarbeiderens omtale av Gunnar gir inntrykk av en forståelse av at Gunnar har vært i offer- situasjoner gjennom flere år og at det ikke er blitt sett og gjort noe med, at det har blitt usynliggjort. Fortellingene inneholder ingenting om at skolen grep inn i forhold til å prøve å stoppe mobbingen fra medelever. Tim Newburn og Elisabeth A. Stanko (1994) reiser spørsmålet om de kulturelle forestillingene vi har om maskulinitet, gjør at vi usynliggjør menn som ofre. Dette kan i tilfelle ha sammenheng med de konnotasjonene ordet offer har. Offer behøver ikke bety annet enn å være utsatt for overgrep eller lovbrudd. Brukt slik sier det ingenting om personen og personens egenskaper, bare om situasjonen han eller hun er i. Men vi forbinder gjerne ordet offer med det å være svak, stakkarslig, passiv, med å være en bestemt type person. Det er litt foraktelig å være offer. Hvis vi assosierer svak, stakkarslig, passiv med det å være offer, står det i motsetning til å være maskulin (Newton og Stanko 1994 i Ericsson 2000 s. 36).

Gunnars prosjekt, slik han omtaler det, handler om å komme ut av offer- posisjonen. Å føle seg utsatt for trusler oppleves for de fleste som en umulig situasjon å leve i. Gunnar uttrykker kulturelle forestillinger om mannlighet som uforenlig med å leve i en posisjon som hogge- stabbe for andre ungdommer, og uforenlig med å la seg skremme til å gå over til dem for å unngå å bli plaget.

Jeg vet om bare en utlending som er all- right. Alle utlendinger er i antirasistmiljøet. De går rundt og slår ned folk, folk som har gått sammen med nynazistene. De prøver å skremme nynazister til å gå over til sin gjeng. Noen klarer antirasistene å skremme til å gå over til dem. Det er to kamerater som har blitt venner med antirasistene. De var ute etter dem, prøvde å få de redde, helt til de begynte å gå sammen med dem. Med en gang ble de spurt om å bli med å ta meg. (*Gunnar*)

Å la seg skremme, vise redsel, forbinder vi gjerne med svakhet og som noe som står i motsetning til maskulinitet (Newburn og Stanko 1994). Dette forteller hvor sårbar maskuliniteten er og hvor viktig det er å vise frem en maskulinitet med styrke. I en historisk undersøkelse om den amerikanske mannligheten, fremgår det at mannlighet handler mindre om driften til å dominere og mer om redsel for at andre skal kontrollere og ha makt over dem selv (Kimmel 1997). Dette gir et kompletterende aspekt i tillegg til et perspektiv på mannlighet som forbundet med en drift etter makt, dominans og kontroll. Begge perspektiv kan være viktig å ta med. Redselen for å bli dominert over, kan tenkes å gi seg uttrykk i at man i stedet strever etter å dominere andre (Ekenstam, Johansson, Kuosmanene 2001). At Gunnar gjør krav på å fremstå som tøff og sterk, handler kanskje mer om redselen for at andre skal kontrollere og ha makt over ham enn det handler om at han vil ha kontroll over andre. Gunnars fortellinger viser oss at å fremstå som tøff og sterk fortsatt figurerer som et maktfullt ideal for hvordan menn skal leve maskulinitet.

Det er bare sånn tull, du har drukket litt og så har du kniv på deg og så er det bare masse tull. En gang kom det 50 antirasister for å lage bråk med oss, bare fordi jeg satte blikket mitt i dem. Vi var bare 3- 4 stykker, kanskje 10. Og så var det dødsmanne som så på. Politiet taua inn oss, selv om det var de andre som begynte. Politiet mente vi startet det, bare ved å vise oss. (*Gunnar*)

Dette er vanskelig å forstå som en fortelling om å fremstå som offer. Det er en fortelling om styrke, 3- 4 stykker, kanskje 10, i mot 50, hvor kniven kommer frem. Og det handler om å komme i posisjon som sterk og tøff foran et publikum. Å bli tauet inn av politiet i denne situasjonen forsterker bare posisjonen som tøff. Gunnar og kameratene hans gjør krav på å

være de mektigste. Det er en maskulinitet i tråd med det Robert Connell betegner som protestmaskulinitet og som han beskriver som kollektive prosesser hvor unge menn gjør krav på en overdrivelse av maskuline konvensjoner (Connell 1999). Gjennom interaksjon i et miljø viser Gunnar en tøff fasade hvor han gjør krav på makt uten å besitte egentlige maktressurser. Han kommer ut av posisjonen som truet og plaget ved å gjøre noe som, i forhold til både fienden og kameratene, bringer ham i en posisjon som tøff og sterk. For Gunnar handler det om å gjenreise sin mannlighet - å fremstå som riktig mann - gjennom aggresjon rettet mot fienden, som får uttrykk i slåssing med alvorlige voldshandlinger.

Miljøarbeideren fremstiller Gunnar også som en som *kompeniserer* for offeropplevelser. Gunnar går i nynazistmiljøet fordi det er den eneste måten han kan hevde seg på og få litt status gjennom styrke og vold.

Med dårlig selvtillit er han et typisk eksempel på en som kan gli inn og bli tatt imot av de gale folka. Det er usikkerheten hans som gjør at han sammen med andre kan si, jævla nigger. Den aksepten han får i den gjengen, er enormt viktig for ham. (*miljøarbeideren til Gunnar*)

Han omtaler også Gunnar som den mest voldelige i nynazistmiljøet. "Han er den i miljøet som har flest voldssaker på seg. Han har sonet en dom for vold og har en betinget dom hengende over seg", sier han. Gunnar kommer ut av opplevelsen av å være et offer når han oppnår status i nynazistmiljøet ved å opptre som den mest voldelige. Miljøarbeiderens forståelse handler om at Gunnars erfaringer av *maktesløshet* gjennom barndommen, resulterer i et overdrevent jag etter den slags makt som kulturen forbinder med maskulinitet. Det sinne og den maktesløshet offeropplevelsene fører til, får ham til å prøve å fremstå med en kontrollerende og mektig maskulinitet gjennom en fiendtlig og aggressiv atferd. Dette ligner på de bilder som Gunnar selv gir oss i sine fortellinger. Det handler om en psykologisk inspirert forståelse, som rommer en årsak-virkning modell. Plaging fører til en offerposisjon, som resulterer i at offeret gjennom en aggressiv og fiendtlig atferd kompeniserer for offerposisjonen.

I miljøarbeiderens fortelling om Gunnar er det ikke bare styrke og vold som blir trukket frem. "Kontrastene er skremmende. Fra å være spak, mammas lille gutt, som gjerne ringte hjem om natta og for å si at han har glemt tannbørsten, til å bli veldig rebelsk og farlig når han drikker", sier miljøarbeideren. Han forsterker ytterligere et bilde av Gunnar som spak og som mammas lille bortskjemte gutt, når han omtaler Gunnar som en som kan ringe til moren sin for å bli henta hjem etter fester og når han har vært på rømmen en ukes tid. I noen

sammenhenger fremstiller han Gunnar med for *mye* mannlighet og i andre sammenhenger med for *lite* mannlighet.

Gunnar har skjønt at når miljøarbeideren tar ham og nabokameratene med til fjells i helgene, gjør han det for å få ham bort fra bråk og slåsskamper med antirasistene. Og han har skjønt at miljøarbeideren prøver å få ham interessert i stå på ski.

Miljøarbeideren likte veldig godt å stå på ski, og han ville på fjellet. Hvis vi spurte om vi kunne dra til Oslo, Danmark og Sverige i stedet for å stå på ski, så svarte han bare at det kunne vi ikke. Vi måtte på fjellet. Så det var ski hver gang, og det ble jeg jævlig lei av. Han gjorde ting han likte sjøl. (*Gunnar*)

Når miljøarbeideren tilbyr Gunnar et rom for å uttrykke maskulinitet gjennom en fysisk utfordrende sport, tar han utgangspunkt i den samme logikken som ligger i Gunnars protestmaskulinitet. Både Gunnar og miljøarbeideren uttrykker forestillinger om maskulinitet knyttet til kroppsstyrke. Miljøarbeideren prøver å bevege Gunnar bort fra å gi uttrykk for fysisk styrke gjennom slåssing og vold, over til å uttrykke mannlighet gjennom en legal utfordrende og spennende kroppsaktivitet. Gunnar forstår hva miljøarbeideren sier, men han deler ikke miljøarbeiderens forståelse om hvordan han kan fremstå som ung mann. Det mulighetsrommet som miljøarbeideren viser Gunnar; drive med skisport og skaffe seg nye venner, er ikke brukbart for Gunnar. Når Gunnar avviser miljøarbeiderens forslag, kan det være fordi han har mer å hente innenfor protestmaskuliniteten enn det miljøarbeideren har å tilby. La oss se nærmere på hva Gunnar oppnår med å assosiere seg med nynazistene. Det han omtaler som utbytte, omhandler temaer som vi forbinder med begreper som lojalitet, respekt og ære. Dette er ikke begreper Gunnar bruker. I Gunnars fortellinger fremstår lojalitet som et ideal for vennskap. De som er med i nynazistmiljøet, kan stole på at de alltid støtter hverandre.

Kameratene mine som er nynazister er greie. De stiller alltid opp for deg. Holder avtaler og du kan stole på dem. De støtter deg. Når vi står og diskuterer med noen og folk kommer og skal ta deg, så backer de deg opp. (*Gunnar*)

Voldsepisodene Gunnar forteller om uttrykker denne lojaliteten.

Jeg har en betinget dom for mye vold. Det er ikke bare en ting. En gang trakk jeg kniv for å roe ned gemyttene, da det lå en person opp på kameraten min. Jeg så ikke at kameraten min først hadde slått ned en vakt. (*Gunnar*)

Ved å støtte hverandre setter de seg i respekt i forhold til fienden. At det handler om å sette seg i respekt, viser Gunnar også når han forteller om at han setter blikket sitt i dem, d.v.s. antirasistene. Når han forsvarer seg sjøl og kameratene, handler det om å sette seg i respekt. Det handler også om ære når de tar igjen når andre starter med bråk. Det er en æressak å stille opp for kameratene når de trues av en gjeng. Bare han og kameratene viser seg på byen, setter de i gang bråk. Den synlige maskuliniteten hos nynazistene, som det fortelles om i media og som Gunnar også omtaler, handler om å skaffe seg respekt gjennom tøff og aggressiv oppførsel rettet mot utlendinger (Fangen 2001). I kameratgjengen viser Gunnar og de andre guttene også vennskap. Når noen har problemer, så stiller de opp for hverandre og viser praktisk solidaritet.

Gunnars uttrykk for maskulinitet gjennom lojalitet, respekt og ære, ligner på de uttrykk som Annick Prieur finner i sin undersøkelse med innvandregutter på Oslos østkant. Det hun ser av mannlighetsideal blant innvandregutter inneholder mange elementer som ser ut til å være et slags kulturelt fellesgods for guttegjenger med arbeiderklassebakgrunn. Det som skjer av prosesser og impulser i guttegjenger, anser hun som mye mer komplisert enn at noe pakistansk, noe marokkansk eller noe annet blandes med noe norsk. Ære, kameratskap og fysisk tøffhet, er blant de tingene som går igjen i forskjellige gjenger med både utenlandsk og norsk kulturell bakgrunn (Prieur 1999). Katrine Fangen viser i sin undersøkelse om nynazister at innholdet i begreper om samhold eller kameratskap er ganske usikkert. Mistillit og baktaling er svært utbredt. Men idealet om samhold fungerer likevel som en samlende fane, som er idealenes viktigste funksjon uavhengig av realitetene (Fangen 2001). Gunnar viser også til svik i samholdet når han uttaler seg om barndomskameratene i nabolaget som også har vært i nynazistmiljøet. "Vi har vært venner halve livet, syns godt de kunne beholdt oss som kamerater, prate med oss", sier han. Den kollektive orienteringen er veldig sterk i nynazistmiljøet. Individualiteten, det å bryte med fellesskapet, oppleves som en hån mot kollektivets maskulinitetsideal og levemåte (Fangen 2001). Gunnar holder fast på idealene om samhold, selv om han ser at realitetene er at venner han har hatt hele livet svikter, og at de eldste orienterer seg mer mot familieliv og fjerner seg fra nynazistmiljøet. Å gå over til fienden, svikte kameratene og maskulinitetsidealene i nynazistmiljøet, vil aldri han gjøre.

Gunnar markerer selvstendighet som også uttrykker kulturelle forestillinger om mannlighet. Han gjør det når han avviser reglene som miljøarbeideren setter for ham. Han lar seg verken skremme av antirasistene eller overtale av miljøarbeideren, til å svikte vennene i nynazistmiljøet. Gjennom å markere selvstendighet, oppnår han å gjøre seg større i egne øyne.

For Gunnar betyr selvstendighet avvisning av krav fra voksensamfunnet, og det betyr å holde fast på de kollektive maskulinitetsidealene i nynazistmiljøet:

Retten sa at miljøarbeideren ikke kunne bestemme hvem jeg gikk sammen med og hvordan jeg gikk kledd, men de sa at jeg måtte følge barnevernets regler. Barnevernets regler er alt: Jeg må følge opplegget til miljøarbeideren, ellers så ryker jeg inn i fengslet igjen. Han er grei, når en blir kjent med ham, men egentlig så er det en viss tvang, enten må du sitte inne eller så må du ha miljøarbeider. Jeg har jo et valg, men det er bare ett valg. Enten miljøarbeider, eller så er det fengsel eller institusjon. Jeg syns nesten institusjon er verre, for å sitte i Nord - Norge, langt oppe i landet, det er som et fengsel. Og hvis jeg må sitte der, kanskje til jeg er 21, er det verre enn å sitte i fengsel til jeg er 17. (*Gunnar*)

Da vi hadde den siste intervju samtalen, hadde Gunnar nettopp kommet ut av fengsel etter soning av restdommen, som var gjort betinget av at han ikke fikk flere anmeldelser på seg for vold. Han fikk en ny anmeldelse. Tiltaket med miljøarbeider var avsluttet like før han ble fengslet. Han hadde sagt på et møte i barnevernet at han godt kunne ha kontakt med miljøarbeideren, men reglene hans ville han ikke følge. "Ingen skal få bestemme over meg. Jeg er snart 18 år og bestemmer selv hvem som skal være vennene mine og hvordan klesstilen min skal være", sier han. Etter fengselsoppholdet har han fått nye ønsker for livet sitt. "Å være i fengsel var ikke det gøyeste. Jeg vil ikke at det skal gjenta seg", sier han. Han ser ikke den kriminelle løpebane som attraktiv, men han tar heller ikke avstand fra nynazistmiljøet.

Jeg vil gå kledd med bomberjakke med norsk flagg, boots med hvite lisser, hvite bukseseler og barbere håret når jeg vil. Vis meg på steder hvor antirasistene bare ved å se meg setter i gang bråk, vil jeg prøve å unngå. Etter hvert håper jeg at de glemmer meg. Enda har de ikke gjort det. Jeg går ikke sammen med nynazistene hver dag lenger. Flere er eldre enn meg, og noen er blitt pappaer. De har andre ting å være opptatt av. Det er nesten ikke flere igjen. De holder seg mest i kommuner lenger unna. Jeg drar til andre plasser når jeg vil på fester i nynazist- miljøer. (*Gunnar*)

Selv om noen trekker seg mer ut av nynazistmiljøet, markerer Gunnar selvstendighet ved å bli i det, holde fast ved idealene og selv bestemme hvor mye han vil gi uttrykk for sine meninger om utlendingene.

Moren til Gunnar og miljøarbeideren fremstiller også Gunnar som en som holder fast på idealene i nynazistmiljøet.

Han er ikke så mye med i dette miljøet med disse store guttene lenger, men at han har kontakter, og du og du. Jeg vet det er kommet en voksen mann inn i bildet som stadig

er her i byen og gir sånn input. Han kommer med blader som heter VIGRID og små flygesedler som de liksom skal dele ut. (*Moren til Gunnar*)

En del personer har trukket seg ut, men Gunnar er igjen og rekrutterer også yngre ungdommer, sa politiet. Han deler ut flygesedler og yngre gutter klipper håret sitt som ham. (*Miljøarbeideren til Gunnar*)

Disse fremstillingene av Gunnar forsterker inntrykket av at Gunnar markerer selvstendighet ved å fremstå som en som går på tvers av det voksensamfunnet forventer av ham.

Å bryte et utviklingsløp med rusmisbruk og kriminalitet

Jens gjør som flere av guttene i utvalget. Han beveger seg etter hvert omtrent i samme retning som unge gutter flest. Da tiltaket med miljøarbeideren ble etablert, hadde Jens allerede noe som pekte i retning av å ville det riktige og det sosialt aksepterte. Han ville bort fra slåssing, kriminalitet og stoffmisbruk. Men slik har det ikke alltid vært. Fra han var fjorten til han var seksten og et halvt, bodde han på kollektiv. Da han kom tilbake til byen, kjente han ingen. Nesten alle han hadde gått sammen med før, var enten i fengsel eller på kollektiv. Alt hadde forandra seg med miljøet.

Jeg gikk i byen og ble kjent med en masse folk. Jeg vikla meg inn i noe nazi- greier, gjennom en nabo som var en sånn ekstremist. *De* gikk rundt og herja og banka opp folk, uskyldige folk, utlendinger og sånn, som ikke hadde sagt noe dritt og saker. Jeg gikk ut av det etter et halvt års tid og fikk med meg en kamerat. Mens vi var i nasser-miljøet røykte vi ikke hasj, det gikk på alkohol. (*Jens*)

Jens og kameraten, som Jens har kjent fra før han kom på kollektivet, gikk sammen inn og ut av nynazistmiljøet. Jens snakker om nynazistene som de og dem. Ved å gjøre ungdommer i nynazistmiljøet til andre, som kobles sammen med dominans i form av slåssing og vold, viser Jens at han har andre verdier som har betydning for seg. Gjennom å ta avstand fra nynazistene gir han tyngde og retning til hvordan han ikke vil fremstå (Haavind og Gulbrandsen 1996).

For Jens handler det å gjøre seg større mer og mer om å bryte ut av en forsert utgave av den tradisjonelle maskuliniteten som vi har omtalt som protestmaskulinitet. Som vi har sett i fortellingene til Gunnar, figurerer det å fremstå som tøff og sterk som idealer for mannlighet i nynazistmiljøet. Fortellingene til Jens forsterker dette bildet.

Før så var jeg i noen slåsskamper. Det var på byen, når jeg var på fylla og sånn, så har det vært en eller annen som har begynt å bråke og sånn. Og så har jeg vært der med venner, så har det blitt bråk mellom oss. Det er sånn vanlig liksom. (*Jens*)

Jens tar etter hvert avstand fra å fremstå som riktig mann gjennom vold og slåsskamper. Det var noe han gjorde før. Han tar også avstand fra å ødelegge andres eiendom.

Det begynte med at *de* hadde fest på en hytte og så tok de helt av og begynte å ødelegge masse ting og sånn så, det takla ikke jeg, ikke sant, og så fikk jeg vite at eieren anmeldte det. Så tysta jeg på hele gjengen, for jeg ble så forbanna. Først så hata de meg for at jeg gikk ut, men så syns de det var greit. (*Jens*)

Jens tar også avstand fra stoffmisbruk. Han har bedt om at det taes urinprøver av ham i det militære. ”Jeg har sagt til dem at jeg skal slutte å røyke sjøl og sånn, så - så da skal dere ta urinprøve av meg, har jeg sagt. Så det gjør de”, forteller han. Da jeg møtte ham til det siste intervjuet hadde han vært i det militære i tre måneder. Han har ikke røykt hasj etter at han begynte i der. ”Jeg drikker ikke sprit lenger heller. Da blir jeg helt vill. Tåler ikke vin, da kaster jeg opp. Bare øl, det går fint”, sier han.

Jens lever med varierte idealer om hvordan menn kan leve. Det trykket han opplever fra gjengmiljøer, er viktige temaer som gjennomsyrrer fortellingen hans. Presset i mot å leve opp til det personer i gjenger forventer av ham, opplever han som plagsomt og påtrengende og han vil bort fra det. I denne prosessen fremstår han som en annen person, annerledes enn dem, samtidig som han viser likhet med dem. Når han etter et halvt års tid i jobb stjeler på jobben som miljøarbeideren har skaffet ham, handler det om penger. Gjennom å fremskaffe penger på ulovlig vis, fremstår han som tøff i et kriminelt miljø som driver med kjøp og salg av narkotika. Han innfrir krav fra dette miljøet om å gjøre opp for en gammel gjeld, og får gjennom det status som betyr noe i miljøet. Etter tyveriet, som oppdages, er han opptatt av hvem av kameratene på jobben som har tysta på ham. Noen må ha gjort det, for ellers ville ikke arbeidsgiveren fått vite at det var ham. ”Det kunne være andre enn meg, for det er en haug av banditter som jobber der”, sier han. Denne arbeidsgiveren har tatt inn flere gutter med bakgrunn i et kriminelt miljø. Jens forventer lojalitet av kameratene på jobben i forhold til å skjule en kriminell handling. Han henspeiler til et ideal om lojalitet, som vi har sett i Gunnars fortelling som viktig ideal hos nynazistene og som Annick Prieur omtaler som et element i et mannlighetsideal som ser ut til å være fellesgods i flere guttegjenger (Prieur 1999).

Noe som er annerledes i Jens` fortelling sammenlignet med Gunnars, er at Jens fremstår som mer bevisst og reflektert på hva han gjør. Når det handler om tyverier på jobb,

som førte til at han mistet jobben, korrigerer han sin oppførsel i ettertid for å komme inn på sporet igjen. Han fortsetter med å forfølge ønsket om å få jobberfaring. Han vil inn i en ny jobb. Han vil tjene penger på lovlig vis og han vil gjøre et arbeid som arbeidsgiveren er fornøyd med, følge opp jobben punktlig og ikke skulke. Han presenterer seg som en bra arbeidskar.

Når protestmaskulinitet etter hvert oppleves som en tvangstrøye for Jens, handler det om at den gir ham et for trangt rom for hvordan han kan vise maskulinitet. Han ønsker seg vekk fra posisjonen som assosieres med slåssing, kriminalitet og rusmisbruk. Kjæresten og hennes venner er imot stoffmisbruk. De liker ikke en gang at han røyker hasj.

Hun er veldig streit, røyker ikke en gang. Hun går sammen med fire venninner hele tida, det er ikke noe bestemt miljø. Tror ho er ganske normal ungdom. De venninnene de er ganske okey, de drikker en gang i blant. De er ikke sånne som drikker hver helg og oppfører seg som fjortiser og sånn. (*Jens*)

Ut fra sin bakgrunn med stoffmisbruk og kriminalitet, sliter Jens med usikkerhet og et negativt bilde av seg selv. Han reflekterer rundt spørsmålet: Kan jeg være noe, kan jeg være en bra kar? Når han refererer til samtaler med moren til kjæresten, er det dette spørsmålet det dreier seg om.

De fleste dømmer folk når de har vært i fengsel og har noe med barnevern å gjøre. Foreldrene hennes gjør ikke det. De har sett at jeg kan jobbe, så jeg tror de tenker at, okey han har vært i fengsel, men han kan gjøre alle de tingene jeg gjør på jobb, så han trenger ikke være en skikkelig drittsekk for det. (*Jens*)

Gjennom støtte fra miljøarbeideren utvikler Jens seg til å bli en sikrere og mer selvstendig person. Han blir en som kan noe. Han kan jobbe og gjøre en jobb som arbeidsgiveren er fornøyd med. Gjennom sine måter å handle på, ta ansvar på jobben, har han vist både kjæresten og foreldrene hennes at han er verd å omtales som en ordentlig ung mann. Han kan omtales med mer positive fortegn enn hva som er tilfelle for unge menn i det kriminelle stoffmiljøet og i nynazistmiljøet.

Når han bruker betegnelsen vi og oss skiftevis om seg- og kameraten, miljøarbeideren, kjæresten og hennes venner, gir han med det tyngde og retning til hvordan han vil fremstå. Han omtaler kjæresten som streit og vennene hennes som ganske normale ungdommer. Slik presenterer Jens seg som en som vil være streit og en normal ungdom. Han fremstår som en som beveger seg i retning av en sosialt akseptert utviklingsvei. Det gjør han også når han

omtaler miljøarbeideren, kjæresten og hennes venner som noen han liker og ting han gjør sammen med dem som noe han liker å holde på med. Det handler om fysisk lovlige aktiviteter med miljøarbeideren, gå på kafé med kjæresten og vennene hennes, sitte hjemme å se på video, og ha samtaler med miljøarbeideren og kjæresten både når de gjør ting sammen og på telefon. Den ene kameraten som han gikk inn og ut av nynazistmiljøet sammen med, får etter hvert mindre plass i fortellingene hans. Det er mest miljøarbeideren og kjæresten han snakker om.

Når Jens er sammen med miljøarbeideren, holder de på med fysisk utfordrende og spennende aktiviteter og andre vanlige aktiviteter.

Vi drar og dykker. Av og til klatrer vi. Ellers sitter vi hjemme hos miljøarbeideren og ser på en film, eller drar på hytta hans. Og så er vi ute og fisker litt, gjør sånne forskjellige ting. Når jeg er hjemme på perm, stikker jeg hjem til miljøarbeideren en tur og vi tar oss en fisketur for eksempel. (*Jens*)

Det mulighetsrommet for maskuliniteter som Jens tilbys gjennom fysisk utfordrende aktiviteter, tar utgangspunkt i de samme idealene for mannlighet som vi finner i gjengmiljøer, hvor idealene for mannlighet har utgangspunkt i en tradisjonell forståelse av mannlighet som forbundet med fysisk styrke. Tingene han beskriver de gjør sammen, viser at han ønsker å fremstå som mindre påfallende, gjøre det vi forbinder med vanlige mannlige sysler, fremfor slåssing, kriminalitet og stoffmisbruk.

Jens gir noe plass til omtale av fysisk utfordrende aktiviteter sammen med miljøarbeideren i fortellingene sine, men å prøve å finne frem til varige og dype relasjoner til miljøarbeideren og til kjæresten gir han mye større plass. Han gjør idealer som å snakke om det som er vanskelig, ting han er redd for, og i det hele tatt å kunne snakke om alt mulig som viktig for seg i relasjonene til disse to, særlig til miljøarbeideren, men også til kjæresten.

Å ha kjæreste er en forløper for familiedannelse og inngår i vår kultur som en del av voksengjøringen. Det å ha kjæreste fremstår som en viktig måte å posisjonere seg som større og mer voksen. Forelskelsen i ei jente kan åpenbart utgjøre et viktig forandringspotensial for unge gutters måter å leve maskuliniteter på. Samtalen som Jens hadde med moren til kjæresten, som er referert til foran, viser at Jens både reflekterer over hvilken betydning relasjonen til kjæresten har for hans nye mannlighetsideal, som å være en bra arbeidskar, og for mannlighetsideal han tar avstand fra.

Jeg sa det til ho mora at det var, at det var skikkelig bra at jeg var sammen med dattera og sånn, for at det er en sånn motivasjon for meg til å holde meg borte fra stoff og kriminalitet og alt mulig sånn. Så ho skjønner ikke at liksom en attenåring kunne prate sånn som jeg prater med ho da, så ho mente jeg var så voksen av meg og sånn. (*Jens*)

Gjennom refleksjoner sammen med moren til kjæresten, om hvor viktig det er å ha kjæreste for å ta avstand fra maskulinitet hvor rus og kriminalitet fremstår som markører for tøffhet og styrke, oppnår Jens mannlighet og voksenhet.

Jens prøver å finne en dypere og varig relasjon til kjæresten. I begge samtalene med et års mellomrom snakker han om henne.

Men jeg har jo ei dame da, eller er sammen med ei jente, ho kommer jo på besøk i blant, og det er jo også greit. Jeg har hatt følge med henne siden jeg kom ut av fengslet. Jeg hadde sett henne på byen og begynte å prate med henne på bussen. Vi tok samme buss når vi skulle hjem og så var vi på fest sammen en gang. Da jeg satt i fengslet, skrev vi litt brev til hverandre og så blei vi sammen. Jeg sitter nesten en time hver dag i telefon med dama. Kan prate med henne om alt mulig. (*Jens*)

Året etter sier han at det viktigste er at hun er der. En periode var de sammen hele tida.

Hvis vi er sammen hver dag og hele tida, liksom, så blir det ikke noe særlig å prate om. Da blir det et kjedelig forhold, liksom. Så det - Hvis jeg ikke møter henne på to dager og sånn, og så treffer henne, så er det mye mer å prate om - føler jeg, sånn, så det - ... Jeg må ha litt privatliv også, ikke sant? (*Jens*)

Det er en dobbelthet i Jens` måter å vise maskulinitet på i relasjonen til kjæresten. Han prøver å bygge opp en nær relasjon gjennom daglige samtaler hvor det er viktig å kunne prate om alt mulig og åpner slik for en mer moderne maskulinitet. Samtidig presenterer han seg med en form for tradisjonell maskulinitet som rommer dominans i samspillet med ei jente når han fremstiller seg som den som bestemmer hvor mye de skal ha kontakt. Det som er viktig for ham, er å vite at hun er der, tilgjengelig for ham, når han har lyst til å være sammen med henne og snakke med henne. Han viser også til sitt ønske om et privatliv, uten henne. Og han sier at det er ikke noe hun kan gjøre i forhold til å bestemme om han skal røyke hasj eller ikke. ”Hun liker ikke at jeg røyker hasj, men det er ikke noe hun kan gjøre noe med”, sier han. Det kan virke som at hun har forsøkt å påvirke ham til ikke å røyke, siden han sier at hun ikke liker det.

Jens søker etter mannligheter som rommer følelsesuttrykk og nære relasjoner. Gjennom samspill med kjæresten og miljøarbeideren åpnes det et mulighetsrom for mer

varierte maskuliniteter, både det vi forbinder med en mer tradisjonell maskulinitet og alternativ maskulinitet som rommer følsomhet og nærhet. Jens fremstår som en ensom gutt når han kommer hjem etter noen år på institusjon. Han har mer å hente i relasjonen med miljøarbeideren enn han har i relasjoner i de gjengene han nærmet seg den første tiden etter institusjonsoppholdet. Den nære relasjonen og rommet for å vise redsel og snakke om følelser som miljøarbeideren tilbyr Jens, åpner for andre og for ham tryggere muligheter, enn å fremstå som fysisk sterk og få støtte og lojalitet i gjengmiljøer.

I det kriminelle miljøet, hvor stoffmisbruk og vinningsforbrytelser er sentralt, er også trusler og represalier en del av maskuliniteten. At Jens stjal på jobben, forklarer han med at han var redd for truslene fra en person som han skyldte penger. Han er redd for personer fra narkotikamiljøet og for nynazistene. Han vet de er ute etter ham. Derfor syns han det er kjipt å være hjemme alene når faren er på jobbreiser, som kan vare i ti døgn.

Jeg har hatt en del folk etter meg og sånn, nasser og sånne ting, og de vet hvor jeg bor hen, og de patruljerer rundt huset mitt iblant, så kan jeg ringe til miljøarbeideren og si det at nå står det en bil med fire nasser utenfor og skal banke meg opp, sånn, men, så kan han, kan vi sitte og prate litt på telefonen, så blir alt litt lettere. (*Jens*)

Miljøarbeideren har fortalt ham at han kan ringe til ham når han har behov for det. Når miljøarbeideren åpner for at Jens kan snakke om det han er redd for, bidrar han til å utvide det maskuline spillerommet for Jens.

Gunnar prøver å komme ut av avmakten ved en forsert bruk av makt. Jens gjør ikke slik Gunnar gjør. Mens Gunnar henter støtte i nynazistmiljøet for å overvinne fienden, fremstå som mektigere enn dem som har plaget ham, vegrer Jens seg for å bli som nynazistene. Han henter støtte fra miljøarbeideren når tidligere kamerater utsetter ham for sanksjoner og gjør ham redd. Han søker etter alternative mannligheter til de som iscenesettes i nynazistmiljøet. Gjennom nær relasjon med miljøarbeideren blir det mulig både å bli kjent med seg selv og sine egne følelser, og bli kjent med en annen (Nordberg 2001). Jens omtaler miljøarbeideren som venn og fremstiller relasjonen som et vennskapslignende forhold.

Jeg har aldri hatt en så god venn før jeg fikk miljøarbeideren. Kan stole på ham for han har taushetsplikt. Han er mer som en kompis enn - Jeg gidder ikke å tenke på at han er liksom - han er en betalt venn, ikke sant? Det er jo helt fjernt. Kan ikke tenke sånn heller. (Du tenker ikke sånn?)
Nei.
(Hvorfor tenker du ikke sånn, tror du?)

Nei, hvis du skal gå rundt og tenke på at alle - alle folkene du har rundt deg er betalte venner, det - det er jo ikke noe liv det. Derfor velger jeg ikke å tenke på det. (*Intervjusamtale med Jens*)

Det er vanskelig for Jens å tenke på miljøarbeideren som en betalt venn. At Jens ikke helt opplever miljøarbeideren som en privat venn, gir han signaler om når han sier: ”Jeg kan stole på ham, fordi han har taushetsplikt”. Å ha miljøarbeideren som venn er bedre enn å ha en venn i nynazistmiljøet. Fordi han har taushetsplikt, er han mer å stole på enn kamerater i gjengmiljøer som tyster på hverandre. Her henspeiler Jens til en brist i lojaliteten i kameratskapet i gjenger. Han har erfart å bli tystet på og selv å tyste på andre, for kriminelle handlinger. Brist i lojaliteten i gjengmiljøer har ført til at han ikke lenger holder fast på lojalitetsidealet i forhold til kamerater i gjengene han deltok noe i. Kamerater i disse gjengene er ikke til å stole på, mens miljøarbeideren er til å stole på.

Miljøarbeideren viser Jens en annen vei. I tillegg til å gjøre tilgjengelig tradisjonelle mannligheter gjennom fysisk utfordrende aktiviteter, åpner miljøarbeideren muligheter for mannligheter med rom for nærhet og følsomhet. Jens har aldri hatt en så god venn før.

Jens synes ikke det er noe særlig å dra på turer med miljøarbeideren og noen yngre gutter miljøarbeideren også jobber med. ”De andre guttene er så små og det blir så teit humor”, sier han. Han gjør seg større ved å like å være alene sammen med miljøarbeideren, som er en eldre ung mann enn ham selv, fremfor å være sammen med yngre barnslige gutter. I en periode i Jens sin overgang til voksenlivet fremtrer miljøarbeideren, i kraft av å være en litt eldre ung mann, som læremester i mer varierte maskuliniteter.

Jens sin fortelling fremstår som en kontrast til Gunnars. Jens er ferdig med protestmaskuliniteten. Han går etter hvert inn i den riktige folden og utvider repertoaret for hvordan han kan fremstå som ung mann. Jens er en av guttene i utvalget som på en nyansert måte reflekterer over hvordan han lever mannligheter, hvordan han vil gjøre seg større som ung mann, og som også har kunnet forandre på måter å fremstå på. I denne prosessen tar han avstand fra sine tidligere forestillinger om mannligheter som handler om å fremstå som tøff og sterk gjennom kriminelle handlinger. Det gjøres selv om personer i gjengmiljøer gjennom forskjellige slags forfølgelser og trusler om at de skal ta ham, har forsøkt å få ham tilbake til gjengen. Jens har utbytte av å assosiere seg med noen få personer som gir ham tilgang til vennsksapsrelasjoner med rom for nærhet og følsomhet. I disse relasjonene gjør han mannligheter med rom for følelsesuttrykk og nære relasjoner viktige. Samtidig fremstår han som en som også gjør tradisjonelle maskuliniteter relevante.

Å bevege seg mellom streite og ikke-streite jevnaldrende

Fortellingene til Inge gir oss enda sterkere innblikk i hvordan gutter i sine utviklingsprosjekter, bearbeider og lever med varierte idealbilder av maskuliniteter. Inge viser oss hvordan samme person i forskjellige situasjoner, sammen med streite og ikke- streite jevnaldrende, fremstår både som påfallende og ikke- påfallende.

Ved å omtale jevnaldrende som ikke- ordentlige og ordentlige, deler Inge det sosiale landskapet av jevnaldrende i to. Slik presenterer han noen som ikke- ordentlige venner.

Kamerater jeg har på byen, de jeg ruser meg sammen med, er ikke ordentlige kamerater, jeg kan ikke stole på dem. De har jeg ikke hatt hjemme på overnatting eller vært på fisketur med eller sånn. *(Inge)*

De ordentlige vennene presenterer han som de han vokste opp sammen med og som han vekselvis betegner som vennegjengen, gode kamerater og bestekompisser. ”De gamle vennene kan jeg sitte og prate løst og fast med, og til dem kan jeg si ting jeg ikke vil at andre skal få vite. Venner vet at de kan stole på hverandre”, sier han.

Da jeg traff Inge første gangen, halvannet år etter han kom tilbake fra internatskolen, fortalte han om relasjoner både til de ordentlige vennene som han betegner som vennegjengen og til de ikke- ordentlige vennene på byen. Det gjør han også året etter. Han beveger seg på tvers mellom de to jevnaldningsmiljøene. Da han ble sendt til skolen på en annen kant av landet, ble han fjernet fra de ordentlige vennene han hadde vokst opp med. Det mener han var en stor feiltagelse.

Da jeg ble sendt på spesialskole, ble jeg sendt vekk fra den vennegjengen jeg var vant til å gå sammen med. Når du blir sendt vekk fra de du er glad i, og som bryr seg om deg, kan du likegodt gjøre så mye faen du vil. *(Inge)*

Å bli fjernet fra det sosiale landskapet på og rundt skolen til et spesielt skoleopplegg et annet geografisk sted, satte Inge i kontakt med et miljø hvor stoffmisbruk og kriminalitet i enda større grad var markører for å gjøre seg større, enn det var i jevnaldningsmiljøet på og rundt skolen på hjemplassen. Dette skilte Inge, i første omgang, enda mer ut fra kameratgjengen hjemme, som mente at det var noe dritt det han holdt på med. Inge var hjemme i helgene og etter 3/4 år flyttet han hjem igjen. Erfaringen som Inge forteller om har likhetstrekk med funn i undersøkelsen om sosial deltakelse og utvikling i 12-14 års- alder. Hanne Haavind påpeker at i løpet av de to årene forskerne hadde kontakt med gutter i 12-14- års- alder, som var med i

deres undersøkelse, forsvant noen av guttene som utøvde problemskapende handlinger ut av klasserommet og over til sosialpedagogiske aktiviteter som foregikk andre steder. Dette pekte dem mer ut overfor de andre ungdommene, og de fjernet seg derfor også fra det sosiale landskapet på og rundt skolen. Voksne som kom inn i forhold til disse guttene, hadde som målsetting å få dem ut av jevnaldningsmiljø - der hvor ungdomsgutter skal være (Haavind 2002a).

Mens Jens presenterer seg som en som er ferdig med protestmaskuliniteten, presenterer Inge seg som en som ikke har falt helt inn i folden ennå. Som Gunnar, har Inge skjønnet hva miljøarbeideren forventer av ham. Dette handler om hva som forventes av en ungdom i vårt samfunn, noe også Inge godt vet om. I tillegg til å gå på skole, få seg jobb og forsørge seg sjøl når han blir myndig, vet han at det dreier seg om å slutte med en del aktiviteter han holder på med sammen med de ikke-ordentlige vennene: slåsskamper på byen, stoffmisbruk, ran og tyverier. Han vet at det dreier seg om å fremstå som upåfallende (Briggs 1991). Han fremstår som en som kjenner det riktige livet og lever det. "Egenvilje er det eneste som skal til. Jeg vet hva jeg vil, da bare gjør jeg det", sier han. Det han vil er å ha et annet liv uten stoff og kriminalitet, holde på med andre ting, for eksempel gjøre tøffe aktiviteter sammen med miljøarbeideren og barndomskameratene, ha kontakt med *vennegjengen*, som tar avstand fra at han driver med hardere stoffer og som mener at det holder med hasjen. "Jeg vil slutte med stoff og kriminalitet, fordi jeg vil ha noe mer ut av livet", sier han. Ved å vise til at det er han selv det kommer an på, *egenviljen*, tar han i bruk en forståelse om at enhver er sin egen lykkes smed (Beck 1997). Han har skjønnet at å oppleve seg selv som et stykke drivved, eller å fremstille seg som avhengig av andre for å oppnå det med livet sitt som han vil, ikke er noe poeng.

Inge reflekterer i intervjusamtalene over hvordan han vil leve, og han har språk som uttrykker det riktige livet for en ung gutt som beveger seg i retning av en sosialt akseptert utviklingsvei. "Du blir veldig kreativ mens du holder på og har det gøy, men når du sitter her i fengslet så begynner du å tenke at det er ikke så gøy å holde på sånn, at det ikke er så gøy å sitte her. Folk på min alder skulle ikke sitte i fengsel", sier han i den første intervjusamtalen. Inge forteller også om et hemmelig liv året etter. Når han hasjer, gjør han det i hemmelighet, sammen med noen få av kameratene fra byen, som han kjenner godt. "Skal du røyke hasj - så skal du være 2-3 stykker, på et rom, med fin musikk, noen som kjenner hverandre godt og som kan sitte og røyke i fred og ro, uten at det blir noen problemer", sier han. I løpet av året har han fått en ny anmeldelse og sittet i varetekt en gang til. Når en leser fortellingene hans fra

begge intervjusamtalene, er det vanskelig å skjønne hvorfor han lever det hemmelige livet. Når han vet hva det riktige livet er og vil leve det, hvorfor gjør han det ikke da?

Det ordentlige livet er det et språk om, som Inge har lært seg, mens det andre livet, det hemmelige, er mer språkløst, det er mer usigelig for ham. Med sitt rike språk om den riktige måten å gjøre seg større på, forførte Inge meg inn i den riktige samtalen, og det medvirket til at jeg gav ham lite hjelp til å språkliggjøre det hemmelige livet. For eksempel kunne jeg spurt mer om hva som er *gøy* ved livet med narkotika og kriminalitet, fremfor å trekke i en tråd hvor jeg følger opp den riktige samtalen, som for eksempel at livet med narkotika og kriminalitet skaper dårlig samvittighet i forhold til foreldrene.

Dette livet kan være *gøy*, på mange måter, men det har mange vonde sider.
(Hva er de vonde sidene?)

Det går oftest på følelser. Det verste er ikke å se at noen dør av overdose, eller noe sånt noe, men det er å se foreldrene mine gråte p.g.a. meg. Jeg har skyldfølelse i forhold til foreldrene mine og i forhold til folk som bryr seg, og som ikke vil at jeg skal drive på med dette her. Fikk dårlig samvittighet overfor foreldrene mine, når jeg var ute om nettene. Jeg synes det er veldig leit at moren og faren min kommer på besøk i fengslet, for det må være utrolig kjipt å se sin egen sønn i fengslet.
(*Intervjusamtale med Inge*)

Når jeg fokuserer på det vonde ved dette livet, er jeg mer i min opplevelse av et liv med narkotikamisbruk og kriminalitet enn å være fokusert på at Inge i tillegg til å fortelle meg om de vonde sidene, prøver å fortelle meg at han også har utbytte av å leve det.

Hvis han opplever de ordentlige vennene som mye bedre og annerledes enn kameratene på byen, hvorfor er han sammen med de ikke-ordentlige vennene sine da? Hva er det de andre har å tilby, i tillegg til stoffet? I den første samtalen som foregikk, mens han satt varetektsfengslet første gangen, satte Inge imidlertid noen ord på det hemmelige livet. Han presenterer da antirasistmiljøet i byen som bestående av seg og noen kamerater som han ruser seg sammen med. Denne gjengen omtaler han som sin.

I min gjeng tar vi frem kniven og stikker dem ned, for de fleste i min gjeng er så hardbarka at de tyr heller til kniven, eller slåss med en gang, i stedet for å prate, for det gidder vi ikke. Hvis en nynazist prøver å provosere, så tar du ham. Alle i vårt antirasistmiljø har lært at du *ikke skal la deg provosere* av noen. Det har jeg lært siden jeg var 5 år, du skal ikke la deg provosere uavhengig av hvor store de andre er, eller hvor mange de er. Det har jeg lært hjemme, av broren min, i barnehagen og på skolen, over alt blir du lært opp til det. Du skal ikke la deg nedverdige, du *skal beholde din ære*. Jeg flyr ikke på en nynazist bare fordi han går i byen, men hvis han *ser stygt på meg* eller sier et par skjellsord, da er han ferdig. Av og til må du slåss, for det er ingen annen utvei. Når det kommer 20 nynazister mot deg, er det ikke bare å løpe, for de tar

deg igjen, og da får du juling. Da er det bare å slåss mot dem, du får mer *respekt* av det. Jeg prøver å prate med dem først, men det gidder de ikke å høre på. Jeg vet at det er mange venner som vil støtte meg, og jeg har trent juijutsi i fem år. Så jeg vet hvordan jeg skal slåss. Det er ikke riktig å fly på noen, slå tennene ut på noen, men du skal heller *ikke la noen gjøre det med deg*, det er det jeg prøver å si. (*Inge*)

Denne historien viser at Inge presenterer de ikke-ordentlige vennene på byen som noen som har mer å tilby enn det kjemiske narkotiske stoffet og virkningene av det. Mens Gunnar ikke selv bruker begrepene, men omtaler temaer som handler om *respekt* og *ære*, er dette begreper som Inge er fortrolig med. Han gir innhold til begrepene. Du skal slå før du blir slått, da får du respekt. Respekt oppnås ved å ha et rykte som går på at det ikke lønner seg å starte bråk med de som tilhører hans gjeng. Det er da viktig å kunne slåss, viktig å være sterk. Du skal ikke la deg provosere, la noen se stygt på deg, la deg nedverdige, da skal du trekke kniven. Da beholder du æren.

På samme måte som Gunnar kommer i posisjon som tøff og sterk i nynazistmiljøet, kommer Inge i posisjon som tøff og sterk gjennom tilhørigheten til antirasistene. Han får til å være noen. Her fremstår han ikke som en taper. Inge har tydeligvis mer å hente ved å leve protestmaskulinitet enn å oppnå ære og respekt. Han skaffer seg raske penger på ran. "Å rane en butikk, det har jo ikke noe å si. De mister litt penger, og så jobber de det opp igjen", sier han. Når han snakker om ran, stiger selvfølelsen. Han får lønn i den vanlige jobben, men det er bare lommepenger. "Det er ikke der pengene kommer fra", sier han. Han har klart å lure politiet. Penger er makt. Han bruker dem til å oppnå posisjoner hos venner og kjæreste (Næss 2000). Han blir en som låner bort til kamerater, og han er en som er raus med penger overfor kjæresten, før hun bryter med ham.

Hun visste hva jeg holder på med. Hun likte ikke at jeg bruker stoff, men hun likte alle de pengene jeg har. Jeg har kjøpt en haug med ting til henne. Jeg kjøpte så mange roser til henne at jeg tror ikke hun hadde plass til flere tørka roser på veggen. (*Inge*)

Ved å være i rusmiljøet oppnår Inge å fremstå som stor, han blir voksen. Han får et selvbilde som tøff kar. Narkotikaen og rusmisbruket, blir den gode fiende (Christie og Bruun 1996), som han oppnår posisjon gjennom. De første årene i et rusmiljø (før eventuelt stoffet ødelegger alt) åpner det karriereveier for Inge, hvor han oppnår mannlighet og oppnår å gjøre seg større. "Siden jeg ikke har endt opp som sprøytenarkoman, er jeg ganske vellykket, i forhold til mange andre som begynner å ruse seg i 13-14 års- alderen", sier han.

Denne delen av historien til Inge fremstår ikke som en taper- historie. Den fremstår som en vinner- historie. Gjennom å fremstå som tøff og sterk i møte med nynazistene og vennene på byen i antirasistmiljøet, oppnår han maskulinitet. Selvpresentasjonen er å være vellykket, en som får det til. De innforlivde måtene å forholde seg på i gjengene, som Gunnar og Inge assosierer seg med, er streben etter posisjoner (Næss 2000). I den synlige delen av maskuliniteten, som Inge viser frem i fortellingen om å slå og trekke kniv, viser Inge en tøff holdning. I den mindre synlige maskuliniteten, som Inge også viser frem noe av, finnes varme, mykhet og sårbarhet. Særlig gjelder det, som vi har sett tidligere, i forhold til foreldrene (Bjørke og Gutterud 2000). For Inge krever det noe å innta posisjonen som tøff og sterk ved ulovlige aktiviteter. Det er den følelsesmessige bearbeidingen av foreldrenes reaksjoner på hans ulovlige aktiviteter, som han viser frem som vanskelig for seg. Han er ikke opptatt av en mulig avstraffelse fra foreldrene, men han er opptatt av å ikke skuffe foreldrene som bryr seg om ham. Slik viser han varhet og følsomhet, når han snakker om foreldrene.

Inge nevner moren sin flere ganger i samtalen. Da dreier det seg mest om at han ikke vil skuffe henne, noe som henspeler til en nærhet i relasjonen til moren. Med sin nærhet blir hun viktig for Inge. I samspillet med henne åpnes det et mulighetsrom for mer varierte maskuliniteter, både det vi forbinder med den mer tradisjonelle maskuliniteten og alternative maskuliniteter som rommer følsomhet og nærhet. Det er det samme som skjer for Jens i samspillet med kjæresten og miljøarbeideren.

Marie Nordberg, som har gjort en studie om tre menn i kvinnedominerte yrker, påpeker at den identitetsskapende prosessen tidligere skjedde hovedsakelig i kjønnsledd, far/sønn og mor/datter (Nordberg 2001). Som andre moderne ungdommer fremstår ikke Inge som bundet til menn i sitt identitetsskapende arbeid. Han er for eksempel beredt til å akseptere kontroll og styring fra moren (kapittel 6). Inge presenterer moren som en som har mye mer styring på ham enn faren. Han forteller også at moren holder seg mer på matta og at han derfor også må holde seg på matta. Han utdyper dette med å fortelle at moren holder seg mer på matta når det gjelder alkohol enn faren gjør, at hun bare tar seg et glass vin på lørdagskvelder. Da må han også holde seg på matta når det gjelder rusmisbruk. Inge er mer beredt til å akseptere overskridelser av de vanlige forståelser av kvinnelige og mannlige uttrykk enn barneverntjenesten. Den er opptatt av å legitimere at mannlige miljøarbeidere har mer å tilføre unge vanskelige gutter, enn kvinnelige miljøarbeidere og mødre (kapittel 6 og 7).

Inge presenterer seg ikke som så ensom som Jens gjør. I tillegg til rusmiljøet, som han omtaler som antirasistmiljøet, har han barndomskameratene. Inge er kanskje heller ikke så avhengig av den kollektive orienteringen i rusmiljøet som Gunnar er av nynazistmiljøet. I

nynazist- sammenheng oppleves individualiteten, det å bryte med fellesskapet, som en hånd mot kollektivets maskulinitetsidealer og levemåte (Fangen 2000). Gunnar risikerer tap av et tilbud om fellesskap og tilhørighet hvis han bryter med fellesskapet. Inge har et annet mulighetsrom for å leve maskuliniteter, i tillegg til rusmiljøet. Han har miljøarbeideren og de ordentlige vennene, som miljøarbeideren prøver å styrke Inges tilknytning til. Han tilbys fellesskap og tilhørighet hos de ordentlige vennene.

Når Inge i det andre intervjuet omtaler sitt prosjekt med å gjøre seg større langs en utviklingsbane som handler om rusmisbruk, fremstår det mer som et ensomt prosjekt enn året før. Antirasistmiljøet som han omtalte som sitt er oppløst. "Det miljøet ble slutt i byen med at lederen for det begikk selvmord", forteller han. "Når du går rundt og ruser deg, tror du at du er konge, men du vet egentlig at du bare er en taper. Alle andre ser jo på deg som en taper når du ruser deg så mye", fortsetter han. Å gå rundt å være konge i eget rike og finne på mye tull skjedde mest i sommerferien, når miljøarbeideren hadde ferie og han ikke hadde noe å gjøre sammen med nabokameratene.

Å ha kontakt med miljøarbeideren og få ting å gjøre på fritida som jeg syns er gøy, og som jeg kan gjøre hele tida, sånn at jeg ikke vanker rundt og finner på faenskap hele tida, for det gjør jeg når jeg ikke har noe å gjøre. Det var det som skjedde i sommerferien mens miljøarbeideren var på ferie. *(Inge)*

Når Inge holder opp det han gjør når han ruser seg som kontrast til det han gjør sammen med miljøarbeideren og de ordentlige kameratene, omtales det som faenskap, ikke som store ting, slik det omtales når konteksten er antirasist- og rusmiljøet.

Sammenlignet med de ordentlige vennene blir Inge en taper. De blir gutter som bryr seg om ham. Han blir en som de har omsorg for. Fortellingen om barndomskameratene bærer mest preg av at Inge fremstår som en som blir tatt hånd om.

Kameratene mine vil heller ikke at jeg skal gjøre dette her. Hadde ikke jeg hatt noen som bryr seg, så hadde jeg vært en vraka mann nå, sikkert, da hadde jeg sittet fengslet mye lengre tid. *(Inge)*

Det de ordentlige vennene gir ham anledning til å være, er taperen som ikke får det til. Det er ikke lett å føle seg stor, når en blir en som andre bryr seg om og tar seg av. Det blir ikke lett å være en som får det til. De streite vennene bryr seg om ham, men hvem kan han være for dem? Å bli tatt hånd om, gir ikke anerkjennelse som tøff og sterk.

Fortellingene til Inge, Gunnar og Jens viser hvordan det tradisjonelle maskulinitetsidealet om å være sterk og tøff påvirker dem, og stadig vekk fungerer som en målestokk for om menn føler at de er gode nok eller ei.

Husarbeid

I dette avsnittet er det guttenes prosjekter med å gjøre seg større i samspill med den forelderen de bor sammen med som er tema. Datamaterialet fra samtalene med alle guttene er også gjennomgått med fokus på spørsmålene om hva som betyr noe for dem, hva de knytter noe positivt til, hva som ikke betyr noe for dem og hva de knytter noe negativt til, i forhold til temaet husarbeid. Spørsmålene relateres til samspillet mellom guttene og omsorgsforelderen om praktiske gjøremål i hverdagslivet hjemme. Det handler om det som gjelder guttene selv, som å komme opp og til skole/ jobb til riktig tid, komme hjem om kvelden og nattetid til avtalt tid, stell av egne klær, matlaging og renhold av eget rom. Det omfatter også praktiske fellesoppgaver for guttene og forelderen, som renhold av fellesrom, innkjøp av mat, tilberedning av felles måltider og økonomi. Alt dette omtales i det følgende som husarbeid. Alle guttene forteller med litt forskjellig vektlegging om samspill med forelderen i situasjoner som omhandler temaet.

De unge guttene i utvalget nærmer seg overgangen til å bli voksne. De lever i hushold med den ene forelderen, noen med fedrene, de fleste med mødrene. Et grep om analysen som synliggjør både betydning av generasjonsmessige posisjoner og kjønn i samspillsprosessene mellom de unge guttene og deres omsorgsforeldre, peker seg derfor ut som aktuelt. Retningen for den utviklingsmessige bevegelsen peker fremover mot at de unge guttene skal flytte ut og etablere eget hushold, eventuelt i parforhold. At barn skal bli mer klar over hva deres handlinger betyr for andre og ta hensyn til det, formulerer Haavind som retningen for barns utviklingsmessige bevegelser, noe som viser til en bevegelse i retning av *større gjensidighet* i samspillsrelasjoner (Haavind 1987). Et utviklingsmål som peker i retning av større gjensidighet innebærer ikke at barn skal bli *uavhengige* av voksne, at barn skal bli uavhengige individer. *Avhengighet* er det mellom alle mennesker. At avhengighet hos små barn må erkjennes og tas hensyn til, kan kanskje også tydeliggjøre den avhengighet som alle mennesker har til andre mennesker, men som menn har enda vanskeligere for å se enn kvinner, særlig hos seg selv (Eichenberg & Orbach 1985). Som det er avhengighet mellom

voksne i parforhold og mellom små barn og foreldre, er det også avhengighet mellom store ungdommer og foreldre.

En aktuell måte å analysere generasjonsmessige posisjoner i samspillsprosesser mellom mødre/unge gutter og fedre/unge gutter, er å ha et analytisk blikk på *både gjensidighet og uavhengighet/avhengighet*, som jeg velger ved analysen av de unge guttenes deltakelse i husarbeid som en side ved det å gjøre seg større. At dette er aktuelle temaer, steg frem av datamaterialet ved den gjentatte gjennomlesningen av det. I dette avsnittet skal også Jens og Gunnar få være fortellerne fordi deres historier fremstår som ganske forskjellige og slik utgjør ytterpunkter i det empiriske materialet.

Fortellingene til Jens og Gunnar bekreftes av de øvrige guttenes historier i denne undersøkelsen. Alle guttene forteller om mange slags utforminger av relasjoner til forelderen de bor hos, i det som handler om samspill om husarbeid. Men i alle utforminger rommes på litt forskjellig vis forståelser som vi leser ut av Jens og Gunnars beretninger.

En bevegelse mest i retning av gjensidig tilfredshet med det hver av partene får ut av relasjonen

I den første intervjusamtalen forteller Jens, som er 18 år, at han holder rommet sitt i orden og vasker arbeidstøyet sitt. Frokost og varme måltider spiser han på jobben. Faren hans handler inn matvarer, og når han lager middag fryser han gjerne ned noen porsjoner som de kan spise når det passer dem. Vanligvis har de ikke måltider sammen. Jens vil helst klare å våkne om morgenen uten hjelp fra faren og komme seg til jobb på egen hånd, men faren må vekke ham når han sovner på igjen. Det hender han gjør det, når han har røkt hasj om natta. Han tar buss til jobben, taxi når han forsover seg. Det har hendt at miljøarbeideren har hentet ham og kjørt ham til jobb. Han har inngått avtale med faren om å betale for seg hjemme og om sperring av deler av lønna på konto i bank, med tanke på sparing til å flytte hjemmefra. Siden han tjener penger, synes han det er riktig. Miljøarbeideren har også snakket med ham og faren om hvordan de kan dele på praktiske gjøremål hjemme.

Faren til Jens forteller i den første intervjusamtalen at miljøarbeideren, Jens og han også har inngått en avtale om regler som skulle gjelde når han var bortreist i forbindelse med jobb. Avtalen ble nedfelt skriftlig, og Jens signerte den. Før denne ordningen kom i stand, tok Jens inn kamerater når han var alene hjemme, og det ble stjålet og ødelagt ting i huset. Faren til Jens var bekymret for hva som kunne skje med huset når han var borte.

Jens viste seg ikke tilliten verdig. Han holdt seg med sånne folk som stjal og ødela. Sånn går det når en holder seg med sånne folk. Når miljøarbeideren fulgte opp Jens hver dag, gikk det greit. (*Faren til Jens*)

Jens, som allerede i den første intervjusamtalen viste at han ønsket å ta del i husarbeid, er den av guttene i denne undersøkelsen som tydeligst i det andre intervjuet forteller om en bevegelse mot større deltakelse som en del av det å gjøre seg større, selv om han også da omtaler faren som den som gjør mest av de praktiske gjøremålene hjemme. Han har utvidet vasking av klær til å omfatte alt eget tøy, ikke bare arbeidsklær. Han holder fellesrom i orden, i tillegg til eget rom. I det andre arbeidsforholdet han hadde, begynte han tidlig på jobb hver dag. ”Faren min behøvde ikke å vekke meg, fordi jeg ikke sovnet på i igjen. Jeg kom meg opp på egen hånd og kom aldri for seint på jobben”, forteller han. Også i relasjonen til miljøarbeideren legger han vekt på å fremstå som uavhengig. For eksempel forteller han at han i den nye jobben som han hadde før han dro i det militære, kom seg til og fra på egen hånd. Miljøarbeideren trengte ikke å kjøre ham. Han er også blitt mindre økonomisk avhengig av faren. ”Jeg holder meg med lommepenger og har penger selv til klær og andre ting jeg trenger”, sier han.

Hovedinntrykket er at de generasjonsmessige posisjonene som *sønn* og *far* får lite betydning. Mest omtaler Jens seg selv og faren som to menn som lever sine liv side om side, en voksen (myndig) sønn og en far som lever parallelle liv. De står stort sett opp på forskjellige tider, er hjemme på ulike tider av døgnet, inntar måltider hver for seg og tilbringer lite av fritida sammen. Etter hvert drar Jens i det militære og bor hos faren når han er hjemme på perm. Da tilbringer han mest tid sammen med kjæresten og miljøarbeideren. I slike måter å leve på blir det ikke mye rom for gjensidighet, utover en gjensidig tilfredshet av hva hver av partene får ut av relasjonen. Samspillet med faren omtales som en relasjon som har mer og mer preg av en relasjon der Jens` sitt bidrag og farens passer sammen. Han synliggjør både seg selv og faren som relasjonspartnere, en relasjonskonstruksjon som har likhetstrekk med Giddens (1993) beskrivelse av et kulturelt ideal i intime relasjoner, der relasjonen legitimeres av en *gjensidig tilfredshet* av hva hver av partene kan få ut av den, som Giddens påpeker også er i ferd med å få relevans mellom foreldre og barn.

Faren til Jens forteller også i det andre intervjuet at Jens ikke trenger hjelp og tilsyn så mye som før. Han kan være alene hjemme uten at penger blir borte og ting ødelagt. Han trenger ikke tilsyn i hjemmet for å la være å stjele, eller for å ikke slippe andre inn som kan ødelegge. Etter hvert som Jens viser seg tilliten verdig og blir mer voksen, reiser faren med

lettere hjerte, selv om han har redusert antall reisedøgn i jobben. Slik omtales Jens som en som beveger seg mot å være mer klar over hva hans handlinger betyr for faren og til å ta hensyn til det. Det er en omtale av en bevegelse i retning av større gjensidighet mellom Jens og faren hans, på linje med det Haavind (1987) betrakter som retningen for den utviklingsmessige bevegelsen, som individets voksende evne til å forstå seg selv i relasjon til andre og til å forholde seg stadig mer hensiktsmessig til andre.

I måter å omtale samspillsprosessene med faren på, har Jens vanskelig for å se en fortsatt avhengighet av faren. Men det finnes nyanser i fortellingene hans. Han snakker om at det fortsatt er faren som gjør mest av felles praktiske gjøremål i huset, og om at han i løpet av året har vært mer økonomisk avhengig av faren enn han uttrykte ønske om året før. Avtalen om å betale for seg hjemme har det ikke blitt noe av. ”Jeg må gjøre opp for tyveriet på jobb, før jeg kan begynne å betale hjemme og spare penger til å flytte for meg sjøl”, sier han.

Hvis vi supplerer Jens sin fortelling med farens, får vi enda tydeligere øye på nyanser i bildet av en bevegelse i retning av *større uavhengighet* og *større gjensidighet*. I det andre intervjuet forteller faren til Jens at han fortsatt har hele det økonomiske ansvaret for bolig og mat. ”Noen betaling for seg hjemme har det ikke blitt. I stedet skylder Jens mer penger enn han gjorde før, fordi han også det siste året har stjålet penger hjemme. Det vil han aldri klare å komme ajour med”, sier han. Han mener at Jens ikke er moden nok enda til å bo på hybel alene. Når han er hjemme på perm, bor han hos ham. Både Jens og faren hans snakker om at faren til Jens har planer om å innrede en hybelleilighet i sitt hus, som Jens kan bo i når han er hjemme på perm og når han blir ferdig i det militære.

Selv om det finnes nyanser i Jens sin fortelling når det handler om husarbeid som viser en avhengighet til faren, nærmer han og faren seg relasjonen til hverandre, mest ut fra en posisjon med *uavhengighet* som ideal.

Å gjøre seg større ved dominans og makt

Gunnar, som nylig har fylt 16 år når vi har den første intervjusamtalen, forteller at han ikke har noen oppgaver hjemme. Moren pleier å vekke ham, er den som står opp først, lager frokost og niste til ham, hvis ikke bare glemmer han det. Moren rydder og vasker huset, handler og lager mat. Og penger får han av henne.

Moren til Gunnar presenterer også i den første intervjusamtalen Gunnar som en som deltar lite i husarbeid.

Han har styrt meg. Han kan bare knipse. Jeg har strukket meg så langt jeg har kunnet. Og det har jeg gjort fordi jeg har vært så redd for ham, gått med slik angst, at jeg har gjort alt for at han skal ha det greit. Nesten sydd puter under armene på ham.

(Moren til Gunnar)

I den andre intervjusamtalen snakker Gunnar om at han rer opp senga si og rydder rommet, hvis det ser fælt ut etter at kamerater har vært på besøk.

Jeg rer opp senga. Når hun rydder og vasker, så tar hun mitt rom også. Hvis ikke jeg har redd opp, så gjør hun det. Hvis det kommer folk, så må jeg reie opp da. Jeg pleier alltid å rydde når jeg har hatt folk, i alle fall hvis de har drukket på rommet mitt. Da kan det se forferdelig ut. *(Gunnar)*

Moren vasker fortsatt tøyet hans, vasker huset, handler og lager mat. Av og til når han ligger på rommet og ser på TV, ringer han til moren og spør om hun gidder å smøre et par skiver eller sette på ovnen og steke en pizza. Av og til gjør hun det, av og til sier hun at det får han gjøre sjøl. Mens han en stund gikk på en internatskole i nærheten tok han som oftest buss hjem etter skoletid og moren kjørte ham tilbake om kvelden. Hun kjører og henter også når han er ute på andre ting om kveldene, når han har vært på fest og når han har vært borte noen dager. Han har stukket av mange ganger. ”Jeg gjør det for gøy, kan være borte i flere dager,” forteller han. Når det blir mye krangling med moren, stikker han av og uteblir i mange døgn og bestemmer selv når han vil komme hjem igjen. Han beskriver moren sin som en skrikerkjerring.

Det er ho som alltid blir så sinna, jeg pleier ikke å være så sinna. Jeg kan skrike litt og hun skriker enda mer. Hun har så kraftig stemme, at det skjærer inn i øra. Jeg stikker av hvis det er mye krangling. Hvis jeg ikke kommer hjem en dag, lørdag eller søndag, så tar hun helt av, blir dødsfornærma og sier en masse tull. Jeg har stukket av mange ganger. Jeg gjør det for gøy. Jeg kan være ute hele nettene, være vekk i flere dager, en uke. *(Gunnar)*

I løpet av året mellom intervjuene har ikke deltakelsen i husarbeid blitt større. Bildet av dette forsterkes gjennom fortellingene til moren til Gunnar.

Jeg er blitt kritisert for at han burde gjøre litt hjemme, lage middag en gang i uka. Jeg syns det var så lite hensiktsmessig, så lenge problemene var så kjempestore, så jeg var ikke med på det, for jeg kunne ikke være med på noe jeg visste jeg ikke kunne klare å gjennomføre. Han har ikke ansvar for noe hjemme, for det lar seg ikke gjøre, så har det ikke vært det som har vært vårt problem. Vi har så mye større problemer, som jeg har følt miljøarbeideren måtte ta tak i. Han mente jeg måtte slutte å hente Gunnar når han ringte og var full, men jeg kunne ikke la det være. Jeg kan ikke la det være, for da vet

jeg at jeg får ham trygt hjem. Jeg gjør som jeg føler er best for meg. Jeg vet og at det kanskje ikke er så lurt i forhold til Gunnar, at han bare kan ringe til meg. Jeg vet jo det, og jeg vet jeg gjør det for å unngå situasjoner, og jeg vet at han en dag må stå på egne bein, at jeg ikke er der, men kan jeg få lov å gjøre det, det er bare det, kan jeg få lov å gjøre det så lenge jeg synes det er riktig?

(Hva mente du, hvem skulle ikke gi deg lov til det?)

Nei, altså at jeg kan få lov å gjøre det som er riktig, med å hente ham, bringe ham, ikke sant, ringe til meg når han er full midt på natta, altså, dette her er jeg vant til. Sånn har jeg gjort det hele tida. Og jeg innhenter ham og jeg øser ham inn i bilen, sånn har det vært, og så lenge jeg kan, så gjør jeg det. Jeg skjønner miljøarbeideren, jeg forstår hvor han vil hen, men det er ikke så lett for meg som sitter her. Det er så lett for ham, som sitter der ute, å prate om hva jeg skal gjøre for noe.

(Kan du si noe mer om hvorfor det er så viktig for deg å gjøre dette?)

Jeg kan ikke få fred og ro, før jeg har ham i huset. Jeg har blitt litt flinkere på at jeg kan legge meg å sove, det kunne jeg jo ikke de første årene. Jeg gikk jo bare rundt og sveiv. Jeg kjørte jo hele natta, det var helt forferdelig. Nå kan jeg klare å legge meg til å sove, men jeg er jo helt på anke. Jeg våkner med en gang telefonen ringer eller jeg våkner tidlig på morgenen; han er ikke her. Det er jo mye i helgene at han kan bli vekkt. Om jeg har vært ute og hentet han på lørdagsnatta, er det utrolig godt å vite at han er i hus, når jeg skal tidlig på jobb søndag morgen.

(Intervjusamtale med moren til Gunnar)

I miljøarbeiderens fortellinger fremgår det at han snakker med Gunnar om hvordan han bør forandre unoter hjemme i forhold til sin mor, som for eksempel å slutte å forlange service fra henne. Gunnars fortellinger inneholder lite om miljøarbeiderens involvering i forhold til hans deltakelse i husarbeid. Det som fremgår, er at Gunnar misliker at miljøarbeideren sier noe i det hele tatt om relasjonen til moren.

Det var mange ganger vi krangla, hvis vi hadde med oss øl på turen eller, vi kunne sitte og smådiskutere litt, hvor han nevnte min mor eller sånn, kunne si sånne ting og så misforsto jeg det, så ble jeg forbanna og så ble han enda mer forbanna, for jeg var jo helt sperra og, hvis ikke jeg forsto sånn noe og, og så ble kameraten min litt forbanna og. *(Gunnar)*

Gunnar synliggjør ikke i fortellingene sine en bevegelse mot større gjensidighet i praktiske gjøremål som angår ham selv og det som omfatter praktiske fellesoppgaver for ham og moren hans. Det er ikke noe som viser til en bevegelse i retning av at han gjennom reaksjoner fra moren sin og miljøarbeideren blir mer klar over hva hans handlinger betyr for moren og tar hensyn til det (Haavind 1987). Han synliggjør en relasjonskonstruksjon mellom seg og moren som viser lite likhetstrekk med den gjensidighet som i følge Giddens (1993) kjennetegner både parforhold og relasjoner mellom barn og foreldre i familien. Og ved *første blick* på

historiene hans, presenterer han seg heller ikke som en som i løpet av året blir mer uavhengig av moren.

Gunnar inngår i forhandlinger med morens sin, om hva de ulike generasjonsmessige posisjonene som ung gutt og mor skal bety for dem i samspillsprosesser om hans deltakelse i husarbeid. Bonner som utforsker *makt* i foreldre/barn- relasjoner, hevder at foreldreskap er den sosiale relasjonen der en person har størst makt over en annen, uavhengig av hvordan makten utøves i de spesielle foreldre- praksisene. Med det menes at foreldre har makt over barnet i foreldre/barn- relasjoner (Bonner 1998). Alder på barn spiller høyst sannsynlig inn i forhold til makt i slike relasjoner. Fortellingene til Gunnar viser at han gjør seg større ved å ta i bruk en forståelsesmåte om relasjonen ungdomsgutter/mødre med hensyn til fordeling av makt, mest i retning av det motsatte av det Bonner (1998) gjør. Gunnar, som har en voksen manns kropp, beskriver moren som en masete mor, eller som en skrikerkjerring, som det ikke er verd å lytte til. Han bruker blant annet rømming som maktmiddel når det blir for mye kringling hjemme. Å forlange service og å bestemme selv, er måter Gunnar *løsriver* seg på. Ved å opponere mot moren når hun stiller krav til ham, ved for eksempel å bestemme selv når eller om han kommer hjem om nettene, signaliserer han at han ikke er et barn som er avhengig av sin mor og fremdeles må gjøre som hun sier. Han handler i overensstemmelse med en forståelse i vår kultur som dreier seg om at unge gutter skal løsrive seg fra sine mødre. Når vi slik ser nøyere på fortellingen til Gunnar og supplerer den med historien til moren hans, ser vi at han gjør det å forlange service, som for eksempel å ringe fra rommet sitt på mobilen og be om matservering, til markør for *uavhengighet* og løsrivelse. Han iscenesetter en form for mannlig dominans når han opptrer som mannen i huset. Ved klart å uttrykke at han misliker at miljøarbeideren sier noe om relasjonen mellom ham og moren, demonstrerer han også uavhengighet til miljøarbeideren. Ved å opponere mot miljøarbeiderens krav og forventninger og ikke ta hensyn til hans reaksjoner på måter han behandler sin mor på, signaliserer Gunnar også at han ikke er et barn.

Gunnar har tilknytning til nynazistmiljøet. Som vi har sett er den kollektive orienteringen i dette miljøet veldig sterk. I en undersøkelse med tittelen: "I finska mäns sällskap på en resa mot modern manlighet" viser Jari Kuosmanen hvordan sterke kollektive orienteringer i visse mannlige sfærer, ofte fører til problemer i forhold til arbeid, utdanning og familieliv. Det mener han delvis har å gjøre med at mennenes innforståtte måte å forholde seg på og deres strategier, først og fremst er tilpasset streben etter posisjoner i disse mannlige sfærene. Her likestilles følsomhet med svakhet, og nærhet er det samme som å gjøre seg sårbar. Når det blir viktigere å innta posisjoner enn å vise nærhet og gjøre seg sårbar, blir det

vanskelig å leve i relasjoner til kvinner, både mødre og kjærester (Kuosmanen 2001). Når Gunnar forlanger service fra moren sin og opptre truende i forhold til henne, iscenesetter han maskulinitetsidealer som er virksomme i nynazistmiljøet som han deltar i. Det er, som vi har sett, idealer som handler om å komme i posisjon som sterk og mektig.

Uavhengighet som ideal for relasjonen unge gutter- foreldre

Historiene til Gunnar og Jens fremstår som svært ulike. I de situasjonene vi snakker om i intervju samtalen ser det ut til at de ofte opptre og fortolker relasjonene til den forelderen de bor sammen med forskjellig. Likevel nærmer begge seg relasjonen ut fra samme ideal.

Jens presenterer seg som en som beveger seg mest i retning av større deltakelse i husarbeid. Gunnar som en som fortsetter å delta lite. På hver sin måte viser de to ungguttene muligheter for uavhengighet og gjensidighet som kan skapes mellom foreldre og unge gutter. Jens gjør det ved å fremstå med en bevegelse mest i retning av mindre avhengighet og mer gjensidighet, avgrenset til en gjensidig tilfredshet om hva hver av partene får ut av relasjonen. Gunnar gjør det ved å fremstå med en bevegelse, som ved første blick på historiene hans, går i retning av større avhengighet og en fortsettelse av lite gjensidighet i relasjonen til moren sin.

Selv om Gunnars posisjonering i forhold til moren er forskjellig fra Jens sin posisjonering i forhold til faren, bekrefter og utdyper historiene hans, ved *neste blick*, de samme praksiser i, og kulturelle betydninger av, relasjoner mellom unge gutter og foreldre som kommer frem i Jens sin historie. Begge nærmer seg relasjonen til forelderen med *uavhengighet som ideal*. Mens Jens gjør det ved å prøve å finne frem til ordninger som fører til en *gjensidig tilfredshet hos ham og faren om at deres bidrag passer sammen*, prøver Gunnar å oppnå *uavhengighet basert på dominans* ved å forlange service av moren sin. Han gjør det å forlange service til markør for å gjøre seg større.

Betydningen av de generasjonsmessige posisjonene som barn og forelder, blir lite tydelige i måtene begge guttene fremstår på. Mest omtaler Jens seg selv og faren som to voksne menn som lever parallelle liv. Gunnar handler i overensstemmelse med kulturelle betydningssystemer som handler om at unge gutter skal løsrive seg fra sine mødre. De bildene han gir oss av å opptre som mannen i huset, gir assosiasjoner til tradisjonelle maskuliniteter hvor menns synlige dominans over kvinner er et virksomt ideal. Slik Gunnar forteller om sin måte å fremstå på, viser han at han gjør slike idealer relevante for seg i samspeillet med moren.

Skole, utdanning og arbeid

I dette avsnittet er det betydningen av skole, utdanning og arbeid i guttenes prosjekter med å gjøre seg større som er tema.

Innenfor utviklingspsykologien tenker man seg at det i ungdomstiden foregår en løsrivelsesprosess med økt selvbestemmelse som normativt mål og faktisk resultat. For å bli helt seg selv, altså et voksent avgrenset sinn i en voksen kropp, må barnet løsrive seg fra sine tidligere tette relasjoner for å bli en fullverdig voksen, et eget selv. Slik omsorg og oppvekst er organisert i det norske samfunnet i vår tid, er det særlig relasjonene mellom barn og foreldre som er basert på særegne former for psykologisk nærhet, som en tenker seg at barnet i ungdomstiden løsriver seg fra. Å bevege seg i retning av økt selvbestemmelse gjennom en løsrivelsesprosess fra nære voksne, ansees således som en kulturelt adekvat måte å gå frem på for en ungdom som gjør seg større. At ungdomstiden representerer en periode for atskillelse fra foreldre, preger mesteparten av psykologisk litteratur om unge mennesker og familieliv (Gillies 2000).

Guttene i dette utvalget forteller om og reflekterer over hendelser og erfaringer, relatert til bl.a. skole - og skolearbeid, som gis betydning for deres løsrivelse, og personlige prosjekt med å gjøre seg større. Vi skal ha fokus på selvstendigjøringsprosesser som er innvevd i prosjektene med å gjøre seg større, gjennom skole, utdanning og arbeid, hos unge gutter som utgjør utvalget i denne undersøkelsen. Jens og Christian er valgt som de første fortellerne fordi deres fortellinger fremstår som mest forskjellige. På hver sin måte forteller disse to guttene om muligheter for selvstendighet som kan skapes i samspillet gutter- voksne og gutter- jevnaldrende.

Selvstendighet som markør for å gjøre seg større

Jens, som snart er 18 år og den eldste gutten i utvalget, uttrykker i det første intervjuet noen ønsker om å ville jobbe og få seg utdanning. ”Jeg vil ha jobb et års tid, frem til jeg kan komme inn i militæret, så skal jeg verve meg og ta utdanning i det militære”, sier han. Helst vil han i militæret langt nordpå fordi det er langt borte fra rusmiljøet hjemme. Mens han jobber, vil han møte presis, ikke ha fravær og gjøre så god jobb at arbeidsgiveren blir fornøyd. Jens styrkes i denne motivasjonen, når miljøarbeideren støtter opp om den ved å gi ham muligheter for å få erfaringer med å jobbe (kapittel 7). Året etter forteller Jens om opp- og ned- turer i forhold til jobb, om oppsigelse og ny jobb.

På den første jobben hendte det jeg forsov meg, men det var sjelden. Jeg hadde også noe fravær, da jeg var på et tyveriraid på en annen kant av landet. Hadde det vært en vanlig arbeidsplass, så hadde det vært tre advarsler og så sparken. Men han gav meg ikke sparken etter at jeg var vekk en uke, men heller litt sånne møkkajobber. Han kunne ikke gjøre så mye fordi jeg fikk 45 % av lønna fra arbeidskontoret. Etter tyveriet på jobben fikk jeg sparken. Så fikk jeg sosialhjelp i to måneder, og så fiksa miljøarbeideren en ny jobb. *(Jens)*

Det betydde mye for Jens å oppfylle krav som stilles i arbeidslivet.

I den jobben møtte jeg alltid presis og hadde ikke fravær. Jeg var på jobb fra 7 til 15, og det var hardt fysisk arbeid. Begynte som en liten lagergutt, men etterpå tok jeg truckfører- bevis og kjørte truck. Jobbet der i tre måneder og sluttet fordi jeg skulle i militæret. *(Jens)*

Han forteller også om en ubetalt vaktjobb på en musikkfestival. Det er miljøarbeideren som har ordnet med den jobben også. Han synes det er fint at miljøarbeideren skaffer ham jobber. ”Det er bedre enn at jeg gjør det sjøl, for jeg har ikke så mange kontakter”, sier han. Begge arbeidsgiverne hans er kamerater av miljøarbeideren.

Med støtte av miljøarbeideren gjennomfører Jens planene om et års jobberfaring. Han får positive tilbakemeldinger fra den første arbeidsgiveren.

Jeg fikk en bra attest, på tross av det gale jeg gjorde. Der sto det at 98 % av det jeg gjorde var bra, det var 2 % som ødela. Det var at jeg av og til kom for seint og at jeg stjal på jobben. *(Jens)*

Å få belønning i form av positive tilbakemeldinger er ofte nødvendig underveis for å fungere bedre. Jens kommer inn i noen gode sirkler med hensyn til fremmøte på jobb og får opplevelsen av å ha blitt en sån som opplever noe positivt ved å mestre noe han selv vil. James W. Wertsch (1998) tilbyr oss en måte å forstå dette på. Miljøarbeideren, og kameratene hans som er bedriftsledere, gir Jens mulighet for å komme i gang med å få jobberfaringer. Jobbene blir redskaper (mediated tools) for Jens på veien til å bli en ansvarlig arbeidstaker. Miljøarbeideren og arbeidsgiverne formidler til Jens betydningen av å være en pålitelig arbeidskar (cultural means). Jens lærer å mestre arbeidsoppgavene (mastery), støttet av arbeidsgivernes positive tilbakemeldinger. Slik kommer han i kontakt med den iboende belønningen som ligger i å greie oppgaven (mastery). Jens vil ha arbeidserfaring og tilegner

seg, gjør til sitt eget (appropriation), de kulturelle betydningssystemene om å møte presis på jobb og gjøre en jobb som arbeidsgiveren er fornøyd med (Wertsch 1998).

Tilegnelsen av disse ferdighetene er ikke så enkelt for Jens. Gammel narkogjeld knytter ham til det gamle miljøet. Han stjeler penger fra safen på jobben for å skaffe raske penger til nedbetaling av gjelden. Slik representerer denne tilknytningen en motstand mot tilegnelsen. Fordi Jens vil ha arbeidserfaring fortsetter han imidlertid å tilegne ferdigheter i den nye jobben som miljøarbeideren skaffer ham. Han går fra å være en vanlig lagergutt til å lære seg å kjøre truck.

Når Jens søker seg inn i militæret, velger han en annen vei enn hva miljøarbeideren og faren hadde lagt til rette for ham. ”Jeg ser helst at han får seg utdanning først”, sier begge to. De samarbeidet om å skaffe lærlingutdanning til ham. Faren til Jens hadde kontakt med offentlige instanser, ordnet med lærlinglønn gjennom arbeidskontoret, og miljøarbeideren ordnet med lærlingkontrakt. Jens hadde vært tre måneder i det militære da jeg traff ham til den siste samtalen. Han hadde selv tatt kontakt med en person i forebyggingspolitiet som anbefalte ham. ”Ellers ville jeg ikke ha kommet inn på grunn av rullebladet mitt”, sier han. Ved å komme inn i det militære nærmer han seg realisering av ønskene om utdanning i forsvaret. Faren til Jens syntes ikke dette var hundre prosent.

Jeg så helst at Jens kom i gang med utdanning, men jeg overlot avgjørelsen til ham selv. Jens er blitt mer og mer selvstendig og frigjør seg mer og mer fra meg og miljøarbeideren, men han vil også ha behov for miljøarbeideren når han kommer tilbake for å få hjelp til å få en lærlingplass da. (*Faren til Jens*)

”Selv om jeg har brukt mye tid på å skaffe en lærlingkontrakt, som jeg forsto at Jens ønsket at jeg skulle gjøre, støtter jeg fullt opp om det valget Jens har gjort”, sier miljøarbeideren.

Jens markerer selvstendighet og uavhengighet av faren og miljøarbeideren ved å gjøre noe annet enn de forventer av ham. At dette er en kompetanse som fungerer i kulturelle meningssystemer blant voksne, bekreftes av faren og miljøarbeideren når de støtter ham i valget han har gjort.

Selv om Jens greide å komme seg inn i militæret uten hjelp fra miljøarbeideren, har han i løpet av året mellom intervjuene også strevd med uavhengighet til voksne. Han trengte miljøarbeideren til å skaffe seg ny jobb, og han var avhengig av å få anbefaling fra en i forebyggingspolitiet for å komme inn i militæret.

Christian, som var 14 år ved første intervju, forteller at han ikke oppførte seg ordentlig på barneskolen. Da han var 11-12 år sendte moren ham til faren på en annen kant av

landet, så faren kunne passe på ham. Tilbake hos moren etter halvannet år fikk han etter kort tid i ungdomsskolen et tilbud om å gå i et skoleprosjekt. Han forteller at når han skulket i skoleprosjektet, drev han rundt på byen med kamerater som han ruset seg sammen med.

Jeg var jo ikke så mye på skolen og sånn. Jeg skulka fordi, ja treffer du en kamerat på bussen, ikke sant så, så skulker de sammen og har det gøy om dagene og sånn. Det er jo litt det egentlig om jeg følte for å gå på skolen i det hele tatt. Mange ganger så var jeg jo bare hjemme og forsov meg for det meste eller, det var ikke så mye jeg gjorde det, men jeg skulka mest skolen, gikk ute og sånn, sammen med kamerater og sånn. Jeg gjorde som jeg ville egentlig. *(Christian)*

Da Christian nesten ikke møtte på skoleprosjektet, fikk han tilbud om individuell undervisning i et lokale i nærheten av der han bor. Det skjedde etter at miljøarbeideren og moren i fellesskap var blitt enige om å be om det. En periode har han ønsket om å jobbe godt med skolearbeidet og tette faglige hull.

(Hva var grunnen til at du fikk et skoletilbud alene i nærheten av her du bor?)
Det var bare for å friske meg opp litt på skolejobbinga. Vi har jo matte og norsk og engelsk hver dag, som jeg feier igjennom, to tre sider av hver, skriver masse norsk og gjør matte og. Men det kommer an på åssen jeg er, åssen humøret er og sånn, det kommer helt an på hvor mye vi har lyst til å gjøre egentlig. Vi gjør så mye som vi føler for, så blir det jo noe ut av det, og så lenge vi har positive resultater så er det ganske greit egentlig
(Når du sier vi gjør så mye som)
ja
(hvem er vi da?)
Lærerne mine, jeg har to lærere.
(Intervjusamtale med Christian)

Til tross for at Christian får noen muligheter for nye erfaringer med skole gjennom dette tilrettelagte skoletilbudet, forsterkes bevegelsen i retning av å ikke ville være innenfor det sosialt aksepterte. Han bryr seg ikke om å fullføre grunnskolen. Han skulker mer og mer. Til slutt dropper han skoletiltaket helt og vagabonderer, inntil han blir plassert på behandlingskollektiv. Han beveger seg fra skulking med medelever til å kutte skolen helt, og til å holde på med stoffmisbruk og kriminalitet i et rusmiljø i byen.

Christian markerer selvstendighet ved å vise for de andre i rusmiljøet at han ikke innfrir kravene fra voksne. Ved å handle på tvers av morens og miljøarbeiderens planer viser han at i samspillet med kamerater på byen, er han ikke en ungdom som må gjøre som de voksne sier. Dette akselererer inntil han plasseres på kollektiv. Året etter når jeg treffer

Christian til intervju samtale, har han bodd på kollektivet et par måneder. Da forteller han om perioden hvor rusen mer og mer styrte livet hans.

Det gikk rett vest. Da hadde jeg begynt på sterkere stoffer. Det gikk bra av og til, fikk gjort en del de par første månedene, så skeit jeg i det. Kutta fullstendig ut p.g.a. stoff, og kriminalitet. Satte stoff og penger før skolen, det betydde mer for meg. Det var ikke så viktig med skole, det var viktig å ruse seg. Jeg følte, hvorfor skal jeg gidde å sitte her, til slutt så sa jeg bare at jeg ikke orka, gidder ikke å gjøre noe i dag, så fikk jeg bare fri. Jeg var så naiv at jeg tenkte; greit nok, nå har jeg fri. (*Christian*)

Som kontrast til fortellingen om perioden før han kom på kollektivet, har han nå lyst til å gå på skole og fullføre grunnskolen. ”Jeg håper jeg kan få vitnemål fra ungdomsskolen mens jeg er her”, sier han.

Mens Jens gir betydning til positive tilbakemeldinger fra arbeidsgiveren i sin selvstendigjøringsprosess, gir Christian, i perioden når skulkingen akselererer, betydning til posisjonering i jevnaldningsgruppa. Som for Jens er ikke det å gjøre seg større langs denne utviklingsveien et isolert og privat prosjekt. Det handler om et kollektivt prosjekt, som for Christian er avhengig av hans innlevelse i de kulturelle meningssystemene han lever i blant jevnaldrende, og av hans forhandlingsmuligheter og kompetanse i disse systemene. Gjennom skulking fremstår han som en som gjør som han selv vil og formidler *selvstendighet*, noe som står i motsetning til *barnslighet*. Opposisjonen som etableres i forhold til skolen, inngår i forhandlinger om posisjonering i jevnaldningsgruppa, om hvordan han kan fremstå som en ungdom som bestemmer selv. Opposisjonen får ikke bare betydning i forhold til skolen, moren og miljøarbeideren, som den retter seg mot, men like mye i forhold til hans jevnaldrende som deler de samme forståelsene av utvikling i ungdomsalderen. Hans måte å gjøre seg større på, som 15-åring, ved å markere at han gjør som han selv vil, har likhetstrekk med hvordan jenter i 12-14 års alder sammen med andre markerte at de ikke ønsket å fremstå som englebarn (Winther 2001). I en undersøkelse om identitetsskapende arbeid blant 12-14 år gamle jenter gir Winther mange eksempler på hvordan jenter opptrer strategisk på skolen for å unngå *englebarn*-stempel. Et englebarn blir betraktet som lite selvstendig, altså en som har kommet kort i konstitueringen av seg selv.

I Christians fortellinger om skole er det nyanser. Han beretter ikke bare om å komme i posisjon blant jevnaldrende gjennom markering av at han bestemmer selv, ved å boikotte skolegang og skolearbeid. I perioden han forteller om, var det også en stund viktig for ham å oppfylle krav og forventninger fra voksne. Det samsvarer med noen ønsker han selv har for livet sitt fremover; få vitnemål fra grunnskolen: ”Jeg har skjerpa meg i det siste, i de to siste

månedene tror jeg nesten jeg har gjort mer enn på et helt skoleår, egentlig, jeg får jo gjort noe”, sier han i det første intervjuet. I intervjuet året etter, sier han at han vil prøve å få eksamen fra grunnskolen.

Når Jens og Christian gjør seg større ved å gjøre noe annet enn- eller det motsatte av- det som forventes, *blir det viktig å markere at det er de selv som bestemmer*. Det er en kompetanse som blir viktig i forhandlinger om hvordan de skal fremstå i kulturelle meningssystemer både blant voksne og blant jevnaldrende. Begge forfølger et ideal om *selvstendighet* i forhold til voksne.

Med et datamateriale som rommer beskrivelser av mange hendelser og situasjoner i ulike skole- og arbeids- kontekster over et nokså vidt tidsspenn, er det ikke vanskelig å få øye på at guttene ikke bare forteller én type historie i forhold til hvordan de presenterer seg som selvstendige, og med hensyn til å gi betydning til tilbakemeldinger fra voksne og posisjonering i jevnaldringsgruppa, som innvevd i selvstendigjøringsprosesser. Selv om kulturelt anerkjente bilder av ungdoms løsrivelse fra voksne, finnes i historiene til alle guttene, finner vi variasjoner med hensyn til hva som gis betydning for å gå videre på utviklingsveien skole/utdanning enn det vi finner i fortellingene til Jens og Christian.

I fortellingene sine fremstår **Karl** (14 år) som en det blir viktig for å opponere mot faren og som lar drop outs fra skolen bli markør for dette. Han strever med å la det å fremstå som selvstendig og løsrevet fra voksne få betydning i forhandlinger om posisjoner i jevnaldringsgrupper. Å vise seg som selvstendig og løsrevet fra voksne omtales som svært konfliktfylt.

Når han har publikum rundt seg i slåsskamper på skolen, kan han ikke vise seg som svak.

Jeg liker ikke slåsskamp, men jeg må jo gjøre selvforsvar når de kommer og tar kvelertak på meg, pluss at det var foran en hel forsamling, det sto en hel haug og heia. Så jeg kan ikke stå der å begynne å grine, en må jo gjøre motstand. Ellers så syns de jeg er en svaking. (*Karl*)

Når han slåss og vinner slåsskamper, fungerer det som markør for selvstendighet overfor jevnaldrende på skolen. Han setter seg på tverke av krav fra voksne. Dette blir imidlertid vanskelig for ham, når han samtidig er redd for farens reaksjoner hvis skolen ringer hjem og forteller om slagsmålene. Karl hadde vært i slåsskamp på skolen den dagen jeg hadde det første intervjuet med ham.

Gidder ikke si det til faren min, for læreren har sagt de skal ringe til ham. Men det er ikke sikkert de gjør det, kanskje de bare sa det for å skremme meg. De har ikke tatt kontakt med faren min når jeg har vært i slåsskamp før. *(Karl)*

At han av og til er i slåsskamper i friminuttene og skulker skolen, prøver han å holde skjult for faren. ”Jeg skulker siste timen. Når jeg ikke orker mer på skolen, går jeg bare. Det er ikke hele dagen, går ikke rundt og valser hele dagen. Pappa har ikke visst om det, før nå på et foreldremøte som miljøarbeideren var med på”, forteller han i det første intervjuet. Etter hvert dropper han skolen helt, og oppholder seg mer og mer i byen. Han har forhåpninger om å komme inn i en ungdomsgjeng. Fortellingene hans viser at han streifer mest alene, i periferien av en ungdomsgjeng, inntil han etter kort tid plasseres på ungdomshjem. Dermed fremstår ikke skulkingen i samme grad som et kollektivt prosjekt, som det gjør i fortellingene til Christian. Miljøarbeideren forteller også om at Karl streifet i byen og prøvde å komme inn i en gjeng.

Han var ikke helt med i denne gjengen. Når jeg traff ham på de stedene hvor de oppholder seg, så var han ikke med i praten og gikk litt bak dem. Han ønsket nok å være en del av dem. Han syntes det var spennende å kunne si at han var med der, at han kjente noen og. *(Miljøarbeideren i familien til Karl)*

Mest fremstår Karl som en som fører en nokså ensom protest til krav og forventninger fra voksne, som særlig rettes mot faren. Året etter presenterer han seg som en som var vanskelig før.

Jeg vil helst ikke snakke om hvordan det var før jeg ble plassert på ungdomshjemmet, det er ikke sånn nå lenger. Det var den gangen det, jeg gidder ikke å snakke om det nå. Det er lenge siden, da stakk jeg fra alt, hjemme og på skolen. Jeg var vanskelig den gangen. Nå vil jeg tenke fremover. *(Karl)*

I omtale av samspillet med voksne, lærere og faren har han fokus på at det var han selv som var vanskelig. Ved å ta avstand fra skulking og slåsskamper på skolen viser han at det som nå betyr noe for ham er å gjøre seg større i tråd med det vanlige. Han tenker fremover og ser utdanning som kokk som en mulighet for seg. Å gjøre seg større ved å vise frem at han ikke er noe englebarn er ikke noe stort poeng på ungdomshjemmet. Det bor 3 ungdommer der som sammen får undervisning på stedet.

Medisinering, nye erfaringer de knytter noe positivt til og tilbakemeldinger fra andre

Selv om **Anders** (14 år) legger mest vekt på at det er *han selv som har bestemt seg* for å velge skole framfor å skulke og drive med kriminalitet, refererer han til at andre legger vekt på medisinering for ADHD. Han forteller i det andre intervjuet, at han ikke merker noen forskjell med medisinen, men at andre mener at den hjelper.

(Sist snakket du om at du skulle ha utredning for ADHD)

Ja, jeg har hatt utredning for ritalin

(Har du fått det eller?)

Ja, jeg bruker ritalin

(Ja, merker du noen forandring sjøl, eller?)

Nei.

(Nei, merker noen andre forandring, de rundt deg?)

Jeg kan bare fortelle det jeg sjøl merker, men andre mener at det hjelper.

(Ja)

Jeg merka ikke noe, men så mente de på skolen at jeg var blitt bedre, for det var liksom ei jukseuke av tre uker, og så merka de at i to uker så var jeg bedre. Og så fikk jeg det og så hvor lenge har jeg brukt det, ca. et halvt år.

(Så de syntes du klarte å konsentrere deg mer, var det det de mente var forandra eller?)

Jeg vet ikke, det hjalp.

(Det hjalp, så da bruker du det da, når andre syns at det hjelper?)

Ja, jeg spiser det daglig.

(Du må ta det hver dag?)

Tre ganger om dagen.

(Tre ganger om dagen? Klarer du å huske på det sjøl eller er det mora di som?)

Jeg husker det sjøl og, men det er ho som gir meg de.

(Ja, Hvordan går skolearbeidet ute på prosjektet da, klarer du å få gjort noe syns du?)

Ja, jeg får gjort masse.

(Hva slags tilbakemelding får du fra lærerne, hva sier de?)

De sier det går ok

(Å ja. Det er et år siden jeg traff deg sist, jeg synes det høres veldig annerledes ut nå enn det var da)

(*Intervjusamtale med Anders*)

Moren til Anders forteller om en merkbar endring etter at Anders begynte med ritalin.

I løpet av høsten, har han blitt utredet i forhold til ADHD. Medisinen ritalin ble utprøvd og den virker på ham. Det var merkbar forskjell på ukene med og uten medisin. Med medisin var han roligere. Han er ikke så sur, hyler ikke sånn om morran og vi kan sitte ned å prate mye mer. Uten medisin var det bare kjefting. Han har blitt mye roligere. På et halvt år, etter et ran om sommeren, har det ikke vært noe kriminalitet. Han gjør ikke noe galt og han roter seg ikke opp i noe tull. Vi har ikke noe særlig kontakt med politiet, de ringer ikke og kommer ikke på døra. Det er så godt, for det var noe stress. (*Moren til Anders*)

Hun forteller også at Anders ikke lenger streifer sammen med kamerater på byen. ”Han trives godt for seg sjøl hjemme. Er ganske mye inne. Sitter og spiller, hører musikk eller ser på video, når han ikke er på skolen”, sier hun.

Anders forteller også at han har kommet seg bort fra kriminaliteten. Uten om ranet for et halvt år siden, har han ikke stjålet på et år.

Det var når jeg skulka skolen jeg gikk på byen og traff kamerater der at jeg stjal, for lenge siden. Når jeg stjal, stjal jeg hvor jeg ville, det jeg hadde lyst på, uansett om det var butikk eller, men jeg har slutta med det. Noen av kameratene mine gjør det, og noen gjør det ikke i det hele tatt. Jeg gidder ikke gå å stjele. I stedet for å stjele, spør jeg heller moren min om penger. (*Anders*)

Han forteller også at han har brukt hasj, men det skal han slutte med. Han prøver i alle fall. Det er han sjøl som vil slutte. ”Jeg gidder ikke for jeg var litt sløvere før, når jeg røkte”, sier han.

Anders har i ca. et halvt år tatt medisinen ritalin for ADHD og tillegger det litt motvillig betydning for at han greide å konsentrere seg mer på skolen. I motsetning til Christian, som gir betydning til posisjonering i jevnaldningsgruppa gjennom rus og kriminalitet, presenterer Anders seg ved andre intervju som en som selv har bestemt seg for å slutte å stjele. Han beveger seg fra å operere mot voksnes krav og forventninger ved å skulke og stjele sammen med jevnaldrende, til å gjøre det viktig for seg å fremstå som *vanlig*. Bevegelsen går i retning av å gjøre det viktig å få positive tilbakemeldinger fra lærere, når han møter på skolen og gjør skolearbeid. Han vil bevege seg slik ungdommer flest gjør, han vil være vanlig. ”Skolen jeg går på er en helt vanlig skole, med vanlige fag”, sier han. Som andre tar han ansvar for å komme seg opp om morgenen. ”Gjør ikke du også det?” spør han i den siste intervjusamtalen. At han fortsatt strever noe med å fremstå som selvstendig, viser han når han forteller at moren kjører ham til skolen hver dag.

Bård, som er 14 år, legger stor vekt på medisinerer for ADHD og positive tilbakemeldinger fra skolen for at han prioriterer skolen og har sluttet å skulke.

Han presenterer seg i den første intervjusamtalen som en som viser lite motivasjon for å gå på skolen og gjøre skolearbeid. Bårds fortellinger i denne samtalen om at det er han som steller i stand bråk med lærerne, at ingen medelever støtter ham når han er i konflikt med lærere, at han går alene i friminuttene og synes skolen er kjedelig, kan forstås som at han

opplever seg som lite verdifull både i forhold til lærerne og i jevnaldningsmiljøet på skolen. Det kan tyde på at han vurderer seg selv, slik lærerne vurderer ham.

(Hvordan har du det nå?)

Nei, nå har jeg det helt topp.. det er bare det der med skolen, det er det eneste. At jeg ikke liker så godt skolen, det er bare det at det er så kjedelig .. og .. jeg trives i allefall bedre enn før.

(Hva er det på skolen som ikke er bra?)

Det er jo skolen. Det der med læreren som er sinna og.

(På hvilken måte er læreren sinna?)

Ikke sånn liksom, men, litt sånn, fort irritert. To stykker, ja begge lærerne.

(To lærere?)

Ja, en som jeg har i et av fagene, og så en som har oss i nesten alle resten av fagene.

(Ja, er de sinna begge to eller hvordan er...)

De blir så fort så hissig. Du kan si det er en som har låst oss inne, eller låst oss ute eller noe sånt og så sparker jeg i døra for å få han til å komme ut og brøler litte granne og da blir læreren forferdelig sinna. Han blir fort sinna. Det er av og til han gjør det, men det er meg som steller i stand til det.

(Er det du som steller i stand til det?)

Ja, av og til.

(Hvordan steller du i stand til det da?)

Nei, hvis jeg sier jeg gidder ikke gjør noe liksom, eller, blir han sinna eller hvis jeg låser noen ute, eller.

(Intervjusamtale med Bård)

Marianne Gullestad påpeker at skolen er en institusjonsarena hvor lærere har en vesentlig oppgave som hjelpere for ungdommens forståelse av seg selv. Lærernes vurderinger har stor autoritet som informasjon til elevene om deres verdi som fremtidige samfunnsborgere. I kraft av å være profesjonelle er det maktforskjeller mellom lærerne og ungdommene. Denne maktforskjellen opplever ungdommene direkte gjennom samspillet med lærerne (Gullestad 1996). Gjennom å vise opposisjon i samspill med lærere oppnår Bård ikke å komme i forhandlinger om posisjon blant jevnaldrende på skolen. Han opererer ikke sammen med andre jevnaldrende på byen når han skulker, slik Christian gjør mer og mer i løpet av året. Når Bård tar fri noen timer på slutten av skoledagen, tar han bussen hjem. Den opposisjonen som etableres i forhold til skolen inngår ikke i forhandlinger om hvordan han kan fremstå som unggutt som bestemmer selv, verken i jevnaldningsgruppa på skolen eller blant jevnaldrende på byen, slik det gjør i Christians fortellinger om skole mens han bor hjemme. Bård gjør tilbakemeldinger fra lærere viktig for seg, både ved første og andre intervju. I det første intervjuet presenterer han seg som en som får tilbakemeldinger om at han legger opp til bråk, og i det neste som en som gjennom å ha fått noen nye erfaringer av skole og skolearbeid, får tilbakemeldinger om at han er en helt vanlig elev. I intervjusamtalen året etter snakker han om

seg selv som en vanlig elev. ”Nå er ikke mamma på mange møter på skolen lenger, nå er det bare vanlig møtevirksomhet, slik det er for alle de andre”, sier han. Han opplever det som en positiv tilbakemelding fra skolen at det ikke lenger er møtevirksomhet rundt ham, mer enn det som er vanlig og som gjelder alle elevene.

Som Jens, viser Anders og Bård at det er blitt viktig for dem å bevege seg i en retning slik andre ungdommer gjør. De forfølger et ønske om å få en grunnskoleeksamen som åpner for mulighetene til å ta videregående skole og annen utdanning etterpå. Begge guttene snakker om det, selv om de ikke har konkrete planer.

I tillegg til å gi betydning til tilbakemeldinger fra skolen om at han er en vanlig elev og tilbakemeldinger om at skolen er fornøyd med skolearbeidet, legger Bård medisiner for ADHD stor betydning for endringene. Anders, som også i løpet av året er utredet for ADHD og har begynt med medisiner, tilskriver medisinerne liten betydning for endringene. Mest betydning gir han det å bestemme selv hva han vil. Det er han selv som har bestemt seg for å gjøre skole og utdanning viktig for seg. Ikke for noen av dem dreier det seg om medisiner alene. Det handler også om å få noen nye erfaringer med skolearbeid som gir positive tilbakemeldinger. Begge får positive tilbakemeldinger fra voksne for forbedringen i skolearbeidet. De blir noen som kan noe, og de fremstår som noen som bestemmer selv i samspillet med voksne. Når det å innfri krav og forventninger fra voksne fører noe positivt med seg for guttene, slik det gjør for disse to, blir det et selvforsterkende krav. Det blir forsterket når de opplever å få til det de ønsker og når noen andre enn de som fremsatte kravene kommer med positive tilbakemeldinger, slik det også gjorde for Jens.

Sentralt i fortellingene til guttene i utvalget er at alle har ønsker om å gjøre seg større på måter som handler om å gå på skole, få utdanning, være i jobb og å tjene penger, selv om alle har opplevelser fra skole som de knytter noe negativt til. Noen av guttene knytter noe positivt til skole og jobb når de får noen nye erfaringer som betyr noe positivt for dem. Også de guttene som faller ut av skolen p.g.a. skulking eller utvisning, uttrykker, når de er plassert på institusjon, ønsker for fremtida som går i retning av skole, utdanning og jobb. Guttenes ønsker forsterkes av det som forventes av en ungdom på vei mot voksenlivet i vår kultur. Å konsentrere seg om skolearbeid, få seg utdanning, ha jobb og tjene penger, er blitt formidlet til dem fra tidlig alder. I det norske samfunnet har valg av yrke sammenheng med den enkeltes muligheter for å få en jobb og skape seg en karriere. Et utdanningsamfunn som det norske, har liten plass for personer uten utdanning. Det er få arbeidsplasser for ufaglærte. Slik blir det å få seg utdanning høyt verdsatt.

Hvordan ser livssituasjonen til de åtte guttene ut ved andre intervju?

I dette avsnittet presenteres en samlet oversikt over informasjon som fremkommer om guttenes livssituasjon i det andre intervjuet med aktørene i hver familie. For å unngå at guttene for lett kjennes igjen fra kapitlene foran brukes ikke navn i dette avsnittet. Intervjupersoner er også tidligere i avhandlingen anonymisert ved å utelate fiktive navn, slik at ikke leseren så lett kan sette sammen delene og kjenne igjen personer.

To av de tre yngste guttene har vært utredet for ADHD, fått medisiner og har en annen skolesituasjon enn året før. Den ene av dem fortsetter i ungdomsskolen, har skiftet klasse og trives bedre. Det er slutt med konfliktsituasjoner med lærere, han konsentrerer seg om skolearbeidet og får positive tilbakemeldinger fra lærere. Småkriminalitet sammen med en kamerat er det slutt med. Han er engasjert i motorcross og mekking på sykkelen flere ettermiddager i uka. Han bor hos moren sin og deltar i praktiske oppgaver hjemme. Kontakten med faren er blitt mindre. Miljøarbeidertiltaket er avsluttet.

Den andre gutten som også er utredet for ADHD og begynt med medisiner har begynt i et tilrettelagt skoleprosjekt. Han som har vært skoleskulker siden han gikk i 5. klasse, møter nå opp nokså regelmessig. Det siste halvåret har han ikke vært inne til avhør hos politiet. Han holder seg mer hjemme enn før. Stikker ikke av til byen og begår kriminelle handlinger sammen med andre ungdommer. Han bor hos moren og gjør en del praktiske oppgaver hjemme. Han har fortsatt en miljøarbeider som han er sammen med på ulike aktiviteter og på turer. Miljøarbeideren som året før hadde hovedansvaret for kontakten med moren, fortsetter som tilsynsfører i familien med et mindre antall timer pr. måned.

Den tredje av de yngste guttene er, etter et opphold på krise- og utredningsinstitusjon, blitt plassert på en barneverninstitusjon. Skoleskulkingen og rømning hjemmefra hadde akselerert og faren ba etter hvert om at han ble plassert på institusjon²³. Gutten har fortsatt miljøarbeider som han har kontakt med når han er hjemme i helger og ferier hos faren som har omsorgen for ham eller hos moren som han har besøksordning med. Miljøarbeideren som var engasjert i forhold til faren har avsluttet arbeidet i familien.

I forhold til de tre 16-åringene i utvalget er miljøarbeidertiltakene avsluttet i løpet av året. Moren til en av guttene sa opp tiltaket da hun ikke kunne godta metodene til

---

²³ Gutten er plassert etter Lov om barneverntjenester § 4-4: Når vilkårene i annet ledd er til stede, og dersom behovene ikke kan løses ved andre hjelpetiltak, kan barneverntjenesten også formidle plass i fosterhjem, mødre hjem eller institusjon.

miljøarbeideren. Sønnen hennes som kunne skulke skolen opp til en uke av gangen, fortsetter med det, men ikke så ofte som før. Han får bedre oppfølging på skolen etter at de har funnet ut at han sannsynligvis er dyslektiker. Han er mer ute med kamerater enn tidligere, sitter ikke så mye på rommet sitt alene. Moren er bekymret for at kameratene han har fått, som miljøarbeideren introduserte ham for, driver med småkriminalitet. Hun har fortsatt problemer med å få ham til å følge opp avtaler de inngår om praktiske gjøremål hjemme.

Den andre av 16-åringene har ved andre intervju nettopp sonet en dom. I mai måned da intervjuet ble foretatt, er han uten skoletilbud og arbeid. Han har søkt om opptak på en videregående skole tilrettelagt for ungdom med ulik type problematikk. Gjennom frammøte på skolen og samtaler pr. telefon med ledelsen, har både gutten selv og moren fått sterke forhåpninger om at han kommer inn på skolen. Gjengmiljøet han holdt seg i er under oppløsning. Han holder seg mer hjemme og i nærmiljøet. Miljøarbeidertiltaket ble avsluttet like før han ble tatt inn til soning.

Den tredje 16-åringen har vært på kollektiv for behandling for sitt rusproblem i tre måneder når jeg treffer han til andre intervju. Miljøarbeidernes og morens anstrengelser for å holde ham borte fra rusmiljøet mislyktes. Misbruket økte og han holdt seg mer med eldre og hardbarka misbrukere og droppet det tilrettelagte skoletilbudet helt. Dette førte til at moren bad barneverntjenesten om å sende ham til behandling på et kollektiv. Miljøarbeidertiltakene, et for gutten og et for moren hans, ble avsluttet noe før gutten kom på kollektivet.

De to eldste guttene i utvalget har stort sett vært i jobb gjennom året. Begge fortsetter med miljøarbeidertiltaket. Han som snart fyller 18 år har hatt et nytt varetekstsopphold, men gikk tilbake i jobben som miljøarbeideren hadde ordnet for ham da han ble løslatt. Arbeidsgiveren er fornøyd med innsatsen hans og har planer om kurs og opplæring som kan føre til at han får større ansvar på jobben. Gutten har barndomskamerater med mindre rusrelatert problematikk enn han har. Miljøarbeideren har bidratt til å styrke båndene til dem. Gutten deltar i ulike typer aktiviteter sammen med miljøarbeideren og barndomskameratene. Han har fremdeles kontakt med noen i det andre miljøet, som miljøarbeideren ikke helt får oversikt over. Han bor hjemme sammen med moren, deltar noe i praktiske oppgaver, men det er moren som gjør mest. Hun håper at han er i stand til å ta vare på seg selv, nå når han snart er 18 år.

Den eldste gutten i utvalget som er 19 år, har hatt et par arbeidsforhold i løpet av året og har vært i militæret i tre måneder når jeg treffer ham til det siste intervjuet. Han har planer om å verve seg og få seg utdanning gjennom forsvaret etter hvert. Han har kjæreste. Det er et forhold som har vart i over et år. Utenom henne og hennes venner, har han en bestekamerat

som han har hatt i mange år. Gjengmiljøer som han holdt på å vikle seg inn etter at han kom hjem fra et kollektiv, hvor han hadde bodd i nesten tre år, holder han seg unna. Vedtaket om miljøarbeider er fornyet. Når han er hjemme i helger og på permisjoner har han kontakt med miljøarbeideren. De snakker også sammen på telefon. Han bor hos faren når han er hjemme. Fra han kom hjem fra kollektivet har han bodd hos faren sin. I løpet av året, inntil han dro i det militære, har hans deltakelse i praktiske oppgaver hjemme blitt større.

Kapittel 9

Avsluttende refleksjoner om undersøkelsens betydning for forskning og praksis

I dette avsluttende kapitlet reflekteres det over hva intervjusamtalene og analysene i denne undersøkelsen har å bidra med til barnevernforskningen og til praksisfeltets innsats for ungdom. Hva har framgangsmåtene gitt forskningen min og hva kan andre i forskningen og i praksisfeltet ta i bruk av dette? Avsnittet avsluttes med en refleksjon over ulike tilnæringsmåter i forskning om hvordan tiltak virker.

Forskningssamtaler

Hva kan livsformintervjuene bidra med til barnevernforskningen og til kartleggingssamtaler i barneverntjenesten?

Livsformintervjuene som har vært brukt i forhold til andre grupper og forskningsformål (jf. kapittel 3), viste seg egnet også til samtaler med ungdomsgruppen i denne undersøkelsen, deres foreldre og miljøarbeidere. Denne måten å samtale på stimulerte informantene til å fortelle. Den ga hjelp til ikke bare å ha en samtale om helt vanlige ting i hverdagslivet, men også til at samtalene dreide seg om vanskelige hendelser. For eksempel ble jeg overrasket over at flere av informantene begynte å fortelle om vold uten at jeg spurte

om det. Å få til en samtale hvor informanten forteller forutsetter en nysgjerrighet. Selve måten å samtale på stimulerer til nysgjerrighet hos intervjueren. Intervjumåten var nyttig for forskningsformålet for undersøkelsen; å utforske og forstå samspillet mellom gutter, foreldre og miljøarbeidere, og hvordan gutter går fram i sine utviklingsprosjekter i samspill med sine omgivelser. Samtaleformen fikk fram fortellinger om konkrete hendelser og informantenes tanker om hendelsene. Et eksempel er morgensituasjoner i en av familiene. Miljøarbeideren forteller at han går hjem til familien på oppfordring fra moren og får gutten opp og på skolen. Gutten forteller at miljøarbeideren alltid klarte å få ham til skolen. Han truet med å pine ham med langtur i skauen. ”Jeg begynte å finne meg i det, det hjalp med trusler”, sier han. Moren sier at miljøarbeideren prøvde å få henne til å gjøre det samme, men at hun ikke godtok metodene hans med trusler. ”Jeg tror på tillit, jeg tror ikke det hjelper å skremme ham. Det er bedre med noe positivt enn trusler”, sier hun. Dette eksemplet gir et lite innblikk i hvordan samtalene ga et datamateriale som åpnet for analyser som bygger på de involvertes forståelser av foreldre- omsorg, av måter å utøve miljøarbeid på og av hvordan de unge guttene går fram i sine utviklingsprosjekter i samspillet med miljøarbeidere og foreldre. Og det viser hvordan forståelser av samspill miljøarbeidere/foreldre, miljøarbeidere/ungdom og mellom foreldre og ungdom er knyttet til rådende forståelser i den faglige samtalen og i samfunnet ellers.

Å legge opp til samtaler som får fram beskrivelser av konkrete situasjoner og hvordan disse blir forstått av informantene er viktig fordi det gir hjelp til å utforske og forstå hvordan den enkelte miljøarbeiders råd og veiledning i konkrete situasjoner kan bli noe den spesielle moren og den spesielle faren kan ta i bruk. Det er også viktig fordi det blir en hjelp for forskeren til å forstå hvordan det den enkelte miljøarbeider gjør i samspillet med den spesielle gutten kan bli en hjelp i denne guttens bevegelser i retning av det vanlige og sosialt aksepterte.

Jeg ser at denne måten å intervju på også kan være nyttig for andre forskningsoppgaver innenfor feltet. Den kan taes i bruk i forhold til mange grupper og forskningsformål fordi den ikke er en standardisert metode for datainnsamling, men heller et idégrunnlag til å få samtalene til å dreie seg om konkrete episoder og handlinger.

Selv om en forskers utgangspunkt er annerledes enn for en barnevernsarbeider som skal undersøke en sak, kan slike måter å samtale med mennesker på også være nyttig for barneverntjenesten. I offentlige dokumenter (jf. kap.1) kan det synes som om Miljøarbeid i hjemmet beskrives som tiltak som er skåret over en lest, tiltak som betyr det samme i alle familier. En slik tenkning er uttrykk for *generell* kunnskap om hva barn og unge trenger. Den

gir ikke innsikt i hva den spesielle forelderen trenger, når denne er en mor, når denne er en far og hva det spesielle barnet spesifisert på alder og kjønn trenger i ulike situasjoner. Ved kartlegging av livssituasjonene til unge mennesker og deres foreldre, kan livsformintervjuet være en hjelp for barnevernet til å finne fram til tiltak som unge mennesker og deres foreldre kan ta i bruk. Samtaler hvor foreldres forståelser kommer fram om ulike situasjoner og hendelser og som også får fram hva foreldre prøver å få til, blir en hjelp til å reflektere over hva denne *spesielle forelderen* trenger. Samtaler som gir innblikk i unge menneskers forståelser av konkrete situasjoner og hendelser, hva slags liv de unge lever, hva de prøver å få til og hvilke ønsker de har for livet sitt, blir en hjelp til å reflektere over hva denne *spesielle ungdommen* trenger. Samtaler om konkrete hendelser som både dreier seg om fortid, nåtid og framtid gjør det mulig for unge mennesker å komme fram med ønsker i retning av en vanlig utviklingsvei. Når de har lite som peker i denne retningen, blir det enda viktigere å legge til rette for samtaler hvor det kan dukke opp.

I mine samtaler med guttene i dette utvalget var det ikke bare slik at guttene kom fram med ønskene sine fordi jeg spurte direkte om det. Jeg snakket med dem om skole, arbeid, om oppgaver hjemme, og om relasjoner til jevnaldrende på en måte som gav dem hjelp til å fortelle. Ut fra analysene av dette materialet fikk jeg noen kunnskaper om deres ønsker.

Analyser og funn

Hva ga analysene til forskningen min? Hva kan andre i forskningen på dette området og i praksisfeltet ta i bruk av dette?

I denne undersøkelsen har jeg flere informantgrupper som beveger seg på samme felt og sam har med hverandre å gjøre. Alle er aktører som har meninger om hva som foregår. I samspillet mellom dem er det flere viktige fenomener som kan utforskes. I datamaterialet foreligger det mange muligheter for valg av fenomener til analysearbeidet. Jeg var ute etter å utforske og forstå hvordan miljøarbeidertiltakene virker i ulike situasjoner for den enkelte mor, den enkelte far og den enkelte gutt. Hvordan miljøarbeidere deltar i omsorg gjennom råd og veiledning til foreldrene og hvordan de bidrar med utviklingsstøtte i kontakten med guttene. Jeg ville også utforske og forstå guttenes utviklingsprosjekter, hvordan de går fram i samspill med foreldrene, miljøarbeiderne og jevnaldrende. foreldre, miljøarbeidere og jevnaldrende.

Datamaterialet er systematisert og presentert i fire analysetemaer som har relevans for fenomenene som utforskes og som også danner grunnlaget for inndelingen av de fire hovedkapitlene som presenteres som resultatkapitler i undersøkelsen: Mobilisering av familienettverket (kapittel 5), autoritetspraksis på hjemmebane (kapittel 6), miljøarbeidernes utviklingsstøttende virksomhet (kapittel 7) og guttenes prosjekter med å gjøre seg større (kapittel 8).

Analysene har vist at guttene i dette utvalget og familiene deres trenger noe mer enn de tiltakene barneverntjenesten ofte bruker, for eksempel økonomisk støtte, avlastning og støttekontakt (jf. kapittel 1). Selv om problem hos guttene begrunnes med en diagnose, for eksempel med ADHD, viser analysene betydningen av at miljøarbeidere engasjerer seg for å bidra til å tilrettelegge hverdagen. Miljøarbeiderne tenker som foreldre i vår kultur gjør at unge gutter uansett problem trenger noen som ser til at de beveger seg i retning slik unge gutter vanligvis gjør i vår kultur (jf. kapittel 4).

Det jeg særlig vil trekke fram og som overrasket meg var de forståelser som analyser med vekt på betydning av kjønn åpner for. De åpner for å forstå foreldres omsorg og gutters utviklingsprosjekter som kjønn. De gir også inntak til å forstå miljøarbeideres måter å forholde seg til mødre og fedre på og deres måter å møte gutter på. Forskning i sosialt arbeid og barnevern har vært kritisert for ikke å ta hensyn til betydning av kjønn. Inspirert av noen deler av kvinne- og kjønnsforskningen har jeg tatt noen små skritt i forhold til å analysere datamaterialet med henblikk på betydning av kjønn.

Disse analysene viser at mødre og fedrene forstår seg selv forskjellig og blir forstått og vurdert ulikt av miljøarbeiderne. Dette fremkommer særlig i kapittel 5 om mobilisering av familienettverket og i kapittel 6 om autoritetspraksis på hjemmebane. Når det tages initiativ til å mobilisere ressurser i familienettverket handler det i disse familiene særlig om å mobilisere fedrene som medforeldre. Analysene viser at det er en tendens til at fedrene blir sett på som en mangelvare og at det mødre gjør i det daglige usynliggjøres eller nedvurderes. Fedrene etterlyses som noen som kan inngå på enkelte punkter i guttenes hverdagsliv. Kravene som stilles til fedrene i dette utvalget er imidlertid små. De forsvinner ut igjen eller det overlates til dem selv å bestemme hva de vil og kan bidra med. Analysene viser at det ikke er så enkelt å få fedrene med, at det skal mye forarbeid til og krever mye oppfølging for at det ikke skal skli ut. Det kan stilles spørsmål ved om barnevernet følger opp fedre lenge nok til å forplikte dem over tid. Når det kommer for en dag at fedre har et rusproblem intensiveres arbeidet med mødre. De mange voldshistoriene som kommer fram i dette lille utvalget, gir oss kunnskap om hvor viktig det er å samtale med mødre og barn/unge på en måte som får fram deres

tidligere erfaringer med relasjoner til fedre og stefedre, før en legger opp til mer deltakelse fra dem. I noen tilfeller er det ikke hjelp til å utnytte ressurser hos medforeldre omsorgsforeldre trenger, men hjelp til å holde en brysom eks. partner/far og stefar som de er redde for, på avstand. Å ta for gitt at unge mennesker vil ha kontakt med medforelderen, kan medføre at en ekstra belastning påføres dem.

Analysene har vist at det ikke er *ett* enkelt svar på hva den enkelte forelder trenger når det gjelder å styrke autoritet og handlingskraft på hjemmebane. Når forelderen er alenemor og ungdommen er gutt, er det ikke gitt at svaret alltid er å ta kontrollen tilbake. Analysene med fokus på hvilken betydning kjønn får, gjør det forståelig hvorfor mødre ikke kan ta i bruk miljøarbeidernes grensesettingstilbud. Det blir problematisk for en forelder alene å gjennomføre grensesetting, særlig for mødre, når konteksten for autoritetsutøvelse er familien, en kontekst som for tiden krever forhandlingskompetanse og kompetanse til å formidle følelser (Giddens 1993). Når den unge handler på tvers av det som forventes, blir det viktigste for mødre å beholde kontakten med guttene gjennom forhandlinger hvor guttene fremmer sine synspunkter.

I noen situasjoner kan det være behov for å styrke foreldres autoritet, ved at sanksjoner gjennomføres av en person som utøver hjelpetiltak i familien. Det en offentlig ansatt kan gjennomføre ved bruk av sanksjoner, hvor brudd på relasjonen ikke er en overveiende trussel, fordi relasjonene i alle fall er tidsavgrenset, kan bli umulig for foreldre å gjennomføre. De skal ha en livslang relasjon, og brudd på relasjonen må unngås. I dette utvalget kommer det imidlertid også fram at offentlige ansatte miljøarbeidere har svak legitimitet for bruk av makt og sanksjoner når konteksten er familien. Ved bruk av hjemmebaserte tiltak når ungdommer ruser seg, begår kriminalitet og uteblir om nettene fremgår det i dette utvalget at en autoritet utenfor familien med bruk av sanksjoner og kontroll i noen situasjoner må på plass. I forhold til en av guttene ivaretok dommeren utøvingen av kontroll og sanksjoner, men dette kan bare skje når det foreligger en anmeldelse. Det er mulig å tenke seg at fylkesnemda kunne få en utvidet funksjon som fremstillingsinstans for å supplere foreldre, særlig mødre med denne autoriteten.

Miljøarbeidere etterspør fedre som grensesettende autoritetspersoner. Når en far går for langt i forhold til bruk av maktmidler, korrigerer miljøarbeideren denne farens autoritetsstrategier uten å diskvalifisere ham som autoritetsperson, slik det var en tendens til at mødre ble. Mødrene omtales som ettergivende, svake, sutrete og som noen som ikke kan sette grenser. Skal miljøarbeidere få foreldre til å gjøre slik som hjelpeapparatet ser som viktig, må miljøarbeidere ikke diskvalifisere dem. Det jeg har sett er at der hvor

miljøarbeidere finner fram til noe mødre og fedre prøver å få til og støtter opp om dette, øker sjansene for at miljøarbeidertiltakene trekker i riktig retning.

Det kan være vanskelig å oppdage at unge gutter som begår kriminelle handlinger og bruker rusmidler også har ønsker om å gjøre seg større langs det som oppfattes som vanlig for velfungerende ungdommer. Det jeg har gjort i forhold til guttene er å ikke nøye meg med merkelappen atferdsvanskelige. Jeg har utforsket hva de prøver å få til og mulighetene de har for å få det til på ulike livsområder og hvilke tanker de har om sine prosjekter med å gjøre seg større (jf.kapittel 8). En av guttene vil ha et års jobberfaring før han skal inn i forsvaret hvor han vil satse på å få en utdanning. Helst vil han i militæret langt nordpå fordi det er langt unna rusmiljøet hjemme. Som fritidsaktivitet vil han holde på med klatring og bruke klatrestyret som han har fått som lønn for arbeid på hytta til miljøarbeideren. Han vil være sammen med kjæresten sin og med miljøarbeideren som er den beste vennen han noen gang har hatt. Det jeg får øye på ved å ha dette blikket på guttene er at det er der hvor miljøarbeidere legger til rette for at for unge gutters utviklingsprosjekter i konkrete situasjoner, legger til rette for at guttenes motivasjon for å ville noe langs den vanlige utviklingsveien kommer fram i konkrete situasjoner, fanger den opp og styrker den, at det ser ut til at tiltakene trekker i riktig retning. Da blir det samarbeidsrelasjoner mellom miljøarbeider og gutter, i motsetning til korrigeringsrelasjoner som lett oppstår når miljøarbeidere ikke får det til. Korrigeringsrelasjoner synes å være vanskeligere å få til å virke styrkende på guttenes utviklingsprosjekter i retning av vanlige utviklingsveier. Det er likevel grunn til å legge merke til at samarbeid kan bety at miljøarbeiderne legger til rette for at guttene får noen nye erfaringer som endrer guttenes motivasjon. Samarbeid kan således innebære miljøarbeideres oppgaver med å få guttene til å ville noe som peker mer i vanlig retning.

Analysene med vektleggig av betydningen av kjønn blir også en hjelp til å oppdage at miljøarbeidere peker ut ønskelige måter å være gutt på når de utøver utviklingsstøtte i samspill med guttene. Dette fremkommer særlig i kapittel 7. Miljøarbeidere formidler forståelsesmåter som blant annet er skapt av det offentlige hjelpeapparatet. Dermed gjør de, gjennom sin praksis, tilgjengelig forståelser av maskuliniteter som får betydning for gutter i deres utviklingsprosjekter. Når de særlig oppmuntrer til tøffe og fysisk utfordrende aktiviteter, viser de fram den tradisjonelle maskuliniteten, som når den framstår isolert ser ut til å bli marginalisert i vårt samfunn. Når miljøarbeidere hovedsakelig gjør denne maskuliniteten tilgjengelig blir det lett at gutter ikke tilbys et større handlingsrom enn det de har gjennom protestmaskuliniteten (jf. kapittel 8). Miljøarbeidere som åpner et mulighetsrom for maskuliniteter som i tillegg til å romme det tøffe, omfatter følsomhet, nærhet og

kommunikasjon viser fram maskuliniteter som antakelig for tiden er best egnet til å sette unge gutter i stand til å fungere sammen med andre, til å inngå i nære menneskelige relasjoner til både gutter/menn og jenter/kvinner. Når ungdommen er en gutt handler den kompetansen barnevernet stiller til rådighet om å peke ut akseptable og ønskelige måter å være gutt på i vår tid. Barnevernet trenger et våkent blikk for rådende forestillinger om aksepterte og ikke-aksepterte utviklingsveier. Kulturell korreksjon er noe som inngår i utviklingsstøtten. En viktig side ved det kulturelle er hvilken betydning kjønn får. Det blir viktig at barneverntjenesten som engasjerer mannlige miljøarbeidere og veileder dem, og for miljøarbeidere som engasjeres i forhold til gutter, følger med i hva som til enhver tid er innholdet i den hegemoniske maskuliniteten. Og det blir viktig at miljøarbeidere gjennom det de gjør i samspill med gutter gjør tilgjengelig forskjellige måter å være mann på.

De små skrittene jeg har tatt i retning av å analysere datamaterialet med vekt på betydning av kjønn, har vist meg at det er mye kunnskap å hente i kvinne- og kjønnsforskningen som barnevernforskningen og praksisfeltet vil kunne nyttiggjøre seg.

Ulike tilnæringsmåter til forskning om hvordan tiltak virker

I offentlige dokumenter etterlyses det studier om hvordan tiltak i barnevernet virker og forskere har også lenge etterlyst vitenskapelige studier om virkningen av barneverntiltak (jf. kapittel 1). For tiden går det en faglig diskusjon om effekt av hjelperelasjoner i det hele tatt kan måles og i tilfelle hvordan det kan gjøres. Det diskuteres også hvor vidt for eksempel praksis i sosialt arbeid skal gjøres til et spørsmål om den mest effektive måten, basert på funn fra kontrollerte kvantitative undersøkelser (Ekeland 1999, Shaw 2003, Angel 2003, Halvorsen 2005).

Som nevnt i kapittel 1 kan MST- behandlingen som foregår i regi av Atferdssenteret AS (UiO) forstås som en rådende faglig forståelse i Norge av hva slags hjelp gruppen ungdommer som omtales som atferdsvanskelige og deres familier trenger. Atferdssenteret AS har også ansvaret for å gjennomføre forskning på virkningene av MST (jf. kapittel 1). Parallelt med oppstartingen i 1999 ble fire fylker valgt ut til å delta i et evalueringsopplegg. 100 ungdommer i alderen 12-17 år og deres familier, som ble henvist til

behandling for antisosial atferd deltok i evalueringen, 25 case fra hvert fylke. De heviste ungdommene ble tilfeldig valgt ut til MST- behandling og til tiltak fra det kommunale og den gang fylkeskommunale barnevernet (nå barne- og familie etaten). Datainnsamlingen startet i 2000 og ungdommene ble kartlagt ved inntak og fulgt opp etter ca. 6 måneder og to år etter inntak.

I evalueringen ble det brukt standardiserte tester og spørreskjemaer for å finne ut om programmet har hatt effekt for ungdommene som hadde gjennomgått behandlingsopplegget. I USA blir effekten av MST- behandlingen målt med hensyn til rearrestasjoner, grad av familiesamhold og grad av aggresjon i forhold til jevnaldrende. Resultatene fra evalueringene i USA har vist at behandlingen har vært effektiv i arbeidet med å redusere omfanget av kriminalitet og ”internering”. Da Norge ikke arresterer ungdom under 15 år og overtredere under 18 år blir henvist til barneverntjenesten, er ikke arrestdata et passende resultatmål for ungdommer i Norge, slik det er i USA. Forkerne fant at MST- behandlingen her i landet oppnådde bedre resultater med ungdommene enn andre tiltak gjennom barneverntjenesten. Den negative atferden hos ungdommene ble redusert, den sosiale kompetansen økte og det var færre plasseringer utenfor hjemmet. Dette er i overensstemmelse med tidligere studier av MST med antisosiale ungdommer utført i USA, gjennomført av de som har utviklet MST²⁴ (Ogden og Holliday- Boykins 2004).

Med etterspørselen etter målinger av hvordan barneverntiltak virker, kan den type forskning som foregår innenfor MST lett bli en rådende faglig forståelse om *framgangsmåter for måling av effekt* av tiltak, slik behandlingsformen i MST, gjennom satsningen på denne behandlingsformen i alle landets fylker, kan forstås som en rådende faglig forståelse av *hva slags hjelp* ungdom som beskrives som atferdsvanskelige og deres familier trenger.

Når standardiserte tester og spørreskjemaer benyttes i evalueringer får forskere svar på spørsmål som de har konstruert på forhånd. Det er en styrke ved standardiserte undersøkelser at forskerne får svar på det de spør om (Angel 2003). Styrken ved den måten å intervjuer på som jeg har benyttet er som tidligere omtalt at informantene stimuleres til å fortelle på en måte som får fram hvordan tiltakene blir forstått av dem det angår. Det dreier det seg ikke bare om spørsmål som skal besvares, men også om å legge til rette for at informantene kan introdusere temaer som forskeren ikke har tenkt ut på forhånd.

Dersom en tar utgangspunkt i en forståelse av sosialt arbeid og barnevernsarbeid som komplisert, relasjonelt og kontekstuel, på linje med all menneskelig samhandling (Humphries

---

²⁴ Henggeler et al., 1992, 1997, 1998

2003, Shaw 2003, Krogstrup 2002, Halvorsen 2005), blir det relevant å åpne for en bredere forståelse av hva som skal gjelde som resultat og evidens (bevis) for effektive tiltak, enn det som kan måles ved standardiserte tester og spørreskjemaer. I min undersøkelse er for eksempel, hvordan den enkelte gutt har beveget seg i samspill med omgivelsene, *et* uttrykk for hvordan miljøarbeidertiltaket virker.

I kontrollerte kvantitative undersøkelser, taes det lite høyde for *kontekstens betydning* (Ekeland 1999). I sosialt arbeid og barnevern har det betydning å finne fram til tilnæringsmåter i forskning om hvordan tiltak virker som tar hensyn til kontekstens betydning. Et slikt utgangspunkt forutsetter at det gis rom for kvalitative metoder som anerkjenner de involverte aktørene som sentrale kilder til kunnskap (Shaw 2003, Humphries 2003, Schwandt 2004, Halvorsen 2005). Kunnskap om hvordan miljøarbeidertiltak virker i ulike situasjoner for den spesielle ungdommen, den spesielle forelderen som bygger på deres og miljøarbeiderens forståelser, er kunnskap og innsikt som kan ha relevans for å forstå samspill mellom en annen ungdom, en forelder og en miljøarbeider i andre sammenhenger.

Litteratur

- Andenæs, A. (1996a): *Foreldre og barn i forandring*. Pedagogisk forum.
- Andenæs, A. (1996b): NOU 1996:13. *Offentlige overføringer til barnefamilier*, Vedlegg 10
- Andenæs, A. (2000a): Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse i H. Haavind: På jakt etter kjønnede betydninger, i H. Haavind (red): *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gyldendal
- Andenæs, A. (2000b): Et barnevern med lydhørhet for barnet. Fra generelle risikofaktorer og globale modeller til forståelse av spesifikke, tilrettelagte dagliglivserfaringer. *NOVA's Skriftserie 5/2000*
- Andenæs, A. (2002): Når det selvfølgelig faller bort. Om besteforeldreskapet i utsatte familier. I Thorsen, K. og R. Toverud (red.): *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Universitetsforlaget
- Andenæs, A. (2004): Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk sosialt arbeid nr.1/2004*
- Angel, B. Ø.: (2003): Evidensbaserte programmer- kunnskapsformer og menneskesyn i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid, Nr.2*
- Backe-Hansen, E. (2001): Morsbilder i barnevernet. *Norges barnevern nr.2/2001*
- Backe-Hansen, E. (2003): "Rettfærdiggjøring av omsorgsovertakelse" i Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Gyldendal Akademisk 2003.
- Baumrind, D. (1971): Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4 (1, Pt.2) 1-103
- Baumrind, D. (1989): Rearing competent children. In W. Damon (Ed.). *Child development today and tomorrow: The Jossey- Bass social and behavioural science series* (pp. 349-378). San Francisco: Jossey- Bass
- Baumrind, D. (1991): The influence of parenting style on adolescence competence and substance use. Special issue: The work of John P. Hill: I. Theoretical, instructional, and policy contributions. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56- 95
- Bell, S.E. (1988): Becoming a political woman: The reconstruction and interpretation of experience through stories, I A.D. Todd och S. Fisher (red.): *Gender and discourse: The power of talk*, Norwood, New Jersey, Ablex Publishing cooperation s. 97-123.
- Beck, U. (1997): Å leve sitt eget liv, i *Risiko og frihet*, Fagbokforlaget
- Bengtson, M., B. B. Pedersen, P. Ø. Steinsvåg og H. Terland, Alternativ Til Vold, Oslo (2002): Noen erfaringer med å etablere relasjon til ungdom med volds- og aggresjonsproblemer. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, nr. 39
- Berger, P. og T. Luckman (1996): *The social construction of reality: A treatise in the Sociology of knowledge*. New York: Doubleday and Co
- Bjerrum -Nielsen, H.: Forførende tekster med alvorlige hensikter. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Oslo, 2/1994
- Bjerrum -Nielsen, H. og M. Rudberg (1989) *Historien om jenter og gutter. Kjønnssosialisering i et utviklingspsykologisk perspektiv*. Universitetsforlaget
- Bjørke, C. og K. Gutterud (2000): "Gutter i trøbbel". *En analyse av gutter i 12-14 årsalder med fokus på problemskapende handlinger*. Hovedoppgave ved Psykologisk institutt Universitetet i Oslo.
- Blumer, H. (1954): What is wrong with Social Theori. I *American Sociological Review*
- Bonner, K. (1998): *Power and parenting: A hermeneutic of human condition*. Houndmills:

Macmillan

- Brannen, J., K. Dodd, A. Oakley & P. Storey (1994): *Young People, Health and Family Life*. Buckingham, The Open University
- Brannen, J. (1996): Discourses of adolescence: Young people's independence and autonomy within families, In: J. Brannen & M. O'Brien, (eds). *Children in Families: Research and Policy* (1-12). London: Falmer Press
- Brannen, J. & O'Brien, M. (1996): Introduction. In Brannen, J. & M. O'Brien, (eds). *Children in Families: Research and Policy* (1-12). London: Falmer Press
- Briggs, J. (1991): Maxes of meaning: The exploration of individuality in culture through individual constructs. I Bryce and Rush Boyer (red.): *The Psychoanalytic Study of Society*, vol. 16. Hillsdale, New Jersey: Analytic Press
- Bronfenbrenner, U. (1980) *Opvækst og miljø. Økologisk socialistionsforskning*. Gyldendals Pædagogiske bibliotek. Denmark
- Bruner, J. (1990): *Acts of Meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Burman, E. (1994): *Deconstructing Developmental Psychology*. London: Routledge.
- Clifford, G. og W. Lichtwarck, W. (1996): *Samarbeid i barnevernet, ideologi, endring og konflikt*. Tano
- Connell, R. (1987): *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press
- Connell, R. (1999): *Maskuliniteter*. Bokforlaget Daidalos AB
- Christie, N. og K. Bruun (1996): *Den gode fiende: narkotikapolitikken i Norden*. Universitetsforlaget 2. utg.
- Damon, W. (1983): *Social and Personality Development. Infancy through Adolescence*. Clark University. Dannefer, D. og M. Perlmutter (1990): Development as a multidimensional process: individual and social constituents. *Human Development* 33, s. 108 – 137
- Dencik, L. (1999): Fremtidens børn- om postmodernisering og sosialisering. I L. Dencik og P. S. Jørgensen (red.): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzel
- Edly, N og M. Wetherell (1996): Masculinity, power and identity i Martin Mac An Ghail: *Understanding Masculinities*, Open University Press, Buckingham
- Eichenbaum, L. Orbach, S. (1985): *Hva vil kvinnen?* Oslo: Cappelen. (Orginal: What do women want? 1983)
- Einarsson, J.H (2002): Familieråd som metode i barnevernets beslutningsprosess. *NOVA Rapport 9/02*
- Ekeland, T.-J.: (1999): Evidensbasert behandling: kvalitetssikring eller instrumentalistisk mistak. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 36, 1036-1047
- Ekenstam, C. (1998): Kroppen, viljan & skræcken för at falla: ur den manliga självbehärskningsens historia i C. Ekenstam m.f. *Rädd at falla*. Gidlunds Förlag
- Ekenstam, C., T. Johansson, J. Kuosmanene (red.) (2001): *Sprickor i fasaden. Mannligheter i förändring*. Gidlunds förlag
- Elias, N. (1973): *La civilisation de moeurs*. Paris: Calman-Lévy
- Eng, H. (2000): Maskulinitet = menn? i *Kvinneforskning* 3-4/2000
- Englund, G. (1979): *Hassela*. RSFH's förlag
- Erickson, E. (1968): *Identity: Youth and Crisis*. New York, Norton.
- Ericsson, K. (2000): *Maskulinitet, kriminalitet og kontroll*. Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt. 4- 2000
- Fangen, Katrine (2001): *En bok om nynazister*. Universitetsforlaget
- Farmer, E. & Owen, M. (1998): Gender and the child protection prosess. *British Journal of Social Work*, 28, 545-564

- Farrington, D.(1996): *Understanding and Preventing Youth Crime*, Research Findings 93
York, Joseph Rowntree Foundation.
- Featherstone, B. (1997): "I wouldn't do your job!". Women, social work and child abuse. I
Hallway, W. & B. Featherstone (eds.): *Mothering and ambivalence*. London: Routledge
- Finnes, J. (1990): Authority. I Raz, J. (ed) (1990). *Authority*. Oxford: Basil Blackwell.
- Friedman, R.B. (1990): On the concept of authority in political philosophy. I Raz, J. (ed):
Authority. Oxford: Basil Blackwell
- Gerhards, J. (1988): *Soziologie der Emotionen*. München: Juveta
- Giddens, A (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age*. Polity
Press
- Giddens, A. (1993): *The transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in
Modern Societies*. Cambridge: Polity Press
- Gillies, V. (2000): Young People and Family Life: Analysing and Comparing Disciplinary
Discourses. *Journal of Youth Studies*, Vol 3, No. 2, pp. 211- 228
- Gilligan, C. (1982): *In different voice. Psychological theory and womensdevelopment*.
Cambridge: Harvard University Press
- Gjerrum, B. & Ellertsen, B. (1993): *Hjerne og Atferd*. Universitetsforlaget
- Goffman, E. (1972a): *Stigma*. Raben & Sjögren
- Goffman, E. (1972b): The road to the mental Hospital. I: Worsley, P. (red): *Problems of
Modern Society, a Sociological Perspective*. Penguin
- Griffin, C. (1993): *Representations of Youth, the study of Youth and Adolescence in Britain*,
Cambridge, Polity Press
- Gulbrandsen, L.M. (1998): *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og gutters
utvikling*. Universitetsforlaget
- Gulbrandsen, L. M. (2000a) Likestilling? Utvikling, omsorg og forsørgelse i familier
med et funksjonshemmet barn, i Tor Inge Romøren (red.): *Usynlighetskappen.
Levekår for funksjonshemmede*. Akribe, Oslo
- Gulbrandsen, L. M. (2000b): Samspill blant barn som kjønnskapede og kjønnskapede
prosesser. Et analytisk perspektiv. I H. Haavind (red.): *Kjønn og fortolkende metode*.
Oslo: Gyldendal
- Gullestad, M. (1994): Familieforskning mellom positivisme og fortolkning. Innlegg
som førsteopponent ved Irene Levins doktordisputas. *Barn. Nytt fra forskning om barn
i Norge*. Nr. 2 1994
- Gullestad, M.(1996): *Hverdagsfilosofier*. Universitetsforlaget
- Habermas, J. (1984): *The theory of communicative action, Volume 1*. Boston: Beacon Press
- Habermas, J. (1987): *The theory of communicative action, Volume 2*. Boston: Beacon Press
- Hall, S. (1904): *Adolescence: Its Psychology and its Relation to Physiology*. New
York, Appleton
- Halvorsen, A. (2005): Mot bredere forståelse av resultater og evidens i barnevernet? *Tidsskrift
For Velferdsforskning*, Vol. 8, Nr. 1, s. 47-57. Fagbokforlaget
- Halvorsen, T. (2001): *Miljøarbeid - teori og praksis*. Fagbokforlaget
- Hammersley, M. & P. Atkinson (1987): *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og
Feltforskning*. Gyldendal norsk forlag. Oslo
- Hansson, K., (2004): *Familjebehandling på gode grunder, En forskningsbasert oversikt*.
Gothia, Stochholm
- Henggeler S.W. & Borduin, C.M. (1992). Multisystemic therapy adherence scales.
*Unpublished instrument. Department of Psychiatry and Behavioral Sciences, Medical
University of South Carolina*
- Henggeler S.W., Merton, G.B., Brondino, M.J., Scherer, D.G., & Hanley, J.H. (1997):

- Multisystemic therapy with violent and chronic juvenile offenders and their families: The role of treatment fidelity in successful dissemination. *Journal of Consulting & Clinical Psychology*, 65 (5), 821-833
- Henggeler, S.W. m.fl. (1998): *Multisystemic Treatment of Antisocial Behavior in Children and Adolescents. Treatment Manuals for Practitioners*. The Guilford Press, New York, London
- Hennum, N. (2002 a): *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Dr. avhandling, NTNU.
- Hennum, N. (2002 b): Foreldreskap i klemme mellom autoritet og kjærlighet i Det mangfoldige barnevernet. *Formidling av forskning om barnevern*. Norges forskningsråd
- Humphries, B. (2003): What else counts as evidence in evidence-based social work? *Social Work Education*, 22 (1): 81-91
- Hydén, L.C. (1995): Berättelsen i psykologien. Om narrativ teori och metodologi inom psykologien. *Nordisk Psykologi*, 47 (2)
- Hydén, L.C. & M. Hydén (red) (1997): *Att studera bärettelser, Samhällsvetenskapliga og medicinska perspektiv*. Liber.
- Haavind, Hanne (1977): Den usynlige makten. *Kjerringråd*, 2, nr.3, 14-21
- Haavind, H. (1987): *Liten og stor, Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Universitetsforlaget
- Haavind, H. og Gulbrandsen, L. M. (1996): Prosjektbeskrivelse: Barns sosiale utvikling i overgangen fra 12- 14 år alder: "vanlige" og "vanskelige" utviklingsprosesser. *Stensil. Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo*
- Haavind, H. (2000): På jakt etter kjønnede betydninger, i H. Haavind (red): *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gyldendal
- Haavind, H. (2002a) Sosial deltakelse og utvikling i 12- til 14- år alder: "Vanlige" og "vanskelige" overganger i Det mangfoldige barnevernet. *Formidling av forskning om barnevern. Norges forskningsråd*
- Haavind, H. (2002b). «Forord» i Thorsen, K. og R. Toverud (red.): *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Universitetsforlaget
- Jensen, K. (1992): *Hjemlig omsorg i offentlig regi. En studie av kunnskapsutvikling i omsorgsarbeidet*. Universitetsforlaget
- Jonhson, L. (1993): *the Modern Girl: Girlhood and Growing Up*. Allen & Unwin, Sydney.
- Juul, R. (2004): Barnevernsarbeidernes barneperspektiv og praksiser i møte med barn og unge i vanskelige livssituasjoner. *I Norges barnevern nr. 1/200*.
- Jørgensen, P. S. (1999) Familieliv - i børnefamilien. I Dencik, I. & P. S. Jørgensen: *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Killén, K. (1991): *Sveket- omsorgssvikt er alles ansvar*. Kommuneforlaget
- Kimmel, M. (1997): *Manhood in America: A Cultural History*. The Free Press, New York
- Kolfjord, I. (1997): Feministisk sosialt arbeid. I Å. Lundquist & D. Mulinari (red.), *Sociologisk kvinnoforskning*. Lund: Studentlitteratur
- Krogstrup, H.K. (2002): Når sosialt arbeid blir "standardvare", *Nordisk sosialt arbeid*, (3): 122-130
- Kuosmanen, J. (2001): I finska mäns sällskap på en resa mot modern manlighet i Claes Ekenstam, Johansson, T. og Kuosmanen, J. (red): *Sprickor i fasaden. Mannligheter i förändring*. Gidlunds
- Kvale, S. (1997): *InterView. En introduksjon til det kvalitative forskningsinterview*. Københ.
- Lamborn, S., Mounts, N., Steinberg, L., & Dornbusch, S. (1991). Patterns of competence and

- Adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful homes. *Child Development*, 62, 1049-1065
- Larsen, E. (1993): Barnevern – Barne- og ungdomspsykiatri: Symbiose eller separasjon? I Christensen, K.U. (red): *Forholdet mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien*. Oslo: Barnevernets utviklingscenter
- Leira, H. (1990): Fra tabuisert trauma til anerkjennelse og erkjennelse. Del 1. Om arbeid med barn som har erfart vold i familien. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 27, 16-22
- Lindén, H. (2000): *Barn - Tid - Rom - Skiftende posisjoner. Kulturelle læreprosesser i et pluralistisk Norge*. Dr. polit. avhandlingen, NTNU, Trondheim
- Mellström, Ulf (2001): Teknologi, makt och passion. En diskussion kring maskinella män och maskulina maskiner. i Claes Ekenstam, Johansson, T. og Kuosmanen, J. (red): *Sprickor i fasaden. Mannligheter i förändring*. Gidlunds
- Mead, G.H. (1972): *Mind, Self, & Society*. The University of Chicago Press
- Miles, M.B. & A.M. Huberman (1984): *Qualitative Data Analysis. A Sourcebook of New Methods*. Beverly Hills: Sage
- Milner, J. (1993): A disappearing act: The differing career paths of fathers and mothers in child protection investigations. *Critical Social Policy*, 13, 48-63
- Mishler, E.G. (1986): *Research Interviewing, Context and Narrative*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Newburn, T. & E. A. Stanko (1994): When men are victims. The failure of criminology. I T. Newburn & E.A. Stanko (red): *Just Boys doing Business? Men, Masculinities and Crime*. London Routledge
- Nigel, E. and M. Wetherell (1996): *Masculinity, power and identity in M. M. An Ghail: Understanding Masculinities*, Buckingham, Open University Press
- Nielsen, G.H. og M. Rudberg (1989): *Historien om jenter og gutter. Kjønnssosialisering i et utviklingspsykologisk perspektiv*. Universitetsforlaget
- Nielsen, G.H. (1999): Psykoterapi som kunnskapsbasert praksis. Utfordringer og dilemmaer ved årtusenskiftet. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 36, 436-446
- Nielsen, H. B. (1994). Forførende tekster med alvorlige hensikter. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Årg. 35
- Nilsen, R. D. (2000): Metoder og begreper i barndomssosiologiske studier av sosialiseringprosessen. En diskusjon med utgangspunkt i barnet som sosial aktør. *Barn* 18 (1), 57-76
- Nordberg, M. (2001): "Livet er skönt. Det beror ju på det en gör det till." Tommy, Lars och Åke - tre män i kvinnodominerande yrken i Ekenstam, Claes m.fl.: *Sprickor i fasaden. Mannligheter i förändring*. Gidlunds förlag
- Norges Forskningsråd (2002): *Det mangfoldige barnevernet. Formidling av forskning om barnevern*.
- Næss, E. (2000): Raske penger og rykter om bråk. Norske gutter forteller. *KRÅD – rapport*
- Ogden, T. (1998): Multisystemisk terapi, *Spesialpedagogen* 5/98
- Ogden, T. og C.A. Halliday- Boykins (2004): Multisystemic Treatment and Adolescents in Norway: Replication of Clinical Outcomes Outside of the U.S. *Child and Adolescent Mental Health*, 9, 77-83
- O'Hagan, K. & Dillenburg, K. (1995): *The abuse of women within child care work*. Buckingham: Open University Press
- Patterson, G., B. DeBaryshe, & E. Ramsey, E. (1989): A developmental perspective on anti-social behavior, *American Psychologist*, 44, pp. 329-335
- Payne, M. (1997): *Social Construction in Social Work and Social Action*. The Manchester Metropolitan University, Manchester UK. Notat 11 august 1997
- Prieur, A. (1999): Respekt og samhold. Unge innvandrermenn, kriminalitet og

- maskulinitet i Jensen, A-M., Backe-Hansen, E., Bache- Wiig, H., Heggen, K.: *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Ricoeur, P. (1992). Våd är en text . I Peter Kemp och Bengt Kristensson. Ed. *Från text till handling*. Stockholm, Symposion
- Riessman, C. (1997): Beretta, transkribera, analyseras- en metodologisk diskussion om personliga beretelser i samhällsvetenskaper i Hydén, L.C. og M. Hydén (red): *Att studera beretelser*, Samhällsvetenskapliga og medicinska perspektiv. Liber.
- Sagatun, S. (2001): Kvalitativ forskning med barnevernsungdom. I P. Repstad og A. Ryen: *Verneverdig Barnevern. Forskning og etikk*. Fagbokforlaget, Bergen
- Sandbæk, M. (2002): *Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenester*. Dr.avhandling, NTNU, Trondheim
- Schwandt. T.A. (2004): *Evaluering Holistic Rehabilitation Praxis*. Oslo: Kommuneforlaget
- Sennet, R. (1980): *Authority*. New York: A. Knopf
- Shaw, I. (2003): Qualitative Research and Outcomes in Health, Social Work and Education, *Qualitative Resarch* 3 (1): 57-77
- Skjervheim, H. (1974): Det instrumentalistiske mistaket. I N. Mediaas, J. HougeThiis, S. Haga, J. Ellingjord og B. Bjørkild (red): *Etablert pedagogikk med makt eller avmakt?* s. 45-62. Oslo: Gyldendal
- Smith, L. (1985): *Småbarnsalderens nevropsykologi*. Universitetsforlaget
- Solberg, A. og K. Danielsen: (2003): Hjelp til barn som har foreldre med psykiske lidelser *NOVA skriftserie*; 4
- Solberg, A.(2004): Hvordan forholder barna seg til vold i familien? *I Norges Barnevern*, nr. 3/ 2004
- Solheim, J. (1990). Kjønn, språk og selvreferanse. *Nytt om kvinneforskning* 2, s. 38-47
- Sommer, D. (1997): Barndomspsykologi - Utvikling i en forandret verden. Oslo: Pedagogisk forum. *St.meld. nr. 40 (2001- 2002): Om barne- og ungdomsvernet*
- Steinberg, L., S.D. Lamborn, N. Darling, S.N. Mounts, & S. M. Dornbusch, (1994): Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 65, 754-770
- Storvoll, E. (1997): Barn og unge med alvorlige atferdsvansker. Hvem er de, og hvilken hjelp blir de tilbudt? *NOVA - Rapport*, Oslo
- Shweder, R.A. (1990): Cultural psychology - what is it? I J.W. Stigler, R.A. Shweder og G. Herdt (red.) *Cultural psychology. Essays on comparative human development* Cambridge: Cambridge University Press.
- Swift, K.J. (1995): Missing persons: Women in child welfare. *Child Welfare*. 74, 486-502.
- Søndergaard, D. M. (1996): Social konstruksjonisme - et grunnlag for at se kroppen som tegn. *Sosiologi i dag* 4-1996
- Søndergaard, D. M. (2000): *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruksjoner blant unge voksne i Akedemia*. Museum Tusculanums Forlag
- Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget
- Thorne, B. (1993): *Gender Play. Girls and Boys in Shool*. Bucingham, U.S.: Open University Press
- Tiller, P. O. (1991): Forskningens gjenstand som objekt. Om etikk, validitet og verdivalg. I: *BARN* nr. 4/1991. NOSEB Trondheim
- Toverud, R., K. Thorsen, L.M. Gulbrandsen, A. Andenæs, H. Hjort, T. K. Jensen, O.S. Ulvik (2002): Kulturpsykologi, mål og framkomstmidler i Thorsen, K. og R. Toverud (red.): *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Universitetsforlaget
- Ulvik, O. S. Ulvik (2002): Generasjonspraksiser. Diskurser om det kulturelt adekvate barnet i

- Thorsen, K. og R. Toverud (red.): Kulturpsykologi. *Bevegelser i livsløp*. Universitetsforlaget
- Ulvik, O.S. (2003): Penger, kjærlighet og arbeid: et kulturpsykologisk perspektiv på fosterforeldreskap. *Barn utenfor hjemmet*, s.167-183 Oslo, Gyldendal akademisk
- Ulvik, O.S. (2005): *Fosterforeldre som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og forsterforeldres fortellinger*. Dr. psychol avhandling ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo
- Vygotsky, L.S. (1978): *Mind in society*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Wertsch, J. V.(1991). *Voices of the mind. A sociocultural approach to mediated action*. Londaon: Harvester Wheatsheaf
- Wertsch, J. V. (1998). *Mind as action*. New York: Oxford University Press.
- Widerberg, K. (1992): Teoretisk verktøykasse – angrepsmåter og metoder. I Taksdal, A. & Widerberg, K. (red): *Forståelser av kjønn*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS
- Willis, P.E. (1977): *Learning to labour: How working class kids get working class jobs*. Farnborough, Saxon House
- Winther, U. (2001): *Identitetsskapende arbeid blant 12-14 års gamle jenter. Mulige og umulige fremstillingsmåter i aktuelle sosiale landskap*. Hovedoppgave, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo
- Wood, D., Bruner, J. and G. Ross (1976): «The role of tutoring in problem solving». *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17, s. 89-100
- Wyn, J. og R. White (1997): *Rethinking youth*, SAGE Publications
- Wærness, K. (1982): *Kvinneperspektiver på sosialpolitikken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wærness, K. (1989): *Et program for omsorgsforskning*. Skriftserie. Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen
- Zeiner, P., E. Backe- Hansen, S. Eskeland, T.Ogden, P. Rypdal og H. Sommerschild (1998): *Barn med alvorlige atferdsproblemer: Hva kan nyere viten fortelle oss? Hva slags hjelp trenger de?* Ekspertuttalelse etter konferansen 18.-19. september 1997 om tilbud til barn og unge som er spesielt vanskelige og utagerende. Norges Forskningsråd, Oslo

Offentlige dokumenter

- Lov om barnevern av 1953
- Lov om barneverntjenester. 17. juli 1992
- Lov om sosiale tjenester. 13. desember 1991
- NOU 1995: 26 Barneombud og barndom i Norge
- NOU 2000: 12 Barnevernet i Norge, Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer
- NESH 1999: Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora. Oslo: Vedtatt 15.2.99
- St. meld. Nr. 40 (2001-2002): Om barne- og ungdomsvernet

Vedlegg 1:

Informasjonsbrev til miljøarbeiderne med svarslipp

Til miljøarbeidere

Mitt navn er Solveig Sagatun og jeg arbeider på Høgskolen i Agder, hvor jeg underviser på sosionomutdanningen. I jobben min ved Høgskolen skal jeg gjøre en intervjuundersøkelse med ungdommer som har miljøarbeidere som tiltak.

Oftest er det foreldre/ foresatte og offentlig ansatte som uttaler seg om hva de mener er viktig i kontakt med ungdommer. I denne undersøkelsen ønsker jeg at ungdommene selv uttaler seg om sitt hverdagsliv og om miljøarbeidernes deltakelse i det. I tillegg ønsker jeg å snakke med foreldrene og miljøarbeiderne.

Resultatet av undersøkelsen vil bli publisert i en rapport hvor de som har deltatt på intervju ikke kan gjenkjennes.

Å delta i denne undersøkelsen er selvfølgelig frivillig og det er mulig å trekke seg underveis.

Hvis ungdommen selv og foreldrene kan tenke seg å snakke med meg, returnerer de en svarslipp tilsvarende denne som følger dette brevet. Hvis du kan tenke deg å delta i denne undersøkelsen ber jeg om at du sender svarslippen til meg snarest mulig. Jeg tar kontakt for avtale om en samtale som kan ta fra en halvtime til så lenge vi har noe å prate om. Det vil være fint om vi kan snakke sammen 2 ganger med ca. et års mellomrom, evt. ha den andre samtalen så snart som mulig etter at tiltaket er avsluttet dersom det opphører før et år er gått. Lydbånd og navnelister som brukes i forbindelse med intervju vil bli slettet når undersøkelsen er slutt, slik at det ikke blir mulig å finne tilbake til hvem som deltok.

Høgskolen i Agder, januar 1999.

Vennlig hilsen

Solveig Sagatun

.....

SVARSLIPP (Sendes til Solveig Sagatun, Institutt for samfunnsvitenskap, Høgskolen i Agder, 4604 Kristiansand, telf.38 14 15 35)

Jeg ønsker å være med på intervju:

Miljøarbeiderens navn .....

Adr.:..... Telf.:

Vedlegg 2:

Informasjonsbrev til ungdommer og foreldre/foresatte med svarslipp

Til ungdommer og foreldre/foresatte

Mitt navn er Solveig Sagatun og jeg arbeider på Høgskolen i Agder, hvor jeg underviser på sosionomutdanningen. I jobben min ved Høgskolen skal jeg gjøre en intervjuundersøkelse med ungdommer som har kontakt med miljøarbeidere som er engasjerte av barneverntjenesten. Oftest er det foreldre/foresatte og offentlig ansatte som uttaler seg om hva de mener er viktig i kontakt med ungdommer. I denne undersøkelsen ønsker jeg at ungdommene selv uttaler seg om sitt hverdagsliv og om miljøarbeidernes deltakelse i det. I tillegg ønsker jeg å snakke med foreldrene og miljøarbeiderne.

Resultatet av undersøkelsen vil bli publisert i en rapport hvor de som har deltatt på intervju ikke kan gjenkjennes.

Intervjuene er uavhengig av kontakter med personer i hjelpeapparatet og et evt. nei til deltakelse vil ikke innvirke på kontakten med disse. Å delta i denne undersøkelsen er selvfølgelig frivillig og det er mulig å trekke seg underveis.

Hvis ungdommen selv og forelder/en kan tenke seg å snakke med meg, vil det være fint om dere returnerer denne svarslippen til meg snarest mulig. Jeg tar kontakt for avtale om en samtale som kan ta fra en halvtime til så lenge vi har noe å prate om. Det vil være fint om vi kan snakke sammen 2 ganger med ca. et års mellomrom. Lydbånd og navnelister som brukes i forbindelse med intervju vil bli slettet når undersøkelsen er slutt, slik at det ikke blir mulig å finne tilbake til hvem som deltok.

Høgskolen i Agder, dato

Vennlig hilsen

Solveig..Sagatun.

SVARSLIPP (Sendes til Solveig Sagatun, Institutt for samfunnsvitenskap, Høgskolen i Agder, 4604 Kristiansand, telf.38 14 15 35)

Jeg ønsker å være med på intervju.

Ungdommens navn ..... Alder:.....

Jeg/vi samtykker i at .....deltar på intervju.

Foreldres/foresattes navn: ..... Adr.:..... Telf.:

Jeg/vi ønsker å være med på intervju. Foreldres/foresattes navn: .....